

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГАЛАГАН СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.132:341.45

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. Всі частини тексту дисертації, під час написання яких використовувалися технології штучного інтелекту, перевірені та відредаговані особисто

С. О. Галаган

Науковий консультант: **Удалова Лариса Давидівна**,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Галаган С. О. Теорія та практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

Дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права комплексним монографічним дослідженням, в якому реалізовано доктринальний підхід до формування теоретико-праксеологічних засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з розробленням науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування, з урахуванням дії правового режиму воєнного стану.

Здійснено періодизацію становлення і розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження, у межах якої виокремлено києворуський, литовсько-польський, козацько-гетьманський, імперський, радянський кодифікаційний періоди, період повного нормативно-правового закріплення, пострадянський і сучасний періоди, а також розкрито закономірності трансформації його форм, правових механізмів і суб'єктного складу залежно від етапів державотворення, політичних перетворень та зміни кримінальної процесуальної парадигми.

Надане поняття міжнародного співробітництва під час кримінального провадження як засновану на міжнародних договорах, нормах національного законодавства або принципі взаємності узгоджену діяльність компетентних органів і посадових осіб України, іноземних держав та міжнародних інституцій, що реалізується у встановлених кримінальним процесуальним законом формах і становить систему взаємних правових зобов'язань та процесуальних гарантій,

побудовану на принципах законності, суверенної рівності держав, справедливості, поваги до прав людини й невідворотності кримінальної відповідальності та спрямовану на виконання завдань кримінального провадження й узгодження національного кримінального процесу з міжнародно-правовими механізмами протидії злочинності.

Встановлено, що систему правових основ міжнародного співробітництва під час кримінального провадження становлять положення Конституції України, норми КПК та інших законів України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також загальновизнані принципи міжнародного права, і її функціонального призначення як нормативного підґрунтя реалізації кримінальної процесуальної та стратегічної функцій такого співробітництва, пов'язаних із забезпеченням правосуддя, захистом прав людини, документуванням воєнних злочинів і входженням України до європейського та світового правового простору.

Узагальнено зарубіжні моделі регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з виокремленням системно-кодифікованої моделі держав континентальної Європи та децентралізованої моделі держав англо-американської правової системи, що дало змогу визначити пріоритетні напрями використання відповідного досвіду в Україні, зокрема систематизацію норм КПК України, розвиток механізмів створення спільних слідчих груп, удосконалення процедур обміну доказами й інформацією та зміцнення інституційної взаємодії з європейськими органами юстиції і міжнародними організаціями.

Проведено систематизацію суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження шляхом побудови цілісної багаторівневої та функціональної моделі, у межах якої за обсягом компетенції, характером повноважень і місцем у механізмі міжнародної взаємодії виокремлено макрорівень стратегічного, нормативного й дипломатичного забезпечення, мезорівень діяльності центральних і компетентних органів, відповідальних за координацію та реалізацію окремих форм співробітництва, і мікрорівень

безпосереднього виконання процесуальних дій, а за функціональним призначенням – ініціаторів, посередників і виконавців міжнародної взаємодії, що дозволило розмежувати повноваження, визначити організаційні та інформаційні зв'язки, встановити тотожність функцій і прогалини міжвідомчої координації та обґрунтувати прийняття спільної міжвідомчої Інструкції, яка має встановити уніфіковані процедури підготовки, направлення, виконання і контролю міжнародних запитів, створення спільних слідчих груп, обміну доказами й інформацією, розподілу відповідальності між уповноваженими органами та алгоритми реагування на міжнародні доручення в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Розкриті організаційно-процесуальні засади міжнародного розшуку осіб шляхом визначення послідовності встановлення особи та відомостей про її можливе перебування за межами України, підготовки й направлення запиту до Національного центрального бюро Інтерполу, проведення пошукових заходів після публікації відповідного повідомлення та припинення розшуку після досягнення його мети, а також обґрунтування необхідності оновлення Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Інтерполу в частині ініціювання, координації та припинення розшуку, критеріїв внесення відомостей до інформаційної системи, строків реагування і міжвідомчого контролю.

Запропоновано до законодавчого закріплення розроблений кримінальний процесуальний механізм міжнародного розшуку особи у вигляді нової ст. 281-1 КПК України, що поєднує визначення міжнародного розшуку як самостійної процесуальної форми міжнародного співробітництва, підстави та порядок його ініціювання, розмежування компетенції уповноважених органів, вимоги до документального підтвердження оголошення особи в міжнародний розшук шляхом публікації повідомлення «Red Notice» або іншого повідомлення Інтерполу, процедуру припинення розшуку й інформування відповідних органів, а також установлює правові наслідки відсутності такого підтвердження – неможливість визнання особи такою, що перебуває в міжнародному розшуку, та

використання цього факту як самостійної підстави для тримання під вартою чи застосування екстрадиційного арешту, що усуває правову невизначеність, унеможлиблює формальне застосування постанови прокурора про оголошення особи в розшук і посилює процесуальні гарантії її прав і свобод.

Визначено кримінальний процесуальний механізм надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій шляхом конкретизації змісту, суб'єктів та етапів підготовки, направлення, виконання і контролю міжнародних запитів, розроблення взаємопов'язаних алгоритмів оформлення запиту компетентного органу України та розгляду запиту іноземного компетентного органу із оновленням ч. 2 ст. 562 КПК України, відповідно до якої дозвіл прокурора або суду на проведення процесуальної дії за межами України необхідний лише тоді, коли це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання відповідного виду допомоги за законодавством запитуваної держави, при цьому строк дії такого дозволу не обмежується, що усуває ризик втрати ним чинності до моменту виконання запиту, забезпечує безперервність міжнародної взаємодії та належне процесуальне використання одержаних доказів; перейняття кримінального провадження як заснованої на міжнародному договорі або принципі взаємності діяльності компетентних органів запитуваної сторони щодо здійснення кримінального переслідування за запитом іншої держави з одночасною передачею відповідних матеріалів кримінального провадження, обґрунтування застосування цієї процедури виключно щодо злочинів, а також покладення на слідчого, прокурора або суд обов'язку до направлення клопотання про передання кримінального провадження виконати всі процесуальні дії, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

Сформульовано комплекс законодавчих положень щодо визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб, що передбачає доповнення ч. 3 ст. 606 КПК України можливістю здійснення передачі в інших випадках, визначених міжнародними договорами України, та запровадження нової ст. 606-1 КПК України, у якій запропоновано закріпити

вичерпний перелік матеріально-правових і процесуальних підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземного вироку або передачі засудженої особи, зокрема відсутність подвійної кримінальної караності, порушення принципу *ne bis in idem*, закінчення строків давності, загрозу порушення прав людини, відсутність необхідної згоди чи міжнародних гарантій гуманного поводження, а також обов'язок уповноваженого органу належно мотивувати прийняте рішення, що забезпечує правову визначеність, єдність правозастосування та недопущення погіршення правового становища засудженого.

Здійснено класифікацію ризиків, що можуть зумовлювати відмову іноземних держав у видачі особи Україні в умовах воєнного стану, з виокремленням ризиків катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або неналежних умов тримання, порушення процесуальних прав особи у кримінальних провадженнях *in absentia* та політичної вмотивованості кримінального переслідування, на підставі чого конкретизовано необхідність індивідуального оцінювання відповідних загроз, забезпечення права особи на повторний судовий розгляд за її участю, створення належних умов тримання екстрадованих осіб і дотримання комунікаційної стриманості під час публічного висвітлення екстрадиційних проваджень.

Запропоновано кримінальний процесуальний механізм затримання особи з метою видачі та застосування спрощеного порядку видачі (екстрадиції), що передбачає доповнення ст. 208 КПК України окремою підставою для затримання особи, розшукуваної компетентними органами іноземної держави, за наявності офіційного запиту або повідомлення Генерального секретаріату Інтерполу, а також установлення у ст. 588 КПК України сімдесятидвогодичного строку судового розгляду заяви про добровільну згоду на видачу й обов'язку слідчого судді перевіряти надані запитуючою державою гарантії неприпустимості катувань і смертної кари, забезпечення права на справедливий суд та належних умов тримання під вартою.

Доведено необхідність врегулювання підстав і порядку проведення консультацій між компетентними органами України та МКС шляхом внесення

змін до ч. 1 ст. 619 КПК України, відповідно до яких такі консультації мають проводитися у випадках, визначених Римським статутом, а також у разі виникнення обґрунтованих загроз національній безпеці чи порушення міжнародних зобов'язань України, при цьому додаткові підстави повинні мати винятковий характер і не суперечити положенням Римського статуту.

Надана кримінально-процесуальна характеристика статусу потерпілого у провадженнях МКС як активного учасника міжнародного кримінального процесу, наділеного правами брати участь у судових слуханнях, подавати заяви і клопотання, користуватися представництвом та правовою допомогою, отримувати інформацію, вимагати захисту персональних даних і безпеки, а також репарації завданої шкоди, з обґрунтуванням необхідності посилення ролі національних інституцій у створенні цілісного механізму захисту потерпілих від моменту вчинення міжнародного злочину до фактичного виконання рішення про відшкодування завданої шкоди.

У загальному розроблено цілісну теоретико-праксеологічну концепцію міжнародного співробітництва під час кримінального провадження як функціонально інтегрованого кримінального процесуального механізму, що поєднує правову природу, мету, принципи, суб'єктів, форми, процесуальні процедури, організаційні алгоритми взаємодії та гарантії прав учасників, визначає узгоджений порядок діяльності компетентних органів України, органів іноземних держав і міжнародних інституцій на засадах законності, взаємності, рівності, справедливості та дотримання прав людини й спрямований на одержання та використання доказів, розшук і видачу осіб, забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, виконання судових рішень, документування міжнародних злочинів, співробітництво з МКС та адаптацію національної системи кримінальної юстиції до викликів воєнного стану і міжнародних стандартів правосуддя.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, кримінальне провадження, слідчий, прокурор, слідчий суддя, потерпілий, засуджена особа, міжнародна правова допомога, міжнародні стандарти доказування, міжнародний розшук,

перейняття кримінального провадження, визнання іноземних вироків, передача засуджених осіб, видача (екстрадиція), спрощена екстрадиція, Міжнародний кримінальний суд, Римський статут.

ANNOTATION

Galagan S. O. Theory and Practice of International Cooperation in Criminal Proceedings. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026

The dissertation is the first comprehensive monographic study in Ukrainian criminal procedural law to implement a doctrinal approach to developing the theoretical and praxeological foundations of international cooperation in criminal proceedings and to formulate scientifically substantiated proposals for improving the criminal procedural legislation of Ukraine and its application, with due regard to the legal regime of martial law.

A periodisation of the establishment and development of Ukraine's international cooperation in criminal proceedings has been developed, encompassing the Kyivan Rus, Lithuanian-Polish, Cossack-Hetman, imperial and Soviet codification periods, the period of comprehensive statutory regulation, and the post-Soviet and contemporary periods. The regularities governing the transformation of its forms, legal mechanisms and range of subjects depending on the stages of state-building, political transformations and changes in the criminal procedural paradigm have also been revealed.

International cooperation in criminal proceedings is defined as the coordinated activity of competent authorities and officials of Ukraine, foreign states and international institutions, based on international treaties, national legislation or the principle of reciprocity, implemented in the forms established by criminal procedural law and constituting a system of mutual legal obligations and procedural safeguards founded on the principles of legality, the sovereign equality of states, fairness, respect

for human rights and the inevitability of criminal liability, and aimed at fulfilling the objectives of criminal proceedings and aligning the national criminal process with international legal mechanisms for combating crime.

It has been established that the legal framework for international cooperation in criminal proceedings comprises the provisions of the Constitution of Ukraine, the rules of the Criminal Procedure Code of Ukraine and other laws of Ukraine, international treaties whose binding force has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, and generally recognised principles of international law. Its functional purpose is to provide a regulatory basis for the implementation of the criminal procedural and strategic functions of such cooperation, related to the administration of justice, the protection of human rights, the documentation of war crimes, and Ukraine's integration into the European and global legal order.

Foreign models of regulating international cooperation in criminal proceedings have been generalised by distinguishing between the systematically codified model of continental European states and the decentralised model of common-law states. This has made it possible to identify priority areas for applying the relevant experience in Ukraine, including the systematisation of the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the development of mechanisms for establishing joint investigation teams, the improvement of procedures for exchanging evidence and information, and the strengthening of institutional cooperation with European judicial authorities and international organisations.

The subjects of international cooperation in criminal proceedings have been systematised through the development of a comprehensive multilevel and functional model. Based on the scope of competence, the nature of powers and the place within the mechanism of international interaction, the model distinguishes the macro level of strategic, regulatory and diplomatic support, the meso level comprising central and competent authorities responsible for coordinating and implementing particular forms of cooperation, and the micro level involving the direct performance of procedural actions. According to their functional purpose, the subjects are divided into initiators, intermediaries and executors of international interaction. This has made it possible to delimit their powers, identify organisational and information links, establish

overlapping functions and gaps in interagency coordination, and substantiate the adoption of a joint interagency Instruction establishing unified procedures for the preparation, transmission, execution and monitoring of international requests, the establishment of joint investigation teams, the exchange of evidence and information, the allocation of responsibility among authorised bodies, and algorithms for responding to international requests under martial law or a state of emergency.

The organisational and procedural foundations of the international search for persons have been disclosed by determining the sequence of identifying a person and obtaining information about their possible presence outside Ukraine, preparing and submitting a request to the National Central Bureau of Interpol, conducting search measures following the publication of the relevant notice, and terminating the search once its purpose has been achieved. The need to update the Instruction on the Procedure for the Use of the Interpol Information System by Ukrainian Law Enforcement Agencies has also been substantiated with regard to initiating, coordinating and terminating searches, the criteria for entering information into the system, response time limits and interagency oversight.

A developed criminal procedural mechanism for the international search for a person has been proposed for legislative implementation in the form of a new Article 281-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It combines the definition of an international search as an independent procedural form of international cooperation, the grounds and procedure for its initiation, the delimitation of the competence of authorised bodies, the requirements for documentary confirmation that a person has been placed on an international wanted list through the publication of a Red Notice or another Interpol notice, the procedure for terminating the search and informing the relevant authorities, and the legal consequences of the absence of such confirmation. These consequences include the impossibility of recognising the person as internationally wanted or using that fact as an independent ground for detention in custody or extradition detention, thereby eliminating legal uncertainty, preventing the formal application of a prosecutor's decision to place a person on a wanted list, and strengthening procedural safeguards for the person's rights and freedoms.

The criminal procedural mechanism for providing international legal assistance

in the conduct of procedural actions has been determined by specifying its content, subjects and stages of preparing, transmitting, executing and monitoring international requests and by developing interrelated algorithms for preparing a request by a competent Ukrainian authority and considering a request from a competent foreign authority. An amended version of part two of Article 562 of the Criminal Procedure Code of Ukraine has been proposed, under which authorisation from a prosecutor or court to conduct a procedural action outside Ukraine is required only where this is provided for by an international treaty or constitutes a mandatory condition for providing the relevant type of assistance under the law of the requested state, while the validity period of such authorisation is not limited. This eliminates the risk of its expiry before the request is executed, ensures the continuity of international cooperation and enables the proper procedural use of the evidence obtained. Taking over criminal proceedings is defined as the activity of the competent authorities of the requested party, based on an international treaty or the principle of reciprocity, involving prosecution at the request of another state and the simultaneous transfer of the relevant criminal case materials. The application of this procedure exclusively to crimes has been substantiated, as has the obligation of an investigator, prosecutor or court, before submitting a request for the transfer of criminal proceedings, to perform all procedural actions that can be conducted without the participation of the person to be held criminally liable.

A set of legislative provisions concerning the recognition and enforcement of judgments of foreign courts and the transfer of sentenced persons has been formulated. It provides for supplementing part three of Article 606 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the possibility of transferring a person in other cases established by international treaties of Ukraine and introducing a new Article 606-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The proposed article establishes an exhaustive list of substantive and procedural grounds for refusing to recognise and enforce a foreign judgment or to transfer a sentenced person, including the absence of dual criminality, a violation of the principle of *ne bis in idem*, the expiry of limitation periods, a risk of human rights violations, and the absence of the required consent or international guarantees of humane treatment. It also imposes an obligation on the authorised body

to provide proper reasons for its decision, thereby ensuring legal certainty, uniformity of law enforcement and the prevention of any deterioration in the sentenced person's legal position.

The risks that may result in foreign states refusing to extradite a person to Ukraine under martial law have been classified. These include the risk of torture, inhuman or degrading treatment, improper conditions of detention, violations of a person's procedural rights in criminal proceedings conducted *in absentia*, and the political motivation of criminal prosecution. On this basis, the need for an individual assessment of the relevant risks, the guarantee of the person's right to a retrial with their participation, the provision of appropriate conditions of detention for extradited persons, and restrained public communication concerning extradition proceedings has been specified.

A criminal procedural mechanism for detaining a person for the purpose of extradition and applying the simplified extradition procedure has been proposed. It provides for supplementing Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with a separate ground for detaining a person wanted by the competent authorities of a foreign state where an official request or a notice from the Interpol General Secretariat exists. It also provides for establishing in Article 588 of the Criminal Procedure Code of Ukraine a seventy-two-hour period for the judicial consideration of an application expressing voluntary consent to extradition and an obligation of the investigating judge to verify the guarantees provided by the requesting state concerning the prohibition of torture and the death penalty, the right to a fair trial and appropriate conditions of detention.

The need to regulate the grounds and procedure for consultations between the competent authorities of Ukraine and the International Criminal Court has been substantiated through amendments to part one of Article 619 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Under the proposed amendments, such consultations must be conducted in the cases specified by the Rome Statute and where substantiated threats to national security or violations of Ukraine's international obligations arise. Any additional grounds must be exceptional and must not contradict the provisions of the Rome Statute.

A criminal procedural characterisation of the status of victims in proceedings before the International Criminal Court has been provided. Victims are regarded as active participants in international criminal proceedings who are entitled to participate in court hearings, submit applications and motions, benefit from legal representation and legal assistance, receive information, demand the protection of personal data and security, and obtain reparations for the harm suffered. The need to strengthen the role of national institutions in establishing a comprehensive mechanism for protecting victims from the moment an international crime is committed until the actual enforcement of a decision awarding compensation has been substantiated.

Overall, a comprehensive theoretical and praxeological concept of international cooperation in criminal proceedings has been developed as a functionally integrated criminal procedural mechanism combining its legal nature, purpose, principles, subjects, forms, procedural arrangements, organisational algorithms for interaction and safeguards for participants' rights. It determines a coordinated procedure for the activities of the competent authorities of Ukraine, foreign state authorities and international institutions based on legality, reciprocity, equality, fairness and respect for human rights and is aimed at obtaining and using evidence, searching for and extraditing persons, ensuring the inevitability of criminal liability, enforcing judicial decisions, documenting international crimes, cooperating with the International Criminal Court, and adapting the national criminal justice system to the challenges of martial law and international standards of justice.

Keywords: international cooperation, criminal proceedings, investigator, prosecutor, investigating judge, victim, sentenced person, international legal assistance, international standards of proof, international search, taking over criminal proceedings, recognition of foreign judgments, transfer of sentenced persons, extradition, simplified extradition, International Criminal Court, Rome Statute.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

Галаган С. О. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2026. 376 с.

Публікації у виданнях, які включено до наукометричних баз

Scopus i Web of Science:

1. Nina Rogatinska, Oleg Protsiuk, Sergii Galagan, Natalia Fierieva (2023). War crimes and crimes against humanity in Ukraine. *Cuestiones Políticas*. Vol. 41, № 78, P. 143-165. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001061870200011>
2. Olexandr Galagan, Valentyna Drozd, Sergii Galagan, Vitalii Drozd (2023). Ensuring and restricting human rights and freedoms under martial law in Ukraine. *DIXI*. Vol. 25, n. 2, 1-17. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001100786000001>
3. Harasym Pavlo, Chernetska Olena, Galagan Sergii, Patyk Andrii, Patyk Lesia, Humin Oleksii (2024). Public participation in crime prevention in Ukraine. *Revista de gestao social e Ambiental*. Vol. 18, n. 6. DOI <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062> URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85193526398&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28Public+Participation+in+Crime+Prevention+in+Ukraine%29&relpos=0>
4. Mykhaylo Klymchuk, Olena Dyka, Tetyana Trosteniuk, Katerina Naumchuk, Sergii Galagan (2024). Combating the illegal circulation of firearms: legal, criminological and forensic aspects. *Les Humana*. V. 16, n. 1. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001124724200009>
5. Yevhen Barash, Ehor Nazymko, Olga Getmanets, Sergii Bodnar, Marat Koval, Sergii Galagan (2024). Protection and defense of human rights freedoms and legitimate interests in Ukraine under martial law. *Revista juridica unicuritiba*. Vol. 2, n. 78, 175-196. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v.2n78.6869>. URL:

<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85201313764&origin=resultslist>

6. Oksana Khablo, Mykhailo Nykonenko, Sergii Zaika, Sergii Galagan, Yurss But (2025). Implementation of the principle of the rule of law in the criminal process of Ukraine under martial law. *Jurnal Cita Hukum*. Vol. 13, n. 2. DOI <https://doi.org/10.15408/jch.v13i2.46340>

7. Yuliia Shvets, Maksym Kornilenko, Volodymyr Ivantsov, Sergii Gfalagan, Oleksii Botnarenko, Sergii Ternytskyi (2025). Administrative Crime and Policing Trends in Ukraine 2019-2024 Under Wartime Disruption Offenses. *Journal Ascarya solution*. Vol. 5. No 2. DOI <https://doi.org/10.53754/htidwq12>

Публікації у фахових періодичних виданнях України (категорія «Б»):

1. Галаган С. О. Зарубіжний досвід організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1. С. 297–304. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.48>

2. Галаган С. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 550–553. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/137>

3. Галаган С. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 780–787. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.105>

4. Галаган С. О. Міжнародний розшук осіб у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 641–649. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.87>

5. Галаган С. О. Видача (екстрадиція) осіб. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 2. С. 354–362. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.46>

6. Галаган С. О. Стан наукової розробки проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 591–599. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.81>

7. Галаган С. О. Генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження. *Правові новели*. 2024. № 23. Т. 2. С. 85–91. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.2.13>

8. Галаган С. О. Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 310–317. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.41>

9. Галаган С. О. Кримінальне провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 368–372. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/82>

10. Галаган С. О. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2025. № 3. С. 273–279. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.38>

11. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Право UA*. 2022. № 4. С. 104–112. DOI <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.16>

12. Галаган С. О. Міжнародно-правові стандарти доказування у механізмі забезпечення справедливого правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 3. Ч. 3. С. 183–187. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.27>

Публікації у періодичних виданнях іноземних держав:

Nataliya Shelever, Dmytro Tychyna, Sergii Galagan, Olena Cherniavska, Bohdan Bystrytskyi. Prospects of Justice for Crimes Against Human Peace and Security. *ADS: A MULTIDISCIPLINARY JOURNAL*. 2024. Vol. 74, Issue 3, Page 139–145. URL: <https://unige.org/articles/2024323.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.62227/as/74323>

Тези виступів на науково-практичних конференціях:

1. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Російські воєнні злочини – від документування до покарання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 02 груд. 2022 р.).* Івано-Франківськ, 2022. С. 29–37.

2. Галаган С. О. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.).* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 19–22.

3. Галаган С. О. Міжнародне нормативно-правове забезпечення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України: матеріали кругл. столу (Київ, 27 жовт. 2023 р.).* Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 85–69.

4. Галаган С. О. Особливості взаємодії органів досудового розслідування України з правоохоронними органами інших країн під час розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 груд. 2023 р.).* Київ: КНДІСЕ, 2023. С. 131–136.

5. Галаган С. О. Організація міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.).* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 30–34.

6. Галаган С. О. Європейські стандарти забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у кримінальному процесі України. *Доступ до правосуддя: виклики та перспективи: матеріали науково-практичного круглого столу (Київ, 22 груд. 2025 р.).* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2026. С. 15–18.

7. Галаган С. О. Врахування статусу поліцейського України Міжнародним кримінальним судом при розгляді воєнних злочинів. *Міжнародний кримінальний*

суд у системі сучасного правосуддя: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2026 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2026. С. 251–253.

Праці, які додатково відображають результати дослідження:

1. Галаган С. О. Генеза кримінального процесуального співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Per aspera ad astra. На пошану професора Олександра Григорова до 65-річчя*: колективна монографія / за ред. В. Мицика, С. Білоцького. Київ; Одеса: Фенікс, 2025. 340 с. С. 244–259.

2. Галаган С. О. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Кримінальний процес*: підручник / М. Й. Кулик, О. Ю. Хабло, М. Я. Никоненко та ін.: за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського. Київ: ЦУЛ, 2025. С. 803–818.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	21
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	40
1.1 Стан наукового розроблення проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	40
1.2 Генезис становлення та розвитку інституту міжнародного співробітництва під час кримінального провадження на теренах України ..	66
1.3 Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні	88
Висновки до розділу 1	109
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ...	114
2.1 Зарубіжний досвід міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні	114
2.2 Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні	134
2.3 Організація міжнародного розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування.....	159
Висновки до розділу 2	181
РОЗДІЛ 3 КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	186
3.1 Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні	186

3.2 Кримінальне провадження у порядку перейняття.....	205
3.3 Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб.....	225
3.4 Видача (екстрадиція) осіб	243
3.5 Спрощений порядок видачі (екстрадиції) осіб	265
Висновки до розділу 3	287
РОЗДІЛ 4 ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ	296
4.1 Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя	296
4.2 Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території України	313
4.3 Процесуальний статус потерпілого у кримінальних провадженнях у Міжнародному кримінальному суді.....	334
Висновки до розділу 4	350
ВИСНОВКИ.....	354
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	364
ДОДАТКИ.....	421

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДБР	Державне бюро розслідувань
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	Європейський Союз
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МКС	Міжнародний Кримінальний Суд
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
СБУ	Служба безпеки України

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі кримінальна юстиція дедалі частіше виходить за межі національних юрисдикцій, що зумовлено стрімкою глобалізацією кримінальних проявів транснаціонального характеру, зокрема таких як тероризм, торгівля людьми, незаконний обіг зброї та наркотиків, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо. За таких умов ефективне міжнародне співробітництво правоохоронних органів стало необхідним для протидії злочинності й, відповідно, забезпечення верховенства права. При цьому взаємодія держав у цій сфері охоплює широкий спектр кримінальних процесуальних процедур, серед яких міжнародний розшук, екстрадиція, перейняття кримінального провадження та інші.

Для України міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні набуло особливого значення у зв'язку з процесами інтеграції до європейського правового простору та необхідністю якісного документування та розслідування злочинів, учинених у період воєнного стану. Тому питання ефективного застосування міжнародних правових інструментів та координації діяльності судових й правоохоронних органів різних держав набуває пріоритетного значення.

Національне законодавство України визначає загальні засади, порядок і форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, однак практика його застосування свідчить про наявність низки правозастосовних проблем, що негативно впливають на оперативність, повноту та результативність такого співробітництва. Йдеться, зокрема, про колізії юрисдикцій, складність взаємодії між компетентними органами, труднощі під час виконання окремих запитів про міжнародну правову допомогу, тривалі строки комунікації, неоднакові підходи до допустимості доказів і захисту персональних даних, проблеми перекладу процесуальних документів, відмінності у правових системах і процесуальних стандартах різних держав, а

також недостатню визначеність механізмів та алгоритмів реалізації окремих процесуальних дій і форм міжнародного співробітництва.

Практика розслідування кримінальних правопорушень, що стосуються інтересів кількох держав, переконливо засвідчує – ефективна міжнародна взаємодія не обмежується лише до обміном інформацією чи процедурою видачі правопорушників, а потребує належного нормативного забезпечення, узгоджених організаційних механізмів, швидких каналів комунікації, взаємної довіри уповноважених органів, професійної підготовки суб'єктів кримінального провадження, а також вироблення єдиних підходів до збирання, перевірки, передачі та використання доказів, отриманих у порядку міжнародного співробітництва.

Масштабність і динаміка міжнародної взаємодії підтверджуються статистичними даними. Зокрема, у 2025 році до національних судів надійшло 820 запитів, доручень, клопотань і скарг у межах міжнародної правової допомоги, з яких розглянуто 717, а задоволено лише 342¹. Водночас, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2025 році надійшло 1355 звернень у сфері міжнародного співробітництва, з яких виконано 1353; підготовлено 884 звернення, з них 811 направлено для виконання, а фактично виконано 679². Наведені показники свідчать про стабільно високий рівень використання міжнародно-правових механізмів у сфері кримінальної юстиції та водночас підтверджують потребу в подальшій оптимізації правових процедур, підвищенні ефективності міжвідомчої та міждержавної координації, скороченні строків виконання запитів, забезпеченні належної якості процесуальних документів і посиленні інституційної спроможності органів, залучених до міжнародного співробітництва.

Теоретико-праксеологічний базис дослідження становлять праці відомих вітчизняних учених та юристів-практиків у галузі міжнародного і кримінального

¹ Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Судова статистика. Судова влада України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit

² Статистика про роботу органів прокуратури. Офіс Генерального прокурора : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>

права, кримінального процесу та криміналістики, зокрема: Ю. І. Азарова, Ю. П. Аленіна, Т. М. Балицького, І. В. Басистої, В. К. Волошина, В. І. Галагана, А. Г. Гаркуші, Н. В. Глинської, І. В. Глов'юк, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, О. В. Ігнатюка, А. В. Іщенко, О. В. Капліної, Є. Г. Коваленка, М. В. Корнієнка, Г. Р. Крет, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, А. С. Сизоненка, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. М. Тertiшника, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, Ю. А. Чаплинської, С. С. Чернявського, В. П. Шибіки, О. В. Шульги, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та ін.

Дослідження проблем міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, пов'язаних з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом, а також у контексті міжнародного розшуку, проведення процесуальних дій, екстрадиції, визнання та виконання вироків судів іноземних держав здійснювали такі науковці, як: Р. А. Авраменко, С. В. Албул, О. В. Андрушко, В. Ф. Антипенко, М. М. Антонович, А. М. Безносюк, О. О. Бекетов, В. С. Березняк, В. В. Вапнярчук, О. І. Виноградова, Г. І. Вишня, Г. П. Власова, К. Д. Волкова, А. Ф. Волобуєв, Т. С. Гавриш, М. М. Гнатовський, Л. М. Горбунова, В. М. Гребенюк, В. О. Гринюк, Д. П. Гуріна, Ж. О. Жуковська, Л. Г. Заблоцька, О. В. Задорожній, Ю. А. Іванов, А. Г. Каткова, Д. О. Коваль, М. Ю. Коробкін, С. С. Кудінов, О. В. Лазукова, М. О. Лисенков, І. І. Лукашук, М. А. Макаров, А. Г. Маланюк, О. О. Мілевський, П. Г. Назаренко, А. В. Наумов, С. С. Нестеренко, О. В. Одерій, А. В. Озерська, І. В. Озерський, М. І. Пашковський, Ю. Є. Полянський, В. О. Попелюшко, І. В. Рогатюк, М. В. Савчук, М. П. Свистуленко, С. М. Смоков, О. С. Тарасенко, Г. К. Тетерятник, В. М. Трофименко, А. Л. Федорова, Д. М. Цехан, М. С. Цуцкірідзе, І. В. Цюприк, Ю. М. Чорноус, О. Г. Шило, Т. І. Шинкаренко, О. В. Шипілов, О. Ф. Шкітова та ін.

Водночас, попри значну кількість наукових досліджень і публікацій, недостатньо дослідженими залишаються практичні аспекти функціонування

окремих кримінальних процесуальних механізмів в умовах воєнного стану, питання узгодження національного кримінального процесуального законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, а також удосконалення процесуальних гарантій захисту прав і свобод учасників кримінального провадження. Необхідність комплексного розв'язання цих питань у поєднанні з транснаціоналізацією сучасної злочинності, зростанням ролі міжнародно-правових інструментів у доказуванні, потребою забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та особливими завданнями України в умовах збройної агресії зумовлює актуальність теми дослідження і визначає її важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку кримінального процесуального права, правоохоронної практики й міжнародної кримінальної юстиції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до пріоритетних напрямів державної політики у сферах національної безпеки, захисту прав людини, розвитку правосуддя, реформування органів правопорядку та міжнародного співробітництва, визначених Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021, Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленим Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023, а також Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., ратифікованою Законом України від 16.01.1998 р. № 44/98-ВР, та Римським статутом Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р., ратифікованим Законом України від 21.08.2024 р. № 3909-ІХ. Напрямок дослідження узгоджується з Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 рр., затвердженою наказом МВС України від 11.06.2020 р. № 454, та на 2025–2029 рр., затвердженою наказом МВС України від 21.05.2024 р. № 326, а також

Основними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 рр. (рішення Вченої ради від 21.11.2020 р., протокол № 23) та на 2025–2029 рр. (рішення Вченої ради від 30.12.2024 р., протокол № 25).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня 2022 року (протокол № 14) та уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 31 березня 2026 року (протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у формуванні теоретико-праксеологічних засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних *задач*:

- з’ясувати стан наукового розроблення проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та окреслити перспективні напрями їх подальшого дослідження;

- розкрити особливості становлення і розвитку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та виокремити основні періоди його формування на теренах України;

- визначити поняття, сутність, ознаки, принципи та правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні;

- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання й організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та визначити шляхи його імплементації в Україні;

- охарактеризувати систему суб’єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, визначити їх правовий статус, повноваження та особливості взаємодії, зокрема в умовах воєнного стану;

- розкрити організаційні та правові засади міжнародного розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування;

- узагальнити специфіку й напрями вдосконалення міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні;
- виокремити прикладні проблеми здійснення кримінального провадження у порядку перейняття;
- розкрити особливості визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб;
- визначити правову природу, підстави, умови та процесуальний порядок видачі (екстрадиції) осіб у кримінальному провадженні;
- сформулювати концептуальне бачення спрощеного порядку видачі (екстрадиції) осіб;
- розкрити міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя;
- запропонувати шляхи співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом щодо кримінальних правопорушень, учинених на території України;
- охарактеризувати процесуальний статус потерпілого у кримінальних провадженнях у Міжнародному кримінальному суді.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку зі здійсненням міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Предмет дослідження – теорія та практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових і спеціальних методів. *Діалектичний* метод застосовано для пізнання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження у його розвитку, взаємозв'язку та взаємозумовленості з іншими правовими явищами (розділи 1–4); методи *аналізу, синтезу, індукції* – для опрацювання доктринальних положень, нормативно-правових актів і матеріалів правозастосовної практики та формулювання на їх основі узагальнень (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1–2.3, 3.1–3.5, 4.1–4.3); *історико-правовий* – для

дослідження генезису, закономірностей і періодизації становлення міжнародного співробітництва України у кримінальному провадженні (підрозділ 1.2); *логіко-семантичний* – для уточнення понятійно-категоріального апарату, визначення змісту понять «міжнародне співробітництво», «міжнародний розшук», «перейняття кримінального провадження», «екстрадиція», «видача» та «передача» (підрозділи 1.3, 2.3, 3.2–3.5); *формально-юридичний* (юридико-догматичний) – для тлумачення положень національного законодавства й міжнародних договорів, виявлення прогалин, колізій і недоліків правового регулювання (підрозділи 1.3, 2.2–2.3, 3.1–3.5, 4.2–4.3); метод *правової герменевтики* – для з’ясування змісту міжнародно-правових актів, положень Римського статуту, практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) і Міжнародного кримінального суду (МКС) (підрозділи 1.3, 3.1–3.5, 4.1–4.3); порівняльно-правовий – для виявлення особливостей доктринального розуміння специфіки кримінальних процесуальних стандартів, процесуальних процедур співробітництва в Україні та інших країнах, а також оцінки можливостей імплементації позитивного зарубіжного досвіду у національну правозастосовну практику (підрозділи 2.1, 3.1–3.5, 4.1–4.3).

Системно-структурний метод забезпечив визначення місця міжнародного співробітництва в системі кримінального процесуального права, його структури, форм і системи суб’єктів (підрозділи 1.3, 2.2–2.3, розділ 3); *функціональний* – розкриття компетенції суб’єктів, механізмів їх взаємодії та функціонального призначення окремих форм міжнародного співробітництва (підрозділи 2.2–2.3, 3.1–3.5, 4.2–4.3); *класифікації* – для систематизації суб’єктів, форм, процедур, підстав та етапів міжнародного співробітництва (підрозділи 1.2–1.3, 2.2–2.3, розділ 3); *прогностичний* – для визначення тенденцій розвитку кримінального процесуального законодавства та перспектив удосконалення правозастосовної практики (розділи 2–3, підрозділи 4.2–4.3); *моделювання* – для розроблення авторських дефініцій, алгоритмів взаємодії та пропозицій щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України (підрозділи 2.2–2.3, 3.1–3.5, 4.2); *контент-аналізу* – для опрацювання судових рішень, статистичних

звітів, практики ЄСПЛ і МКС та виявлення типових проблем реалізації відповідних процедур (підрозділ 2.3, розділи 3–4); *статистичний* використано для збирання, кількісного та якісного аналізу результатів анкетування, офіційних статистичних даних і матеріалів судової практики (підрозділи 2.2–2.3, 3.1–3.5).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 435 респондентів, зокрема 90 суддів, 130 прокурорів і 215 слідчих Національної поліції України з усіх областей України; дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Міністерства юстиції України та МВС України за 2013–2025 рр. щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; офіційні статистичні, інформаційні й аналітичні матеріали Інтерполу, Європолу, Євроюсту, Управління ООН з наркотиків і злочинності та Ради Європи; 585 ухвал слідчих суддів, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також практика судів України, ЄСПЛ та МКС.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права комплексним монографічним дослідженням, в якому реалізовано доктринальний підхід до формування теоретико-праксеологічних засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з розробленням науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування, з урахуванням дії правового режиму воєнного стану, зокрема:

вперше:

– розроблено цілісну теоретико-праксеологічну концепцію міжнародного співробітництва під час кримінального провадження як функціонально інтегрованого кримінального процесуального механізму, що поєднує правову природу, мету, принципи, суб'єктів, форми, процесуальні процедури, організаційні алгоритми взаємодії та гарантії прав учасників, визначає узгоджений порядок діяльності компетентних органів України, органів іноземних держав і міжнародних інституцій на засадах законності, взаємності, рівності, справедливості та дотримання прав людини й спрямований на

одержання та використання доказів, розшук і видачу осіб, забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, виконання судових рішень, документування міжнародних злочинів, співробітництво з МКС та адаптацію національної системи кримінальної юстиції до викликів воєнного стану і міжнародних стандартів правосуддя;

– здійснено систематизацію суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження шляхом побудови цілісної багаторівневої та функціональної моделі, у межах якої за обсягом компетенції, характером повноважень і місцем у механізмі міжнародної взаємодії виокремлено макрорівень стратегічного, нормативного й дипломатичного забезпечення, мезорівень діяльності центральних і компетентних органів, відповідальних за координацію та реалізацію окремих форм співробітництва, і мікрорівень безпосереднього виконання процесуальних дій, а за функціональним призначенням – ініціаторів, посередників і виконавців міжнародної взаємодії, що дозволило розмежувати повноваження, визначити організаційні та інформаційні зв'язки, встановити тотожність функцій і прогалини міжвідомчої координації та обґрунтувати прийняття спільної міжвідомчої Інструкції, яка має встановити уніфіковані процедури підготовки, направлення, виконання і контролю міжнародних запитів, створення спільних слідчих груп, обміну доказами й інформацією, розподілу відповідальності між уповноваженими органами та алгоритми реагування на міжнародні доручення в умовах воєнного або надзвичайного стану;

– запропоновано до законодавчого закріплення розроблений кримінальний процесуальний механізм міжнародного розшуку особи у вигляді нової ст. 281¹ КПК України, що поєднує визначення міжнародного розшуку як самостійної процесуальної форми міжнародного співробітництва, підстави та порядок його ініціювання, розмежування компетенції уповноважених органів, вимоги до документального підтвердження оголошення особи в міжнародний розшук шляхом публікації повідомлення «Red Notice» або іншого повідомлення Інтерполу, процедуру припинення розшуку й інформування відповідних органів,

а також установлює правові наслідки відсутності такого підтвердження – неможливість визнання особи такою, що перебуває в міжнародному розшуку, та використання цього факту як самостійної підстави для тримання під вартою чи застосування екстрадиційного арешту, що усуває правову невизначеність, унеможлиблює формальне застосування постанови прокурора про оголошення особи в розшук і посилює процесуальні гарантії її прав і свобод;

– визначено кримінальний процесуальний механізм надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій шляхом конкретизації змісту, суб'єктів та етапів підготовки, направлення, виконання і контролю міжнародних запитів, розроблення взаємопов'язаних алгоритмів оформлення запиту компетентного органу України та розгляду запиту іноземного компетентного органу із пропозицією коригування ч. 2 ст. 562 КПК України, відповідно до якої дозвіл прокурора або суду на проведення процесуальної дії за межами України необхідний лише тоді, коли це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання відповідного виду допомоги за законодавством запитуваної держави, при цьому строк дії такого дозволу не обмежується, що усуває ризик втрати ним чинності до моменту виконання запиту, забезпечує безперервність міжнародної взаємодії та належне процесуальне використання одержаних доказів;

– сформульовано комплекс законодавчих положень щодо визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб, що передбачає доповнення ч. 3 ст. 606 КПК України можливістю здійснення передачі в інших випадках, визначених міжнародними договорами України, та запровадження нової ст. 606¹ КПК України, у якій запропоновано закріпити вичерпний перелік матеріально-правових і процесуальних підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземного вироку або передачі засудженої особи, зокрема відсутність подвійної кримінальної караності, порушення принципу *ne bis in idem*, закінчення строків давності, загрозу порушення прав людини, відсутність необхідної згоди чи міжнародних гарантій гуманного поводження, а також обов'язок уповноваженого органу належно мотивувати прийняте рішення, що

забезпечує правову визначеність, єдність правозастосування та недопущення погіршення правового становища засудженого;

– запропоновано кримінальний процесуальний механізм затримання особи з метою видачі та застосування спрощеного порядку видачі (екстрадиції), що передбачає доповнення ст. 208 КПК України окремою підставою для затримання особи, розшукуваної компетентними органами іноземної держави, за наявності офіційного запиту або повідомлення Генерального секретаріату Інтерполу, а також установлення у ст. 588 КПК України сімдесятидвогодинного строку судового розгляду заяви про добровільну згоду на видачу й обов'язку слідчого судді перевіряти надані запитуючою державою гарантії неприпустимості катувань і смертної кари, забезпечення права на справедливий суд та належних умов тримання під вартою;

– доведено необхідність врегулювання підстав і порядку проведення консультацій між компетентними органами України та МКС шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 619 КПК України, відповідно до яких такі консультації мають проводитися у випадках, визначених Римським статутом, а також у разі виникнення обґрунтованих загроз національній безпеці чи порушення міжнародних зобов'язань України, при цьому додаткові підстави повинні мати винятковий характер і не суперечити положенням Римського статуту;

удосконалено:

– періодизацію становлення і розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження, у межах якої виокремлено києворуський, литовсько-польський, козацько-гетьманський, імперський, радянський кодифікаційний періоди, період повного нормативно-правового закріплення, пострадянський і сучасний періоди, а також розкрито закономірності трансформації його форм, правових механізмів і суб'єктного складу залежно від етапів державотворення, політичних перетворень, безпекової ситуації та зміни кримінальної процесуальної парадигми;

– поняття міжнародного співробітництва під час кримінального провадження як засновану на міжнародних договорах, нормах національного

законодавства або принципі взаємності узгоджену діяльність компетентних органів і посадових осіб України, іноземних держав та міжнародних інституцій, що реалізується у встановлених кримінальним процесуальним законом формах і становить систему взаємних правових зобов'язань та процесуальних гарантій, побудовану на принципах законності, суверенної рівності держав, справедливості, поваги до прав людини й невідворотності кримінальної відповідальності та спрямовану на виконання завдань кримінального провадження й узгодження національного кримінального процесу з міжнародно-правовими механізмами протидії злочинності;

– процесуальний механізм перейняття кримінального провадження як заснованої на міжнародному договорі або принципі взаємності діяльності компетентних органів запитуваної сторони щодо здійснення кримінального переслідування за запитом іншої держави з одночасною передачею відповідних матеріалів кримінального провадження, обґрунтування застосування цієї процедури виключно щодо злочинів, а також покладення на слідчого, прокурора або суд обов'язку до направлення клопотання про передання кримінального провадження виконати всі процесуальні дії, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності;

– понятійно-категоріальний апарат інституту видачі (екстрадиції) осіб шляхом визначення екстрадиції як урегульованої міжнародними договорами та національним законодавством форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, що полягає у примусовій передачі запитуваною державою запитуючій державі особи, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування або має бути виконано вирок суду, та розмежування понять «видача» і «передача», відповідно до якого передача має добровільний або договірний характер і здійснюється щодо засудженої особи для подальшого відбування покарання у державі її громадянства чи постійного проживання;

– наукові положення щодо співвідношення міжнародних стандартів доказування і стандартів справедливого правосуддя як взаємопов'язаної системи процесуальних вимог, у межах якої стандарт «поза розумним сумнівом» поєднує

достатність сукупності доказів та внутрішню переконаність суду, засновану на об'єктивному, повному й неупередженому дослідженні обставин кримінального провадження, забезпечуючи реалізацію презумпції невинуватості, змагальності та права на справедливий суд;

дістало подальший розвиток:

– теоретико-правове розуміння системи правових основ міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, яку становлять положення Конституції України, норми КПК та інших законів України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також загальновизнані принципи міжнародного права, і її функціонального призначення як нормативного підґрунтя реалізації кримінальної процесуальної та стратегічної функцій такого співробітництва, пов'язаних із забезпеченням правосуддя, захистом прав людини, документуванням воєнних злочинів і входженням України до європейського та світового правового простору;

– узагальнення зарубіжних моделей регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з виокремленням системно-кодифікованої моделі держав континентальної Європи та децентралізованої моделі держав англо-американської правової системи, що дало змогу визначити пріоритетні напрями використання відповідного досвіду в Україні, зокрема систематизацію норм КПК України, розвиток механізмів створення спільних слідчих груп, удосконалення процедур обміну доказами й інформацією та зміцнення інституційної взаємодії з європейськими органами юстиції і міжнародними організаціями;

– кримінальні процесуальні положення щодо умов належного процесуального одержання та використання у кримінальному провадженні доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги, що передбачають дотримання встановлених міжнародним договором і кримінальним процесуальним законодавством процедур підготовки, направлення та виконання запиту, відповідність проведених процесуальних дій праву запитуваної держави,

а також належний переклад, засвідчення та процесуальне оформлення одержаних матеріалів;

– організаційно-процесуальні засади міжнародного розшуку осіб шляхом визначення послідовності встановлення особи та відомостей про її можливе перебування за межами України, підготовки й направлення запиту до Національного центрального бюро Інтерполу, проведення пошукових заходів після публікації відповідного повідомлення та припинення розшуку після досягнення його мети, а також обґрунтування необхідності оновлення Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Інтерполу в частині ініціювання, координації та припинення розшуку, критеріїв внесення відомостей до інформаційної системи, строків реагування і міжвідомчого контролю;

– наукові положення про функціональне призначення визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб як взаємопов'язаних напрямів міжнародного співробітництва, що забезпечують реальне виконання судових рішень, невідворотність покарання та ресоціалізацію засуджених, а також про особливості їх реалізації в умовах воєнного стану, зумовлені втратою документів, обмеженим доступом до державних реєстрів, безпековими й логістичними ризиками та складнощами транзитного переміщення засуджених через територію третіх держав;

– класифікація ризиків, що можуть зумовлювати відмову іноземних держав у видачі особи Україні в умовах воєнного стану, з виокремленням ризиків катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або неналежних умов тримання, порушення процесуальних прав особи у кримінальних провадженнях *in absentia* та політичної вмотивованості кримінального переслідування, на підставі чого конкретизовано необхідність індивідуального оцінювання відповідних загроз, забезпечення права особи на повторний судовий розгляд за її участю, створення належних умов тримання екстрадованих осіб і дотримання комунікаційної стриманості під час публічного висвітлення екстрадиційних проваджень;

– концептуальне розуміння правового та організаційного значення ратифікації Україною Римського статуту МКС як передумови повноправної участі держави в системі міжнародного кримінального правосуддя, міжнародно-правової протидії державі-агресору, удосконалення національних механізмів документування і розслідування міжнародних злочинів, застосування міжнародних стандартів роботи з доказами та свідками, а також гармонізації національної системи правосуддя з міжнародними і європейськими стандартами справедливого суду;

– кримінально-процесуальна характеристика статусу потерпілого у провадженнях МКС як активного учасника міжнародного кримінального процесу, наділеного правами брати участь у судових слуханнях, подавати заяви і клопотання, користуватися представництвом та правовою допомогою, отримувати інформацію, вимагати захисту персональних даних і безпеки, а також репарації завданої шкоди, з обґрунтуванням необхідності посилення ролі національних інституцій у створенні цілісного механізму захисту потерпілих від моменту вчинення міжнародного злочину до фактичного виконання рішення про відшкодування завданої шкоди.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки й пропозиції можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки проєктів змін до Кримінального кодексу України та КПК України в частині положень, що регламентують міжнародний розшук осіб, міжнародну правову допомогу, перейняття кримінального провадження, визнання і виконання вироків судів іноземних держав, передачу засуджених осіб, видачу (екстрадицію), спрощений порядок видачі та співробітництво з МКС (акт Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 28.05.2026 р. № 04-27/12-2026/125290);

– *діяльності органів правопорядку* – для вдосконалення організації міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, міжвідомчої взаємодії та взаємодії з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, а також підготовки методичних рекомендацій,

алгоритмів дій і проведення занять у системі службової підготовки (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 27.04.2026 р. № 417142026);

– *науково-дослідній роботі* – для подальших фундаментальних і прикладних досліджень кримінальних процесуальних засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, його форм, системи суб'єктів, міжнародного розшуку осіб і співробітництва з МКС (акт Національної академії внутрішніх справ від 25.03.2026 р. № 69-нд);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників, навчальних і практичних посібників, курсів лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів із кримінального процесу, а також проведення лекційних, семінарських і практичних занять у процесі підготовки здобувачів вищої освіти та підвищення кваліфікації працівників органів правопорядку (акт Національної академії внутрішніх справ від 25.03.2026 р. № 68-оп).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувались, зокрема: у співавторстві з N. Rogatinska, O. Protsiuk та N. Fierieva опубліковано наукову статтю «War Crimes and Crimes Against Humanity in Ukraine», у якій особистий внесок здобувача становить 25 % і полягає в дослідженні кримінальних процесуальних особливостей документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, а також використання отриманих відомостей у межах міжнародного співробітництва; O. Galagan, V. Drozd та V. Drozd опубліковано наукову статтю «Ensuring and Restricting Human Rights and Freedoms under Martial Law in Ukraine», у якій особистий внесок здобувача становить 25 % і полягає в аналізі процесуальних гарантій забезпечення прав і свобод людини, меж їх допустимого обмеження в умовах воєнного стану та відповідності таких обмежень міжнародним стандартам; P. Harasym, O. Chernetska, A. Patyk, L. Patyk та O. Humin опубліковано наукову статтю «Public Participation in Crime Prevention in Ukraine», у якій особистий внесок здобувача становить 15 % і полягає в

обґрунтуванні організаційно-правових засад взаємодії громадськості з правоохоронними органами у сфері протидії злочинності та визначенні напрямів підвищення ефективності такої взаємодії; М. Klymchuk, О. Dyka, Т. Trosteniuk та К. Naumchuk опубліковано наукову статтю «Combating the Illegal Circulation of Firearms: Legal, Criminological and Forensic Aspects», у якій особистий внесок здобувача становить 20 % і полягає в дослідженні кримінальних процесуальних та організаційних аспектів виявлення, документування і розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї, зокрема за наявності його транснаціонального характеру; Y. Barash, E. Nazymko, O. Getmanets, S. Bodnar та М. Koval опубліковано наукову статтю «Protection and Defense of Human Rights, Freedoms and Legitimate Interests in Ukraine under Martial Law», у якій особистий внесок здобувача становить 15 % і полягає в аналізі кримінальних процесуальних механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів людини в умовах воєнного стану та визначенні гарантій їх дотримання під час діяльності правоохоронних і судових органів; О. Khablo, М. Nykonenko, S. Zaika та Y. But опубліковано наукову статтю «Implementation of the Principle of the Rule of Law in the Criminal Process of Ukraine under Martial Law», у якій особистий внесок здобувача становить 20 % і полягає в розкритті особливостей реалізації засади верховенства права у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану, а також у визначенні її значення для забезпечення законності процесуальних рішень і захисту прав учасників кримінального провадження; Y. Shvets, М. Kornilenko, V. Ivantsov, О. Botnarenko та S. Ternytskyi опубліковано наукову статтю «Administrative Crime and Policing Trends in Ukraine 2019–2024 under Wartime Disruption», у якій особистий внесок здобувача становить 15 % і полягає в аналізі трансформації правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану, узагальненні тенденцій правопорушень і визначенні організаційних чинників, що впливають на ефективність діяльності правоохоронних органів; N. Shelever, D. Tychyna, О. Cherniavska та В. Bystrytskyi опубліковано наукову статтю «Prospects of Justice for Crimes Against Human Peace and Security», у якій особистий внесок здобувача становить 20 % і полягає в дослідженні процесуальних та міжнародно-правових

механізмів притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру і безпеки людства, а також перспектив взаємодії національних органів кримінальної юстиції з міжнародними судовими інституціями.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Російські воєнні злочини – від документування до покарання» (м. Івано-Франківськ, 2 грудня 2022 р.); «Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану» (Київ, 18 листопада 2022 р.); «Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України» (Київ, 27 жовтня 2023 р.); «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 21 грудня 2023 р.); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 травня 2024 р.); «Доступ до правосуддя: виклики та перспективи» (м. Київ, 22 грудня 2025 р.); «Міжнародний кримінальний суд у системі сучасного правосуддя» (м. Київ, 24 квітня 2026 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 30 наукових працях, серед яких монографія, 13 статей – у виданнях включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук та зарубіжному виданні, сім статей – у виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних Scopus та Web of Science, сім тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах та дві – у колективній монографії та підручнику.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (506 найменувань на 57 сторінках) та трьох додатків на 23 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 443 сторінки, з них основний текст – 343 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1 Стан наукового розроблення проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Проблематика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є однією з основних у сучасній правовій науці, особливо з урахуванням зростаючої ролі міжнародних інституцій та посилення вимог до забезпечення справедливості в умовах воєнного стану. Стрімке зростання кількості транснаціональних кримінальних правопорушень, розвиток інформаційних технологій та деструктивна діяльність міжнародних злочинних угруповань актуалізували необхідність перегляду підходів до міжнародного кримінального переслідування. У цьому контексті міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні виступає не лише елементом зовнішньої правової взаємодії держав, а й умовою забезпечення ефективності та результативності досудового розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень. Воно охоплює широкий спектр різних форм: від екстрадиції до участі у спільних слідчих групах та співпраці з міжнародними кримінальними судами та визнання і виконання рішень іноземних судів. Ефективна реалізація механізмів співпраці неможлива без чітко визначеного процесуального порядку. Враховуючи ці та інші обставини, наукове вивчення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні є не лише теоретично значущим, а й практично необхідним кроком для підвищення результативності кримінальної юстиції, особливо в умовах воєнного стану та з огляду на активну участь держави в міжнародних правових механізмах захисту прав людини й боротьби зі злочинністю.

Попри те, що у вітчизняній та зарубіжній юридичній науці проблематика міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні досліджувалася

досить активно, досі залишається низка невирішених теоретичних і практичних питань. Аналіз сучасного стану наукової розробки цієї проблеми свідчить про її багатогранність та міждисциплінарний характер. Однією з перших академічних спроб систематизувати питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні стала робота О. І. Виноградової «Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект)» (2000 р.), в якій авторка проаналізувала наявний на момент дослідження масив міжнародно-правових нормативних актів, прийнятих у рамках ООН та Ради Європи, в тому числі ратифікованих Верховною Радою України, що регулюють основні напрями і види міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. Уже тоді було визначено виняткову значущість Міжнародного Кримінального Суду (МКС) для підвищення ефективності боротьби з міжнародними злочинами (ст. ст. 1–3 Конвенції про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р.) та злочинами міжнародного характеру (Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1957 р.) і запропоновано внести зміни до законодавства з метою забезпечення участі України у діяльності МКС. Констатовано, що основу такого співробітництва у кримінальних провадженнях становить сукупність принципів міжнародного права, які регулюють співробітництво держав загалом, викладених у міжнародних договорах окремої країни про надання правової допомоги, а також внутрішнього (національного) законодавства (кримінального, кримінального процесуального, конституційного тощо). Заслуговує на увагу запропоноване авторкою визначення видачі (екстрадиції), перевага якого полягає в тому, що воно містить усі елементи, наявність яких у конкретному акті видачі (екстрадиції) дає змогу визнати його правомірним. Зокрема, під цим поняттям дослідниця пропонує розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний із наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої

він вчинив злочин або громадянином якої він є, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [33].

У 2004 році І. В. Лешукова представила кандидатську дисертацію на тему: «Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів» [186]. Ця праця стала досить вагомим кроком у становленні наукового дискурсу, оскільки в ній проаналізовано проблеми взаємодії органів досудового розслідування з іноземними структурами в межах кримінальної юстиції. Авторка звернула увагу на ключові питання, а саме: визначення суб'єктного складу співробітництва, специфіку оформлення запитів про міжнародну правову допомогу, стилістику та процедури обміну документами й доказами. Особливу увагу було приділено нормотворчому вакууму національного законодавства. Успадкований із радянських правових традицій формалізм і відсутність чітких процедур ускладнювали оперативну взаємодію з іншими країнами, що й стало одним із першочергових викликів для розвитку міжнародного співробітництва. Це дисертаційне дослідження не лише актуалізувало тривалу дискусію в наукових колах, а й зробило значний внесок у законодавчий процес. Водночас варто зауважити, що основні його положення були сформовані ще за умов дії попереднього кримінально-процесуального законодавства, що сьогодні суттєво обмежує їх адаптацію до сучасного правового регулювання.

У ході аналізу проблематики міжнародного співробітництва під час кримінального провадження не можна оминати й дослідження Т. С. Гавриш, на тему: «Проблеми допустимості доказів, отриманих у ході міжнародної правової допомоги у кримінальних справах» (2004 р.). У роботі порушується важливе питання відсутності окремого процесуального рішення про задоволення запиту про видачу особи, що ускладнює можливість оскарження такого рішення.

Особливу увагу дослідниця приділяє критеріям допустимості доказів (предметів і документів), отриманих у межах міжнародної правової допомоги. До них, на її думку, слід відносити: здійснення правової допомоги винятково на основі міжнародного договору або принципу взаємності; дотримання

встановленого міжнародними договорами порядку; участь лише компетентних органів держав-учасниць; відповідність запиту формальним і змістовим вимогам міжнародного договору; суворе дотримання національного законодавства запитуваної сторони під час виконання запиту; гарантії процесуальних прав осіб, залучених до кримінального провадження; належне засвідчення отриманих матеріалів; використання організаційно-правових форм співпраці, визначених міжнародними договорами й внутрішнім правом договірних держав. Крім того, розглянуто низку специфічних аспектів проведення судової експертизи за кордоном, серед яких виокремлено, по-перше, потребу в дослідженні об'єктів, що перебувають за межами України й фізично не можуть бути доставлені органу досудового розслідування, та, по-друге, необхідність виконання експертиз, які потребують застосування спеціальних наукових методик, відсутніх у вітчизняній експертній практиці [38].

Важливе значення має й дисертація А. С. Сизоненка на тему: «Використання доказів, отриманих на території інших країн, у кримінальному процесі України» (2004 р.), у якій запропоновано механізм використання в національному кримінальному процесі доказів, здобутих за межами України, з урахуванням виду міжнародної правової допомоги, способу та умов їх отримання. Крім того, сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Зокрема, автор наголошував на тому, що міжнародну правову допомогу слід розуміти як узгоджену діяльність держав у межах початого кримінального провадження, спрямовану на захист інтересів особи, суспільства та держави. Така діяльність регламентується нормами міжнародного і національного права та полягає у підготовці й передачі доручень іноземним правоохоронним і судовим органам, а також у виконанні цих доручень на підставі міжнародних договорів України. Окрему увагу в дисертації приділено проблемі автентичності перекладу матеріалів. Науковець підкреслює, що належний переклад має істотне значення як для забезпечення ефективного міжнародного співробітництва у кримінальних

справах (провадженнях), так і для правильної оцінки доказів, зібраних на території інших держав [314].

Одним із ранніх досліджень, присвячених міжнародному співробітництву, стала також дисертація М. І. Пашковського на тему: «Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних із наданням міжнародної правової допомоги» (2003 р.), у якій окреслено дуалістичний характер регулювання (поєднання норм міжнародного та національного процесуального права), пов'язаний з особливостями допустимості доказів, отриманих у порядку міжнародної допомоги, та запропоновано конкретні правила щодо обсягу доручення і меж процесуальних дій у запитуваній державі. Суттєвим здобутком стала чітка демаркація міжнародної правової допомоги від інших форм міждержавної взаємодії – екстрадиції, передачі засуджених, перейняття (передачі) провадження, виконання іноземних вироків. Окремо обґрунтовано ідею виокремлення в КПК самостійного розділу, який би кодифікував процесуальні форми співпраці держав у кримінальному судочинстві. Водночас існує важливе обмеження релевантності висновків: і концепти, і пропозиції формувалися в межах КПК 1960 року та довкола проєктних рішень майбутньої кодифікації, тож після набуття чинності КПК 2012 року (а згодом – і появи розділу IX-2 про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом у 2022 р.) значна частина підходів потребує переосмислення або оновлення. Методологічні ідеї (демаркація форм співпраці, акцент на допустимості доказів) залишаються концептуально корисними; процедурні рішення у багатьох пунктах втратили актуальність або трансформувалися разом із новою кодифікацією [238].

Науковий інтерес становить і дисертаційне дослідження М. І. Смирнова на тему: «Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах із використанням методу відеоконференцзв'язку» (2005 р.), присвячене комплексному аналізу теоретичних і практичних питань організації міжнародної взаємодії за допомогою дистанційних процесуальних технологій. Автор послідовно окреслює коло проблем, що виникають під час проведення слідчих та інших процесуальних дій у режимі відеоконференції, і пропонує підходи до їх

вирішення з урахуванням вимог міжнародних договорів і національного законодавства. У межах дослідження взаємну правову допомогу у кримінальних справах визначено як діяльність компетентних органів запитуваної сторони, передбачену міжнародними угодами, нормами внутрішнього права або засновану на принципі взаємності, щодо здійснення на її території процесуальних дій чи сприяння їх проведенню на території запитуючої сторони з метою забезпечення розслідування та судового розгляду. Розкрито правову природу відповідного інституту, окреслено процесуальні напрями міждержавної взаємодії, уточнено поняття, зміст і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги, а також сформульовано принципи її надання з урахуванням специфіки використання відеоконференцз'язку [325].

Серед ранніх праць, що присвячені осмисленню міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, слід виокремити дослідження А. Г. Маланюка «Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України» (2004 р.). У цій роботі автор зосереджується на проблематиці реалізації кримінально-процесуальних правовідносин за участю іноземних осіб, а також на особливостях проваджень у порядку перейняття кримінальних справ. При цьому увага приділяється процесуальному статусу учасників, компетенції уповноважених органів і колізіям між нормами національного законодавства та міжнародних договорів. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні науковець пропонує розглядати як врегульовану міжнародними договорами України та нормами кримінального процесуального законодавства діяльність компетентних органів, що реалізується у двох взаємопов'язаних напрямках: звернення до компетентних органів іноземних держав із запитом щодо виконання процесуальних дій, необхідних для розслідування, судового розгляду чи вирішення кримінального провадження, та виконання на території України аналогічних дій на запити іноземних держав, зокрема тих, що спрямовані на збирання та закріплення доказів і виконання судових рішень у кримінальних справах. Такий підхід дає змогу чіткіше розмежувати договірні та процесуальні засади взаємодії держав і

водночас показує, яким чином міжнародна правова допомога інтегрується у практичну діяльність органів досудового розслідування та суду [194].

У контексті цього доречно акцентувати увагу і на дисертаційному дослідженні В. С. Березняка «Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України» (2009 р.) [16], в якому визначено місце екстрадиції в системі кримінального процесу, розмежовано її з іншими формами міжнародної співпраці (міжнародна правова допомога, перейняття провадження, передача засуджених, визнання і виконання вироків), окреслено стадії екстрадиційної процедури та запропоновано чітку логіку перевірки запитів. Автор детально описав запобіжні заходи у справах про видачу, строки і підстави тримання під вартою, порядок оскарження, а також підхід до вирішення ситуацій із кількома одночасними запитами від різних держав. Окрему увагу приділено гарантіям прав людини, зокрема забороні катувань, недопустимості видачі у справах політичного характеру, дотриманню принципу «non-refoulement» та необхідності індивідуальної оцінки ризиків переслідування. Практичне значення дисертації полягало у формулюванні низки пропозицій щодо кодифікації екстрадиційних процедур і уніфікації відомчих інструкцій. Водночас після ухвалення нового КПК окремі положення потребують переосмислення, передусім у частині ролі слідчого судді, побудови судового контролю та співвідношення національних норм із міжнародно-правовими договорами. Утім, запропонована науковцем систематизація підстав і стадій екстрадиції, а також акцент на процесуальних гарантіях зберігають свою методологічну цінність для подальших наукових досліджень і правозастосовної практики.

Теоретичні та практичні проблеми механізму визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні досліджено у роботі Я. І. Тростянської «Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів» (2011 р.), в якій визначено їх поняття, принципи та гарантії. Окрему увагу приділено процесуальному порядку приведення вироку іноземного суду у відповідність до національного законодавства. Також проаналізовано міжнародно-правові договори України, що регулюють питання визнання та виконання іноземних

судових рішень, і визначено особливості їх застосування у національній правовій системі. На цій основі сформульовано пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства та інших нормативно-правових актів України. Авторка дійшла висновку, що видача обвинуваченого означає переміщення особи в сферу судової юрисдикції тієї держави, яка зацікавлена в його покаранні, а видача засудженого – його переміщення в сферу виконавчої юрисдикції тієї держави, яка, реалізуювши відносно цієї особи свою судову юрисдикцію, зацікавлена у виконанні вироку суду. У межах дослідження також обґрунтовано позицію, відповідно до якої під час узгодження вироків іноземних судів із законодавством України необхідно вирішити комплекс взаємопов'язаних питань, зокрема щодо допустимості виконання іноземного судового рішення, його легалізації та визначення національних процесуальних механізмів, які забезпечують його фактичне виконання [361].

У межах аналізу стану теоретичної розробленості досліджуваної проблематики слід також звернутися до монографії В. Г. Уварова (2014 р.), яка є комплексним дослідженням сутності та особливостей застосування міжнародно-правових стандартів у кримінальному процесі України. У роботі розкрито правовий механізм імплементації та реалізації міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні. Особливу увагу автор приділяє специфіці використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному процесі. На основі проведеного дослідження сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України [363].

У дисертаційному дослідженні В. В. Зуєва «Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження» [110] (2015 р.; подальша монографічна розробка 2017 р. [111]) системно проаналізовано механізми забезпечення прав учасників у таких провадженнях. Автор розкриває процесуальну сутність і зміст міжнародного співробітництва, розмежовує його основні форми (міжнародна правова допомога, екстрадиція) та пропонує логічно вибудовану послідовність процедур

– від надходження й перевірки запиту до його виконання та завершення відповідного провадження. Запропоновано класифікацію гарантій як цілісної системи, що охоплює: 1) гарантії захисту прав і свобод особи (право на захист, заборона катувань, доступ до матеріалів, участь захисника); 2) гарантії дотримання процесуальної форми (вимоги до змісту запиту, порядок фіксації процесуальних дій, контроль строків); 3) організаційно-правові гарантії належної взаємодії компетентних органів (координація центрального органу, стандарти комунікації, вирішення колізій юрисдикцій). Окрему увагу приділено можливостям оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади у справах про міжнародну правову допомогу та екстрадицію, а також практичним пропозиціям щодо вдосконалення відповідних процедур: уніфікації вимог до запитів, посилення судового контролю, запровадження чітких строків і механізмів інформування сторін, а також узгодження національних процедур із міжнародними зобов'язаннями держави [111].

Водночас у дисертаційному дослідженні А. Б. Антонюк «Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень» (2016 р.) авторкою на основі аналізу міжнародних норм визначено, що за відсутності міжнародного договору про співпрацю між правоохоронними органами різних країн може застосовуватися принцип взаємності, який передбачає надання іноземним громадянам певних прав і пільг за умови, що громадяни цієї держави, які перебувають у відповідних державах, користуються аналогічними правами і пільгами. Крім того, акцентовано увагу на тому, що це поняття може тлумачитися як взаємне визнання державами своїх правових норм і, як наслідок, здійснення певних дій, спрямованих на їх виконання, незалежно від наявності нормативного акта, що регулює такі правовідносини. У роботі проаналізовано наукові підходи до змісту поняття «міжнародне співробітництво при розслідуванні кримінальних правопорушень» та обґрунтовано доцільність його закріплення у КПК України. Дослідниця пропонує розуміти його як конкретно визначену активну взаємодію держав та їх

компетентних органів, спрямовану на ефективне розслідування кримінальних правопорушень, що реалізується у різних процесуальних формах [3].

Не можемо оминати увагою й дисертаційне дослідження О. А. Лопати, присвячене міжнародному співробітництву Експертної служби МВС України (2017 р.) [189]. Робота вирізняється тим, що в ній уперше системно розглянуто особливості міжнародної взаємодії у сфері судово-експертної діяльності, яка безпосередньо впливає на якість і допустимість доказів у кримінальному провадженні. Дослідниця не лише окреслює поняття та завдання Експертної служби, а й визначає її місце в міжнародному правовому середовищі, виокремлюючи рівні та форми співпраці із зарубіжними інституціями. Особливу увагу приділено діяльності Європейської організації судово-експертних установ (ENFSI), членство в якій стало для України важливим механізмом інтеграції у європейський простір кримінальної юстиції. Крім того, проаналізовано механізми координації дій українських експертних установ із міжнародними партнерами, зокрема через співпрацю з Укрбюро Інтерполу. Значну увагу приділено практиці надання міжнародної правової допомоги у формі проведення судових експертиз, оскільки від цього залежить можливість використання доказів, здобутих за кордоном, у національних кримінальних процесах. На наш погляд, цінним є те, що в дисертаційному дослідженні авторка не обмежилася лише констатацією наявних проблем, а запропонувала низку практичних рекомендацій. Зокрема, йдеться про необхідність оновлення законодавчих положень, які регулюють міжнародне співробітництво у сфері судової експертизи, а також про впровадження єдиних стандартів роботи експертів відповідно до європейських підходів [190]. Саме це робить дослідження безпосередньо дотичним до нашої тематики, адже міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні неможливе без належного експертного забезпечення та взаємного визнання результатів експертних досліджень.

У ході нашого дослідження виділимо і фундаментальну працю Г. Р. Крет, адже її монографія «Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи» (2020 р.) становить

вагомий внесок у розвиток кримінального процесуального права. У ній комплексно проаналізовано як доктринальні, так і прикладні аспекти впровадження міжнародних стандартів доказування у національну практику [163]. Саме ця тематика є ключовою у контексті сучасного реформування українського кримінального процесу, оскільки забезпечення належної якості та допустимості доказів безпосередньо пов'язане з дотриманням прав людини, принципів верховенства права та міжнародних зобов'язань України. Крім того, положення цього дисертаційного дослідження дозволяють осмислити співвідношення між національними нормами доказування та вимогами, виробленими Європейським судом з прав людини, що робить цю працю концептуально важливою для формування збалансованого підходу до міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні [162; 166; 168]. Авторкою запропоновано доктринальне визначення поняття стандартів доказування, встановлено їх місце в системі понятійного апарату теорії кримінального процесуального доказування та розкрито систему таких стандартів [169]. Зокрема, визначено співвідношення стандартів доказування зі стандартами доведеності та встановлено, що система стандартів доказування включає в себе як стандарти доказаності («обґрунтована підозра», «достатня підстава» та «поза розумним сумнівом»), так і інші стандарти, які ґрунтуються на понятті кримінального процесуального доказування та забезпечують формування достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів. Розкрито сутність міжнародних стандартів доказування шляхом визначення їх ознак: об'єктивності, соціальної зумовленості, динамічності, системності і загальнообов'язковості. Надано визначення поняття міжнародних стандартів доказування, під якими необхідно розуміти систему закріплених у нормах міжнародних договорів, ратифікованих Україною, та сформованих у практиці міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною, правил, що забезпечують формування суб'єктом доказування достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів та досягнення за результатами їх оцінки рівня переконання, необхідного для прийняття відповідного

процесуального рішення. Дістали подальшого розвитку теоретичні розробки щодо змісту права на справедливий судовий розгляд, зокрема з урахуванням положень Конвенції та практики ЄСПЛ, запропоновано авторський підхід до виокремлення елементів цього права та визначено ті з них, які перебувають у взаємозв'язку з міжнародними стандартами доказування [164].

Варто також додати, що комплексне вирішення завдання, спрямованого на з'ясування поняття та системи кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а також характеристики його джерел, проведено у дисертаційному дослідженні Р. А. Климкевич на тему: «Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація» (2022 р.). В роботі запропоновано передбачити чіткі критерії застосування європейського ордеру на проведення розслідування, які дали б змогу диференціювати його від суміжних інструментів міжнародного співробітництва [123].

Водночас у дослідженні В. Ю. Монастирської на тему: «Процесуальні повноваження адвоката при здійсненні міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» (2021) [223; 222] окреслено іншу наукову проблему: захисник під час міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях стикається з фрагментарним правовим регулюванням, що ускладнює реалізацію права на захист у відповідних провадженнях. Мета роботи полягає у систематизації та конкретизації повноважень адвоката на всіх етапах співпраці держав, а також у виробленні практичних орієнтирів для застосування правових норм. Авторка детально описує алгоритм дій захисника: підготовка й подання клопотань і запитів через центральний орган виконавчої влади; участь у виконанні процесуальних дій за кордоном (допити, пред'явлення для впізнання, тимчасовий доступ до речей і документів), у тому числі з використанням відеоконференцій; забезпечення перекладу та належного повідомлення сторін; фіксація порушень процесуальної форми для подальшого оскарження рішень та дій. Окремо обґрунтовано вимоги до змісту запитів. Значний аналітичний блок присвячено оскарженню рішень, дій і бездіяльності органів влади: визначено

типові підстави для скарг (відмова у виконанні доручення, пропуск строків, недопуск захисника до процесуальної дії, неналежний переклад), окреслено процесуальні шляхи судового контролю та критерії перевірки. Запропонована модель повноважень і гарантій слугує практичним орієнтиром для захисника та формує цілісне бачення ролі адвокатури під час міжнародного співробітництва.

Теоретико-прикладний інтерес для цілей нашого дослідження становить і монографія Н. М. Ахтирської на тему: «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти» (2019 р.) [8], в якій авторка здійснила комплексний аналіз сучасних тенденцій та проблем розвитку інституту міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу. Особливу увагу приділено принципам взаємодії держав, процедури екстрадиції, визнанню та виконанню вироків іноземних судів, а також оцінці доказів, отриманих поза межами України. Важливим внеском є також розгляд питань правової допомоги у справах, пов'язаних із новими формами злочинності, такими як кіберзлочини, торгівля людьми чи відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом. Варто підкреслити, що у дослідженні розглянуто не лише «класичні» механізми співробітництва, зокрема, екстрадицію чи надання правової допомоги, а й новітні форми міжнародної взаємодії, які виникають у зв'язку з розвитком цифрового простору. Зокрема, йдеться про питання збору, обробки та використання цифрових доказів, їхню допустимість у національному судочинстві та узгодженість з міжнародними стандартами захисту прав людини. Такий акцент свідчить про сучасність і практичну орієнтованість праці. Крім того, зосереджено увагу на балансі між ефективністю міжнародного співробітництва і забезпеченням прав людини. Дослідниця наголошує, що активна взаємодія держав у боротьбі зі злочинністю не повинна призводити до обмеження процесуальних гарантій підозрюваних чи обвинувачених осіб. Монографія вирізняється й тим, що в ній актуалізовано потребу адаптації законодавства України до викликів глобалізованого кримінального середовища. Крім того, праця містить авторські рекомендації, спрямовані на вдосконалення як законодавчих норм, так і практики їх

застосування у діяльності слідчих та судів, що робить її цінним джерелом для подальших наукових пошуків і правотворчої діяльності [8].

Особливого значення у контексті нашої наукової розвідки набуває дисертація В. В. Бортницької «Спрощений порядок видачі осіб з України» (2020 р.), в якій досліджено правову природу та практичні аспекти застосування спрощеної процедури екстрадиції [24]. У роботі проаналізовано запропоновані в теорії кримінального процесу етапи розвитку спрощеного порядку видачі осіб, як складової інституту видачі та запропоноване авторське бачення такої періодизації із виокремленням характерних рис відповідного періоду. Крім цього, розглянуто теоретичні положення щодо умов, за яких можлива екстрадиція. На основі порівняння національного та міжнародного законодавства авторка пропонує поділ умов видачі особи на групи. Водночас розкрито необхідність визначення процесуального строку виконання обов'язку направлення регіональною прокуратурою копії ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду питання щодо затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) разом із копією письмової заяви особи про згоду на її видачу (екстрадицію) до уповноваженого (центрального) органу України. Сформульовано зміст, найголовніші визначальні положення, що зумовлені тенденціями розвитку та глибинними зв'язками спрощеного порядку видачі осіб, екстрадиції та інших форм міжнародної взаємодії. Виокремлено положення, на яких базується спрощений порядок видачі осіб, опрацьовано підходи щодо виділення принципів спрощеного порядку видачі осіб та розглянуто їх в залежності від того, де вони закріплені, а також за сферою дії. Визначено загальну та спеціальну мету спрощеного порядку видачі осіб, а також проаналізовано накази та законодавчі акти щодо регламентації спрощеного порядку видачі осіб та запропоновано передбачити в кримінальному процесуальному законодавстві визначення строку направлення заяви про згоду особи на видачу у спрощеному порядку до суду начальником установи попереднього ув'язнення [23; 25; 22].

Слід розглянути й дисертаційну роботу Ю. Л. Никифоренко на тему: «Переїняття кримінального провадження від іноземних держав» (2023 р.), яка є безпосередньо дотичною до тематики нашого дослідження. У межах зазначеного дослідження авторкою простежено еволюцію становлення інституту переїняття кримінального провадження, що дало змогу виокремити основні історичні етапи його розвитку та окреслити тенденції трансформації у сучасних умовах. Важливе значення має також проведене розмежування понять «переїняття» та «передання» кримінального провадження, які обґрунтовано розглядаються як самостійні форми міжнародного співробітництва у кримінально-процесуальній сфері. Особливу увагу в дисертації приділено аналізу нормативного регулювання зазначеного інституту. Зокрема, запропоновано удосконалення структури Кримінального процесуального кодексу України шляхом уточнення назви глави, що регламентує питання переїняття кримінального провадження, що свідчить про прагнення до систематизації та підвищення юридичної визначеності відповідних норм. У теоретичному вимірі значущим є висновок про те, що переїняття кримінального провадження виступає альтернативним механізмом екстрадиції, застосування якого зумовлене неможливістю видачі особи за наявності необхідності забезпечення реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Такий підхід дозволяє розширити уявлення про функціональне призначення цього інституту в системі міжнародного співробітництва. Наукова новизна роботи проявляється, зокрема, у формулюванні авторського визначення поняття переїняття кримінального провадження як у вузькому, так і у широкому значеннях, а також у розробленні критеріїв його класифікації залежно від характеру міжнародної взаємодії та правового зв'язку особи з відповідною державою. Водночас у дослідженні акцентовано увагу на наявності прогалин і колізій у національному законодавстві, зокрема щодо проблеми невизнання Україною вироків, ухвалених за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), попри існування аналогічної практики в межах національної правової системи. Така суперечність свідчить

про необхідність подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства та гармонізації його з міжнародними стандартами [229].

Важливе значення для розуміння сучасних підходів до реалізації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні має дисертаційне дослідження О. І. Коваль «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування» (2024 р.) [127], у якому комплексно розкрито сутність і специфіку надання міжнародної правової допомоги на відповідній стадії кримінального процесу. У межах роботи авторкою простежено генезу становлення та розвитку інституту міжнародної правової допомоги як у національному кримінальному процесуальному законодавстві, так і в правових системах зарубіжних держав. Такий підхід дозволив виявити ключові тенденції його еволюції, а також окреслити вплив європейських та американських правових традицій на формування сучасних міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав людини та утвердження принципу верховенства права. Обґрунтовано, що активізація інтеграційних процесів України до європейського правового простору сприяла інституціоналізації міжнародного співробітництва як самостійного інституту кримінального процесуального права, закріпленого у положеннях Кримінального процесуального кодексу України. У цьому контексті розширення нормативного регулювання міжнародної правової допомоги та його гармонізація з міжнародними стандартами розглядається як необхідна умова ефективної реалізації завдань кримінального провадження та забезпечення належної взаємодії з компетентними органами іноземних держав.

Суттєвою є позиція дослідниці щодо ролі запиту про міжнародну правову допомогу, який визначається як належна та легітимна підстава для проведення процесуальних дій за межами юрисдикції України, а також як інструмент забезпечення отримання допустимих доказів у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим особливу увагу приділено вимогам до структури та змісту відповідних запитів, дотримання яких розглядається як передумова ефективної

та взаємодовірливої міжнародної співпраці, що ґрунтується на принципах професійності, обґрунтованості та справедливості [127].

Водночас слід акцентувати, що станом на сьогодні в науці представлено чимало дисертаційних досліджень, положення яких не зосереджені винятково в кримінально-процесуальній площині, проте мають пряме відношення до проблематики здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Зокрема, напрацювання Є. В. Щербаня стосуються імплементації Римського статуту МКС у національне законодавство України [396; 399; 398]. У роботі розкрито поняття, правову природу та передумови прийняття Римського статуту, а також досліджено його імплементацію як організаційно-правову діяльність держави, спрямовану на забезпечення юрисдикції МКС щодо осіб, відповідальних за особливо тяжкі міжнародні злочини. Проаналізовано моделі та способи імплементації, зокрема внесення змін до конституцій, ухвалення спеціального законодавства про співпрацю з Міжнародним кримінальним судом та прийняття комплексних поправок до законодавства. Значну увагу приділено історичному досвіду створення міжнародних судових органів, що передували Міжнародному кримінальному суду, а також аналізу практики зарубіжних країн. У роботі виокремлено ключові принципи імплементації Римського статуту: комплементарність стосовно національної юрисдикції, принцип «*ne bis in idem*», невидача власних громадян, дотримання імунітету посадових осіб тощо. Наголошено, що право держав здійснювати правосуддя на основі національного законодавства є первинним, а юрисдикція МКС – похідною. На думку автора, для України оптимальною моделлю є поєднання спеціального закону про співробітництво із внесенням змін до чинного законодавства. Такий підхід, згідно з дослідником, забезпечить баланс між дотриманням конституційних гарантій і виконанням міжнародних зобов'язань. З урахуванням підписання Україною Римського статуту (2000 р.), приєднання до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду (2002 р.) та положень Угоди про асоціацію з ЄС (2014 р.), Україна повинна завершити процес ратифікації та імплементації норм Статуту у власну правову систему [395; 397].

Окремий напрям наукових досліджень у межах проблематики міжнародного кримінального правосуддя становить питання гармонізації національного законодавства України про кримінальну відповідальність із положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що знайшло відображення у роботі С. П. Кучевської [184; 183]. У зазначеному дослідженні зосереджено увагу на виробленні теоретико-прикладних засад узгодження норм Кримінального кодексу України з міжнародно-правовими стандартами, закріпленими у Статуті МКС. Авторкою здійснено ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз положень національного кримінального законодавства та Римського статуту, що дозволило виявити як спільні риси, так і концептуальні відмінності у підходах до визначення складів міжнародних злочинів, їх кваліфікуючих ознак та елементів. Значну увагу приділено з'ясуванню змісту окремих міжнародно-правових понять, а також їх співвідношенню з категоріями, закріпленими у КК України, що має принципове значення для забезпечення однакового розуміння та застосування відповідних норм. Важливим результатом дослідження є формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін і доповнень до кримінального законодавства України з метою його узгодження відповідність з положеннями Римського статуту МКС. Запропоновані гармонізаційні заходи спрямовані на усунення наявних прогалин і колізій, а також на забезпечення ефективної імплементації міжнародних стандартів кримінальної відповідальності у національну правову систему, що, у свою чергу, є необхідною умовою повноцінної участі України у системі міжнародного кримінального правосуддя.

Науковий інтерес у контексті дослідження механізмів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні становить також робота Г. М. Грищук, яка, будучи виконаною у площині кримінального права, водночас має безпосередній зв'язок із кримінально-процесуальною сферою. Це зумовлено тим, що предметом дослідження виступає інститут видачі осіб (екстрадиції), який є одним із ключових інструментів міжнародної взаємодії у кримінальних провадженнях. У дисертації здійснено ґрунтовний аналіз становлення та

розвитку правового регулювання екстрадиції, що дозволило авторці запропонувати власну періодизацію генези відповідного інституту. Зокрема, виокремлено етапи його формування від ранніх світових цивілізацій і середньовіччя до розвитку на українських землях у періоди перебування під владою Литви та Польщі, існування козацької держави, у складі Російської імперії, радянського періоду та доби незалежності України. Такий історико-правовий підхід сприяє глибшому розумінню природи та еволюції інституту екстрадиції.

Значну увагу приділено аналізу міжнародно-правового регулювання видачі осіб, а також визначенню загальних вимог до здійснення екстрадиційної процедури. У цьому контексті авторкою виокремлено нормативні підстави регламентації екстрадиції, серед яких: чинність і ратифікація міжнародних договорів, дотримання принципу взаємності, а також імплементація відповідних норм у національне законодавство. Окреслено функціональне призначення інституту видачі шляхом поділу його функцій на загальні та спеціальні, а також систематизовано основні принципи екстрадиції, зокрема невидачі власних громадян, подвійного інкримінування, подвійної злочинності, невідворотності покарання, мінімального строку покарання, обмеження меж кримінальної відповідальності виданої особи, а також невидачі за політичні злочини.

Важливим здобутком дослідження є висвітлення кримінально-правових і кримінально-виконавчих підстав екстрадиції, що передбачають необхідність співвіднесення вчиненого діяння з формальними та фактичними критеріями, дотримання строків давності, а також визначення порядку виконання в Україні вироків іноземних судів за умови належного нормативного закріплення. За результатами дослідження авторкою сформульовано дефініцію екстрадиції як передачі особи іноземній державі на її вимогу для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання обвинувального вироку суду, що набрав законної сили. Окремо обґрунтовано необхідність удосконалення чинного кримінального законодавства України, зокрема положень КК України, а також уточнення структурного складу екстрадиційних правовідносин. Запропоновані

підходи до визнання та виконання вироків іноземних судів на території України мають важливе значення для підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності [60].

Помітний внесок у дослідження інституту екстрадиції в національній правовій системі зроблено у дисертаційній роботі М. П. Свистуленко «Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти» (2005 р.) [310]. У зазначеному дослідженні екстрадицію розглянуто як міжгалузевий правовий інститут, що поєднує у собі елементи кримінального та кримінального процесуального права, а також норм міжнародного права. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз кримінально-правових складових екстрадиції, що дозволило аргументувати доцільність розмежування змісту цього поняття на нормативному та фактичному рівнях. Такий підхід сприяє більш чіткому розумінню правової природи екстрадиції та особливостей її функціонування у системі міжнародного співробітництва. Зокрема, на нормативному рівні екстрадиція визначається як сукупність правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з наданням однією державою іншій правової допомоги у кримінальних справах, яка полягає у передачі компетентними органами запитуваної держави особи – обвинуваченого або засудженого – компетентним органам запитуючої держави з метою забезпечення здійснення правосуддя або виконання вироку суду, що набрав законної сили. Водночас на фактичному рівні екстрадиція розглядається як врегульовані нормами права правовідносини, у межах яких запитувана держава шляхом передачі відповідної особи забезпечує можливість реалізації запитуючою державою комплексу заходів кримінального переслідування або виконання обвинувального вироку. Запропоноване двоаспектне розуміння екстрадиції дозволяє комплексно охарактеризувати як її нормативно-правову основу, так і практичну реалізацію, що має важливе значення для подальшого вдосконалення правового регулювання у цій сфері та підвищення ефективності міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві [311, с. 9].

Вагоме значення для формування теоретико-методологічних засад дослідження міжнародного кримінального правосуддя має дисертаційна робота О. В. Базова «Правові і інституційні засади діяльності міжнародних кримінальних судів» (2024 р.) [10]. У ній запропоновано цілісне концептуальне бачення міжнародно-правового вчення про функціонування міжнародних кримінальних судових інституцій, що базується на ідеї їх відносної автономності від національних систем кримінального правосуддя. Зазначений підхід ґрунтується на визнанні об'єктивної необхідності забезпечення кримінально-правового захисту фундаментальних цінностей міжнародного співтовариства незалежно від ступеня їх імплементації у внутрішньодержавне законодавство. У цьому контексті автор обґрунтовує, що сукупність правових та інституційних засад діяльності міжнародних кримінальних судів формує цілісний міжнародно-правовий механізм реалізації норм міжнародного права у сфері протидії найтяжчим злочинам, які становлять загрозу для всієї міжнародної спільноти. Структурно такий механізм охоплює два взаємопов'язані компоненти: нормативно-правовий, що забезпечує формування та функціонування юридичної основи застосування міжнародно-правових норм, і інституційний, спрямований на їх практичну реалізацію через діяльність відповідних судових органів. Такий дуалістичний підхід дозволяє комплексно охарактеризувати як змістовну, так і організаційну складові міжнародного кримінального правосуддя. Окрему увагу у дослідженні приділено аналізу характеру процесуальних взаємовідносин у межах системи міжнародних кримінальних судів. Зокрема, виокремлено вертикально-ієрархічні та мережево-горизонтальні зв'язки між відповідними органами, що зумовлює поєднання відносної децентралізації з інституційною автономністю у здійсненні правосуддя. Водночас підкреслюється, що, вступаючи у правовідносини з іншими суб'єктами міжнародного права, такі судові інституції зберігають незалежність як від національних правопорядків, так і від інших міжнародних структур. При цьому ієрархічно-інстанційна побудова системи міжнародних кримінальних судів визначається як загальна організаційна модель, у межах якої існують істотні відмінності, зумовлені

специфікою окремих судових органів. Це, зокрема, стосується структури судів першої та апеляційної інстанцій, а також, у визначених випадках, наявності вищої інстанції, уповноваженої здійснювати перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, що забезпечує додаткові гарантії законності та обґрунтованості судових актів.

Вагоме значення для формування теоретичного підґрунтя дослідження міжнародного кримінального права та процесу мають праці провідних зарубіжних учених, зокрема підручники та науково-практичні коментарі до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Характерною рисою таких досліджень є поєднання ґрунтовного наукового аналізу з практичним досвідом авторів, які нерідко безпосередньо залучені до діяльності міжнародних кримінальних інституцій або брали участь у їх становленні. Серед найбільш авторитетних праць у цій сфері слід відзначити дослідження Герхарда Верле (ФРН), зокрема «Принципи міжнародного кримінального права», у яких системно викладено основоположні засади галузі [503], а також «Трактат з міжнародного кримінального права» К. Амбоса [405], що характеризується глибоким аналізом як матеріально-правових, так і процесуальних аспектів міжнародної кримінальної юстиції.

Важливе місце займають і науково-практичні коментарі до Римського статуту МКС, зокрема під редакцією О. Тріфтерера (Австрія) [498], а також двотомне видання за редакцією А. Кассезе, П. Гаети та Дж. Джонса [410], які забезпечують комплексне тлумачення положень Статуту та практики їх застосування.

Окремої уваги заслуговують підручники з міжнародного кримінального права таких відомих учених, як А. Кассезе (Італія) [447] та М. Ш. Басіуні (США) [409], у яких узагальнено сучасні підходи до розуміння природи міжнародних злочинів, принципів кримінальної відповідальності та механізмів їх реалізації.

Загалом зазначені праці мають вагоме теоретичне і прикладне значення, оскільки у них всебічно розкрито ключові проблеми міжнародного кримінального права та процесу, зокрема питання матеріально-правової

кваліфікації міжнародних злочинів, особливості здійснення кримінального переслідування на міжнародному рівні, а також процесуальні гарантії притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні найтяжчих злочинів, що становлять загрозу для міжнародної спільноти.

У структурі наукових напрацювань окреме місце займає і дисертація О. О. Кисельова на тему: «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів» (2022 р.). Її значення полягає у тому, що дослідник звернув увагу на трансформацію кримінального процесу в умовах воєнних викликів та надзвичайних ситуацій, що безпосередньо корелює з потребою удосконалення міжнародного співробітництва. У роботі окреслено проблеми функціонування національного кримінального судочинства в умовах воєнного стану, коли посилюється роль міжнародних механізмів – зокрема, співпраці з іноземними державами щодо екстрадиції, взаємної правової допомоги, збору доказів, а також з Міжнародним кримінальним судом. Ключовим теоретико-прикладним висновком дослідження є положення про те, що міжнародне співробітництво за таких обставин перестає бути лише додатковим інструментом, а набуває характеру необхідного механізму для забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, особливо щодо розслідування воєнних злочинів [122].

Важливо відзначити, що чимало аспектів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні висвітлювалися також у працях криміналістичного спрямування. Зокрема, для вирішення завдань нашого дослідження важливо звернутися до дисертації Ю. М. Чорноус на тему: «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (2013 р.) [384], яка має суттєвий теоретико-прикладний інтерес. У роботі на підставі наукового аналізу криміналістичної, кримінально-процесуальної літератури, а також положень міжнародного й національного законодавства та практики їх застосування здійснено комплексне дослідження специфіки організації та реалізації криміналістичного забезпечення у провадженнях, що стосуються злочинів міжнародного характеру. Авторка

сформулювала концептуальні положення щодо визначення сутності криміналістичного забезпечення та його ролі у структурі досудового слідства, запропонувала власне визначення цього явища та розробила криміналістичну характеристику злочинів міжнародного характеру. Особливу увагу дослідницею приділено правовим і організаційним засадам провадження у відповідних справах, а також визначенню напрямів і форм міжнародного співробітництва, яке є невід'ємною умовою ефективного розслідування. Важливим елементом дослідження стали також практичні рекомендації щодо вдосконалення інструментарію криміналістичного забезпечення досудового слідства, врахування специфіки міжнародних контактів, належної оцінки та використання доказів, здобутих у співпраці з іноземними правоохоронними органами. У контексті цього праця зазначеної авторки, на наш погляд, може розглядатися як одна з ключових у формуванні сучасної доктрини взаємозв'язку між криміналістикою та міжнародним кримінальним процесом [384].

Окреме місце у структурі наукових досліджень, присвячених міжнародному співробітництву у кримінальному провадженні, займає дисертаційна робота С. В. Бондаря «Взаємодія слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності» (2020 р.) [20]. У зазначеному дослідженні здійснено комплексний аналіз форм і механізмів такої взаємодії у специфічному сегменті протидії економічній злочинності. Автором визначено поняття та правові засади взаємодії слідчих підрозділів із компетентними органами іноземних держав, а також проведено аналіз криміналістичної характеристики злочинів у сфері банківської діяльності, що дозволило конкретизувати особливості їх розслідування в умовах транскордонності. Важливим аспектом дослідження є систематизація основних форм міжнародного співробітництва, серед яких виокремлено обмін інформацією, координацію слідчих (розшукових) дій, а також проведення спільних заходів, спрямованих на виявлення та затримання підозрюваних чи обвинувачених осіб. Особливу увагу у роботі приділено використанню

міжнародних каналів взаємодії з метою збирання доказової інформації та формування належної доказової бази стороною обвинувачення. У цьому контексті підкреслюється значення ефективної комунікації між правоохоронними органами різних держав, що забезпечує оперативність і результативність кримінального переслідування. Практичну цінність становлять розроблені дослідником рекомендації щодо вдосконалення правових та організаційних механізмів міжнародної взаємодії. Зокрема, обґрунтовано необхідність підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення, посилення координації між національними та іноземними слідчими підрозділами, а також запровадження сучасних форм міжнародної правової допомоги [20].

У ході наукової розробки проблем міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні важливо враховувати не лише праці процесуалістів, знавців кримінального права, але й напрацювання адміністративно-правової науки. Значна частина теоретичних і практичних аспектів міжнародної взаємодії, зокрема питань, пов'язаних із діяльністю правоохоронних органів, отримала ґрунтовне висвітлення саме у працях представників адміністративного права. Яскравим прикладом є дисертаційна робота А. В. Калайди, присвячена адміністративно-правовим засадам міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України. У ній досліджено історичні та сучасні тенденції становлення правового регулювання у цій сфері, визначено ключові напрями міжнародної співпраці правоохоронних органів, серед яких – обмін досвідом, проведення спільних операцій, реалізація міжнародних програм боротьби зі злочинністю та підготовка кадрів за кордоном. Авторка аргументує, що міжнародне співробітництво є не лише допоміжним інструментом, а й необхідною складовою реалізації державної політики у сфері забезпечення правопорядку, що безпосередньо впливає на стан національної та міжнародної безпеки. З огляду на це, використання доробків адміністративістів у нашому дослідженні дозволяє комплексно висвітлити проблему міжнародного співробітництва, врахувати не лише процесуально-правовий, а й організаційно-

управлінський аспект. Тим паче саме адміністративно-правовий підхід розкриває внутрішню взаємодію Національної поліції України з іноземними партнерами та міжнародними організаціями, а також демонструє, як еволюція правового регулювання від міліції до поліції заклала підґрунтя сучасних механізмів міжнародної взаємодії [117]. Таким чином, результати відповідних досліджень, виконаних у межах адміністративно-правової парадигми, мають істотну цінність і для аналізу проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, оскільки дозволяють глибше зрозуміти інституційні передумови та механізми реалізації такої взаємодії.

Отже, посилена увага науковців із різних галузей права до проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження зумовила накопичення значного масиву теоретичних і емпіричних напрацювань та помітно активізувала розвиток кримінально-процесуальної доктрини. Оптимальне використання цих результатів підвищує ефективність розслідування і судового розгляду: зростає як якість, так і результативність розкриття кримінальних правопорушень, збільшується кількість осіб, притягнутих до відповідальності. Проте, в умовах воєнного стану та зростання організованої й транснаціональної злочинності очікуваний суспільством результат можливий лише за умови якісно нового рівня координації між органами досудового розслідування, прокуратурою, судами та іншими уповноваженими суб'єктами, що вимагає належної процесуальної взаємодії й узгодженості правозастосування. Огляд наведених вище досліджень свідчить, що попри вагомі наукові здобутки, низка ключових питань залишається недостатньо розробленою. Зокрема, йдеться про системність міжнародного співробітництва на стадіях досудового розслідування та судового провадження; узгодження національних норм із міжнародними стандартами; визначення правового статусу та процесуальних гарантій іноземних суб'єктів, залучених до кримінального процесу; а також про механізми реалізації юрисдикції МКС у межах вітчизняного кримінального процесуального законодавства. Узагальнення наукових напрацювань у досліджуваній сфері дає підстави констатувати, що,

попри наявність окремих ґрунтовних монографічних і дисертаційних досліджень, питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні не отримало достатньо комплексного висвітлення.

Потребу в такому міжгалузевому підході підтверджують і результати зведеного опитування: 81 % слідчих, прокурорів та суддів вказали на необхідність підготовки комплексного дослідження, спрямованого на усунення окреслених прогалин і вироблення узгоджених рішень для практики (додаток В).

1.2 Генезис становлення та розвитку інституту міжнародного співробітництва під час кримінального провадження на теренах України

У системі кримінального процесуального законодавства України інститут міжнародного співробітництва посідає самостійне місце, що знайшло своє нормативне закріплення у відповідному розділі КПК України [174]. Така законодавча конструкція свідчить про визнання важливості міжнародної взаємодії як невід'ємного елементу сучасного кримінального провадження.

Водночас для ґрунтовного розуміння змісту, форм прояву та особливостей правового регулювання міжнародного співробітництва доцільним є звернення до історико-правового аналізу становлення цього інституту. Простеження основних етапів його розвитку дозволяє виявити закономірності формування відповідних правових механізмів, а також з'ясувати вплив суспільно-політичних, правових і міжнародних чинників на їх еволюцію.

З найдавніших часів діяльність держави була спрямована не лише на забезпечення життєдіяльності громадян, влади, підтримання порядку, охорону територіальної цілісності та сприятливих політико-економічних умов, а й на відстоювання національних інтересів на міжнародній арені переважно на умовах взаємовигідної співпраці. Міжнародна взаємодія є важливим чинником, який впливає не тільки на розвиток політичних, економічних і соціальних процесів, а й інтегрує у внутрішнє законодавство головні принципи, що лежать в основі

правового регулювання багатьох суспільних відносин, та визначає стандарти належної поведінки учасників міжнародного правового простору.

Формуванню процесуальних норм на території нашої держави передували складні історичні процеси: поява перших племінних об'єднань, становлення Скіфської держави, панування сарматів та розвиток античних полісів Північного Причорномор'я. Утім, важливу роль у формуванні зовнішніх зв'язків відігравала торгівля. Саме через неї здійснювався обмін знаннями та досвідом, що сприяло впорядкуванню правовідносин. Першим регулятором виступав звичай, який із часом набував нормативної форми, визнавався державою та закріплювався у формально-визначених правилах. Розвинені торговельні відносини із сусідніми народами зумовили появу перших цивільних договорів (наприклад, позики, купівлі-продажу, дарування). Такі угоди укладалися винятково в присутності свідків або уповноважених осіб, – чиновників [101, с. 12].

Історико-правовий аналіз витоків міжнародного співробітництва дозволяє виявити його зародження ще на ранніх етапах розвитку державності на території сучасної України. Так, П. А. Захарченко звертає увагу на те, що вже у Скіфському царстві поряд із правовим звичаєм функціонували й інші джерела права, зокрема міжнародні договори [101, с. 9], що свідчить про наявність первинних форм міждержавного правового регулювання.

Подальший розвиток відповідних правових явищ простежується у діяльності сарматських племен, які після занепаду скіфів зайняли їхні території. Для сарматів міжнародні договори також виступали важливим джерелом права, що регулювало їхні відносини з іншими політичними утвореннями. Зокрема, після тривалих воєн із Римською імперією укладалися мирні угоди, якими визначався порядок взаємодії сторін, у тому числі щодо пересування територіями обох державних утворень [309]. Узагальнення наукових підходів істориків дає підстави стверджувати, що міжнародні договори, укладені племенами та ранніми державними утвореннями на території сучасної України, відігравали суттєву роль у формуванні військово-політичних та економічних відносин. Вони виступали не лише інструментом закріплення домовленостей, а

й важливим засобом регулювання взаємних прав і обов'язків сторін, закладаючи підґрунтя для подальшого розвитку інститутів міжнародного права.

Окремим етапом становлення правових засад міжнародного співробітництва доцільно виокремити *період Київської Русі* (IX ст. – середина XIV ст.), який, на нашу думку, має фундаментальне значення для формування правових норм, у тому числі й кримінально-процесуального характеру. Саме в цей історичний період відбувається поступове оформлення правових приписів, що знаходять своє закріплення як у звичаєвих нормах, так і в міждержавних угодах.

Базовим джерелом права у давньоруській державі залишався правовий звичай – усталене, неписане правило поведінки, що сформувалося внаслідок тривалого та багаторазового повторення суспільно значущих дій і було визнане соціумом як обов'язкове. Його еволюція полягала у поступовій трансформації у правові норми, які з розвитком державності набували офіційного визнання та санкціонування з боку влади, що свідчить про зародження системи формалізованого правового регулювання.

Водночас важливу роль у розвитку міждержавних відносин відігравали міжнародні договори. Першими відомими угодами, що врегульовували міжнародні зв'язки на території сучасної України, стали договори Київської Русі з Візантійською імперією. Зокрема, після воєнних походів князя Аскольда на Візантію (863, 866, 874 рр.) було укладено низку домовленостей, які, як свідчать історичні джерела, мали загалом сприятливий для Русі характер і охоплювали різні сфери двосторонньої взаємодії, включаючи політичні, економічні та правові аспекти [230; 99, с. 173].

Міжнародні угоди Київської Русі регламентували найважливіші для того часу торговельні відносини, забезпечуючи тим самим існування та міжнародне визнання держави. Водночас вони охоплювали широкий спектр сфер правового регулювання: кримінальне, цивільне, спадкове, процесуальне, військове та міжнародне право [99, с. 173]. Показовим є договір 911 р., у якому закріплювалася одна з основних форм та напрямів міжнародного

співробітництва у сучасному кримінальному провадженні – інститут екстрадиції. Зокрема, передбачалося, що особи, які вчинили злочини на території Візантії, повинні бути видані для покарання у Київську Русь, а злочинці-греки, навпаки, передавалися у Візантію [4, с. 15]. Подальші договори 945 та 971 рр. носили уточнювальний характер, доповнюючи положення з огляду на нові політичні та військові обставини. Так, у чотирьох статтях договору 971 р. було зафіксовано односторонні зобов'язання київського князя утримуватися від війни з Візантією, залишатися її союзником, підтримувати мир і дружні стосунки [101, с. 30–31].

Взяте на себе зобов'язання щодо збереження «миру і міцної дружби» [101, с. 30–31] демонструє зародження демократичних принципів, які забезпечували безпеку у міжнародних відносинах та гарантували громадянам стабільні умови життя. Водночас важливою особливістю правової системи Київської Русі було проведення князівських з'їздів (соборів), на яких ухвалювалися загальні норми для боротьби з ворогами й упорядкування суспільних відносин. Такі зібрання сприяли координації між князівствами та виробленню загальноприйнятих для всієї держави законів [4, с. 15]. Враховуючи, що Київська Русь складалася з низки самостійних князівств, особливого значення набували міжкнязівські договори. Вони стали одним із головних чинників консолідації держави, адже дозволяли князям домовлятися щодо вирішення спільних політичних та економічних питань.

Важливе місце у становленні давньоруської правової системи посідає пам'ятка права «Руська правда», яка є одним із ключових джерел для дослідження ранніх форм кримінально-процесуального регулювання. У цьому збірнику було визначено порядок судового розгляду кримінальних справ, принципи судочинства, вимоги до доказів, а також засади досудового розслідування [327, с. 555]. Хоча й норми «Руської правди» не містили положень щодо міжнародного співробітництва у тодішньому кримінальному процесі, у них однак простежуються певні процедурні норми міжнародного права, які

врегулювали взаємини між князівствами як суб'єктами суверенних територій [4, с. 16].

З початку XII ст. Київська Русь увійшла у тривалий період феодальної роздробленості, що призвів до утворення десятків окремих князівств із власними органами управління та постійними міжусобними війнами [101, с. 40]. Надалі протягом тривалого часу Галицько-Волинське князівство залишалося опорою української державності [351, с. 68]. На території цього князівства діяла правова система Київської Русі. Згодом українські землі опинилися у складі Великого князівства Литовського. Попри це українському суспільству вдалося зберегти основні засади власної правової системи, хоча вона зазнавала значного впливу литовського законодавства. Врегулювання суспільних відносин поступово стало здійснюватися через збірники литовського кримінального та кримінально-процесуального права, а також через грамоти і статuti.

«Литовсько-польський період» (кінець XIV ст. – середина XVII ст.). Першим систематизованим збірником, у якому містилися норми кримінального судочинства, став Судебник князя Казимира IV 1468 р. У ньому було проголошено принцип рівної кримінальної відповідальності для представників різних соціальних верств та закріплено засаду публічного розгляду кримінальних справ. Водночас документ уперше унормував процедуру досудового розслідування, ініціатива у проведенні якого належала потерпілій стороні. Також він визначав порядок судового розгляду майнових і кримінальних справ, встановлював класифікацію злочинів залежно від їх тяжкості та наслідків, а також відповідні санкції. Судебник передбачав кримінальну відповідальність осіб, починаючи з семирічного віку, запроваджував механізм ув'язнення підозрюваних. Значна частина його положень була згодом відтворена у Статуті Великого князівства Литовського 1529 р. [65].

На нашу думку, значення Судебника Великого князя Казимира IV 1468 р. для розвитку кримінального процесу полягало насамперед у тому, що він закріплював основні принципи здійснення правосуддя і встановлював процедури досудового й судового розгляду різних категорій кримінальних справ. Подібні

новації стали важливим етапом удосконалення кримінального судочинства й заклали підвалини для формування елементів міжнародного співробітництва у цій сфері. Однак особливе місце в історії кодифікації права Великого князівства Литовського посідають Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 рр. У зазначених документах було закріплено основоположні засади судочинства: принцип законності, рівність усіх перед законом, справедливість. Варто наголосити, що Литовські статuti стали першими в Європі зводами законів, які не включали норм церковного права. Вони захищали особисті, майнові й політичні права шляхти та князів, але водночас відображали й ідеї епохи Відродження. Зокрема, йшлося про відповідальність судів перед законом, право особи на захист, у тому числі й про персональну відповідальність правопорушника замість колективної його родини, рівність представників різних етносів, віросповідань і соціальних груп, а також про гарантії захисту прав жінок [65].

За своєю побудовою Статuti мали чітку структуру, що складалася з розділів і статей. Перший Литовський статут 1529 р. містив загальні державні норми та положення з різних галузей права: цивільного, процесуального, кримінального, земельного тощо. Фактично він став юридичним фундаментом для подальшої кодифікації й створення наступного Статуту [6, с. 22–23]. Другий Литовський статут 1566 р. за структурою подібний до першого, але суттєво розширив зміст. До нього було включено положення, що проголошували основні принципи литовсько-руського права, підтверджували права та привілеї шляхти. Крім того, до нього увійшли норми щодо організації військової служби, судової системи, опікунського та договірної права, а також врегулювання земельних спорів. Окремі розділи встановлювали кримінальну відповідальність за певні види діянь [6, с. 23]. Після укладення Люблінської унії 1569 р., внаслідок якої Королівство Польське та Велике князівство Литовське утворили союз – Річ Посполиту [6, с. 24], розпочався тривалий процес гармонізації правових систем двох сусідніх держав. Робота над адаптацією Литовського статуту до польського законодавства тривала майже два десятиліття й завершилася прийняттям Третього Литовського статуту 1588 р. Зазначений Статут мав комплексний

характер. У перших розділах було закріплено перелік видів злочинів, визначено загальні засади правопорядку та військові обов'язки шляхти. Інші розділи повторювали норми попереднього, Другого Статуту. Водночас у передмові до документа вперше на рівні законодавчого акту було проголошено принцип верховенства закону та обов'язок держави дбати про добробут власного народу [6, с. 24]. Науковий аналіз змісту та значення Литовських статутів дає підстави стверджувати, що вони стали прогресивним явищем для правової системи того часу й справили помітний вплив на правові системи інших європейських держав.

Козацько-гетьманський період (XVII ст. – кінець XVIII ст.). Історичний етап перебування українських земель у складі Речі Посполитої згодом змінився новим етапом державотворення – формуванням козацької держави, відомої як Гетьманщина [67, с. 12]. Хоча її правові акти не містили спеціальних норм, які б прямо врегульовували інститут міжнародного співробітництва у кримінальному процесі, зовнішньополітична діяльність залишалася одним із важливих напрямів функціонування держави. Це підтверджується укладенням низки міжнародних договорів із сусідніми країнами.

Система державного устрою козацької України була організована таким чином, що майже кожен орган влади виконував окремі функції, дотичні до міжнародної діяльності. Для повного розуміння її характеру необхідно проаналізувати склад органів влади та визначити їхні повноваження. Верховна влада належала гетьману, який зосереджував у своїх руках законодавчі, виконавчі та судові функції. Він головував на засіданнях Генеральної ради, що поєднувала адміністративні, управлінські, судові та законодавчі повноваження, а також відповідав за налагодження дипломатичних відносин з іноземними державами. Так, за часів Богдана Хмельницького в Україні діяли акредитовані представники Туреччини, Польщі, Швеції, Молдови, а у відповідних країнах функціонували українські дипломатичні місії [101, с. 141].

Особливу роль у політичному житті Гетьманщини відігравала Генеральна рада, якій належало виключне право обирати гетьмана. До її компетенції входили й окремі питання зовнішньої політики. Зокрема, саме вона затвердила умови

Зборівського та Білоцерківського договорів, а також низку угод, укладених українськими гетьманами з московськими царями [101, с. 140–141]. Важливу роль у встановленні дипломатичних відносин з іноземними державами відігравала й старшинська рада, яка займалася підготовкою текстів норм права, численних договорів і трактатів [101, с. 142–143]. Завдяки залученню кваліфікованих писарів забезпечувалося офіційне листування з іноземними державами, що надавало дипломатичній діяльності системності й належного правового оформлення [101, с. 146]. Аналіз державного устрою Гетьманщини дозволяє дійти висновку, що цей період став переломним і революційним для історії України. Основними завданнями нової державності були: консолідація українських земель, їх захист від зовнішніх загроз і збереження власного самоврядування.

Усі суспільні відносини здебільшого регулювалися нормами звичаєвого права, що формувалося на основі багаторічного повторення певних моделей поведінки у повсякденному житті. Водночас важливе місце у впорядкуванні суспільних, економічних та політичних відносин посідали й нормативно-правові акти гетьманського уряду. Так, універсали регламентували питання земельної власності, майнових чи військових зобов'язань і були звернені як до всього населення, так і до окремих його груп. Ордери застосовувалися для вирішення конкретних питань економічного, соціального чи політичного характеру. Інструкції визначали порядок реалізації рішень вищих органів влади, регламентували діяльність судових установ, а також перелік прав і обов'язків їхніх посадових осіб. Натомість грамоти, листи та декрети мали інформативну функцію – вони доводили до відома населення зміст нормативних актів та окреслювали межі їхньої дії [101, с. 157].

Однак активність Гетьманщини на міжнародній арені значною мірою визначалася військовою діяльністю козацтва. Укладені міжнародні договори засвідчують прагнення України не лише закріпити себе як самостійного суб'єкта міжнародних відносин із власними кордонами та системою управління, а й вибудовувати взаємовигідні дипломатичні відносини, здатні забезпечити

підтримку у боротьбі із зовнішніми загарбниками [124, с. 10]. Серед численних міжнародних договорів, укладених Гетьманщиною, вирішальне значення для нашої держави мали такі:

– Зборівський договір 1649 р., підписаний у місті Зборові між королем Речі Посполитої та Військом Запорозьким. Документ складався з 12 статей і за своєю формою становив жалувану грамоту короля своїм підданим [102]. Попри низку обмежувальних умов для України (скорочення території, відновлення польської адміністрації, запровадження реєстру), угода дала змогу Богдану Хмельницькому тимчасово зміцнити позиції козацької держави [103];

– Білоцерківський договір 1651 р., укладений 18 вересня у місті Біла Церква між урядом Речі Посполитої та гетьманом Війська Запорізького Богданом Хмельницьким. Його умови були надзвичайно складними для України, проте з огляду на політичну ситуацію – необхідними. Відповідно до положень договору, Україна залишалася під владою Речі Посполитої, а територія, підконтрольна гетьманові, обмежувалася лише Київським воєводством. Крім того, Україна позбавлялася права самостійно встановлювати дипломатичні відносини з іноземними державами та зобов'язувалася розірвати союз із Кримським ханством; татарські загони мали залишити територію України. Гетьман також позбавлявся права на будь-які самостійні міжнародні угоди [19].

Особливої уваги заслуговують і Березневі статті 1654 р., оскільки їхні положення відображають широку зовнішньополітичну активність Української гетьманської держави, яку московський уряд прагнув суттєво обмежити. Березневі статті становили комплекс угод, укладених між московським урядом та українською козацькою старшиною після Переяславської ради, що відбулася 18 січня 1654 р. [15; 101, с. 160]. Як слушно зауважує О. М. Субтельний, наслідки Переяславської ради стали доленосними: «Підписання Переяславської угоди стало поворотним пунктом в історії України, росії та всієї східної Європи. Раніше ізольована та відстала Московія зробила гігантський крок вперед на шляху перетворення на велику державу. А доля України стала – в усьому доброму і лихому – невід'ємно пов'язаною з долею росії» [351, с. 125].

Приєднання України до Московської держави, з одного боку, відкрило для останньої шлях до розширення кордонів у Європі, а з іншого – дало Україні нові можливості для досягнення стратегічних завдань Визвольної війни, зокрема завершення боротьби проти Речі Посполитої та реалізації ідеї соборності українських земель [64, с. 65]. Подальший розвиток норм національного законодавства відбувався вже у складі росії під впливом її правотворчої діяльності. Зазначений процес торкнувся й міжнародного співробітництва. Військо Запорізьке продовжувало укладати міжнародні угоди з іншими державами, однак поступово його зовнішньополітична автономія обмежувалася.

Наступним етапом на шляху розвитку зовнішньополітичних відносин стала Корсунська союзна угода 1669 р., за якою Османська імперія та Кримське ханство зобов'язувалися не укладати мирних договорів з Річчю Посполитою чи Московією без попередньої згоди гетьмана Правобережної України [156]. Натомість за умовами Глухівського договору того ж року Війську Запорозькому було заборонено самостійно налагоджувати дипломатичні зв'язки з іноземними державами [55]. Подальші обмеження були закріплені в Конотопських статтях 1672 р., які позбавили гетьманський уряд більшості прав [154]. Нестабільність політичного життя в цей час отримала назву «Руїна». Внутрішні суперечки, боротьба за владу та відсутність єдності серед козацької верхівки створювали сприятливі умови для втручання сусідів (Польщі, Московії, Османської імперії), які намагалися встановити контроль над українськими землями, важливими через їхнє розташування на торговельних шляхах між Азією та Європою.

Попередні україно-московські угоди стали підґрунтям для укладення Коломацьких статей 1687 р., які підписав новообраний гетьман Іван Мазепа. У цих статтях (пункти 18–22) ще більше обмежувалися політичні права гетьмана й українського уряду, особливо у сфері міжнародного співробітництва [131]. Незважаючи на обмеження, гетьман намагався підтримувати дипломатичні контакти з іноземними державами. Початок Північної війни надав Івану Мазепі шанс реалізувати власні політико-військові амбіції: у союзі зі шведським і польським монархами він зробив спробу вивести українські землі з-під влади

Московської держави та проголосити їх незалежність [125]. Підписання шведсько-української угоди 1708 р. мало особливе значення для міжнародно-правового статусу України. Згідно з її умовами Швеція визнавала незалежність та суверенність українських земель, гарантувала їх територіальну цілісність і недоторканість, підтверджувала легітимність української влади та зобов'язувалася не втручатися у внутрішні справи Гетьманщини. Крім того, шведська сторона брала на себе обов'язок захищати українські землі від зовнішніх загарбників [390].

Продовжувачем політичного курсу Івана Мазепи став Пилип Орлик, який прагнув здобуття незалежності України й наголошував на важливості підтримки з боку Швеції та необхідності налагодження мирних і союзницьких відносин із Кримським ханством. Підтвердженням його прагнень стало створення у 1710 р. першої української Конституції [101, с. 166].

Аналіз міжнародних угод та політико-правових актів того періоду дозволяє дійти висновку, що в пошуках військових союзників і політичної підтримки у боротьбі із загарбниками наша держава виступала активним і самостійним суб'єктом міжнародних відносин. Гетьманщина та Запорізька Січ, що була її ядром, відігравала роль не лише осередку військово-політичного життя, а й стала цим активним учасником. Упродовж століття козацька держава намагалася утвердити незалежність і самоврядування, створити суспільство на засадах рівності, проте поступово перетворилася на арену внутрішньої боротьби за владу. У результаті, наприкінці XVIII ст. українські землі остаточно опинилися під владою двох імперій – російської та Австрійської.

«Імперський кодифікаційний період» (кінець XVIII – початок XX ст.). Після приєднання Галичини до складу Австрійської імперії розпочався етап реформаторських перетворень. Великий масив правових норм, накопичених протягом попередніх століть, потребував систематизації та впорядкування. Розвиток українського законодавства відбувався у руслі демократичних змін, характерних для австрійської правової системи. Символічним підтвердженням цього стала ухвалена австрійським сеймом у 1791 році Галицька Конституція.

Хоча вона діяла відносно недовго, цей документ стимулював пробудження національної самосвідомості та сприяв посиленню боротьби українців за незалежність [101, с. 209].

Перший міжнародний досвід боротьби з кримінальними викликами міжнародного характеру, пов'язаний із підписанням міждержавних угод, у тому числі проти работоргівлі (Віденська конвенція 1815 р.), поширення порнографії (Паризька конвенція 1910 р.), підробки грошових знаків (Конвенція 1929 р.). У регулюванні процесуальних відносин особливе місце посіло систематизоване видання «Звід законів» 1835 р., де було узагальнено та кодифіковано низку базових юридичних понять. На території України Звід було запроваджено спочатку для врегулювання адміністративно-правових відносин, а пізніше і в частині цивільного та кримінального законодавства [308, с. 70]. Згодом значна частина країн світу почали приймати закони, які регламентують окремі питання міжнародного співробітництва (Закон про екстрадицію США 1848 р., Закон про видачу Швейцарії від 1892 р.). Проте, деякі країни не видавали спеціальних законів, виходячи з власної правової доктрини та здійснювали регулювання на рівні підзаконних нормативних актів. На території нашої країни у межах судової реформи 1864 р. ухвалено Статут кримінального судочинства. Принцип рівності всіх перед законом, утвердження незалежності судових органів, упровадження інституту прокурорського нагляду за правильним застосуванням законів судами, а також створення суду присяжних і адвокатури як гаранта права на захист у кримінальних справах і представництва в цивільних процесах стали основними новаціями судової реформи. Закріплення засад змагальності, гласності та публічності судового розгляду, а також упровадження принципу презумпції невинуватості відкривали нові можливості для належного демократичного судочинства [101, с. 224–225]. Однак тільки із 1866 р. у російській імперії з'явилась можливість укладати спеціальні договори про видачу осіб. Вступаючи у договірні відносини із екстрадиційних питань, імперія наслідувала шлях, свого часу пройдений континентальною Європою. Не вносячи нічого нового у розвиток цього інституту, вона притримувалася позицій, на яких стояла

переважна більшість європейців. Здобутками тогочасного європейського права стало утвердження принципу подвійної кримінальності та загальне визнання правила конкретності (спеціалізації) [310, с. 42].

Окремої уваги заслуговує розвиток інституту доказування, який становить основу кримінального процесу. Учасники судового розгляду отримали право подавати власні докази для підтвердження чи спростування обставин справи, що істотно підвищувало рівень змагальності та гарантувало реалізацію права на захист [178, с. 329]. Проте, подальший розвиток кримінального судочинства супроводжувався змінами, які поступово звужували демократичні засади судової реформи. Так, із компетенції суду присяжних було вилучено окремі категорії справ, а їхні повноваження істотно обмежено. Зазначене обумовило створення спеціальної комісії з перегляду основних положень кримінального процесу, зокрема тих, що регулювали порядок судового розгляду кримінальних справ. Її діяльність була спрямована на послаблення впливу демократичних принципів на судочинство. Водночас Комісія не змогла підготувати новий кодифікаційний акт, оскільки на початку XX століття країна увійшла у фазу революційних потрясінь. Після повалення царського режиму новий уряд визнав за Українською Народною Республікою право на самовизначення, однак фактично не підтримав її політичний курс. Поразка українських сил у збройному протистоянні з більшовиками в Харкові змусила Центральну Раду шукати зовнішніх союзників у боротьбі з росією [101, с. 246–247].

При цьому, напочатку XX ст. Міжнародний характер низки злочинів не дозволяв віднести їх винятково до компетенції однієї держави – складалася ситуація, коли міжнародне співробітництво в цій галузі ставало необхідним. Водночас значний вплив на формування правових та інституційних засад міжнародного співробітництва мали події Першої світової війни та міжнародна діяльність у т. зв. міжвоєнний період 1919–1939 рр. У 1927 р. у Варшаві відбулася міжнародна конференція з уніфікації кримінального законодавства, де до злочинів міжнародного характеру були віднесені піратство, работоргівля, наркаторгівля, торгівля порнографічними матеріалами, підробка грошових

знаків. Міжнародне право отримало новий імпульс для подальшого розвитку із визнанням відповідальності фізичних осіб за вчинення міжнародних злочинів. Зокрема, була сформована Союзницька комісія для визначення відповідальності «воєнних злочинців» (цей термін був застосований у міжнародно-правовому акті вперше) у Першій світовій війні. У статті 231 Версальського мирного договору між союзницькими державами та Німеччиною від 28 червня 1919 року було визначено підставу відповідальності Німеччини – «розв’язування війни» та закріплені повноваження союзницьких держав щодо утворення спеціального міжнародного суду для притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законів і звичаїв війни (ст. ст. 237–239). Уряд Німеччини визнавав право союзницьких та асоційованих держав на притягнення до міжнародного суду осіб, обвинувачених у порушенні законів і звичаїв війни, та був зобов’язаний видати усіх звинувачених осіб органам міжнародного правосуддя (ст. 228). Розгляд справ за вчинення злочинів проти громадян однієї із союзницьких та асоційованих держав передбачався як спеціально створеним міжнародним трибуналом, так і в національних судах [404; 493].

«Радянський кодифікаційний період» (1917–1960 рр.). Для України новий етап розвитку кримінально-процесуального законодавства розпочався у грудні 1917 р. зі створення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР). У свою чергу, це зумовило необхідність оновлення та впорядкування правових норм відповідно до вимог радянської політики того часу [196]. Одним із головних засобів упорядкування стала кодифікація галузевого законодавства, яка охопила і кримінальний процес.

13 вересня 1922 р. було прийнято перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР (КПК УСРР). Як слушно зауважують С. О. Сорока та Г. С. Римарчук, цей акт закріпив низку демократичних принципів: гласність і безпосередність судового процесу, його змагальний характер, право на розгляд справи мовою більшості населення з обов’язковим забезпеченням перекладу для тих, хто цією мовою не володів, рівноправність сторін, право обвинуваченого на захист. У документі також було проголошено принцип гласності судових

засідань, за винятком випадків, коли йшлося про збереження державної таємниці [327, с. 558]. Документальним закріпленням розуміння радянською владою утвердженого в європейських країнах такого правового явища як «екстрадиція» стала затверджена Раднаркомом СРСР 23 жовтня 1923 р. Типова конвенція про видачу злочинців. Видача осіб тлумачилася як засноване на договорі взаємне зобов'язання держав: СРСР зобов'язувався видавати осіб лише за ті злочини, які передбачені КК обох держав. Визначення номенклатури екстрадиційних злочинів проводилося на основі санкції кримінально-правової норми, яка за вчинення злочину певного виду передбачала покарання у вигляді позбавлення волі [310, с. 45].

Варто також додати, що у 1920-х рр. закордонні вчені теж займалися кодифікацією. Наприклад, італійський професор К. Сальданья запропонував свій проєкт Міжнародного кримінального кодексу, де визначив міжнародний делікт як загальний делікт, що порушує природне право народів, виділив ультраміжнародні злочини, спрямовані не проти політичних устоїв, а проти культурних товариств та самого існування держав [482]. Французький професор Г. Доннедьє де Вабр запропонував дворівневу структуру Кодексу міжнародних злочинів, зокрема злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності, а також злочини, передбачені двосторонніми та багатосторонніми конвенціями. Румунський професор В. Пелла класифікував злочини проти людяності за суб'єктом зазіхання, виділяючи міжнародні злочини, вчинені державами, та міжнародні злочини, вчинені фізичними особами [504, с. 421].

Новий Кримінально-процесуальний кодекс УСРР було ухвалено 20 липня 1927 р. Його положення, замість гарантування захисту прав і свобод людини, фактично закріпили їх обмеження, що суперечило змісту міжнародно-правового регулювання. Як слушно підкреслює В. Т. Маляренко, зазначений кодекс містив низку норм, які навряд чи можна вважати демократичними. Зокрема, слідчі органи, прокуратура й суди не мали права відмовляти у відкритті провадження чи закривати кримінальні справи навіть у тих випадках, коли в КК УСРР не було передбачено покарання за конкретне суспільно небезпечне діяння. До того ж,

інститут захисту зазнав істотних обмежень, адже захисник допускався до участі у кримінальному процесі лише зі стадії судового слідства [196]. За таких умов говорити про впровадження в Україні інституту міжнародного співробітництва у кримінальному процесі було передчасно. Адже ефективна взаємодія з іноземними державами у сфері кримінального судочинства можлива лише за умови гарантування фундаментальних демократичних засад, серед яких реальне забезпечення права на захист, рівність сторін та неприпустимість використання аналогії закону у сфері кримінальної відповідальності [129].

Післявоєнний період також ознаменувався розробкою різних аспектів міжнародного кримінального права [504, с. 422]. Особлива увага приділялася зв'язку міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права. Питання запобігання та припинення воєнних злочинів та інших порушень міжнародного гуманітарного права, а також кримінальної відповідальності осіб, винних у них, розглядалися у роботах і зарубіжних авторів. Багато хто з них поєднував наукову та викладацьку діяльність з роботою в Міжнародному воєнному трибуналі. У цьому контексті особливе значення мають праці Ж. Пікте, Ф. Кальсховена та С. Є. Нахліка, які зробили вагомий внесок у розвиток теоретичних засад міжнародного гуманітарного права та концепції кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Їхні дослідження суттєво вплинули на формування сучасного розуміння механізмів притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права [482]. У науковій літературі 1970–1980-х років також виокремлюється низка монографічних досліджень, присвячених проблематиці індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, зокрема воєнних злочинів. Значний внесок у розроблення цих питань зробили такі вчені, як В. Алаза, Х. Бааде, Ж. Верхаген та І. Сандо, а також Р. Берцанек, який у своїй науковій статті приділив увагу історії становлення інституту кримінальної відповідальності за воєнні злочини та еволюції відповідних доктринальних і практичних підходів у міжнародному праві [479, с. 77].

У контексті цього слід зазначити, що в середині ХХ ст. вирішальну роль у розвитку міжнародного співробітництва відіграла Друга світова війна. Покарання за злочини, вчинені нацистами, стало одним із основних спільних цілей. 13 січня 1942 р. була прийнята Міжсоюзницька заява про покарання за військові злочини, відома як Сент-джеймська декларація. Було висловлено рішучість піддати переслідуванню тих, хто брав безпосередню участь у вбивствах і страхах цивільного населення. Це, зі свого боку, призвело до створення Нюрнберзького і Токійського міжнародних військових трибуналів для суду над військовими злочинцями, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем, а також до процесів над військовими злочинцями, організованих в тих країнах, де вони учинили злочини [59, с. 48].

Період правового закріплення міжнародного співробітництва (1960–1991 рр.). У післявоєнний період, особливо в період «відлиги», розпочався поступовий відхід від надмірно централізованої тоталітарної моделі управління і намітилося переведення політичного й суспільного життя в більш демократичне русло. Це актуалізувало потребу оновлення кримінально-процесуального законодавства, яке зберігало ознаки репресивності. Важливим етапом стало прийняття у 1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, що заклали загальносоюзні засади регулювання. Вони стали підґрунтям для ухвалення 28 грудня 1960 р. Верховною Радою УРСР нового Кримінально-процесуального кодексу України, який замінив редакцію 1927 р. [198].

Варто акцентувати увагу на тому, що вперше в історії вітчизняного кримінального процесуального законодавства було закріплено положення, що прямо регулювало одну з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях – виконання запиту іноземної держави про надання міжнародної правової допомоги. Жоден із попередніх кодексів не містив подібних норм, що свідчило про новий етап у розвитку цього інституту. Так, ст. 3 КПК України 1960 р. встановлювала, що під час проведення на території України слідчих чи інших процесуальних дій на підставі запиту (доручення) компетентного органу

іноземної держави застосовуються положення вітчизняного кримінально-процесуального законодавства [177]. Попри те, що у КПК УРСР 1960 р. було закріплено норму про виконання запиту іноземних держав щодо надання міжнародної правової допомоги, у кримінальному процесі залишалася низка неврегульованих питань. Зокрема, чітко не визначалися: сутність самого інституту міжнародного співробітництва, нормативно-правова основа, а також органи, уповноважені здійснювати, порядок використання та юридична сила доказів отриманих від іноземних держав тощо.

Пострадянський період розвитку міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні (1991–2012 рр.). У зв'язку з проголошенням 24 серпня 1991 р. незалежності України, постала потреба докорінної трансформації законодавства, у тому числі й кримінально-процесуального, шляхом узгодження з міжнародними нормами та принципами. Такий курс передбачав проведення широких політичних, економічних і правових реформ. Важливим етапом у цьому процесі стало підписання у 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами. У ній було закріплено домовленості про розбудову стабільних взаємин на основі спільних цінностей, розвитку всебічного співробітництва, а також започатковано постійний діалог із питань двостороннього та міжнародного характеру [368]. Відтоді Верховна Рада України поступово ратифікувала значну кількість міжнародних договорів, які й стали правовою основою інституціоналізації цього напрямку як складової частини національного кримінального процесуального законодавства. Серед них особливе місце посідають: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [143], яка закріпила фундаментальні стандарти захисту прав особи; Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. [34], що встановила загальні правила укладення та виконання міжнародних договорів; Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. [92] і Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. [92], які заклали основу співпраці європейських держав у сфері кримінального судочинства;

Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. [90]; а також Конвенція ООН 1988 р. про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [134]. Міжнародно-правові багатосторонні документи регламентують різні форми міжнародно-правового співробітництва держав та міжнародних організацій із запобігання злочинним діям. Зазвичай співпраця передбачається на основі взаємної правової допомоги у сфері обміну інформацією, допомоги у проведенні розслідувань, розшуку злочинців, судових розглядів, конфіскації майна тощо.

Варто наголосити, що питання імплементації та дотримання міжнародних договорів детально врегульоване Законом України «Про міжнародні договори». Так, згідно зі ст. 15 цього акта міжнародні договори України підлягають сумлінному виконанню відповідно до принципів і норм міжнародного права. Особливе значення має положення ст. 19, у якій прямо закріплено правило пріоритету: якщо міжнародним договором України, що набрав чинності у встановленому порядку, передбачені інші норми, ніж ті, які містяться у внутрішньому законодавстві, застосуванню підлягають саме правила міжнародного договору [279]. Водночас вирішальне значення для закріплення пріоритету міжнародних договорів у правовій системі України мала Конституція України від 28 червня 1996 р., яка встановила, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою частиною національного законодавства [155].

Отже, ратифікованим міжнародним договорам надано вищу юридичну силу у порівнянні з положеннями національного законодавства, включно з КПК України. З огляду на це, у чинному КПК України 2012 р. у ст. 1 закріплено положення, відповідно до якого кримінальне процесуальне законодавство складається з норм Конституції України, Законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та власне КПК України [174]. Тим самим законодавець заклав міцну основу для гармонізації кримінального процесуального законодавства з міжнародними зобов'язаннями України.

Водночас Україна приєдналася до Інтерполу (1992 р.), що стало одним із перших важливих кроків у напрямі налагодження міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження після проголошення незалежності. Вже в наступному році у структурі МВС України було створено Робочий апарат Національного центрального бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), який і сьогодні виконує провідну роль у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження. Серед основних напрямів діяльності Укрбюро Інтерполу можна виокремити: забезпечення обміну інформацією між українськими правоохоронними органами та компетентними органами іноземних держав у межах кримінальних проваджень; організацію міжнародного розшуку обвинувачених та підсудних, які ухиляються від кримінальної відповідальності, та їх екстрадицію до України; розшук безвісно зниклих осіб, жертв торгівлі людьми, викраденого автотранспорту, культурних цінностей та антикваріату, а також ідентифікацію осіб і невпізнаних трупів; обмін аналітичною та статистичною інформацією з питань боротьби зі злочинністю й організації роботи правоохоронних органів [274]. Знаковим стало й укладення 4 грудня 2009 р. Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом (Європол) про стратегічне співробітництво (документ визначив пріоритетні напрями взаємодії у протидії тяжким формам міжнародної злочинності).

Сучасний період (з 2012 р. – дотепер). Упродовж наступних декількох років кримінально-процесуальне законодавство зазнало динамічного розвитку. Важливим кроком у цьому напрямі стала ратифікація Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 року, що зумовило внесення 16 червня 2011 р. змін до КПК України 1960 р., у якому 35 статтями врегульовано порядок реалізації окремих форм міжнародного співробітництва: видачі осіб (екстрадиції), надання міжнародної правової допомоги та перейняття кримінального провадження. Згідно зі ст. 4 Угоди МВС України визначено національним контактним пунктом для взаємодії з Європол та іншими компетентними органами України. Для реалізації цієї функції наказом Національної поліції України від 21 грудня 2015

року № 193 у структурі Робочого апарату Укрбюро Інтерполу було створено Український національний контактний пункт з питань взаємодії з Європолом. Співпраця з Європолом реалізується переважно через обмін інформацією, у тому числі стратегічною та технічною, що сприяє встановленню місцезнаходження осіб, які переховуються від правоохоронних органів України за кордоном або, навпаки, розшукуваних іноземними органами на території нашої держави (ст. ст. 2, 6 Угоди). При цьому положення ст. 15 Угоди чітко визначають, що така взаємодія не є формою міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях, а має переважно організаційно-оперативний характер. У контексті цього важливо підкреслити, що співробітництво з Інтерполом та Європолом реалізується як у процесуальних, так і в організаційних формах, які спрямовані на виконання завдань кримінального провадження.

Поворотним етапом в інституціоналізації міжнародного співробітництва у кримінальному процесі стало прийняття 13 квітня 2012 р. нового КПК України, в якому цій сфері присвячено окремий розділ IX «Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні». У ньому законодавець не лише закріпив базові принципи міжнародної співпраці, але й установив процесуальний порядок її здійснення та вперше на нормативному рівні визначив категорію «міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» [174].

Відповідно до ст. 542 КПК України міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні охоплює вжиття необхідних заходів із метою забезпечення міжнародної правової допомоги, зокрема шляхом вручення процесуальних документів, проведення окремих слідчих (розшукових) дій (СРД), екстрадиції осіб, їх тимчасової передачі, перейняття кримінального провадження, передачі засуджених та виконання вироків. Водночас положення цієї статті допускають можливість закріплення й інших форм співробітництва в кримінальному процесі, якщо вони передбачені міжнародними договорами України [174]. При цьому, питання реалізації міжнародного співробітництва врегульоване не лише у кримінальному процесуальному законодавстві, а й у низці спеціальних нормативно-правових актів, що визначають повноваження

органів, уповноважених КПК України. Так, Закон України «Про прокуратуру» закріплює, що прокуратура, з метою виконання покладених на неї функцій, бере участь у міжнародному співробітництві. Згідно з чинними міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та положеннями кримінального процесуального законодавства органи прокуратури здійснюють взаємодію з компетентними органами іноземних держав. Зокрема, це стосується проведення процесуальних дій у межах досудових розслідувань, екстрадиції осіб, перейняття кримінального провадження та інших питань, передбачених міжнародними договорами. У разі відсутності міжнародного договору, таке співробітництво може здійснюватися на підставі взаємних письмових гарантій [290].

Зі свого боку, Національна поліція України, керуючись Законом України «Про Національну поліцію», у межах визначеної компетенції виконує запити іноземних правоохоронних органів та міжнародних поліцейських організацій у порядку, передбаченому законодавством і міжнародними договорами України [282]. Важливе місце у сфері міжнародної взаємодії посідає й Міністерство юстиції України. Згідно з Положенням про Міністерство юстиції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2006 р., одним із його завдань визначено організацію міжнародно-правового співробітництва, а також забезпечення належного виконання Україною зобов'язань, що випливають із міжнародних договорів у правовій сфері [277].

Отже, генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва під час кримінального провадження поділяється на вісім основних періодів, кожен із яких має свої особливості та поступово сформував сучасну систему. Еволюція цього інституту пройшла складний шлях і нині є невід'ємною складовою національного кримінального процесуального законодавства та слугує важливим інструментарієм інтеграції України у світовий правовий простір. Історико-правовий аналіз засвідчує, що інститут міжнародного співробітництва розвивався у тісному зв'язку з державотворчими процесами. З проголошенням незалежності Україна взяла курс на узгодження кримінально-процесуального

законодавства з європейськими стандартами. Укладення Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС, ратифікація численних багатосторонніх і двосторонніх конвенцій стали визначальними чинниками формування правової основи міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції. Прийняття ж Конституції України остаточно утвердило пріоритет міжнародних договорів у національній правовій системі. Наступним кроком стало закріплення у КПК України 1960 р. (в редакції змін 2011 р.) окремого розділу про міжнародне співробітництво, а прийняття нового КПК 2012 р. забезпечило подальший розвиток та регулювання цього важливого для кримінального процесу інституту. Вперше на законодавчому рівні було сформульовано визначення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та виокремлено основні форми (зокрема, міжнародна правова допомога, екстрадиція, перейняття кримінального провадження, тимчасова передача осіб, у тому числі й засуджених та виконання вироків судів іноземних держав). Водночас в умовах дії особливого правового режиму до КПК України теж було внесено низку істотних змін, що лише підтверджує факт необхідності вдосконалення та доведення до вимог сучасності норм кримінального процесуального законодавства у цій сфері [40; 43].

1.3 Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні

Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні поділяється на стадії: досудового розслідування, судового розгляду та виконання вироків [1, с. 23]. Здійснюється у встановленій процесуальній формі, яка регламентована КПК України, міжнародними угодами або на основі принципу взаємності між компетентними органами держав й охоплює широкий спектр заходів, зокрема, процесуального, оперативно-розшукового, адміністративного, інформаційного та організаційного характеру.

Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях порівняно із іншими термінами, зокрема такими як «правова допомога», відображає й інший рівень залучення компетентних органів держав до взаємодії у сфері кримінальної юстиції. Наприклад, надання правової допомоги є складовою співробітництва, однак вона передбачає досягнення результату шляхом двосторонньої взаємодії в конкретному випадку. Фактично ж декілька держав виступають рівноправними учасниками, які об'єднують зусилля для досягнення спільної мети. С. Кареклас розглядає взаємну допомогу як принцип міжнародного права, який означає, що дві або більше країни погоджуються співпрацювати у визначеній сфері. Тобто використовується тоді, коли держава не може продовжувати розслідування або розгляд справи своїми власними силами та потребує допомоги іншої країни [120, с. 42]. Як слушно зазначає С. В. Молицький, потреби сьогодення вимагають від правоохоронців ефективного реагування на вияви міжнародної злочинності, що стає можливим лише за умови постійного вдосконалення механізмів надання правової допомоги [221, с. 6–7].

На думку Є. М. Блажівського, Ю. М. Грошевого та Ю. М. Дьоміна, на етапі розвитку суспільства, в умовах інтернаціоналізації усіх сфер суспільного життя, як наслідок, інтернаціоналізації злочинності, поширення тенденцій і форм на інші країни, міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях та її належна правова регламентація в національному законі, набуває значення гарантії здійснення правосуддя, оскільки забезпечує можливість одержання належних доказів, виконання прийнятих процесуальних рішень, відшкодування заподіяного збитку, притягнення до кримінальної відповідальності винуватих у вчиненні злочинів осіб й вирішення інших завдань кримінального судочинства [175, с. 458].

Водночас поняття «міжнародна правова допомога» і «міжнародне співробітництво» не є тотожними [214, с. 15]. Вони відрізняються як за змістом і масштабом здійснюваних дій, так і за їхніми завданнями та кінцевими цілями. З огляду на наведені міркування, міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні доцільно тлумачити як цілісну систему заходів, що реалізуються

уповноваженими органами держави на запити іноземних держав чи міжнародних організацій. Йдеться не лише про виконання окремих процесуальних дій, а й про цілий їх комплекс (механізм), спрямований на забезпечення належного функціонування міжнародного кримінального правосуддя. Як уже було неодноразово зазначено у попередніх підрозділах цього дослідження, згідно зі ст. 542 КПК України це, зокрема, передбачає вручення документів, видачу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, перейняття кримінального переслідування та виконання вироків [174].

У науковій юридичній літературі становлення міжнародного кримінального процесу та поступове виокремлення норм матеріального і процесуального кримінального права загалом отримують позитивну оцінку. Водночас у доктрині відсутній єдиний підхід до визначення правової природи міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Так, частина дослідників розглядає міжнародне співробітництво держав як самостійний інститут кримінального процесуального права [354, с. 34], тоді як інші обґрунтовують доцільність його кваліфікації як окремої підгалузі кримінального процесуального права [237, с. 2]. У цьому контексті заслуговує на підтримку позиція Н. М. Ахтирської, яка визначає міжнародне співробітництво під час кримінального провадження як підгалузь кримінального процесу, що становить сукупність міжнародно-правових принципів і норм, які встановлюють порядок взаємодії держав, компетентних органів, посадових осіб, громадян і осіб без громадянства під час кримінального провадження шляхом надання міжнародної правової допомоги, а також відносин з міжнародними інституціями. Особливістю цієї галузі є те, що суб'єктами відносин є не лише держави, компетентні органи, посадові особи, міжнародні установи, а й окремі особи – громадяни та особи без громадянства з детальною регламентацією їхніх процесуальних прав під час кримінального провадження [8].

Водночас учені-процесуалісти до форм взаємодії у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень відносять також: обмін оперативною, слідчою та іншою важливою інформацією про кримінальні

правопорушення; виконання запитів та доручень щодо міжнародної правової допомоги; сприяння у проведенні слідчих та інших процесуальних дій; обмін досвідом роботи; підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання науково-технічних засобів та надання технічної допомоги. З огляду на багатовимірність міжнародного співробітництва, необхідно акцентувати увагу на тому, що питання правового регулювання взаємодії держав у межах кримінального провадження не обмежується лише кримінально-процесуальною діяльністю. Окремі складові охоплюють предмет й інших галузей права, які прямо або опосередковано регламентують діяльність учасників кримінального провадження та правовідносини, що виникають у результаті їх реалізації. У зв'язку з цим правове забезпечення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства доцільно розглядати як інтегровану систему, що включає норми конституційного, кримінального, кримінального процесуального права, міжнародного права та окремих суміжних галузей, а всі діючі міжнародні договори з питань міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні умовно можна поділити на: міждержавні багатосторонні договори України у сфері взаємної допомоги у кримінальних провадженнях; двосторонні міжнародні договори й угоди про правову допомогу; міжвідомчі міжнародні договори, укладені МВС України, Офісом Генерального прокурора та Міністерством юстиції України.

Аналізуючи сутність міжнародного договору, В. П. Марчук справедливо наголошує, що він представляє собою домовленість між двома чи кількома державами або іншими суб'єктами міжнародного права, спрямовану на закріплення їхніх взаємних прав і обов'язків у політичній, економічній чи інших сферах відносин [199, с. 28]. Дійсно, узгодження сторонами взаємних прав та обов'язків становить основу поняття договору, адже саме ці елементи визначають його правову природу та виконують провідну роль у регламентації спільних правил поведінки. Цікавим є також підхід А. В. Войціховського, який вважає, що міжнародний договір належить до різновиду домовленостей, за допомогою яких держави формують своє ставлення до певних проблем

міжнародного права, а також закріплюють нові норми, якими вони керуються у своїй діяльності на міжнародній арені [36, с. 57].

Закріплення в міжнародних договорах порядку здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні є надзвичайно важливим, ефективним і дієвим засобом досягнення спільних домовленостей держав-учасниць у врегулюванні процедурних питань, пов'язаних із виконанням запитів. Правом на укладення міжнародного договору наділений передусім Президент України, який є главою держави й виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина [155], а також уповноважені на те інші суб'єкти, в особі державних органів, відповідно до повноважень, передбачених законом або «за дорученням Президента – від імені України» [279].

Основи міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні було закладено насамперед у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. У контексті цього варто відразу акцентувати про те, що у рамках Ради Європи Україна є учасницею й інших Конвенцій, зокрема, йдеться про: Конвенцію про кіберзлочинність [144]; Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи [83]; Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму [150]; Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми [151; 152]; Конвенцію про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу [140]; Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах [92]; Додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [80]; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [86]; Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [141]; Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт

та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [149]; Європейську конвенцію про видачу правопорушників [93]; Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників [81]; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників [87]; Третій додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників [360]; Четвертий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників [381]; Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах [90]; Конвенцію про передачу засуджених осіб [145]; Додатковий протокол до Конвенції про передачу засуджених осіб [82]; Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом [91]; Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків [89]; Угоду про незаконний обіг на морі, укладену на виконання статті 17 Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин [367]; Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією [171]; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [84].

Окрім вищезазначеного, правову основу міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні становлять Конституція України [155], КПК України [174], Закони України «Про Національну поліцію» [282], «Про оперативно-розшукову діяльність» [285], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [286], «Про прокуратуру» [290], «Про Службу безпеки України» [298], а також інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти.

Не є прийнятним те, що наявність договірної бази в повному обсязі нині забезпечує потреби правоохоронних і судових органів у кримінальному провадженні. Однак важливо акцентувати, що в частині вдосконалення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні в Україні останніми роками спостерігаються позитивні зміни. Так, у 2022 році було ратифіковано Конвенцію про екстрадицію від 26 грудня 1933 року, учасниками якої є, зокрема, Сальвадор, Домініканська Республіка, Гаїті, Аргентина,

Венесуела, Уругвай, Парагвай, Мексика та інші держави. Відповідно до положень Конвенції сторони беруть зобов'язання передавати осіб, які перебувають на їх території та є обвинуваченими чи засудженими, будь-якій запитуючій державі. Водночас екстрадиція можлива лише за наявності визначених умов: а) запитуюча держава має юрисдикцію для притягнення особи до кримінальної відповідальності й призначення покарання; б) діяння, у зв'язку з яким вимагається екстрадиція, визнається злочином і карається законодавством як держави, що звертається із запитом, так і держави, від якої він вимагається, із мінімальною санкцією у вигляді позбавлення волі строком не менше одного року [142].

До того ж Верховною Радою України було ухвалено Закон № 7304 щодо співробітництва з МКС. Відповідним законом КПК України доповнено спеціальним розділом, що визначає процедури та засади взаємодії з МКС. Це має особливе значення для розслідування злочинів, учинених на території України, зокрема воєнних. Нормативно-правове закріплення порядку співпраці з Міжнародним кримінальним судом створює нові механізми для ефективного документування та розслідування таких злочинів [261; 234].

Водночас наявність багатостороннього договору не перешкоджає укладанню окремих договорів між суб'єктами міжнародного співробітництва, що можуть не лише конкретизувати низку положень багатостороннього договору, але і врахувати особливості взаємодії між зацікавленими сторонами. Зокрема, 14 грудня 2016 р. було укладено Угоду між Україною та поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [365], метою якої є встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолем для підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності [299]. Крім обміну інформацією, ст. 4 Угоди передбачається, що співробітництво може включати обмін спеціальними знаннями, результатами стратегічного аналізу, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних

розслідуваннях. Європол на власний розсуд також може прийняти рішення щодо відрядження власного офіцера(-ів) зв'язку до України. Важливо, що Сторони, згідно зі ст. 9, домовилися посилювати співробітництво. Відтоді дедалі частіше спостерігається налагодження взаємодії в різних сферах і напрямках діяльності, зокрема участь у спільних операціях, семінарах, робочих зустрічах і тренінгах [37, с. 57].

Крім того, поліція та МВС України уклали з Державою Катар меморандум про співпрацю у сфері запобігання та протидії злочинності. У документі передбачено співробітництво у протидії організованій злочинності, торгівлі людьми та незаконному переправленню осіб через державний кордон. Зокрема визначено напрями взаємодії щодо розслідування злочинів проти життя і здоров'я особи, проти власності, у сфері використання комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж, а також у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Передбачено, що за домовленістю сторін перелік напрямів співробітництва може бути розширено й на інші правопорушення, що тягнуть кримінальну відповідальність у законодавстві обох держав [201]. Чинними залишаються й раніше укладені угоди, а саме: Угода між МВС України та МВС Угорщини, Договір про співробітництво з МВС Литовської Республіки, а також Угода між МВС України та МВС Латвійської Республіки щодо протидії незаконному обігу наркотиків і психотропних речовин.

За прикладом діяльності Національної поліції, у 2024 році Державне бюро розслідувань (ДБР) уклало меморандуми про співпрацю з низкою міжнародних партнерів: Офісом Генерального інспектора Міністерства оборони США, Департаментом поліції та прикордонної охорони Естонської Республіки та Європейським інвестиційним банком. ДБР також підписало Меморандум про співпрацю з Офісом Генерального інспектора Агентства США з міжнародного розвитку (USAID OIG). Документ був спрямований на посилення контролю й підзвітності програм USAID. У межах цього меморандуму передбачалось обмін інформацією щодо розслідувань випадків шахрайства, корупції та інших

кримінальних правопорушень, пов'язаних із програмами допомоги Україні [105]. Важливим етапом розвитку ДБР стало приєднання й до Мережі із питань внутрішніх кримінальних розслідувань (ICIN), що об'єднує правоохоронні органи європейських держав, які спеціалізуються на розслідуванні корупційних та пов'язаних із корупцією злочинів, учинених працівниками правоохоронних органів [104].

Служба безпеки України теж активно співпрацює з іноземними службами та правоохоронними структурами, зокрема держав-членів ЄС, а також із безпековими органами міжнародних організацій. Прикладом цієї співпраці є укладена Угода між Кабінетом Міністрів України та урядом Королівства Швеція щодо обміну й захисту інформації з обмеженим доступом, реалізацію якої в Україні забезпечує саме СБУ [364].

Таким чином, слід відзначити позитивну тенденцію, за якої майже кожен правоохоронний орган нашої держави укладає нові угоди, спрямовані на вдосконалення міжнародного співробітництва, що дає змогу оперативно проводити консультації та обмінюватися інформацією у максимально стислі строки й свідчить про поступовий відхід від суто бюрократичних механізмів на користь більш динамічних форм взаємодії. Загалом результати проведеного аналізу свідчать, що нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні відповідає вимогам щодо гарантування прав і свобод людини. Важливого значення набуває закріплення в національному законодавстві міжнародних стандартів, їх гармонізація з положеннями міжнародного права, а також розширення регламентації питань міжнародної співпраці. Утвердження такого співробітництва як самостійного інституту кримінального процесуального права забезпечує не лише зміцнення законності, а й сприяє ефективній інтеграції держави у міжнародно-правовий простір.

У контексті цього доцільно запропонувати класифікацію нормативно-правових актів, що регулюють міжнародне співробітництво у кримінальному

провадженні. Зокрема, нормативно-правову основу цього інституту можна поділити на два рівні – міжнародний і національно-державний.

1. Міжнародний рівень включає: а) багатосторонні міждержавні договори, конвенції та угоди; б) двосторонні та багатосторонні міжурядові договори, що регулюють співпрацю у сфері протидії злочинності; в) міжвідомчі домовленості (двосторонні й багатосторонні), укладені окремими правоохоронними органами та державними інституціями; г) норми та звичаї міжнародного права (зокрема принципи міжнародної ввічливості та взаємності).

2. Національно-державний рівень: а) Конституцію України та закони, що регламентують діяльність правоохоронних органів в частині міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; б) підзаконні нормативні акти, зокрема, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, а також відомчі нормативно-правові документи у вигляді наказів, інструкцій та розпоряджень, які визначають порядок взаємодії правоохоронних органів.

Центральними органами України у сфері міжнародної правової допомоги визначено Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції та Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ). Компетенція між ними розподіляється залежно від стадії кримінального провадження: під час досудового розслідування – відповідальність покладена на Офіс Генерального прокурора, і НАБУ, а під час судового розгляду – на Міністерство юстиції. Така модель спрямована на запобігання дублюванню повноважень та чітке окреслення інституційної відповідальності. Окреме місце в суб'єктному складі займає НАБУ, яке отримало право виступати центральним органом у випадках, коли йдеться про досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Так, в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачено, що НАБУ має повноваження здійснювати правове співробітництво із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування на підставі законів та міжнародних договорів України (п. 17 ч. 1 ст. 17); може від імені України давати міжнародні доручення щодо

проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо (ч. 2 ст. 17) [280]. Означувана спеціалізація відповідає міжнародним стандартам боротьби з корупцією (Конвенція ООН проти корупції 2003 р.) [137].

Однак для забезпечення належного виконання покладених зобов'язань, з урахуванням специфіки діяльності відповідних органів, функції у сфері співробітництва можуть бути покладені також на інші органи. Згідно з Положенням про Міністерство внутрішніх справ України МВС України: організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з органами Інтерполу, Європолем, а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; ініціює проведення в інших державах за запитами правоохоронних органів України та організовує на території України за запитами правоохоронних органів держав – членів Інтерполу розшук осіб, які переховуються від органів слідства, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно відсутніх осіб, здійснює прийом-передачу осіб, щодо яких у встановленому порядку прийнято рішення про видачу (екстрадицію), тимчасову видачу, транзитне перевезення, тимчасову передачу або передачу для подальшого відбування покарання; використовує та надає іншим правоохоронним органам України доступ до автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних систем і банків даних Генерального секретаріату Інтерполу, а також вносить до них відповідну інформацію правоохоронних органів України [275].

Проте, важливим є розмежування понять «уповноважений (центральный) орган України» та «компетентний орган», закріплених у законодавстві. Під першим розуміють державний орган, який від імені України має право розглядати запити компетентних органів іноземних держав або міжнародних судових установ, вживати необхідних заходів для їх виконання чи, зі свого боку,

направляти запити до інших держав щодо надання міжнародної правової допомоги. Натомість компетентним органом є орган досудового розслідування, прокуратури чи суд, який ініціює запит відповідно до норм кримінального процесуального законодавства або ж безпосередньо здійснює його виконання [174]. З урахуванням наведених дефініцій, простежується певна ієрархія суб'єктів, наділених владними повноваженнями під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Довідково зазначимо, що держава є центральним елементом, що уособлює політичну систему та організацію влади, а також є стороною міжнародних договорів з питань правової допомоги й активним учасником міжнародних відносин. Водночас реалізація зовнішньої політики у сфері міжнародного співробітництва відбувається через уповноважені органи, які діють від її імені та здійснюють покладені на них функції, згідно з національним і міжнародним правом. Саме ці органи забезпечують перевірку запитів, оцінюють їх обґрунтованість і відповідність законодавству, після чого скеровують їх або до компетентних органів України для виконання, або ж передають запитуваній стороні.

Згідно зі ст. 542 КПК України є такі основні форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: вручення документів; виконання окремих процесуальних дій; видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; тимчасова передача осіб; перейняття кримінального переслідування; передача засуджених осіб; виконання вироків [219, с. 110].

Необхідно виокремити й підстави надання допомоги, до яких належать наявність належно оформленого запиту. Так, за результатами його розгляду центральний орган України має право ухвалити одне з таких рішень: передати для виконання відповідному органу досудового розслідування, прокуратури або суду із забезпеченням конфіденційності та необхідних умов захисту інформації; визнати можливість реалізації запиту з урахуванням положень законодавства іноземної держави; відкласти виконання у випадку, коли його негайна реалізація може створити перешкоди кримінальному провадженню в Україні, або погодити з іноземною стороною особливі умови виконання; відмовити у задоволенні

запиту у разі відсутності міжнародного договору з цією державою чи наявності підстав, визначених законом, зокрема: а) коли виконання суперечить конституційним принципам, може зашкодити суверенітету, безпеці, громадському порядку чи іншим інтересам України; б) якщо стосовно тієї самої особи в Україні вже існує судове рішення, яке набрало законної сили; в) у разі відсутності взаємності з боку запитуючої держави; г) якщо діяння, що є предметом запиту, не визнається кримінальним правопорушенням відповідно до законодавства України про кримінальну відповідальність; ґ) коли існують обґрунтовані підстави вважати, що запит використовується з метою переслідування особи через її расу, колір шкіри, стать, політичні, релігійні чи інші переконання, етнічне або соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мовні чи інші ознаки; д) якщо запит стосується кримінального правопорушення, яке вже перебуває у стадії досудового розслідування або судового розгляду в Україні [215, с. 100].

Вимоги щодо форми та змісту самого запиту визначені процесуальним законодавством: письмова форма, підпис уповноваженої особи, печатка органу, належним чином засвідчений переклад. Відповідні положення кореспондують із практикою, задекларованою Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах. У разі невідкладності допускається використання електронних чи факсимільних засобів зв'язку, проте виконання запиту можливе лише після отримання його оригіналу. Цей механізм забезпечує баланс між оперативністю міжнародної взаємодії та гарантіями автентичності документів. Практика свідчить, що недотримання формальних вимог до складання запиту часто стає підставою для його повернення без виконання, що, зі свого боку, затягує розслідування та може впливати на ефективність міжнародної співпраці.

На підставі запиту компетентного органу іноземної держави про надання міжнародної правової допомоги документи та процесуальні рішення, що додаються до такого запиту, вручаються особі, зазначеній у ньому, відповідно до вимог ст. 564 КПК України. Вручення здійснюють уповноважені посадові особи – слідчий, прокурор або суддя, які мають право викликати відповідну особу для

ознайомлення з документами. У разі її неявки без поважних причин може бути застосовано привід. Факт вручення обов'язково оформлюється протоколом із зазначенням місця, дати та часу його здійснення. Додатково може складатися окремий документ, а саме підтвердження про результати виконання, що містить інформацію про вручення. Якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, складається спеціальне підтвердження. Воно підписується як особою, що отримала документи, так і посадовою особою, яка їх вручила. Особа, якій вручаються документи, може робити заяви і зауваження, які мають бути зафіксовані у протоколі. У разі відмови особи отримати документи, що підлягають врученню, про це зазначається у протоколі. Відмова особи від одержання означає, що процесуально особі вручені документи та рішення. Документ повинен містити переклад українською мовою або має бути викладений мовою, яка зрозуміла одержувачу. Якщо документи, що підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи. У такому разі документи вважаються такими, вручення яких не відбулося. Протокол про вручення документів передається разом з іншими документами, доданими до запиту, компетентному органу іноземної держави. Особливе значення у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні має питання обігу інформації, що становить державну таємницю. Відповідно до ст. 546 КПК України передача таких відомостей можлива лише за умови, що вони не заподіють шкоди інтересам України або держави, яка їх надала, та винятково через уповноважений орган [174]. Ця вимога свідчить про прагнення законодавця забезпечити баланс між міжнародними зобов'язаннями України та охороною національних інтересів, адже без спеціальних гарантій передача секретних матеріалів створювала б загрозу їх неконтрольованого використання. Варто додати, що у ст. 547 КПК України врегульовано і отримання пояснень та документів консульськими установами й дипломатичними представництвами іноземних держав [174]. Йдеться про можливість їх одержання на добровільних

засадах від громадян держави, яку вони представляють. Водночас законодавець надав таким установам право вручати документи власним громадянам на території України. Зазначена норма фактично розширює канали міжнародної співпраці та полегшує співпрацю у кримінальних провадженнях, не створюючи при цьому перешкод для юрисдикції вітчизняних органів.

Окремий блок регулювання стосується речових доказів і документів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги. Законодавець встановив, що вони підлягають зберіганню відповідно до загальних правил КПК України та підлягають поверненню після закінчення кримінального провадження (якщо інше не погоджено сторонами). Важливо, що Україна може відмовитися від вимоги повернення матеріалів, якщо вони більше не потрібні у вітчизняному кримінальному процесі чи відсутні законні вимоги третіх осіб щодо них. Такий механізм демонструє гнучкість правового регулювання та націлений на уникнення зайвого дублювання процедур. У ст. 550 КПК України визначено спрощений порядок визнання документів, отриманих у межах міжнародного співробітництва. Якщо документи були складені, засвідчені уповноваженою особою та скріплені гербовою печаткою компетентного органу, вони приймаються без додаткової легалізації. Означуване відповідає принципам міжнародних конвенцій, що передбачають взаємне визнання процесуальних документів. Подібний підхід мінімізує бюрократичні бар'єри та сприяє оперативності кримінального провадження. Особливої уваги заслуговує положення, згідно з яким відомості, отримані органами іноземної держави у відповідності до її законодавства, визнаються допустимими в Україні без процедури легалізації. Єдиною умовою є дотримання стандартів справедливого судочинства та прав людини. Ця норма відображає інтеграцію України у європейський правовий простір та відповідність вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [143].

Особа, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, може переховуватися від органів правосуддя за кордоном, а збирання доказів може відбуватися як на території України, так і за її межами, або ж постане

необхідність у врученні процесуальних документів учасникам кримінального провадження. Зазначене є наслідком залучення національними уповноваженими суб'єктами до співпраці компетентних органів іноземних держав і навпаки.

Згідно з п. 10 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [271], у разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави, слідчий за погодженням з прокурором за цією ж аналогічною процедурою надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, відповідно до розділу IX КПК України. Уповноважений (центральный) орган України протягом десяти днів надсилає 1) запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом або 2) всі матеріали повертаються відповідному органу України (автору запиту) з викладом недоліків (для їх усунення). Отже, у разі, якщо уповноважений (центральный) орган України вважатиме обґрунтованим запит слідчого, прокурора чи суду, він приймає рішення про направлення запиту іноземній державі. Так, протягом десяти днів уповноважений (центральный) орган України надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної (яку запитують) сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом. Подальше співробітництво здійснюється за допомогою утвореної 7 вересня 1923 р. Міжнародної комісії кримінальної поліції, яка із прийняттям відповідного Статуту [348], була перейменована у Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол. Україна до роботи цієї організації приєдналась 4 листопада 1992 р. Інтерпол представляє собою міжнародну організацію, яка володіє певними ознаками, що визначають її статус як суб'єкта міжнародного права та учасника міжнародних відносин [324, с. 14]. Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного Центрального Бюро (НЦБ) – підрозділу, який безпосередньо забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів своєї держави в рамках

Інтерполу. По суті, це «опорні пункти на місцях». Організаційні моделі НЦБ різні, оскільки їх структуру визначає кожна держава самостійно. У США, наприклад, НЦБ перебуває у складі Міністерства юстиції, у Великобританії – столичного поліцейського формування – Скотланд-Ярду. У Франції та Італії НЦБ входять до Генеральних дирекцій кримінальної поліції МВС, а в Бельгії відповідні функції виконує Генеральний секретаріат судових представників Міністерства юстиції [56, с. 235]. В Україні таким «опорним пунктом» є НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу), що є самостійним структурним підрозділом у структурі Національної поліції [281].

Таким чином, особу, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій на території України викликають повісткою на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу. Такій особі, крім підозрюваного та обвинуваченого, повідомляється про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних з викликом. Запит (доручення) у рамках міжнародної правової допомоги про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти діб до дати явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Компетентний орган запитуючої сторони повинен забезпечити участь перекладача під час проведення відео- або телефонної конференції. На перекладача, який знаходиться на території України, поширюються вимоги, передбачені ст. 68 КПК України, а у випадках, коли допит шляхом конференції виконується за законом запитуючої сторони, саме вона забезпечує участь перекладача, який за змістом статті може знаходитися на території іноземної країни і відповідно – діяти в межах її законодавства. Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції оформлюється відповідним протоколом. Протокол допиту та носії відео- або аудіоінформації надсилаються до компетентного органу запитуючої сторони. Зазначені правила допиту в режимі відео- або

телефонної конференції застосовуються, якщо він проводиться в іноземній державі за запитом компетентного органу України (ст. 567 КПК України) [174].

Якщо для надання показань або участі в інших процесуальних діях у межах кримінального провадження потрібна присутність особи, яка перебуває під вартою чи відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на території іноземної держави й при цьому не притягується до кримінальної відповідальності у цьому провадженні, орган досудового розслідування, прокурор, суддя або суд України складає прохання про тимчасову передачу такої особи (ст. 565 КПК України) [174; 214]. Зі свого боку, тимчасова видача – це передача на певний строк особи, яка відбуває покарання на території однієї держави, іншій державі для проведення процесуальних дій за її участю та притягнення до кримінальної відповідальності. Її застосування зумовлене необхідністю запобігти закінченню строків давності або втраті доказів у кримінальному провадженні (п. 11 ч. 1 ст. 541 КПК України) [174]. У разі задоволення компетентним органом іноземної держави прохання про тимчасову передачу, така особа повинна бути повернена після завершення процесуальних дій, для яких вона передавалася, у строк, узгоджений з іноземною стороною. За необхідності компетентний орган України готує документи про продовження строку тимчасової видачі, які направляються до центрального органу не пізніше ніж за 20 днів до його завершення [214]. Підставою для тримання під вартою в Україні особи, тимчасово переданої, визнається рішення компетентного органу іноземної держави про застосування запобіжного заходу чи вирок суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі. Також можлива й тимчасова передача особи, яка відбуває покарання на території України, на прохання іноземної держави. Обов'язковою умовою такої передачі є письмова згода самої особи, без якої вона не може відбутися [174; 8].

Окрім уже розглянутих форм міжнародного співробітництва, варто акцентувати увагу й на такій важливій процедурі, як перейняття кримінального переслідування (здійснення компетентними органами однієї держави досудового розслідування з метою притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка

вчинила злочин на території іншої держави, за її офіційним запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України) [174].

Звернення іноземних компетентних органів щодо початку кримінального провадження Україною розглядається центральним органом із питань міжнародної правової допомоги або іншим визначеним органом протягом двадцяти днів із моменту його надходження. До клопотання обов'язково додаються оригінал чи завірена копія матеріалів кримінального провадження, а також інші документи, необхідні для прийняття рішення. Якщо ж запитувана особа перебуває під вартою, але запитуюча держава з об'єктивних причин не може відразу надати всі документи, вони можуть бути направлені додатково після подання клопотання. Після передачі клопотання запитуюча держава зобов'язана письмово інформувати Україну про проведені процесуальні дії та інші заходи, вжиті у справі, додаючи відповідні підтверджуючі документи. Україна може прийняти до свого провадження справу, в якій іноземним судом ще не було ухвалено вирок, за таких умов: 1) особа, яку планується притягнути до кримінальної відповідальності, є громадянином України та перебуває на її території; 2) особа є іноземцем чи апатридом, перебуває в Україні, але її екстрадиція неможлива або в ній відмовлено; 3) запитуюча держава гарантує, що у разі ухвалення вироку в Україні, ця ж особа не підлягатиме повторному переслідуванню за ті самі дії на її території; 4) діяння, зазначене у запиті, визнається кримінальним правопорушенням за КК України [174].

Завершальними з переліку основних форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні виступають саме ті, які пов'язані безпосередньо з виконанням вироків та відбуванням покарання. Йдеться насамперед про передачу засуджених осіб та визнання і виконання вироків іноземних судів. Відповідно до ч. 2 ст. 10 КК України іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами [172]. Передача засуджених можлива лише при дотриманні низки умов, передбачених Конвенцією та двосторонніми

міжнародними договорами. Натомість вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого теж надана Верховною Радою України. У разі відсутності міжнародного договору, можуть бути застосовані положення КПК України при вирішенні питання про передачу засудженої особи для подальшого відбування покарання [174].

Однак слід акцентувати увагу й на тому, що міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні передбачає не лише форми взаємодії, пов'язані з наданням правової допомоги, екстрадицією чи передачею засуджених, але й створення спільних (міжнародних) слідчих груп. Такий механізм застосовується у разі, коли досудове розслідування кримінальних правопорушень потребує координації зусиль кількох держав, зокрема у справах міжнародного характеру. Участь у роботі міжнародних слідчих груп дозволяє компетентним органам безпосередньо обмінюватися доказами, інформацією та процесуальними діями, що значно підвищує ефективність досудового розслідування й сприяє зміцненню довіри між державами. Ініціатива щодо створення спільної слідчої групи може виходити від органу досудового розслідування України, прокурора або компетентного органу іноземної держави. При цьому єдиним органом, уповноваженим приймати рішення про доцільність її утворення, виступає Офіс Генерального прокурора України. Учасники спільної слідчої групи здійснюють безпосередню взаємодію, узгоджують ключові напрями досудового розслідування, порядок проведення процесуальних дій та обмінюються отриманими матеріалами. Координацію їх діяльності зазвичай здійснює сторона-ініціатор або визначений член групи [271].

У контексті цього слід додати, що Україна вже має досвід участі у створенні та функціонуванні спільних слідчих груп, передбачених ст. 571 КПК України. Показовим прикладом стала діяльність JT, утвореної для розслідування обставин знищення літака рейсу MH17 авіакомпанії *Malaysia Airlines* у небі над окупованою частиною Донеччини, внаслідок чого загинули 298 осіб. У межах цього провадження було організовано масштабні слідчі дії,

зокрема, проведено понад 3 тис. експертиз й проаналізовано близько 1,5 млн телефонних з'єднань. У листопаді 2022 р. суд Гааги виніс вирок, яким визнав винними трьох осіб у збитті літака та незаконному ввезенні до України і подальшому вивезенні до рф зенітно-ракетного комплексу «Бук». Спираючись на цей досвід, на початку березня 2022 р. Україна підписала з Литвою та Польщею за участі представників Євроюсту в Гаазі Угоду про створення спільної слідчої групи (ЛІТ) для документування воєнних злочинів, зокрема, агресії рф проти України. Варто наголосити, що ще до укладення цієї Угоди прокуратури Литви й Польщі розпочали власні національні розслідування та оперативно надали професійну підтримку Україні. Згідно з основними положеннями Угоди діяльність ЛІТ зосереджена на збиранні, належному зберіганні та оперативному обміні доказами воєнних злочинів рф, а також на проведенні необхідних процесуальних і розшукових заходів. Окремим напрямом роботи є виявлення та арешт активів підозрюваних з метою їх подальшої конфіскації для відшкодування завданої шкоди. У межах своєї юрисдикції розслідування злочинів рф проти України розпочали також Естонія, Латвія, Німеччина, Норвегія, Словаччина, Франція та Швеція, взаємодіючи з українськими органами через механізми міжнародної правової допомоги. Наприкінці квітня 2022 р. до ЛІТ приєднався Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду, що дало змогу скоординувати дії з українськими та європейськими прокурорами, узгодити слідчі стратегії й забезпечити безпечний обмін інформацією. Таким чином, Офіс Генерального прокурора, низка держав – членів ЄС та МКС розпочали спільні розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених російськими окупантами [35, с. 221–222].

Таким чином, міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні займає провідне місце у вітчизняному кримінальному процесі. Різні його форми та механізми забезпечують системну і належну реалізацію принципів законності, невідворотності покарання та справедливості, створюючи правові засади для ефективної взаємодії держав у боротьбі зі злочинністю. Особливої актуальності така робота набуває в умовах воєнного стану, коли питання координації дій

правоохоронних органів різних країн, екстрадиції, передачі засуджених осіб чи виконання вироків безпосередньо впливають на гарантування національної безпеки та захист прав людини. Відтак, розвиток міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства є не лише потребою правозастосовної практики, а й важливою складовою інтеграції України до європейського та світового правового простору [47; 50].

До загальних характеристик (положень) міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні віднесено наступні: в нормативно-правовому забезпеченні є не лише норми кримінального процесуального законодавства України, а й відповідні положення міжнародних договорів про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях; у разі відсутності ратифікованих міжнародних (двосторонніх, багатосторонніх) договорів про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях вказана допомога надається на засадах взаємності; здійснюється у межах вирішення конкретних завдань кримінального провадження з проведенням усіх необхідних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; визначене коло суб'єктів здійснення; звернення повинно ґрунтуватися на міжнародному та національному законодавстві, а докази повинні отримуватися в порядку, встановленому КПК України; запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні та долучені до нього документи супроводжуються перекладом, засвідченим у встановленому порядку, відповідною мовою [51; 52].

Висновки до розділу 1

1. Проаналізовано стан наукової розробки проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в Україні. Вивчено широкий спектр бібліографічних джерел, зокрема, монографій, дисертацій, навчальних підручників і посібників, з особливим акцентом на наукових працях, опублікованих після введення в Україні правового режиму воєнного стану.

Такий аналіз дав змогу виявити сучасні тенденції розвитку кримінально-процесуальної доктрини та окреслити пріоритетні напрями для подальших наукових досліджень.

Прискіплива увага вчених-процесуалістів до проблем міжнародного співробітництва зумовила накопичення значного масиву теоретичних і емпіричних напрацювань, що сприяють удосконаленню механізмів взаємодії між національними та іноземними компетентними органами. Оптимальне використання цих результатів суттєво підвищує ефективність досудового розслідування і судового розгляду, зокрема у провадженнях міжнародного характеру, сприяючи більшій результативності у притягненні винних осіб до відповідальності. Водночас, результати аналізу показали, що низка питань залишається недостатньо опрацьованою у вітчизняній науці. Насамперед, це стосується системності міжнародного співробітництва на різних стадіях кримінального провадження, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, визначення правового статусу суб'єктів процесу, у тому числі й вдосконалення механізмів реалізації юрисдикції Міжнародного кримінального суду. В умовах воєнного стану ці питання набувають особливої актуальності, оскільки співробітництво між органами досудового розслідування, прокуратурою, судами та міжнародними інституціями є необхідною передумовою належного функціонування правосуддя в Україні.

Констатовано, що попри наявність ґрунтовних праць окремих науковців, комплексні дослідження, які б одночасно охоплювали теоретико-практичні засади міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, поки що є поодинокими. Нагальну потребу у міжгалузевому підході підтвердили і результати опитування слідчих, прокурорів та суддів, більшість з яких вказали на необхідність створення системного наукового дослідження, спрямованого на усунення виявлених прогалин і вироблення узгоджених підходів для правозастосовної практики.

2. Вивчено генезис становлення міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження, що дало змогу простежити історичний

процес формування, визначити його основні етапи та закономірності розвитку. У межах дослідження виокремлено вісім основних періодів формування системи міжнародного співробітництва: «період Київської Русі» (IX ст. – середина XIV ст.), коли зароджувалися перші міждержавні угоди з питань видачі злочинців і правової допомоги; «литовсько-польський період» (кінець XIV ст. – середина XVII ст.), який ознаменувався розширенням договірної практики у сфері кримінальної юстиції; «козацько-гетьманський період» (XVII – кінець XVIII ст.), що характеризувався оформленням міжнародної правосуб'єктності; «імперський період» (кінець XVIII ст. – початок XX ст.), у межах якого відбувалося подальше впорядкування питань видачі осіб та взаємної правової допомоги. Подальший розвиток правових механізмів співробітництва спостерігався у «радянський кодифікаційний період» (1917–1960 рр.), коли було закладено основи офіційного правового регулювання на загальносоюзному рівні, та період повного нормативно-правового закріплення міжнародного співробітництва (1960–1991 рр.), упродовж якого ці норми були відображені в КПК УРСР 1960 р. «Пострадянський період» (1991–2012 рр.) ознаменувався переходом до європейських стандартів кримінального судочинства, укладенням Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС і ратифікацією багатьох міжнародних конвенцій. Завершальний, «сучасний період» (з 2012 р. – дотепер), розпочався з прийняттям нового КПК України, у якому вперше було закріплено визначення основних понять, пов'язаних із міжнародним співробітництвом у кримінальному провадженні, і виокремлено його основні форми (екстрадиція, перейняття, визнання і виконання вироків судів іноземних держав тощо).

Проведений історико-правовий аналіз засвідчив, що розвиток системи міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні відбувався у тісному зв'язку з етапами державотворення та зміною політико-правової парадигми. Проголошення незалежності, закріплення в Конституції України пріоритету міжнародних договорів, а також імплементація норм міжнародного права у національну систему стали вирішальними чинниками подальшого зміцнення міжнародного співробітництва. Водночас, у період дії воєнного стану

назріла потреба в адаптації чинного кримінального процесуального законодавства до нових умов, пов'язаних із документуванням фактів агресії та розслідуванням воєнних злочинів.

3. З'ясовано сутність, зміст і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що дозволило визначити його місце та роль у системі кримінального процесуального права України. У результаті аналізу встановлено, що міжнародне співробітництво виступає невід'ємним елементом сучасного правосуддя, спрямованим на забезпечення ефективного розслідування, притягнення винних до відповідальності, а також на гарантування прав і свобод людини в умовах зростаючої злочинності.

Виявлено, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження має комплексний характер, поєднуючи норми національного кримінального процесуального законодавства та положення міжнародних договорів, що регулюють відповідні питання. Його реалізація можлива як у межах чинних ратифікованих угод, так і на засадах взаємності, зокрема, у випадках, коли такі договори відсутні. З'ясовано, що правова природа міжнародного співробітництва полягає у створенні системи взаємних правових зобов'язань і гарантій між державами, спрямованих на досягнення спільної мети – боротьби зі злочинністю. У цьому контексті важливе значення мають принципи законності, справедливості, поваги до суверенітету та невідворотності покарання, які знаходять відображення у процесуальних механізмах співпраці. Вони забезпечують належну координацію дій органів досудового розслідування, прокуратури, суду та інших компетентних суб'єктів у межах різних форм здійснення міжнародного співробітництва.

Особливу увагу приділено нормативно-правовим засадам регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні: встановлено, що правову основу такого співробітництва становлять норми КПК України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Запити про міжнародну правову допомогу, як і докази, здобуті у результаті її надання, мають відповідати

вимогам національного законодавства, бути належно перекладеними та засвідченими згідно з міжнародними стандартами. Доведено, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження виконує не лише кримінально-процесуальну, а й стратегічну функцію, сприяючи інтеграції України до європейського та світового правового простору.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

2.1 Зарубіжний досвід міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні

Глобалізаційні процеси спричинили зростання кількості кримінальних правопорушень, що мають міжнародний вимір, і, відповідно, потребують координації дій між різними державами. У цьому контексті аналіз зарубіжного досвіду є особливо значущим, оскільки дозволяє визначити ефективні правові механізми, перевірені практикою інших країн. Їхній досвід демонструє різноманітність підходів до організації співробітництва: від застосування універсальних міжнародно-правових норм (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, двосторонні договори про правову допомогу тощо) до впровадження спеціалізованих механізмів, що функціонують у межах Європейського Союзу (Євроюст, Європол та ін.). Водночас аналіз зарубіжного досвіду міжнародного співробітництва дозволяє не лише зрозуміти тенденції його розвитку, а й адаптувати найкращі практики для удосконалення кримінального процесу України.

Насамперед вважаємо за доцільне зазначити про досвід співробітництва України з найближчою сусідньою державою – Республікою Польща, який є одним із найбільш показових у сфері міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Наприклад, досить детально механізм передачі кримінального переслідування врегульовано у КПК Республіки Польща від 6 червня 1997 року [475]. Відповідні положення зосереджені в главі 63 «Прийняття та передача кримінального переслідування», де визначаються як підстави й умови здійснення такої процедури, так і коло осіб, стосовно яких вона може

застосовуватися. Важливим є те, що польське законодавство, на відміну від чинного кримінального процесуального законодавства України, регламентує юридичну силу доказів, що направляються разом із дорученням, правові наслідки передачі переслідування, а також особливості паралельного розслідування. Концепт паралельного провадження охоплює кримінальну процедуру (як досудовий, так і судовий етап), яка здійснюється у двох або більше державах-членах ЄС стосовно тих самих фактів та щодо однієї й тієї самої особи. Подібна процедура дозволяє кожній державі проводити розслідування у межах власного національного законодавства без необхідності очікувати окремих запитів про правову допомогу [478].

Однак у науковій літературі акцентовано увага на тому, що Польща не є учасницею Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року. У зв'язку з цим співпраця з іншими державами у сфері передачі кримінального переслідування відбувається переважно на основі двосторонніх угод. Критерієм, що обґрунтовує прийняття чи передачу обвинувачення, виступає зацікавленість судової влади, яка оцінює низку факторів: тяжкість злочину, вид та розмір передбачуваного покарання, особисті характеристики обвинуваченого, а також загальний характер справи. Слухання, здійснені судами Республіки Польща у таких категоріях справ, не є формальним продовженням проваджень, розпочатих в іншій державі, а розглядаються як нове самостійне кримінальне провадження, ініційоване на підставі отриманих матеріалів. Подібний підхід демонструє специфіку польської моделі міжнародної правової співпраці, яка, з одного боку, забезпечує ефективність розслідувань, а з іншого – гарантує дотримання принципу національного суверенітету у сфері кримінальної юстиції [75; 466].

Подібні положення деталізовано і в Угоді між Генеральною прокуратурою України (Офіс Генерального прокурора) та Міністерством юстиції Республіки Польща від 10 листопада 1998 р., де врегульовано порядок підготовки та розгляду клопотань про перейняття кримінального переслідування, а також порядок виконання таких доручень [370]. Зазначене демонструє приклад

практичного втілення принципу міжнародної правової допомоги у межах двостороннього співробітництва.

Показовим є й сучасний приклад: у листопаді 2024 року прокурори Офісу Генерального прокурора направили компетентним органам Польщі клопотання про перейняття кримінального переслідування стосовно колишнього виконувача обов'язків Голови «Укравтодору» [301]. Як вже було зазначено, цей випадок підтвердив дієвість міждержавних механізмів і засвідчив, що договірні положення реально застосовуються у складних провадженнях. Варто відзначити, що подібні домовленості не лише зміцнюють довіру між правоохоронними органами двох держав, а й формують практичну основу для гармонізації підходів до кримінальної відповідальності. У сучасних умовах воєнного стану в Україні ефективність таких угод зростає, оскільки з'являється необхідність швидкого та результативного реагування на факти міжнародної злочинності, уникнення притулку злочинців у суміжних країнах та забезпечення невідворотності покарання.

Змістовним і з практичної точки зору доволі виваженим є регулювання аналогічних питань у КПК Словацької Республіки від 2 липня 2005 р. Глава 4 «Отримання та передача кримінального переслідування» закріплює порядок взаємодії державних органів у межах цього інституту. Законодавець не лише окреслює підстави й умови передачі кримінальних справ, а й визначає правові наслідки відповідних дій, особливості координації з державами – членами Європейського Союзу та компетенцію органів, уповноважених ухвалювати рішення у цих питаннях (§ 528–530a). Такий підхід свідчить про прагнення до гармонізації національних норм із європейськими стандартами, а також забезпечує передбачуваність і правову визначеність у процесі співробітництва. Показово, що в обох правових системах, як Польської, так і Словацької Республік, передача кримінального переслідування розглядається не лише як форма взаємодії між державами, а й як гарантія належного дотримання прав особи у кримінальному процесі, що дозволяє уникати правових колізій та забезпечує ефективність міжнародної правової допомоги [497]

Достатньо розробленим законом у сфері міжнародного співробітництва є Закон Чеської Республіки «Про міжнародно-судову співпрацю у кримінальних справах» від 30 квітня 2013 р., зокрема його розділ III «Переїняття та передача кримінального судочинства». У ньому детально визначено підстави та умови переїняття і передачі кримінального переслідування, коло осіб, щодо яких застосовується така процедура, юридичну силу доказів, переданих разом із дорученням, а також форму та зміст самого доручення. Важливе місце займають положення про наслідки передачі кримінального переслідування, регламентацію паралельних розслідувань, порядок анулювання прохання про передачу провадження та особливості реалізації цього у випадку, коли стосовно особи вже обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (§ 105–117) [506].

Зі свого боку, Австрія, як активний учасник європейського правового простору, теж послідовно інтегрує положення міжнародних конвенцій Ради Європи та Європейського Союзу у свою систему кримінального судочинства [412]. Особливе значення має Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року, яка стала базовим міжнародним документом, що визначив напрями розвитку національного законодавства у сфері правової допомоги. Її імплементація здійснена шляхом ухвалення Закону про видачу та правову допомогу у кримінальних справах (ARHG) від 4 грудня 1979 року, який дотепер залишається основним актом у сфері міжнародного кримінального співробітництва [411].

У § 60 ARHG передбачено механізм традиційної передачі кримінального переслідування. Його особливість полягає у тому, що первинна перевірка кожного запиту покладається на Федеральне міністерство юстиції Австрії. Така модель створює додатковий фільтр для запобігання зловживанням та забезпечує відповідність запиту стандартам австрійського права. У разі, якщо запит не може бути виконаний (через невідповідність процесуальним вимогам, порушення прав людини або політичний характер злочину), міністр юстиції відмовляє у його розгляді. Водночас він зобов'язаний поінформувати іноземну державу про причини відмови та результати розгляду. Така модель демонструє прагнення

Австрії забезпечити прозорість і правову визначеність міжнародного обміну, оскільки відсутність належного контролю на етапі перевірки запитів могла б створити ризики подвійного переслідування або втручання у внутрішні справи іншої держави [469].

У § 74 ARHG врегульовано питання звернення австрійських органів влади до іноземних держав. Федеральний міністр юстиції має право ініціювати початок кримінального провадження за кордоном, якщо злочин підпадає під юрисдикцію Австрії, але з об'єктивних причин екстрадиція особи є неможливою. При цьому в основу покладено принцип доцільності: кримінальне переслідування має проводитися там, де воно буде найбільш ефективним для встановлення істини та винесення справедливих вироків. Цей підхід відображає сучасну європейську практику «forum conveniens» – вибору найбільш придатної юрисдикції для провадження у справі. Інноваційним елементом ARHG стало включення § 59a, який передбачає можливість передачі даних іноземним органам без попереднього офіційного запиту. Таке положення було запроваджене у відповідь на потреби швидкого реагування на транснаціональну злочинність. Передача даних допускається, якщо: вони мають суттєве значення для іноземної юрисдикції; аналогічна передача всередині країни могла б відбутися без запиту; інформація може сприяти початку кримінального переслідування або допомогти у вже відкритому розслідуванні; дані здатні запобігти тяжкому злочину [465].

Отже, австрійська модель міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні поєднує традиційні механізми передачі переслідування та запитів із сучасними підходами до проактивного обміну даними.

У Федеративній Республіці Німеччина основним нормативним актом, що регламентує взаємодію ФРН з іноземними юрисдикціями, є Закон про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах (Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen – IRG) від 23 грудня 1982 року [468].

На відміну від України, де положення щодо міжнародного співробітництва імплементовані у КПК, у Німеччині було обрано інший підхід – виокремлення спеціального закону. Водночас слід зауважити, що ФРН не стала стороною

Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року. Як наслідок, питання класичної передачі кримінального переслідування не отримало повного відображення у законодавстві ФРН. Натомість законодавець докладно врегулював механізм т. зв. «квазіпередачі кримінального переслідування», що у німецькій правовій доктрині часто позначається як *spontaneous information* («довільна передача інформації без запиту») [492].

Суди та прокуратура Німеччини уповноважені без попереднього запиту іноземної сторони передавати персональні дані, отримані у межах кримінального розслідування, державним органам інших держав, а також міжнародним чи наднаціональним інституціям. Така норма відображає сучасний підхід до транснаціональної злочинності, де швидкість обміну інформацією має вирішальне значення для ефективності боротьби з організованими злочинними угрупованнями та тероризмом. Крім того, відповідно до Керівництва Федерального міністерства юстиції ФРН щодо відносин з іноземними державами у кримінально-правових питаннях, довільна інформація передається, зазвичай, дипломатичними каналами, якщо міжнародним договором не передбачено інший порядок [413].

Таким чином, німецький досвід демонструє відхід від класичних інститутів «передачі кримінального провадження» у бік набагато спрощеніших механізмів, орієнтованих на оперативність та превентивність. Це може бути цікавим для України, яка нині перебуває у процесі удосконалення власної системи міжнародного співробітництва у кримінальному процесі.

Подібний підхід простежується й у Швейцарській Конфедерації, яка, так само як і Німеччина, зробила акцент на детальному унормуванні інститутів передачі кримінального провадження та обміну доказами. Правове регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні здійснюється на підставі Федерального закону про міжнародну кримінально-правову взаємодопомогу (EIMP) від 20 березня 1981 року [477]. Зазначений акт комплексно врегульовує питання виконання доручень іноземних держав, передачі кримінальних проваджень та обміну доказовою інформацією.

Значну увагу у законі приділено механізму т. зв. спонтанної передачі доказів та інформації (*Spontanübermittlung von Beweismitteln und Informationen*), який закріплено у ст. 67а ЕІМР. Відповідно до цієї норми органи досудового розслідування можуть передати іноземним компетентним органам будь-які зібрані під час власного провадження матеріали, якщо вважають, що така передача: а) стане підставою для відкриття кримінальної справи за кордоном; б) сприятиме належному й ефективному розслідуванню вже розпочатого кримінального процесу [477].

Важливо, що подібна передача не впливає на перебіг внутрішнього кримінального процесу, який триває у Швейцарії. Кожен факт такої передачі підлягає обов'язковій реєстрації. Отже, йдеться не про класичне перейняття кримінального переслідування, а саме про «квазіпередачу», тобто превентивний обмін інформацією. Що ж до традиційного механізму перейняття провадження, то його врегульовано у розділі III ЕІМР. Стаття 85 передбачає умови, за яких Швейцарія може взяти на себе кримінальне переслідування за діяння, вчинене за межами країни, на прохання іноземної держави. Такий механізм застосовується, якщо: екстрадиція особи є неможливою; підозрюваний підлягає судовому переслідуванню за тяжчі злочини у Швейцарії; іноземна держава гарантує відсутність подвійного переслідування за одне й те саме діяння. Окрім цього, ст. 88 визначає підстави для передачі кримінального переслідування за кордон. Так, компетентні органи Швейцарії можуть звернутися до іншої держави з пропозицією прийняти провадження, якщо: особа проживає у цій державі і її екстрадиція до Швейцарії є недоцільною; передача виглядає більш ефективним способом притягнення до кримінальної відповідальності. У ст. 89 передбачено правові наслідки такого рішення: у разі прийняття іноземною державою переслідування, швейцарські органи утримуються від будь-яких кримінально-правових дій стосовно тієї ж особи та діяння до моменту, поки запитувана держава не відмовиться від провадження [477].

Процедурний бік цього інституту закріплений у главі 90: передача здійснюється через відповідне доручення, яке супроводжується «кримінальним

досьє» та доказами. Рішення про перейняття ухвалює Федеральне відомство Швейцарії після консультацій з органами кримінального переслідування. У разі згоди воно надсилає матеріали справи компетентному органу й повідомляє про це як іноземну державу, так і особу, стосовно якої здійснено запит. Закон також містить низку додаткових положень: ст. 92 визначає дійсність іноземних процесуальних документів, прирівнюючи їх до актів, складених у Швейцарії; ст. 93 врегульовує питання розподілу процесуальних витрат; у відомчих актах (Керівництво Федерального відомства юстиції) використовується термін «делегування кримінального переслідування», що підкреслює відмінність цього інституту від класичної «передачі» [456].

Однак варто акцентувати, що у низці інших європейських держав, зокрема у Королівстві Швеція, законодавець обрав дещо інший шлях, поєднуючи національне регулювання з прямою дією міжнародних конвенцій.

У правовій системі Королівства Швеція міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях регламентується насамперед Законом про взаємну правову допомогу (*Lag om internationell rättslig hjälp i brottmål*). Цей акт визначає засади надання та отримання допомоги, окреслюючи широке коло випадків, коли шведські органи можуть співпрацювати з іноземними юрисдикціями. Характерною рисою закону є те, що він не містить надмірної деталізації, як це властиво законодавству Швейцарії чи Німеччини, а встановлює лише загальні принципи та підстави надання допомоги. Зокрема, у ст. 5 закріплено, що правова допомога може надаватися не тільки у традиційних питаннях кримінального переслідування чи виконання процесуальних доручень, а й у справах, що стосуються: відшкодування шкоди за незаконне позбавлення волі; перегляду незаконно розпочатого або неправомірно завершеного кримінального переслідування; компенсації у зв'язку з помилковими остаточними рішеннями. Тобто, на відміну від багатьох інших європейських держав, Швеція трактує міжнародну правову допомогу значно ширше, включаючи в неї й гарантії захисту прав осіб, які зазнали порушень у кримінальному провадженні [494].

Утім, відповідний закон не регламентує детально інститут передачі кримінального переслідування. Порядок і підстави значною мірою визначаються міжнародними договорами. Вирішальне значення має ратифікація Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року, яка забезпечила уніфіковані стандарти та стала базою для практичного застосування такого механізму. Тобто, правова модель, обрана Швецією, ґрунтується на мінімальному втручанні національного законодавця та максимальній інтеграції міжнародних стандартів. У практичному вимірі Швеція активно застосовує передачу проваджень у тих випадках, коли екстрадиція є неможливою або недоцільною. Наприклад, у справах про корупцію чи відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, органи юстиції часто передають матеріали державам, у яких проживають підозрювані, що забезпечує швидше та ефективніше кримінальне переслідування.

Отже, шведська модель характеризується поєднанням національної регламентації та безпосереднього застосування міжнародних норм. Фактично, відображає стратегічний вибір країни: замість детальної внутрішньої кодифікації – повна інтеграція у європейський правовий простір.

Зі свого боку, КПК Італії від 22 вересня 1988 року № 447 (*Codice di procedura penale*) у книзі XI («*Rapporti giurisdizionali con autorità straniera*») містить комплекс положень, що регламентують міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях. Зокрема, передбачені процедури екстрадиції (*estradizione*), міжнародної правової допомоги (*rogatorie internazionali*), а також визнання та виконання іноземних судових рішень [451]. Натомість питання передачі кримінального переслідування (*transfer of proceedings*) у самому КПК безпосередньо не врегульовано, хоча Італія ще у 1980-х роках ратифікувала Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року.

Екстрадиція в законодавстві Італії врегульована у ст. ст. 697–722 КПК, а також низці спеціальних законів та міжнародних угод. Міністр юстиції відіграє основну роль у вирішенні питання видачі, тоді як судові органи здійснюють

попередній контроль щодо законності запиту. Екстрадиція може відбуватися як для цілей кримінального переслідування (*estradizione processuale*), так і для виконання вироку (*estradizione esecutiva*). Водночас Італія передбачає низку підстав для відмови у видачі: якщо існує загроза порушення прав людини, політичний характер злочину або ризик подвійного переслідування (*Non bis in idem*) [458].

Що стосується міжнародної правової допомоги, то у ст. ст. 723–729 КПК Італії закріплено порядок виконання міжнародних доручень (*rogatorie*), який охоплює збирання доказів, допит свідків, отримання документів чи проведення експертиз. Основним критерієм допустимості таких доказів є дотримання не лише вимог національного законодавства, а й стандартів, визначених міжнародними договорами та практикою Європейського суду з прав людини [455]. Тобто, це означає, що матеріали, зібрані іноземними органами, визнаються доказами в італійському процесі лише за умови, що їх отримання відповідало принципам справедливого судового розгляду.

Особливе значення має також інститут визнання та виконання іноземних судових рішень (статті 730–746 КПК). Італійські суди здійснюють перевірку відповідності таких рішень фундаментальним засадам конституційного ладу та публічного порядку (*ordre public*). Виконання іноземного вироку можливе лише тоді, коли він не суперечить основоположним правам людини та базовим принципам національного правопорядку [455].

Водночас важливим недоліком італійського правового регулювання, на нашу думку, є відсутність у КПК процедурного механізму реалізації положень Конвенції 1972 року щодо передачі кримінального провадження. Фактично Італія покладається на загальні приписи міжнародних договорів або вирішує це питання *ad hoc* у межах міжнародної співпраці [495]. Така ситуація породжує низку проблем: по-перше, невизначеність для держав, які звертаються із запитом на передачу провадження; по-друге, ризик колізій між міжнародними зобов'язаннями та внутрішнім законодавством; по-третє, відсутність єдиної

практики, що ускладнює стабільність і передбачуваність міжнародного співробітництва.

Отже, італійський досвід свідчить про комплексність підходу до екстрадиції, взаємної правової допомоги та визнання іноземних рішень, але водночас демонструє й прогалину у сфері передачі кримінального переслідування. На наш погляд, це є показовим прикладом того, що навіть ратифікація міжнародних конвенцій без належної внутрішньодержавної правотворчості не забезпечує ефективної реалізації основних аспектів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Натомість у Фінляндії правові засади міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні визначаються Законом про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 5 січня 1994 року [476]. Згідно з п. 4 ст. 1 цього акта передача матеріалів або надання допомоги може охоплювати і питання кримінального переслідування. Варто підкреслити, що Фінляндія, на відміну від більшості європейських держав, не приєдналася до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року. Тобто, це означає, що механізм класичної передачі кримінального переслідування у фінському праві не врегульований уніфікованим європейським документом, а застосовується здебільшого на підставі двосторонніх міжнародних договорів.

Для України це питання має особливе значення, оскільки між двома державами існує розгалужена договірно-правова база. На сьогодні між Україною та Фінляндською Республікою чинними є близько 45 міжнародних актів, які регулюють різні сфери співробітництва. У кримінальному провадженні застосовуються, зокрема: Конвенція між Урядом України та Урядом Республіки Фінляндія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно від 14 жовтня 1994 року (набула чинності 14 лютого 1998 року) [135]. Документ відіграє важливу роль у запобіганні фінансовим злочинам і створює правові підстави для обміну інформацією у податковій сфері, що тісно пов'язана з кримінальним переслідуванням за факти ухилення від сплати податків.

Загалом фінська модель міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні вирізняється тим, що вона спирається не на універсальні європейські конвенції (міжнародні договори), а передусім на двосторонні угоди, які дозволяють реагувати на запити окремих держав. Для України це створює практичні умови для взаємодії з фінськими органами, однак водночас потребує врахування особливостей правової традиції Фінляндії.

Кіпр, як держава-член Європейського Союзу, має розвинуту систему міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що поєднує національне законодавство, європейські інструменти та міжнародні договори. Одним із основних нормативно-правових актів у цій сфері є Закон «Про екстрадицію правопорушників» № 97/1970 (Extradition of Fugitive Offenders Law N. 97/70) з подальшими змінами (L. 97/90, L. 154(I)/2011, L. 175(I)/2013), який діє у поєднанні з положеннями Європейської конвенції про екстрадицію 1957 р. та протоколів до неї, а також двосторонніми угодами, укладеними Республікою Кіпр з окремими державами (наприклад, угода з США 1996 р.) [461].

Процедура екстрадиції на Кіпрі включає кілька послідовних етапів: надходження офіційного запиту через дипломатичні канали, можливий тимчасовий арешт особи, судовий розгляд щодо відповідності запиту вимогам національного та міжнародного права, а також остаточне рішення Міністерства юстиції, яке має право схвалити або відхилити видачу. Судові органи при цьому перевіряють дотримання принципу подвійної кримінальності, гарантій права на справедливий суд, а також наявність чи відсутність політичного підґрунтя у запиті. Національне законодавство та міжнародні договори передбачають низку підстав для відмови у видачі: якщо діяння не є злочином за кіпрським правом; якщо особа вже була засуджена чи виправдана за ті самі факти; якщо злочин має політичний характер; якщо існує загроза катувань чи нелюдського поводження в державі запиту, а також у випадках, коли закінчився строк давності. Таким чином, правова система забезпечує баланс між міжнародними зобов'язаннями у сфері боротьби зі злочинністю та захистом прав людини [459].

Важливим елементом міжнародного співробітництва є передача засуджених осіб. Кіпр бере участь у Європейській конвенції про передачу засуджених осіб і має низку двосторонніх угод. Така практика дозволяє особам відбувати покарання у своїй країні походження, що має гуманітарне значення та сприяє їхній соціальній реінтеграції [496].

Крім того, Кіпр застосовує й механізми взаємного визнання рішень у кримінальних провадженнях, зокрема Європейський ордер на арешт, що, зі свого боку, спрощує і пришвидшує процедури передачі осіб між державами ЄС, водночас вимагаючи від кіпрських судів ретельної перевірки умов утримання та гарантій прав людини в запитуючих країнах. Так, у практиці Апеляційного суду Кіпру зустрічалися випадки відмови або відтермінування екстрадиції на підставі повідомлень про системні порушення прав людини в пенітенціарних установах держави, яка подала запит [462].

Франція теж має розвинену систему міжнародного співробітництва у кримінальних справах, яка поєднує положення національного кримінально-процесуального законодавства з нормами міжнародних договорів. Особливе місце у цій сфері займають питання екстрадиції, взаємної правової допомоги, а також визнання й виконання іноземних судових рішень.

Процедура екстрадиції у Франції врегульована у Кримінально-процесуальному кодексі (зокрема, ст. ст. 696–706) [450]. Вона ґрунтується на принципах подвійної кримінальності та спеціальності, що означає: видача допускається лише у разі, якщо діяння визнається злочином і за французьким законодавством, а особа може бути притягнута до відповідальності лише за ті правопорушення, за які подано запит. Запити про екстрадицію розглядаються Апеляційними судами Франції, які перевіряють їх відповідність внутрішньому праву та міжнародним зобов'язанням держави. Остаточне рішення ухвалюється урядом, що підкреслює поєднання судової та адміністративної складових у процедурі екстрадиції. Французьке законодавство містить чіткі підстави для відмови у видачі: політичний характер злочину, загроза переслідування за ознаками раси, релігії чи політичних переконань, ризик катувань чи жорстокого

поводження в державі запиту, а також наявність вироку або виправдувального рішення за тим самим обвинуваченням.

Не менш важливою складовою є інститут взаємної правової допомоги. Згідно зі статтею 694 Кримінально-процесуального кодексу запиту іноземних держав у сфері кримінального судочинства надсилаються через Міністерство юстиції Франції або дипломатичні канали [448]. Центральним органом у цій сфері є Бюро міжнародної кримінальної допомоги, яке забезпечує координацію виконання запитів, їх відповідність міжнародним договорам та національним вимогам [414]. Допускається також пришвидшена процедура надсилання термінових запитів безпосередньо до компетентних органів із подальшим підтвердженням через офіційні канали [449]. Запити можуть охоплювати широкий спектр процесуальних дій – від допитів свідків і вилучення документів до проведення обшуків та арешту майна [480].

У Сполученому Королівстві питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні врегульовані Законом про міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю 2003 року (Crime (International Cooperation) Act 2003). Зазначений нормативно-правовий акт регламентує порядок взаємодії британських компетентних органів з іноземними юрисдикціями, встановлює правила надання та отримання правової допомоги, а також передбачає процедури видачі осіб чи виконання вироку [454; 453].

Водночас у законі відсутні спеціальні норми, які б прямо врегульовували інститут передачі кримінального переслідування (судочинства). На відміну від держав континентальної Європи, де передача проваджень розглядається як самостійний інструмент міжнародної правової допомоги, у британській правовій системі цей механізм переважно інтегрований у ширший контекст взаємної правової допомоги. Тобто фактично він реалізується не як окремий процесуальний інститут, а як похідна від запитів про співпрацю, зокрема щодо екстрадиції. Варто зауважити, що система загального права Великобританії орієнтована на усний, безпосередній та змагальний процес, що ускладнює застосування переданих матеріалів з інших юрисдикцій. Це одна з причин, чому

Британія не ратифікувала Європейську конвенцію про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року та зробила низку застережень до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, зокрема зберігши за собою право не застосовувати ст. 21. Запити іноземних держав про передачу кримінального переслідування до Великобританії або з її боку розглядаються індивідуально, на основі кількох основних критеріїв:

- принцип подвійної кримінальності – діяння повинно визнаватися злочином як у Великобританії, так і в державі-запитувачці;

- зв'язок із британською юрисдикцією – необхідно довести, що злочин має об'єктивний чи суб'єктивний зв'язок з територією або громадянами Сполученого Королівства;

- своєчасність подання запиту – тривала необґрунтована затримка (понад 5 років) може стати підставою для відмови;

- принцип пропорційності («мінімальності») – провадження не передається у випадках незначної шкоди (наприклад, якщо йдеться про збитки менше 1 000 фунтів стерлінгів або діяння було вчинене понад 10 років тому без вагомих причин для затримки);

- вимоги до документів – усі матеріали повинні бути перекладені англійською мовою та відповідати стандартам британського кримінального процесу [407; 489].

У разі позитивного рішення справа передається у відповідні відомства, і вона отримує статус внутрішнього провадження. В Англії, Уельсі та Північній Ірландії ініціювання розслідування залежить від рішення поліції, тоді як у Шотландії ключову роль відіграє Управління корони, яке здійснює процесуальний контроль і визначає доцільність судового переслідування.

Окрему увагу слід приділити явищу швидкого обміну інформацією (квазіпередачі кримінального переслідування). У британській практиці він може здійснюватися як у рамках поліцейського співробітництва (зокрема через Національне центральне бюро Інтерполу), так і через канали органів кримінальної юстиції. Такий підхід дозволяє забезпечити оперативність

взаємодії, особливо у справах, пов'язаних із тероризмом, фінансовими правопорушеннями та кіберзлочинністю. Хоча наявні процедури не створюють єдиного кодифікованого механізму, як у більшості континентальних держав, але натомість забезпечують оперативність і дають компетентним органам широкий простір для оцінки доцільності прийняття запитів. Особливістю британської моделі є її тісний зв'язок із системою загального права, яка висуває підвищені вимоги до доказів і процесуальних гарантій, що ускладнює застосування іноземних матеріалів. Водночас практика демонструє, що попри відсутність участі Великобританії у Європейській конвенції про передачу проваджень, вона активно співпрацює з іншими державами на двосторонній основі, дотримуючись принципів взаємності, подвійної кримінальності та ефективності кримінального переслідування.

Розгляд досвіду міжнародного співробітництва окремих європейських держав (зокрема, Австрії, Німеччини, Швейцарії, Швеції, Фінляндії та ін.) дозволяє зробити висновок, що кожна країна формує власну модель міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, виходячи з національних правових традицій та міжнародних зобов'язань. Для держав-членів Європейського Союзу особливе значення має наднаціональний рівень правового регулювання, де напрацьовано низку документів, спрямованих на уніфікацію практики та уникнення різноманітних колізій. Одним із основних актів у цій сфері є Рамкове рішення Ради ЄС 2009/948/ІНА. Його прийняття стало реакцією на поширену у ЄС проблему паралельних кримінальних проваджень, коли в кількох державах-членах розслідуються ті самі факти стосовно тієї ж особи. Подібна ситуація створювала ризик порушення принципу «non bis in idem» та призводила до нераціонального використання сил та засобів.

Варто зазначити, що Рамковому рішенню передувала поява т. зв. «Зеленого документа Європейської комісії про колізію юрисдикцій та принцип non bis in idem у кримінальному судочинстві» (2005 р.). Саме цей документ ініціював науково-правову дискусію та визначив проблеми, які потребували подальшого нормативного врегулювання [491].

У самому Рамковому рішенні визначено процедуру, відповідно до якої компетентні органи держав-членів ЄС зобов'язані проводити консультації між собою, якщо існують підстави вважати, що відносно одного й того ж діяння у кількох юрисдикціях розпочато кримінальні провадження. Метою таких консультацій є досягнення консенсусу щодо того, в якій державі доцільніше здійснювати подальше кримінальне переслідування. Основним варіантом вирішення є об'єднання проваджень в одній державі-члені, що може відбуватися, зокрема, шляхом передачі кримінального переслідування. Для визначення компетентної юрисдикції Рамкове рішення пропонує враховувати такі критерії:

- місце вчинення злочину;
- місце, де заподіяно найбільшу шкоду;
- громадянство чи місце постійного проживання підозрюваного або обвинуваченого;
- місце його фактичного перебування та можливості забезпечення екстрадиції чи передачі;
- допустимість доказів і можливості їх використання в національному судочинстві;
- інші суттєві інтереси учасників процесу [380; 415].

Таким чином, Рамкове рішення 2009/948/ІНА стало першим актом ЄС, що закріпив на рівні наднаціонального законодавства обов'язок держав-членів узгоджувати між собою юрисдикційні питання у разі виникнення одночасних проваджень.

Щодо держави Ізраїль, її національне законодавство передбачає комплекс норм, що регламентують міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях. Зокрема, Закон про міжнародну правову допомогу 1998 р. № 5758 (International Legal Assistance Law) передбачає у ст. 32 «Запит іншої держави на отримання інформації» (Request from another State for information) право компетентних органів Ізраїлю надавати інформацію за запитом іншої держави у зв'язку з розслідуванням провадження, яке перебуває в ізраїльській юрисдикції. При цьому закон допускає, щоб уповноважені ізраїльські органи передавали

інформацію і з власної ініціативи, коли це відповідає інтересам правосуддя або міжнародного співробітництва [473].

Крім того, значення має двосторонній договір, укладений між Україною та Ізраїлем 16 червня 1994 року, а саме: Угода про співробітництво у сфері попередження злочинів і правоохоронної діяльності. Згідно з основними положеннями зазначеної Угоди взаємне співробітництво Сторін здійснюється в таких формах: а) обміну друкованими виданнями; б) розробки спільних програм у тих сферах, де одна із Сторін має найбільший досвід, що є корисним для другої Сторони; в) проведення спільних конференцій та семінарів; г) обміну експертами між Сторонами з метою навчання методам роботи, обміну технічними засобами і обладнанням, що застосовуються другою Стороною; д) спільної науково-дослідницької діяльності. Співробітництво під час виконання завдань, що випливають з цієї Угоди, може здійснюватися уповноваженими на те оперативними підрозділами Міністерств Сторін в особі їх представників, які координують спільну діяльність обох Сторін, забезпечують виконання впроваджених змін і спільних досягнень, планують і реалізують спеціальні програми співробітництва, включаючи фінансові питання. У ході здійснення співробітництва на основі цієї Угоди застосовуються правові норми держави Сторони, яка одержала запит. Кожна із Сторін має право відмовитися від допомоги чи від співробітництва повністю або частково, якщо це ставить під загрозу суверенітет, безпеку або інші важливі інтереси держави Сторони, яка одержала запит, а також у випадках, коли виконання запиту суперечить законодавству держави цієї Сторони. У цьому разі Сторона, яка одержала запит, повинна повідомити про причини відмови іншу Сторону у письмовій формі [369].

Крім того, на міжнародному рівні Ізраїль активізував свою співпрацю з європейськими структурами кримінального правосуддя, що також впливає на його внутрішню практику. Так, 17 липня 2018 року Europol та Ізраїль підписали робочий договір (working arrangement), який розширює співпрацю у боротьбі з транснаціональною злочинністю (шахрайство, кіберзлочини, фінансові злочини,

тероризм). У межах угоди Ізраїль має призначити національний контактний пункт, що забезпечуватиме щоденний обмін інформацією, та може узгоджувати розміщення зв'язкових офіцерів (*liaison officers*) для координації спільної діяльності з Європолем [460].

Таким чином, модель Ізраїлю поєднує нормативні норми внутрішньої законодавчої бази (закон 5758), двосторонні міжнародні угоди (як угода 1994 року з Україною), а також багатосторонні формати співпраці (через Europol тощо). Такий комплексний підхід забезпечує ширший простір для юридично обґрунтованої та оперативної взаємодії у кримінальному провадженні.

Особливий інтерес для дослідження становить законодавство Сполучених Штатів Америки (США). Це обумовлено тим, що доволі часто особи, які вчинили злочини, переховуються саме у цій державі. Причиною є як відсутність із деякими країнами договорів про екстрадицію, так і політичні аспекти, що зумовлюють небажання американської влади видавати окремих осіб, переслідуваних правоохоронними органами України. За таких умов виникає необхідність застосування альтернативних заходів для забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання.

Правова система США має специфічні риси, зокрема принцип прецедентного права, відповідно до якого «право створюється судами». Що ж до інституту передачі кримінального переслідування (*foreign prosecution*), то спеціальних законів чи правил, які б визначали підстави, умови та порядок його здійснення, не існує. Окремі елементи цього інституту відображені лише у фрагментарних положеннях, зокрема у § 3512 титулу 18 Зводу законів США (*U.S. Code*). Відсутність розгорнутого правового регулювання пояснюється тим, що у США практична потреба в такому механізмі мінімальна, адже його застосування вважається малоефективним. Міністерство юстиції США зазначає, що передача матеріалів кримінальних справ іноземним державам є занадто витратною та складною процедурою. У деяких юрисдикціях США такі механізми використовуються лише стосовно окремих категорій злочинів і,

зазвичай, тоді, коли переслідувана особа є громадянином держави перебування та відмовлено у її видачі [501; 500; 463; 401].

На практиці компетентні органи США застосовують інші засоби забезпечення притягнення винуватих до кримінальної відповідальності. Найчастіше йдеться про примусове переміщення осіб, правомірність якого ґрунтується на т. зв. доктрині Кера–Фрісбі (Ker–Frisbie Doctrine). Згідно з нею спосіб, у який обвинувачений потрапив під юрисдикцію американського суду, не має значення і не перешкоджає подальшому кримінальному переслідуванню. Крім того, у США активно застосовуються інструменти адміністративної висилки (deportation, removal) та «надзвичайної рендиції» (extraordinary rendition), які врегульовані низкою правових документів. У Посібнику для федеральних прокурорів США наголошується, що якщо особа-втікач не є громадянином чи законним резидентом країни перебування, доцільно ініціювати її депортацію чи видворення. У разі ж якщо втікач залишає країну, що відмовила у його екстрадиції, рекомендується взаємодія з іншими державами для обмеження можливостей його подальшого пересування. При цьому обов'язковим є погодження таких дій з Управлінням з міжнародних справ Міністерства юстиції США. Окремим інструментом є тактичні операції, спрямовані на фактичне повернення особи на територію США. У Посібнику для прокурорів прямо вказано, що у випадках, коли неможливо домогтися видачі, необхідно використовувати «альтернативи екстрадиції». Зокрема, йдеться про вжиття дій, що дозволяють або забезпечити примусове повернення особи до США, або обмежити її можливість безперешкодного пересування за кордоном [408; 499].

Водночас, це не означає, що українські правоохоронні органи не звертаються до США із проханнями здійснити кримінальне переслідування. Відповідно до статті 1 Договору між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22 липня 1998 р., обидві держави надають взаємну допомогу у розслідуванні, переслідуванні та попередженні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ. Крім того, 28 березня 2021 р.

Україна приєдналася до Міжамериканської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах від 23 травня 1992 р. Згідно зі статтею 2 Конвенції держави-учасниці зобов'язані надавати одна одній допомогу у кримінальних провадженнях, що стосуються злочинів, які перебувають під юрисдикцією запитуючої держави. Водночас Конвенція прямо встановлює заборону для будь-якої держави-учасниці здійснювати на території іншої держави юрисдикційні функції, що належать винятково її органам [79; 205].

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що національне законодавство багатьох держав містить положення, які тією чи іншою мірою регламентують питання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. При цьому характер такого врегулювання має відчутні відмінності. У низці країн відповідні механізми закріплені фрагментарно або розглядаються здебільшого як складова взаємної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Водночас інші правові системи (Німеччини, Італії, Швейцарії) демонструють тенденцію до системної деталізації: у їхніх кримінально-процесуальних кодексах виокремлюються окремі розділи, що стосуються видачі, правової допомоги, визнання та виконання іноземних судових рішень. Такий підхід видається більш обґрунтованим, адже дозволяє уникнути правової невизначеності та забезпечити ефективну реалізацію міжнародних зобов'язань. Важливо підкреслити, що навіть за умови ратифікації міжнародних конвенцій відсутність у внутрішньому законодавстві належних процедурних норм часто знижує результативність співробітництва.

Врахування зарубіжного законодавчого досвіду має важливе значення для України. Він підтверджує потребу у подальшому вдосконаленні національного кримінального процесуального законодавства, зокрема шляхом доповнення та конкретизації норм, що регулюють питання міжнародного співробітництва.

2.2 Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні

Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні в сучасних умовах набуло нового змісту – від епізодичних звернень за правовою допомогою до системної взаємодії між державами на основі міжнародних договорів, конвенцій і двосторонніх угод. При цьому держава зберігає головну роль у забезпеченні верховенства права, оскільки міжнародне співробітництво поєднує внутрішньодержавні механізми кримінального процесу з міжнародними інструментами правової взаємодії. Жодна країна не може ефективно боротися зі злочинністю без співпраці з іншими державами та міжнародними організаціями. У зв'язку з чим діяльність органів, уповноважених у сфері міжнародного співробітництва, повинна бути чітко врегульована законом і здійснюватися під належним контролем [111, с. 83].

Як зазначають українські дослідники, важливо насамперед визначити зміст поняття «суб'єкт» та окреслити коло органів, які реалізують основні функції і завдання в частині здійснення міжнародного співробітництва. Зокрема, В. В. Зуєв до суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні відносить: офіційних та уповноважених осіб компетентного органу запитуючої або запитуваної сторони; осіб, які розшукуються для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; осіб, які відбувають покарання на території України чи іноземної держави; інших осіб, які беруть участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях [214, с. 31]. Так, загальновідомо, що у кримінальному процесі суб'єктів відрізняє різноманітність їх компетенції, що зумовлює наявність кількох підходів до класифікації [214, с. 57]. Згідно з першим – до суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зазвичай, відносяться: запитуюча сторона; запитувана сторона; уповноважений (центральний) орган; компетентний орган; консульські установи та дипломатичні представництва; інші учасники [214, с. 33–34].

Відповідно до положень п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК України *запитуючою* стороною визнається держава, компетентний орган якої звертається із відповідним клопотанням, або ж міжнародна судова установа. Натомість

запитувана сторона – це держава, до компетентного органу якої надходить відповідний запит (п. 5 ч. 1 ст. 541 КПК). Як уже було зазначено у попередньому підрозділі дослідження, під уповноваженим (*центральним*) органом розуміють орган державної влади, наділений повноваженнями від імені держави розглядати запити компетентних органів іноземних держав чи міжнародних судових інституцій, вживати заходів для їх виконання, а також направляти власні звернення щодо надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК). Як передбачає ст. 545 КПК України, функції центрального органу під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування здійснює Офіс Генерального прокурора. Виняток становлять кримінальні правопорушення, віднесені до підслідності НАБУ, – у таких випадках саме НАБУ виконує функції центрального органу. Натомість у межах судового провадження центральним органом є Міністерство юстиції України, яке забезпечує розгляд запитів судів іноземних держав та направляє запити від українських судів про міжнародну правову допомогу. При цьому Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції зобов'язані протягом трьох днів передавати до НАБУ матеріали, отримані у межах міжнародної правової допомоги, якщо вони стосуються фінансових чи корупційних кримінальних правопорушень. Водночас варто зазначити, що у випадках, коли положення КПК України або чинних міжнародних договорів передбачають інший механізм взаємодії, звернення та передача запитів здійснюються органами, прямо визначеними у відповідних нормативних актах. Натомість, *компетентним* органом визнається орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається із запитом згідно з Розділом IX КПК України, або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (п. 7 ч. 1 ст. 541 КПК України) [174].

Специфіка суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні полягає в тому, що вони поєднують національний рівень здійснення кримінальної юстиції з виконанням міжнародних зобов'язань України. До їхніх завдань належить не лише проведення процесуальних дій, а й координація

обміну інформацією, взаємодія з міжнародними організаціями, виконання рішень іноземних судів і міжнародних установ. У зв'язку з чим усіх суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні можна поділити на кілька рівнів:

загальний (макростратегічний рівень) – органи, що формують державну політику у сфері міжнародного співробітництва (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, МВС України, Міністерство закордонних справ України);

спеціалізований (оперативний рівень) – уповноважені центральні органи (Міністерство юстиції України, Офіс Генерального прокурора, НАБУ), а також компетентні органи досудового розслідування, прокуратури та суди;

міжнародний – міжнародні інституції, з якими Україна співпрацює (Інтерпол, Європол, Євроюст, МКС та ін.).

З огляду на значну різноманітність їх функцій і повноважень, доцільно класифікувати цих суб'єктів на кілька основних груп: центральні (уповноважені) органи, компетентні органи, що безпосередньо здійснюють кримінальне провадження, та міжнародні інституції й організації, уповноважені на співпрацю у цій сфері. Такий поділ дозволяє системно розглянути як національні інститути, відповідальні за організацію міжнародної правової допомоги, екстрадицію чи перейняття кримінального переслідування, так і міжнародні структури, діяльність яких забезпечує координацію зусиль у боротьбі зі злочинністю на глобальному рівні.

Розкриваючи повноваження суб'єктів *макростратегічного* рівня у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, насамперед варто відзначити Президента України. Відповідно до ст. 106 Конституції України він забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; звертається до народу та Верховної Ради України з посланнями щодо внутрішнього і зовнішнього становища держави; представляє Україну в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю, веде переговори та укладає міжнародні договори, що можуть містити

положення у сфері надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Президент приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає і звільняє глав дипломатичних представництв України, а також приймає вірчі та відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав, що безпосередньо впливає на міжнародну взаємодію у сфері кримінальної юстиції. Укази і розпорядження Президента, видані на виконання Конституції і законів України, є обов'язковими до виконання на всій території держави та можуть визначати додаткові аспекти міжнародної взаємодії у кримінальному процесі [155].

Окрему увагу серед загальних суб'єктів міжнародного співробітництва варто приділити Раді національної безпеки і оборони України (РНБО), яку очолює Президент України (координаційний орган з питань національної безпеки та оборони) [291]. Її важливим інструментом діяльності стали санкційні механізми, які застосовуються щодо юридичних і фізичних осіб, діяльність яких становить загрозу національній безпеці України. Це може бути заборона в'їзду на територію України, блокування активів, припинення економічних та фінансових операцій. Окремо слід відзначити практику запровадження санкцій проти т. зв. «ворів у законі» та кримінальних авторитетів, що є складовою міжнародної боротьби з організованою злочинністю. Ухвалені РНБО рішення, введені в дію указами Президента України, не лише впливають на внутрішній правопорядок, а й стають важливим сигналом міжнародним партнерам про готовність України до спільних дій у протидії транснаціональним злочинним угрупованням.

Зі свого боку, Національна рада з питань антикорупційної політики, створена Указом Президента України від 14 жовтня 2014 р., теж виступає важливим консультативно-дорадчим органом при Главі держави. Її діяльність безпосередньо спрямована на формування і вдосконалення антикорупційної стратегії, а також на координацію взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції. Особливого значення цей орган набуває у контексті міжнародного співробітництва, адже до його завдань

входить оцінка стану виконання та сприяння реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) та інших міжнародних інституцій. Це дозволяє інтегрувати національну антикорупційну політику у світові стандарти та забезпечує довіру міжнародних партнерів до України як до сторони, що реально впроваджує ефективні механізми протидії корупції. У межах своїх повноважень Національна рада з питань антикорупційної політики здійснює комплексний аналіз національного антикорупційного законодавства, моніторить ефективність реалізації антикорупційної стратегії, а також готує пропозиції до законопроектів у сфері запобігання корупції, включаючи ті, що стосуються взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами. Важливим напрямом її діяльності є і сприяння розвитку міжнародної співпраці, зокрема, через напрацювання механізмів обміну інформацією, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, а також організацію спільних наукових і практичних заходів [283].

У контексті досліджуваної проблематики розглянемо статус Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади. До її основних функцій належать: законодавча, установча, контрольна, представницька та інші [57, с. 6]. У сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні Верховна Рада України здійснює кілька основних повноважень. По-перше, відповідно до ст. 9 Конституції України, саме парламент надає згоду на обов'язковість міжнародних договорів, які після ратифікації стають частиною національного законодавства, що особливо важливо у питаннях укладення конвенцій та угод про правову допомогу, екстрадицію, передачу засуджених осіб, співпрацю з МКС тощо. По-друге, Верховна Рада України забезпечує створення законодавчої основи для діяльності правоохоронних органів, ухвалюючи відповідні закони, а також вносячи зміни до КПК України [155].

Окремо слід виділити контрольну функцію парламенту, яка проявляється у здійсненні нагляду за реалізацією міжнародних договорів у кримінально-процесуальній сфері та виконанням Україною міжнародних зобов'язань. З цією

метою у структурі Верховної Ради України діють профільні комітети, зокрема Комітет з питань забезпечення правоохоронної діяльності та Комітет з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, які розглядають законопроекти й аналізують питання імплементації міжнародних угод. Саме їхня діяльність забезпечує поєднання законотворчої та контрольної складової, що дозволяє формувати ефективну систему парламентського нагляду за дотриманням міжнародних стандартів кримінального процесу [255].

Отже, діяльність Верховної Ради України як суб'єкта макростратегічного рівня полягає у створенні нормативно-правового підґрунтя міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та здійсненні парламентського контролю за його реалізацією, що уможливорює інтеграцію національного кримінального процесу у європейську правову систему.

Що ж стосується Кабінету Міністрів України, то він є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальним перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольним і підзвітним парламенту, та діє на підставі Конституції і законів України, актів Президента, а також постанов Верховної Ради України [246]. Його провідною функцією є забезпечення реалізації державної політики у всіх сферах суспільного життя, зокрема й щодо міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. У цьому контексті до основних повноважень Кабінету Міністрів України належать: організація виконання міжнародних договорів України у сфері кримінального правосуддя; забезпечення належної взаємодії між центральними органами виконавчої влади у процесі міжнародного співробітництва; координація діяльності Міністерства юстиції, МВС України, Служби безпеки України, Офісу Генерального прокурора й інших органів, які є безпосередніми суб'єктами міжнародного співробітництва. Уряд визначає порядок і механізми реалізації міжнародних зобов'язань України, включаючи фінансове та організаційне забезпечення відповідних заходів.

Кабінет Міністрів України також відповідає за представлення держави у відносинах із міжнародними організаціями у межах своєї компетенції, прийняття рішень щодо виконання міжнародних домовленостей у сфері кримінального

процесу та розробку відповідних підзаконних нормативно-правових актів. Таким чином, діяльність уряду має системоутворювальне значення, адже він забезпечує державну політику у сфері міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, в частині практичної реалізації рішень, прийнятих Президентом і Верховною Радою України [278].

До суб'єктів макростратегічного рівня, окрім Президента, Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, слід віднести й Міністерство закордонних справ України. Відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» [267] та Закону «Про міжнародні договори України» [279], МЗС України забезпечує реалізацію основного зовнішньополітичного курсу держави, зокрема й у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні [276]. У контексті цього доречно відзначити, що до його основних повноважень належить організація переговорів, підготовка та підписання міжнародних договорів, координація діяльності дипломатичних установ за кордоном, а також комунікація з міжнародними організаціями та компетентними органами інших держав щодо питань правової допомоги, екстрадиції чи передачі засуджених осіб. За відсутності міжнародного договору з відповідною державою, згідно зі ст. 544 КПК України, центральний орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до МЗС для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом [174]. У такий спосіб МЗС України виступає важливим посередником між Україною і іншими державами, забезпечуючи дипломатичний і правовий супровід міжнародного співробітництва.

Окрім цього, в практичній діяльності доволі часто виникають випадки, коли в сфері правовідносин щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження беруть участь дипломатичні представництва або консульські установи. До прикладу, консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам. У такому разі

обов'язково слід враховувати положення відповідних міжнародних договорів, зокрема, Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. [214, с. 35].

Водночас у межах структурних реформ МВС України відбулися зміни у сфері організації міжнародної діяльності. Якщо раніше формування державної політики з питань міжнародного співробітництва забезпечував Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, то сьогодні цю функцію виконує Департамент міжнародних зв'язків МВС України [69]. Крім цього, відповідний структурний підрозділ: 1) аналізує стан міжнародного співробітництва МВС України, готує пропозиції щодо пріоритетних напрямів його розвитку та вносить їх на розгляд керівництву МВС України, забезпечує взаємодію МВС України із закордонними дипломатичними установами України, дипломатичними представництвами іноземних держав та представництвами міжнародних організацій в Україні, представниками правоохоронних органів іноземних держав (офіцерами зв'язку) при них, відповідними органами іноземних держав; 2) організовує та координує структурні підрозділи апарату МВС України, Головний сервісний центр МВС України, заклади, установи і підприємства, що належать до сфери управління МВС України, Національної гвардії України, та за дорученням Міністра – щодо участі в діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна; 3) організовує заходи міжнародного характеру за участі керівництва МВС України із залученням структурних підрозділів апарату МВС України, Головного сервісного центру МВС України, закладів, установи і підприємства, що належать до сфери управління МВС, забезпечує підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів до них, а також організовує та координує виконання домовленостей, досягнутих за результатами таких заходів; 4) розробляє та бере участь у розробленні проєктів міжнародних договорів України з питань, що належать до компетенції МВС України, проєктів нормативно-правових та організаційно-розпорядчих актів з питань, що регламентують міжнародне співробітництво, та інших документів у цій сфері, та опрацьовує проєкти міжнародних договорів України, проєкти

нормативно-правових актів з питань міжнародного співробітництва, які надійшли до МВС України, і готує пропозиції щодо них; 5) забезпечує організацію службових відряджень за кордон керівництва МВС України, бере участь в організації службових відряджень за кордон працівників апарату МВС України, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС України та забезпечує усний переклад під час проведення міжнародних заходів за участю керівництва МВС України; 6) вживає заходів щодо залучення для потреб МВС України міжнародної технічної допомоги, яка надається іноземними державами та міжнародними організаціями. Окрему роль у контексті євроінтеграційних процесів відіграє також Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції МВС України [71], який відповідає за узгодження діяльності Міністерства з міжнародними стандартами, підготовку стратегічних документів, а також моніторинг виконання планів реформ.

Якщо суб'єкти макрорівня визначають стратегічні напрями розвитку міжнародного співробітництва, то *спеціалізовані* суб'єкти оперативного (мезо-) рівня забезпечують їх практичне втілення. Їхня діяльність полягає у розгляді та виконанні запитів іноземних держав, проведенні процесуальних та інших дій, організації екстрадиційних процедур, передачі засуджених осіб, забезпеченні виконання міжнародних договорів у кримінальному процесі тощо.

Одними з основних таких суб'єктів є Міністерство юстиції України, Офіс Генерального прокурора та НАБУ. В частині міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні перший є уповноваженим органом, відповідальним за розгляд і забезпечення виконання запитів іноземних держав та міжнародних організацій. Основними завданнями Міністерства є: організація та координація надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях; розгляд та прийняття рішень щодо екстрадиції осіб, які перебувають на території України, або передачі засуджених для відбування покарання в державу їхнього громадянства; забезпечення визнання і виконання на території України вироків судів іноземних держав та міжнародних судових установ; організація взаємодії із Офісом Генерального прокурора, Національною поліцією, Службою безпеки

України та іншими органами під час реалізації міжнародних зобов'язань держави. Крім того, Мін'юст забезпечує узгодження національної правової бази з положеннями міжнародних договорів у сфері кримінального процесу, розробляє проекти нормативних актів для виконання ратифікованих конвенцій, а також здійснює моніторинг їх практичної реалізації. Важливою є також функція організації діяльності українських делегацій у міжнародних організаціях та на міжурядових переговорах, зокрема з питань правової допомоги, екстрадиції та передачі засуджених [277].

Натомість Офіс Генерального прокурора, відповідно до положень КПК України та міжнародних договорів, здійснює перевірку обґрунтованості запитів, координує їх виконання із залученням органів досудового розслідування та судів, а також забезпечує їх відповідність вимогам національного законодавства та міжнародних зобов'язань України. Важливою функцією цього органу є підтримання стабільної співпраці з міжнародними судовими установами та іноземними правоохоронними відомствами [290]. Зокрема, саме через Офіс Генерального прокурора здійснюється взаємодія з Євроюстом, Міжнародним кримінальним судом, компетентними органами держав-учасниць багатосторонніх конвенцій. Офіс також координує участь України у міжнародних слідчих групах, контролює виконання доручень щодо проведення процесуальних дій на території нашої держави та організовує передачу доказової інформації іноземним партнерам. Окремо слід наголосити, що в умовах воєнного стану Офіс Генерального прокурора взяв на себе провідну роль у забезпеченні співпраці з міжнародними інституціями з документування та розслідування воєнних злочинів. Йдеться як про співпрацю з МКС, так і про координацію спільних розслідувань спільно з іноземними державами. Завдяки цій діяльності Україна не лише забезпечує реалізацію принципу невідворотності покарання за найтяжчі злочини, а й формує практику, яка визнається на міжнародному рівні.

Серед усіх державних інституцій, залучених до реалізації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, особливе місце посідають окремі правоохоронні органи (зокрема, НАБУ), оскільки вони виступають прямими

виконавцями запитів, забезпечують проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, здійснюють обмін доказовою інформацією та гарантують дотримання міжнародних стандартів кримінальної юстиції.

Згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів належать: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [264].

Очевидно, що визначення терміна «правоохоронні органи» у законодавстві України, зарубіжних країн та у міжнародних договорах має певні відмінності. Проведений аналіз показує, що незалежно від офіційної назви інституцій, на які покладаються функції у сфері міжнародного співробітництва («правоохоронні органи», «органи юстиції» чи інші структури), у процесі виконання відповідних завдань на основі норм міжнародних договорів та національного законодавства вони набувають статусу «уповноважених (центральных)» та «компетентних органів». Такий підхід забезпечує можливість застосування в міжнародних відносинах уніфікованої термінології, яка за необхідності може уточнюватися в конкретних правовідносинах.

На наш погляд, серед правоохоронних органів особливу роль у сфері міжнародного співробітництва відіграє Національна поліція України. Вона є одним із основних виконавців практичних завдань у цій сфері, адже не лише бере участь у виконанні запитів про міжнародну правову допомогу, а й здійснює взаємодію з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями і забезпечує обмін інформацією, необхідною для проведення розслідувань. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» поліція є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом захисту прав і свобод людини, протидії злочинності та підтримання

публічного порядку. Згідно зі ст. 2 зазначеного закону одним із завдань поліції є протидія злочинності, що і передбачає співробітництво з іноземними правоохоронними органами та підрозділами у розслідуванні транснаціональних, а також інших злочинів, зокрема, міжнародного характеру [282]. Участь поліції у міжнародному співробітництві найчастіше проявляється у таких напрямках: виконання запитів про встановлення місця перебування осіб (розшук), проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, організація обміну оперативною інформацією та робота в спільних слідчих групах. Науковці справедливо відзначають, що особливе значення у сучасних умовах набуває превентивна діяльність поліції, яка спрямована на створення умов для недопущення вчинення правопорушень, у тому числі злочинів міжнародного характеру [153, с. 74–75]. Саме здатність поліції своєчасно виявляти ризики та загрози дозволяє зміцнювати не лише внутрішню безпеку, а й міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні.

Необхідно додати, що після створення у 2015 р. Національної поліції України апарат Укрбюро Інтерполу увійшов до структури її центрального органу управління. Упродовж наступних трьох років цей підрозділ двічі зазнавав реформування, що супроводжувалося оновленням адміністративно-правових актів, які визначали порядок його діяльності [236, с. 191]. Згідно з п. 32 п. 4 Положення про Національну поліцію саме поліція уповноважена здійснювати представництво України та виконання зобов'язань у межах Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу [247].

Подальший етап трансформації відбувся у 2017 р., коли Робочий апарат Укрбюро Інтерполу був реорганізований у Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції, а також створений окремий Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. Основним завданням центрального бюро Інтерполу визначено представництво України та забезпечення належного виконання її міжнародних зобов'язань у рамках діяльності Інтерполу [236, с. 193–194]. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило, що на початковому етапі слідства майже у кожному п'ятому випадку (15 %) виникала

необхідність направлення запитів через канали Інтерполу до компетентних органів іноземних держав. У відповідь на такі запити українські органи отримували докази, зокрема: документи щодо відкриття банківських рахунків за кордоном (заяви, додані до них документи, платіжні доручення та виписки руху коштів із повідомленнями «SWIFT»), матеріали, що визначають порядок управління рахунком, детальні хронологічні банківські виписки, первинні платіжні доручення та інші документи, які підтверджують операції з переказу коштів чи їх зняття. Крім того, надавалися відомості про зареєстровані за кордоном юридичні особи: їхню назву, адресу, дату реєстрації, склад засновників та керівників, розмір статутного капіталу, фінансовий стан та перелік відкритих рахунків. У низці випадків надходила також інформація про мережевих користувачів, доменні імена та провайдерів, що мало значення для розслідування злочинів з використанням телекомунікаційних технологій [376, с. 118–119].

Зі свого боку, Європейське поліцейське відомство (Europol – European Police Office) створене на основі Маастрихтського договору про Європейський Союз 1992 р. Для забезпечення ефективної взаємодії з Європолем кожна країна-член ЄС визначила окремий національний орган, уповноважений представляти її правоохоронне співтовариство та координувати діяльність із центральним офісом. Основними функціями Європолу є: збирання, зберігання, обробка й аналіз інформації про злочини; оперативний обмін даними між національними органами; надання допомоги у проведенні розслідувань; ініціювання створення спільних слідчих гру тощо. Європол виступає важливим інструментом у боротьбі з транснаціональною злочинністю, міжнародним тероризмом, іншими тяжкими злочинами міжнародного характеру. Центральним елементом його діяльності є функціонування Єдиної інформаційної системи Європолу (Europol Computer System), яка забезпечує оперативний і захищений обмін відомостями між державами-членами та у співпраці з третіми країнами. У грудні 2015 р. у структурі Укрбюро Інтерполу було створено національний контактний пункт для взаємодії з Європолем. Основними напрямками співпраці стали: обмін інформацією, сприяння міжнародному розшуку підозрюваних і обвинувачених,

які ухиляються від відповідальності, а також участь у координації заходів [232, с. 75–78].

Отже, Національна поліція України є невід'ємним елементом системи спеціалізованих суб'єктів міжнародного співробітництва, адже без її участі неможливе виконання більшості практичних завдань.

Водночас Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачено, що НАБУ виконує такі обов'язки:

1) здійснює оперативно-розшукові заходи з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також в оперативно-розшукових справах, витребуваних від інших правоохоронних органів;

2) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом;

3) вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності НАБУ, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

4) взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

5) здійснює інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ;

6) забезпечує особисту безпеку працівників НАБУ та інших визначених законом осіб, захист від протиправних посягань на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

7) забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;

8) звітує про свою діяльність у порядку, визначеному Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», та інформує суспільство про результати своєї роботи;

9) здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України [280].

Таким чином, НАБУ як правоохоронний орган, що не входить до будь-якої з гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової) [321, с. 39], наділений адміністративно-правовими, кримінальними процесуальними, оперативно-розшуковими, інформаційно-аналітичними, профілактичними, контрольними та іншими повноваженнями [157, с. 259].

НАБУ та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) заводити оперативно-розшукові справи на підставі постанови, що затверджується начальником відповідного підрозділу НАБУ, та здійснювати на підставах і в порядку, установлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи;

2) за рішенням директора НАБУ, погодженим із прокурором, вилучувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи та кримінальні провадження, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності НАБУ, та інших кримінальних правопорушень, які не належать до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності;

3) вилучувати за рішенням керівника структурного підрозділу НАБУ та одержувати в установленому законом порядку у вказаному в запиті вигляді та формі від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків НАБУ, у тому числі відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про

використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном;

4) залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень НАБУ;

5) здійснювати співробітництво з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності та конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочувати осіб, які надають допомогу в попередженні, виявленні, припиненні й розслідуванні кримінальних правопорушень;

6) зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовувати заходи фізичного впливу на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію»;

7) бути представником інтересів держави під час розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ про розшук, арешт, конфіскацію та повернення в Україну відповідного майна, захист прав та інтересів держави з питань, які стосуються виконання обов'язків НАБУ, а також залучати з цією метою юридичних радників, зокрема іноземних тощо [280; 100, с. 157–158; 2, с. 47].

У контексті розгляду цього правоохоронного органу необхідно зазначити, що Вищий антикорупційний суд розглядає винятково справи топ-корупціонерів, які розслідує НАБУ. Діяльність цього органу регулюється відповідним Законом [257], який визначає засади організації та діяльності, спеціальні вимоги до суддів цього суду та гарантії їх діяльності.

Бюро економічної безпеки України (БЕБ) є відносно новим центральним органом виконавчої влади, покликаним забезпечувати захист економічних інтересів держави. Його діяльність зосереджена на аналізі фінансових ризиків, виявленні загроз економічній безпеці та проведенні досудових розслідувань. У міжнародному вимірі бере участь у здійсненні кримінальних проваджень, що стосуються використання іноземних інвестицій, а також налагоджує обмін

інформацією з правоохоронними органами інших держав. Така співпраця сприяє викриттю злочинних схем у фінансовій сфері. На думку І. І. Комарницької, створення цього органу відповідає євроінтеграційному курсу України і спрямоване на зближення національних інституцій із європейськими стандартами. Особливе значення має використання аналітичних методів для виявлення системних порушень і формування партнерської моделі взаємодії між державою та бізнесом [132, с. 136–137].

ДБР теж є суб'єктом міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні [258], оскільки його уповноважені особи з метою виконання покладених на них завдань:

- здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, ОРД, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР;

- безоплатно одержують в порядку, передбаченому КПК, за письмовими запитами Директора ДБР, його уповноваженого заступника, директорів територіальних управлінь ДБР або їхніх уповноважених заступників інформацію, необхідну у справах про кримінальні правопорушення, що знаходяться у провадженні ДБР, у тому числі з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування, у тому числі інформацію з обмеженим доступом;

- здійснюють співпрацю з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально та морально заохочують осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР;

- у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності створюють інформаційні системи та ведуть оперативний облік в обсязі і порядку, передбачених законодавством;

– вживають заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, що можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності ДБР, або мають ознаки необґрунтованості та можуть бути стягнуті в дохід держави – в межах компетенції ДБР, провадять діяльність із зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;

– реалізують інші повноваження, які передбачені Законом України «Про Державне бюро розслідувань» [263].

До того ж слід зазначити, що у 2023–2024 роках ДБР приєдналося до низки міжнародних ініціатив і підписало меморандуми з правоохоронними органами США, Естонії та іншими партнерами, що свідчить про розширення його ролі у міжнародному правовому просторі. Водночас система суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні не обмежується лише органами, що спеціалізуються на розслідуванні корупційних і у сфері службової діяльності кримінальних правопорушень. Важливу роль у цьому процесі відіграють і інституції, наділені повноваженнями у сфері державної безпеки. Зокрема, як орган кримінальної юстиції, компетенція спеціальних підрозділів СБУ визначається законами України «Про Службу безпеки України» [298], «Про оперативно-розшукову діяльність» [285], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [286], КПК України [174] та іншими законодавчими актами України. Так, СБУ визначена: спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці (ч. 5 ст. 5 Закону України «Про державну таємницю») [266]; інституцією, у складі якої функціонують спеціальні підрозділи з боротьби з корупцією та організованою злочинністю [286]; головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю (ч. 4 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом») [256].

СБУ входить також до обмеженого кола інституційних груп, завданням яких є провадження та реалізація ефективної безпекової політики. Так, СБУ: є військовим формуванням, а отже, бере участь у забезпеченні державної безпеки

й захисті державного кордону України (ч. 3 ст. 17 Конституції України [155]), здійснює відсіч агресії (ст. 4 Закону України «Про оборону України» [284]); є суб'єктом: забезпечення безпеки осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві (ст. 3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [268], п. 9 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» [298]); державного захисту співробітників суду і правоохоронних органів (ст. 14, ст. 15 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [264]); участі в державній охороні вищих посадових осіб та органів державної влади (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» [265]); належить до державних органів, які мають право виносити на розгляд РНБО України пропозиції щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій як спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів з метою захисту національних інтересів (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про санкції» [297]); забезпечує міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, зокрема, в частині подання, за участю МЗС України, пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до переліків осіб, пов'язаних із провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції (абз. 4 ч. 4 ст. 23 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення») [269; 97, с. 246–247].

Державна служба фінансового моніторингу України також є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму. У межах міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні цей орган виконує функцію фінансової розвідки, забезпечуючи збір, обробку та аналіз даних щодо

фінансових операцій, які можуть свідчити про кримінальне походження коштів або про зв'язки з організованою злочинністю та терористичними групами.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [269] до завдань моніторингу належать: забезпечення функціонування єдиної інформаційної системи у сфері фінансового моніторингу; проведення національної оцінки ризиків відмивання коштів; організація обміну даними з правоохоронними та судовими органами; а також міжнародне співробітництво й інформаційний обмін із компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями. Водночас Державна служба фінансового моніторингу представляє Україну в таких міжнародних інституціях, як Egmont Group та MONEYVAL, що дозволяє інтегрувати українську систему фінансового моніторингу у світову мережу протидії фінансовим злочинам. Саме через цей орган здійснюється комунікація з іноземними партнерами щодо підозрілих транскордонних операцій, що нерідко стають доказами у кримінальних провадженнях [2].

У контексті дослідження діяльності фінансового моніторингу в Україні як суб'єкта міжнародного співробітництва доцільно звернутися й до європейського досвіду. Базовим інституційним інструментом Європейського Союзу у сфері протидії економічним злочинам виступає Європейське бюро боротьби з шахрайством (European Anti-Fraud Office – OLAF), утворене 28 квітня 1999 р. [270]. Серед його основних завдань – посилення боротьби з шахрайством, корупцією та іншими протиправними діями, що посягають на фінансові інтереси ЄС (ст. 2). OLAF координує співпрацю Комісії з державами-членами у сфері протидії шахрайству, бере участь у нормотворчій діяльності, спрямованій на зміцнення правових засад боротьби з фінансовими злочинами, а також здійснює три види розслідувань: адміністративні (щодо внутрішніх порушень), внутрішні (стосовно співробітників інституцій та органів ЄС) і зовнішні (проти громадян держав-членів у разі заподіяння шкоди фінансовим інтересам Союзу). Контроль за діяльністю OLAF покладено на спеціальний Наглядовий комітет (ст.

4), а його очолює Генеральний директор, який призначається Європейською Комісією за погодженням з Європейським Парламентом і Радою строком на п'ять років з можливістю повторного призначення (ст. 5) [270].

Уряд України офіційно надав згоду на проведення OLAF перевірок та заходів контролю на своїй території відповідно до процедур, визначених законодавством ЄС, з метою захисту фінансових інтересів Союзу від шахрайства та інших зловживань. Для забезпечення ефективної взаємодії у цій сфері Державна аудиторська служба України виконує функції національної Служби координації боротьби з шахрайством, організовує міжвідомчу співпрацю та контролює використання коштів ЄС. Водночас Державна служба фінансового моніторингу, діючи в межах законодавчо визначених повноважень, інформує правоохоронні та розвідувальні органи про факти чи підозри шахрайства з коштами ЄС, корупційні правопорушення та інші діяння, що становлять загрозу фінансовим інтересам ЄС [70]. При цьому отримана у ході міжнародного обміну інформація використовується винятково з тією метою, для якої вона була запитана, і лише в рамках умов, визначених відповідним органом, що її надав. Передача таких відомостей іншим суб'єктам або їх використання для адміністративних, слідчих чи судових процедур можливе лише за умови отримання спеціального дозволу іноземного органу. У випадках, коли такого дозволу немає, інформація може бути використана як доказ лише після її витребування через механізми міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні. Таким чином, перевірка матеріалів Держфінмоніторингу в межах кримінальних проваджень та їх подальша «легалізація» для офіційного застосування забезпечується через міжнародне співробітництво, що здійснюється Офісом Генерального прокурора України, НАБУ та Міністерством юстиції відповідно до положень КПК України [250].

Варто додати, що одним із нових органів, що уповноважений здійснювати міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні, є Офіс Європейської прокуратури (European Public Prosecutor's Office), створений на підставі Постанови Ради ЄС від 12 жовтня 2017 р. Однак зазначений інститут фактично

розпочав свою діяльність на початку 2021 р., і його компетенція охоплює розслідування злочинів, що завдають шкоди фінансовим інтересам Європейського Союзу. Європейський ордер на арешт(ЄОА) – це судове рішення, винесене однією з держав-членів ЄС, з метою затримання та видачі особи іншій державі-члену для кримінального переслідування чи виконання покарання у вигляді позбавлення волі або тримання під вартою (ст. 1 Рамкового рішення Ради ЄС від 13 червня 2002 р. № 2002/584/JHA). Попри використання терміну «судове рішення», ЄОА може видаватися і прокуратурою, оскільки остання визнається органом, що забезпечує здійснення правосуддя (п. 34 рішення Суду ЄС) [457]. Метою цього механізму стало забезпечення ефективного переслідування осіб після ліквідації внутрішніх кордонів у межах ЄС. На відміну від традиційних екстрадиційних процедур, ЄОА має низку переваг: обмін ордерами здійснюється напряму між судовими установами; відсутня загальна заборона на видачу власних громадян; звільняється від оцінки щодо подвійної криміналізації, якщо діяння входить до переліку 32 злочинів і передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше трьох років; встановлено лише три обов’язкові підстави для відмови (амністія, *ne bis in idem*, недосягнення віку кримінальної відповідальності) та кілька факультативних; скорочено строки прийняття рішень (не більше 90 днів у складних випадках) [481].

Головним досягненням ЄОА дослідники вважають переведення процедури видачі осіб із політичної у правову площину. Водночас механізм не позбавлений недоліків: Суд ЄС у справі «Араньоші та Кальдарару» («*Aranyosi and Căldăraru*») наголосив, що видача особи може бути відкладена або скасована, якщо існують серйозні підстави вважати, що в державі виконання її можуть піддати нелюдському чи принизливому поводженню [416].

Європейський ордер на проведення слідчих дій (ЄОСД) – новий інструмент, який з 2018 року став обов’язковим для більшості країн ЄС (окрім Данії та Ірландії). Його правову основу становить Директива ЄС від 3 квітня 2014 р. № 2014/41/EU. ЄОСД передбачає, що запитувані слідчі дії виконуються з такою ж швидкістю та пріоритетністю, як і у внутрішніх провадженнях (ст. 12

Директиви). Крім того, запроваджено запобіжні механізми проти зловживань, зокрема тест на пропорційність, можливість відмови через ризик порушення прав людини та вимогу застосовувати менш обтяжливі засоби, якщо вони можуть досягти аналогічного результату [416].

Таким чином, ЄОА та ЄОСД демонструють прагнення ЄС до поглиблення взаємної довіри між судовими та правоохоронними органами держав-членів. Однак на практиці їхнє застосування нерідко стикається з проблемами забезпечення прав і свобод людини.

Водночас актуальним напрямом сучасної правоохоронної діяльності є налагодження та підтримка співпраці не лише з іноземними правоохоронними органами, а й з різними міжнародними та іншими організаціями. Як зазначає Р. А. Климкевич, за час існування Європейського Союзу останнім було створено відповідні органи та установи, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. До таких належать: Європол, який функціонує для координації національних поліцейських органів у межах міжнародного співробітництва щодо запобігання вчиненню злочинів та для підвищення ефективності розслідування; Євроюст, основним завданням якого є координація органів досудового розслідування та співпраця між компетентними органами держав-членів ЄС шляхом сприяння виконанню міжнародної правової допомоги [123, с. 88].

Окрім цього, міжнародними організаціями, які здійснюють діяльність у сфері боротьби зі злочинністю і кримінального провадження, є: Організація Об'єднаних Націй, де був заснований комітет з питань запобігання та контролю над злочинністю, і Комісія ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя [349]. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2002 р. № 1371 «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна» центральні органи виконавчої влади, включені до переліку центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, відповідальних за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях, беруть участь у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна відповідно до

укладених міжнародних договорів України, та відповідають за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в цих організаціях [288]. Значну роль відіграє і Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка з 1995 р. набула статусу міжнародної організації. Подальшим кроком стало підписання 13 липня 1999 р. та ратифікація 10 лютого 2000 р. Меморандуму про взаєморозуміння між ОБСЄ та Урядом України, що започаткував новий формат співробітництва (ґрунтується на плануванні, реалізації та моніторингу спільних проєктів між національними органами влади та інституціями ОБСЄ) [113].

Також учасниками міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є: особи, які розшукуються для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; особи, які відбувають покарання на території України або іноземної держави; інші особи, які беруть участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях [214, с. 35].

Таким чином, усі розглянуті суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні утворюють єдину багаторівневу систему. Суб'єкти макростратегічного рівня (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України) визначають загальні політико-правові орієнтири та формують нормативно-правову базу для міжнародної співпраці. Однак органи спеціалізованого (оперативного) рівня (центральні та компетентні), зокрема, такі як Міністерство юстиції України, Офіс Генерального прокурора, НАБУ, ДБР, Національна поліція, СБУ, Державна служба фінансового моніторингу та інші, безпосередньо реалізують міжнародні зобов'язання та виконують завдання у кримінальних провадженнях. Водночас, незважаючи на сформовану систему, існують і проблемні аспекти її функціонування. По-перше, у діяльності суб'єктів міжнародного співробітництва спостерігається фрагментарність та дублювання повноважень, що ускладнює ефективну координацію. По-друге, відсутність єдиного центру координації на міжвідомчому рівні нерідко призводить до затримок у виконанні міжнародних доручень. По-третє, практична реалізація положень міжнародних договорів ускладнюється браком спеціалізованих кадрів, належного технічного забезпечення та доступу до сучасних баз даних, що

особливо нагально в умовах воєнного стану. Досягнення позитивних результатів у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні можливе лише за умови налагодженої взаємодії між усіма суб'єктами системи, чіткого розмежування їхніх повноважень та впровадження ефективних механізмів координації. Лише комплексна і скоординована діяльність на національному та міжнародному рівнях здатна гарантувати реальну ефективність співробітництва, сприяти зміцненню довіри до вітчизняної правової системи та підвищенню авторитету держави на міжнародній арені.

2.3 Організація міжнародного розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування

Розбудова України як демократичної, незалежної та правової держави в сучасних умовах ускладнюється низкою внутрішніх і зовнішніх викликів, серед яких особливе місце посідає зростання рівня злочинності та її трансформація під впливом глобалізаційних процесів. Сучасна злочинність характеризується високим рівнем організованості, мобільності та здатністю швидко пристосовуватися до змін у політичній, економічній і технологічній сферах. Одним із проявів цього явища є активне використання злочинцями міжнародного простору для уникнення кримінальної відповідальності – зокрема шляхом втечі за кордон. Така ситуація створює додаткові труднощі для правоохоронних органів, ускладнюючи процес притягнення винуватих осіб до відповідальності, а також вимагає залучення механізмів міжнародного співробітництва [218, с. 3].

Проблема розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, прокуратури або суду, виходить за межі винятково внутрішньої компетенції держави, набуваючи міждержавного характеру. З огляду на це, одним із основних напрямів протидії, у тому числі й міжнародній злочинності, є розбудова ефективних механізмів міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях. У цьому контексті особливого значення набувають етапи міжнародного розшуку та екстрадиції осіб, які є взаємопов'язаними

формами реалізації міжнародного співробітництва. Міжнародний розшук осіб, що переховуються від слідства чи суду, є одним із найважливіших інструментів забезпечення невідворотності покарання та дотримання принципу справедливості. Його правова природа перебуває на перетині норм національного кримінального процесуального законодавства, міжнародного права та міжнародних договорів України. Ефективність функціонування цього інституту значною мірою залежить від належного узгодження внутрішньодержавних процедур з міжнародно-правовими стандартами, а також від рівня взаємодії компетентних органів України з правоохоронними структурами інших держав і міжнародними організаціями, зокрема Інтерполом та Європолем.

Ураховуючи зазначене, дослідження питань правового регулювання, організації та практичного здійснення міжнародного розшуку осіб у кримінальному провадженні є вкрай актуальним. Воно має не лише теоретичне, а й прикладне значення, адже прямо впливає на ефективність досудового розслідування, своєчасність притягнення винуватих до відповідальності та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері боротьби зі злочинністю.

Розглядаючи проблему розшукової діяльності, передусім необхідно визначити зміст і сутність поняття «розшук», яке має як лінгвістичне, так і правове наповнення. У тлумачних словниках української мови «розшук» визначається як дія з пошуку, або система заходів щодо виявлення злочинця або викраденого майна [371; 323]. Втім, у юридичному розумінні розшук – це комплекс процесуальних, оперативно-розшукових, а також інших заходів, спрямованих на встановлення місцезнаходження осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування, суду або виконання вироку. Як зазначають науковці, розшук є одним із основних напрямів забезпечення ефективності кримінального переслідування, що ґрунтується на застосуванні криміналістичних і оперативних засобів для реалізації принципу невідворотності покарання. Згідно з В. К. Весельським, той має подвійну природу – поєднує ознаки процесуальної та

оперативно-розшукової діяльності, оскільки здійснюється у тісній взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами [31, с. 22].

На нашу думку, поняття «розшук» у сучасному кримінальному процесі слід розглядати як багаторівневу систему організаційних, процесуальних і технічних дій, спрямованих на встановлення місцезнаходження осіб, що ухиляються від правосуддя, та забезпечення реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Правову основу розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, становлять Конституція України, КПК України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також інші Закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, оперативних підрозділів та міжнародне співробітництво щодо кримінального переслідування.

Конституція, як Основний Закон держави, закріплює засадничі принципи правової системи та гарантує верховенство права у всіх сферах суспільного життя. У ст. 1 визначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, що підтверджує пріоритет людини, її прав і свобод як найвищої соціальної цінності. Розділ II Конституції України закріплює фундаментальні права, свободи й обов'язки людини та громадянина, які прямо впливають на правові засади проведення розшукової діяльності. Відповідно до ст. 64 конституційні права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені лише в умовах воєнного або надзвичайного стану, в межах, необхідних для забезпечення національної безпеки, громадського порядку чи охорони здоров'я населення. Водночас навіть у цих умовах держава гарантує дотримання основоположних прав людини, зокрема заборону катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження чи покарання (ст. 28 Конституції України). Основним положенням є також конституційна норма про те, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом, що визначає процесуальний характер розшукової діяльності – вона не може виходити за межі правового виміру й має здійснюватися з дотриманням принципів законності,

пропорційності та поваги до людської гідності. Тобто конституційні засади виступають нормативним фундаментом усього інституту розшуку осіб, надаючи йому правомірності та спрямованості на захист прав людини у межах кримінального провадження [155].

Окрім Конституції, правову основу розшуку складає КПК України, який визначає процесуальні форми проведення розшукових дій, зокрема оголошення особи у розшук (ст. ст. 281, 282), а також особливості міжнародного співробітництва під час такого розшуку (глава 43, ст. ст. 565–571). Відповідно до ст. 281 КПК України у разі якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, слідчий або прокурор оголошує його розшук, про що виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється. Якщо ж приймається рішення про зупинення досудового розслідування, відповідна відмітка про оголошення розшуку зазначається у постанові про зупинення. У будь-якому разі ці відомості підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а здійснення розшуку може бути доручено оперативним підрозділам. Крім того, ст. 335 КПК України регламентує порядок оголошення в розшук обвинуваченого, який ухиляється від суду. У такому випадку суд постановляє ухвалу про оголошення розшуку, а організацію її виконання доручає слідчому та/або прокурору [174]. Отже, КПК України безпосередньо визначає процесуальні аспекти розшуку учасників кримінального провадження та встановлює механізм взаємодії між процесуальними особами та оперативними підрозділами з метою встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду. У системному взаємозв'язку вищезазначені нормативні акти забезпечують баланс між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав людини, надаючи правовій природі розшуку законодавче підґрунтя.

Зі свого боку, основну роль у визначенні розшукової діяльності відіграє Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [285], який закріплює правові основи, принципи, суб'єктів і порядок здійснення оперативно-розшукових заходів. У ст. 2 цього Закону оперативно-

розшукова діяльність визначається як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. У такий спосіб законодавець підкреслює пошуковий характер цієї діяльності, покликаної забезпечити реалізацію завдань кримінального провадження у сфері встановлення місцезнаходження злочинців і зниклих осіб.

Питання міжнародного розшуку продовжує загальну проблематику правового регулювання розшукової діяльності. Оскільки міжнародний розшук є складовою частиною загальної системи розшуку осіб, що ухиляються від органів досудового розслідування або виконання вироку суду, його правова база ґрунтується на тих самих нормативно-правових актах, які визначають засади національного розшуку. Водночас особливість цього напрямку полягає у необхідності міждержавної взаємодії, координації процесуальних механізмів та забезпеченні узгодженості дій компетентних органів різних держав відповідно до міжнародно-правових стандартів.

Відповідно до ст. 5-1 (міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності) Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, та правоохоронними чи спеціальними службами іноземних держав, а також із міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється на підставі національного законодавства, міжнародних договорів України, установчих актів і правил відповідних організацій, членом яких є Україна [285].

Із цього випливає, що оперативні підрозділи уповноважені проводити оперативно-розшукові заходи не лише в межах внутрішньої юрисдикції, а й у контексті міжнародного співробітництва, спрямованого на надання або отримання правової допомоги від іноземних компетентних органів. Така взаємодія передбачає обмін інформацією про осіб, які переховуються від

правосуддя, координацію дій щодо їхнього затримання, арешту та підготовку матеріалів для подальшої екстрадиції.

Крім того, ст. 6 зазначеного вище Закону визначає підстави для проведення оперативно-розшукових заходів, серед яких – наявність даних про осіб, які переходять від органів досудового розслідування, суду чи ухиляються від відбування покарання [285]. Така інформація може слугувати відправною точкою для ініціювання міжнародного розшуку через спеціалізовані канали співпраці, зокрема через НЦБ Інтерполу в Україні, яке є основною ланкою взаємодії між українськими правоохоронними органами та міжнародними структурами.

Міжнародний розшук як продовження державних розшукових процедур, має специфіку, що полягає в його міжнародному характері та необхідності узгодження з вимогами міжнародних договорів. Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від координації між національними органами та міжнародними, що забезпечує реалізацію принципу невідворотності покарання за вчинення кримінальних правопорушень. При цьому, у науковій літературі простежуються різні підходи до розуміння сутності міжнародного розшуку. Так, І. В. Лешукова розрізняє міжнародний і міждержавний розшук за низкою ознак: правовими підставами, територією проведення та суб'єктами реалізації. Дослідниця підкреслює, що правовою підставою для міжнародного розшуку зазвичай є двостороння угода між державами, тоді як міждержавний розшук здійснюється на основі багатосторонніх договорів; міжнародний розшук проводиться у межах конкретних держав, визначених угодою, а міждержавний – на всій території СНД; при цьому посередником між органом-ініціатором і виконавцями виступає Інтерпол [187, с. 160–161; 186].

Зі свого боку, Д. О. Компанієць тлумачить міжнародний розшук як сукупність узгоджених розшукових заходів, що одночасно проводяться у державах – членах Інтерполу за дорученням компетентних органів Генерального секретаріату цієї організації та під його координаційним керівництвом [133, с. 142]. На думку Т. С. Зеленюк та С. П. Пекарського, міжнародний розшук є

самостійною функцією міжнародних і національних правоохоронних структур, що охоплює комплекс оперативно-розшукових і слідчих дій, які здійснюються на території двох або більше держав та координуються спеціалізованими міжнародними організаціями або уповноваженими органами держав відповідно до норм міжнародного й національного права [109, с. 116].

Проаналізувавши наукові погляди на сутність і зміст міжнародного розшуку, вважаємо слушною позицію згаданих авторів, однак пропонуємо доповнити її визначенням цільового спрямування цієї діяльності. На цій підставі необхідно розуміти міжнародний розшук у кримінальному провадженні як *регламентований нормами національного та міжнародного права комплекс оперативно-розшукових, адміністративно-перевірочних заходів, а також слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, що здійснюються за запитами спеціально уповноважених органів держав силами правоохоронних органів запитуваних країн та координуються Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол, спільно з Європол, з метою встановлення місцезнаходження осіб, оголошених у розшук.*

Міжнародному розшуку передуює державний (національний) розшук, тобто встановлення місцезнаходження особи в межах території України. Його ініціювання відбувається після того, як встановлено факт ухилення підозрюваного від досудового розслідування чи суду. Як уже було зазначено, відповідно до ст. 281 КПК України, рішення про оголошення розшуку може бути реалізоване в одному з двох варіантів: слідчим або прокурором виноситься окрема постанова про розшук підозрюваного; у разі зупинення досудового розслідування – окремий пункт про розшук включається до постанови про зупинення провадження. До кожної з таких постанов додаються процесуальні документи, що підтверджують законність розшукових дій: витяг з ЄРДР, копія повідомлення про початок досудового розслідування (ст. 214 КПК України), повідомлення про підозру (ст. 277 КПК України) та ухвала про обрання запобіжного заходу (ст. 176 КПК України). Згідно з ч. 2 ст. 280 КПК України до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі

(розшукові) та інші процесуальні дії, необхідні для встановлення місця перебування підозрюваного, якщо зупинення провадження обумовлене тим, що особа переховується від органів слідства або суду. Водночас, відповідно до ч. 5 тієї ж статті, після зупинення досудового розслідування проведення слідчих дій не допускається, за винятком тих, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного [188]. Як слушно зазначає І. В. Басиста, такий порядок є безпосереднім виконанням рішення слідчого чи слідчого судді оперативними підрозділами, які виступають єдиними виконавцями доручення [12, с. 437].

Постанова про оголошення особи в розшук має містити вичерпний обсяг відомостей, необхідних для ефективного її виконання: виклад обставин кримінального правопорушення, кримінально-правову кваліфікацію, дані про розшукувану особу, а також додаткову інформацію, що полегшує ідентифікацію, зокрема, зовнішні прикмети, одяг, особливі звички, соціальні зв'язки, місце роботи, можливі контакти та місця перебування, паспортні дані, фотознімки тощо [179].

Відомості про оголошення розшуку підозрюваного невідкладно, але не пізніше наступного дня вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий має право здійснювати розшукові дії як особисто, так і доручати їх проведення оперативним підрозділам. При цьому він не має права визначати конкретні методи або засоби, які використовуються оперативними працівниками для виконання доручення, що узгоджується з принципом самостійності оперативно-розшукових підрозділів у межах їх компетенції [192; 386].

Після вичерпання можливостей встановлення місцезнаходження особи, оголошеної у розшук, слідчий або прокурор може ініціювати її міжнародний розшук. Така процедура передбачає залучення компетентних органів іноземних держав та реалізується через НЦБ Інтерполу. У межах міжнародного розшуку правоохоронні органи України мають можливість ініціювати проведення розшукових заходів на території однієї, кількох або всіх держав-учасниць Інтерполу, ініціювати публікацію міжнародного повідомлення (Notice), а також

розміщувати в банках даних Генерального секретаріату Інтерполу інформацію про розшукуваних осіб або інших осіб, які становлять оперативний інтерес, зокрема громадян України, що не перебувають у розшуку, але можуть бути членами організованих груп чи злочинних організацій, чи схильними до вчинення тяжких злочинів у різних державах [63, с. 488].

Водночас аналіз національного законодавства, наукових праць і правозастосовної практики свідчить, що в Україні досі не сформовано єдиного підходу щодо чіткого алгоритму дій у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зокрема в частині ініціювання міжнародного розшуку. Питання процедури, порядку подання запитів, підготовки матеріалів, строків та координації з Генеральним секретаріатом Інтерполу регламентуються переважно відомчими нормативно-правовими актами. Зокрема, в правовій основі функціонування механізму міжнародного розшуку є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол [114], а також Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол [116].

Аналіз нормативно-правових матеріалів, що регулюють діяльність Інтерполу в частині міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, свідчить про наявність чіткої системи етапів організації цього процесу, спрямованої на забезпечення ефективної взаємодії між національними правоохоронними органами держав-членів Організації. Порядок ініціювання, оброблення та виконання запитів про розшук визначається Статутом Інтерполу, який за своєю міжнародно-правовою природою є видом міжурядової угоди й містить зобов'язання держав-учасниць щодо співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Відповідно до його положень Генеральний секретаріат Інтерполу підтримує постійні контакти з поліцейськими органами країн-членів, координуючи їхню діяльність з питань, пов'язаних із розшуком злочинців [118].

У межах національної юрисдикції першим етапом міжнародного розшуку є ініціювання компетентним органом (слідчим, прокурором або судом) питання про здійснення розшуку особи, яка переховується за кордоном. На практиці це відбувається шляхом направлення запиту до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України, який виконує функції НЦБ Інтерполу. До запиту додаються необхідні матеріали кримінального провадження, зокрема копії процесуальних рішень про повідомлення особі про підозру, обрання запобіжного заходу, а також інші документи, що підтверджують наявність підстав для розшуку.

Після погодження прокурором слідчий або суд звертаються до НЦБ Інтерполу з клопотанням про публікацію міжнародного повідомлення, метою якої є встановлення реального місцезнаходження особи.

Національна поліція України направляє запит до НЦБ Інтерполу в таких випадках: наявність достовірних відомостей про виїзд розшукуваної особи за межі України, якщо її точне місцезнаходження невідоме; отримання перевіреної інформації про перебування такої особи на території певної іноземної держави; надходження запиту від іноземних правоохоронних органів – членів Інтерполу щодо осіб, які в'їхали в Україну та можуть перебувати у міжнародному розшуку [192, с. 123–124]. Після перевірки матеріалів на відповідність міжнародним стандартам НЦБ Інтерполу надсилає узгоджений запит до Генерального секретаріату для публікації міжнародного повідомлення (Notice) у глобальній базі даних Інтерполу.

Відповідно до Правил Інтерполу з обробки даних (Rules on the Processing of Data, RPD) розшук осіб поділяється на кілька основних форм міжнародних запитів (оповіщень). Для кожного виду оповіщення використовується спеціальний бланк (циркуляр), який має визначений колір і призначення. У правому верхньому куті кожного циркуляра розміщується прямокутник розміром 3,5 × 4,0 см, колір якого відповідає типу оповіщення. Найбільш відомими є оповіщення з «червоним кутом» (Red Notice). Такі оповіщення можуть бути опубліковані лише за умови, що злочин належить до категорії

тяжких, а максимальне покарання за нього передбачає щонайменше два роки позбавлення волі. У випадку, коли особу розшукують для виконання вироку, строк невідбутого покарання повинен становити не менше шести місяців. Запит про публікацію «червоного повідомлення» має бути обґрунтованим і відповідати критерію міжнародної значущості, тобто становити інтерес для міжнародної поліцейської співпраці. Крім того, до запиту додаються процесуальні документи – ордер на арешт, рішення суду або інші документи, що підтверджують процесуальний статус особи [490].

Оповіщення із «синім кутом» (Blue Notice) застосовується для встановлення місцезнаходження або отримання додаткової інформації про особу, яка становить інтерес для кримінального розслідування. Такі повідомлення можуть стосуватися як підозрюваних, так і свідків чи потерпілих, за умови, що їх ідентифікаційні дані або причетність до справи підтверджені.

Із «зеленим кутом» (Green Notice) – мають попереджувальний характер і використовуються для інформування держав-учасниць про осіб, чия діяльність може становити загрозу громадській безпеці. Зазвичай, вони базуються на даних попередніх судових рішень або інших достовірних джерел, що підтверджують потенційну небезпеку особи.

Оповіщення із «жовтим кутом» (Yellow Notice) видаються для розшуку зниклих безвісти осіб або для ідентифікації осіб, які не можуть надати відомості про себе. Вони застосовуються у випадках, коли поліція офіційно зареєструвала факт зникнення або виявлення невідомої особи, а наданої інформації достатньо для ідентифікації.

Із «чорним кутом» (Black Notice) – використовується для ідентифікації невпізнаних трупів. До таких повідомлень обов'язково додаються відбитки пальців, ДНК-профіль та фотографія високої якості.

Оповіщення із «пурпуровим кутом» (Purple Notice) мають за мету попередження про нові способи вчинення злочинів, предмети, знаряддя або методи приховування злочинної діяльності. Вони спрямовані на обмін

інформацією між державами для запобігання аналогічним злочинам у майбутньому.

Особливе значення мають оповіщення з «помаранчевим кутом» (Orange Notice), що використовуються для попередження про безпосередні загрози громадській безпеці – осіб, події або предмети, здатні спричинити серйозну шкоду життю, здоров'ю чи власності. Такі повідомлення видаються лише за наявності підтвердженої інформації про підготовку або вчинення особливо тяжких злочинів.

Крім того, оповіщення про викрадені твори мистецтва (Works of Art Notice) публікуються з метою встановлення місцезнаходження або ідентифікації викрадених предметів культурної цінності, що мають значну історичну або матеріальну вартість.

Окрему категорію становлять спеціальні оповіщення Інтерполу – Ради Безпеки ООН (UN-Security Council Special Notice), які публікуються для інформування про осіб або організації, щодо яких запроваджено санкції Радою Безпеки ООН. Їх видання регулюється угодою про співпрацю між Інтерполом та Організацією Об'єднаних Націй відносно санкційних комітетів Ради Безпеки [490].

Отже, система кольорових оповіщень (Notice System) є універсальним механізмом, який забезпечує швидкий обмін інформацією між країнами-членами Інтерполу та уніфікує порядок міжнародного розшуку осіб і предметів, що мають значення для кримінального провадження. Проте, варто зазначити, що КПК України не містить окремих положень, які б регламентували порядок подання матеріалів для ініціювання міжнародного розшуку, не визначає також ані їх обов'язкового переліку, ані змістовних вимог. Саме тому практична реалізація процедури здійснюється на підставі відомчих нормативно-правових актів МВС України, які деталізують механізми взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою та НЦБ Інтерполу.

Згідно з Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної

поліції – Інтерпол запит про публікацію оповіщення направляється уповноваженим підрозділом НЦБ Інтерполу до Генерального секретаріату за умови дотримання визначених вимог і подання необхідного пакета документів, зокрема:

- відомості, зазначені у формулярі для публікації Синього оповіщення (згідно з додатком 3 до Інструкції);

- стислий, але змістовний опис кримінального правопорушення (із зазначенням часу, місця, способу та інших істотних обставин його вчинення, обсягом до 1 000 знаків у перекладі на одну з робочих мов Інтерполу);

- інформація про причетність особи до вчинення злочину, мотиви та завдану шкоду;

- завірені копії витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань, письмового повідомлення про підозру, обвинувального акта або іншого документа, який підтверджує процесуальний статус особи (із перекладом на одну з робочих мов Інтерполу);

- документ, що посвідчує особу або підтверджує її громадянство, а також інші відомості, необхідні для ідентифікації (наприклад, анкета для внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру);

- дані про можливі варіанти транслітерації прізвища, імені, по батькові особи, їх написання іноземними мовами;

- відомості, що вказують на можливе місце перебування особи за кордоном (підтверджений факт виїзду, наявність родинних чи ділових зв'язків тощо);

- копія доручення Державній прикордонній службі України щодо інформування про перетинання особою державного кордону;

- фотозображення особи із зазначенням дати фотографування, копія дактилоскопічної картки та ДНК-профіль (за наявності).

Якщо публікація Синього оповіщення ініціюється з метою ідентифікації невстановленої особи, правоохоронні органи подають до уповноваженого підрозділу: фотозображення, відбитки пальців і долонь, ДНК-профіль (якщо наявний) та інші дані, які можуть сприяти її ідентифікації [114].

Зазначені вимоги спрямовані на забезпечення достовірності та повноти даних, що передаються до Генерального секретаріату Інтерполу, та дозволяють уніфікувати інформаційні підходи у межах міжнародного співробітництва, запобігаючи помилкам або зловживанням у процесі оброблення персональних даних розшукуваних осіб. Водночас речові докази і документи, передані запитуваною стороною на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, зберігаються в порядку, встановленому КПК України для зберігання речових доказів і документів, та відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 [296].

Згідно з ч. 6 ст. 193 КПК України обов'язок доведення факту перебування підозрюваного у міжнародному розшуку покладається на прокурора, який подає клопотання про обрання запобіжного заходу. Відтак ненадання суду належних документів, що підтверджують звернення до НЦБ Інтерполу в Україні та публікацію повідомлення через його канали, свідчить про недоведення факту міжнародного розшуку і є підставою для відмови у задоволенні відповідного клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [174; 382].

Наступним етапом організації міжнародного розшуку є здійснення відповідних дій безпосередньо Генеральним секретаріатом Інтерполу. Після отримання матеріалів від Національного центрального бюро Інтерполу Генеральний секретаріат проводить ретельну перевірку поданих документів, здійснює їх правовий аналіз і оцінку на відповідність вимогам міжнародних норм та Статуту Інтерполу. Особлива увага приділяється дотриманню статті 3 Статуту МОКП, яка забороняє організації втручатися у діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру [235].

Перед публікацією міжнародного повідомлення (оповіщення) здійснюється юридична експертиза змісту запиту, що охоплює перевірку:

- наявності підстав для оголошення міжнародного розшуку;
- відповідності наданої інформації нормам міжнародного права у сфері кримінального судочинства;
- дотримання вимог конфіденційності, захисту персональних даних та прав людини.

Лише після позитивного висновку експертизи Генеральний секретаріат приймає рішення про публікацію міжнародного повідомлення, яке набуває статусу офіційного акта МОКП – Інтерпол. Після цього повідомлення розповсюджується до всіх НЦБ країн-учасниць Інтерполу каналами захищеного міжнародного зв'язку або іншим передбаченим способом, що фактично знаменує початок міжнародного розшуку конкретної особи.

Таким чином, діяльність Генерального секретаріату на цьому етапі має процесуально-гарантійний характер, оскільки саме завдяки централізованій правовій перевірці та узгодженню змісту запиту забезпечується законність, об'єктивність і міжнародна легітимність процедури розшуку.

Після публікації міжнародного повідомлення Генеральний секретаріат Інтерполу продовжує здійснювати координаційно-наглядову функцію щодо подальшого перебігу розшуку. До його повноважень належить контроль за строками проведення розшукових заходів, перевірка актуальності та повноти інформації, а також, у разі потреби, коригування запиту шляхом направлення до Національних центральних бюро держав-учасниць додаткових відомостей або уточнень. Організаційне забезпечення цих дій здійснюється технічними та адміністративними підрозділами Генерального секретаріату, які функціонують у межах спеціалізованих служб за напрямками діяльності. Однією з ключових структурних одиниць є Служба організації міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, на яку покладено завдання з оброблення запитів, ведення баз даних, моніторингу ефективності розшукової діяльності та

забезпечення дотримання міжнародно-правових стандартів у межах компетенції Інтерполу.

Етап безпосереднього міжнародного розшуку охоплює комплекс дій, що здійснюються правоохоронними органами держав після отримання НЦБ повідомлення від Генерального секретаріату Інтерполу про початок розшукових заходів. Після надходження такого повідомлення НЦБ кожної країни-учасниці ухвалює самостійне рішення щодо доцільності проведення активних пошукових заходів або ж обмежується внесенням відомостей про розшукувану особу до національної бази даних. Подібна практика зумовлена тим, що держави мають різний рівень правового регулювання і власні процесуальні підходи до організації міжнародного розшуку, а відтак обсяг і форма участі у таких заходах залежать від положень їхнього національного законодавства та відомчих нормативно-правових актів [119]. Зазвичай до переліку розшукових дій, які виконуються у межах міжнародного співробітництва, входять оперативно-розшукові, інформаційно-довідкові та адміністративно-перевірочні заходи, спрямовані на встановлення місця перебування особи, її контактів, пересування, можливих спільників або родинних зв'язків за кордоном. При цьому держави-виконавці мають діяти винятково у межах своїх повноважень і відповідно до внутрішнього права, не порушуючи гарантій недоторканності особи та міжнародних стандартів прав людини.

Ініціатор розшуку, відповідно до вимог Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу, зобов'язаний щорічно підтверджувати актуальність запиту. Перше підтвердження подається до завершення одного року з моменту публікації повідомлення, а надалі надсилається щорічно до моменту припинення розшуку. У разі ненадходження підтвердження в установлений строк, Генеральний секретаріат має право припинити дію міжнародного розшуку та вилучити відповідну інформацію з бази даних [114].

Таким чином, етап безпосереднього розшуку є оперативно-практичною складовою міжнародного співробітництва, що поєднує автономність дій

національних правоохоронних органів з міжнародною координацією з боку Інтерполу, забезпечуючи баланс між національним суверенітетом держав і глобальною взаємодією у боротьбі зі злочинністю. При цьому, воєнний стан суттєво вплинув на характер і специфіку здійснення міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, особливо злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України істотно зросла кількість осіб, що переховуються за кордоном, зокрема військовослужбовців, колаборантів, посадових осіб окупаційних адміністрацій, причетних до катувань, депортацій цивільного населення та інших воєнних злочинів. Застосування процедур міжнародного розшуку в умовах воєнного стану стикається з низкою організаційних та правових ускладнень. Зокрема, ускладнено отримання інформації про осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях; виникають труднощі в комунікації з міжнародними партнерами у зв'язку з обмеженням дипломатичних каналів; порушено доступ до реєстрів, баз даних і матеріалів кримінальних проваджень. Як наслідок, підрозділи Національного центрального бюро Інтерполу в Україні вимушені використовувати альтернативні канали обміну інформацією, зокрема через Міжнародний кримінальний суд, Європейське агентство з питань правосуддя (Євроюст), Спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams) та партнерські спецслужби. Водночас воєнний стан вимагає підвищеного рівня доказової обґрунтованості запитів про міжнародний розшук, адже інформація, що надходить від органів досудового розслідування, повинна бути достовірною, перевіреною та відповідати стандартам міжнародного права. У цьому контексті значну роль відіграють електронні системи криміналістичного обліку, автоматизовані бази даних та засоби ідентифікації осіб – зокрема, інтегровані ДНК-реєстри, дактилоскопічні й портретні бази даних, створені за підтримки МВС та міжнародних партнерів. Їх використання забезпечує швидке встановлення особи навіть у випадках, коли її місцезнаходження невідоме або особа змінила зовнішність чи документи. Окремим викликом залишається розшук

військовослужбовців та представників окупаційних адміністрацій, які переховуються на території іноземних держав. За цих умов Україна активно використовує можливості міжнародного розшуку не лише для встановлення місця перебування таких осіб, а й для формування доказової бази щодо вчинення ними воєнних злочинів. Практика останніх років засвідчує, що запити України до Інтерполу часто супроводжуються додатковими матеріалами – рішеннями слідчих суддів, висновками судово-медичних експертиз, протоколами допитів свідків, фото- та відеоматеріалами, що фіксують обставини злочинів, вчинених проти цивільного населення. Такий підхід підвищує ефективність міжнародного розшуку і зміцнює довіру між державами.

У разі встановлення місця перебування розшукуваної особи на території іноземної держави, Інтерпол невідкладно інформує про це ініціатора розшуку, а також повідомляє Офіс Генерального прокурора, Головне слідче управління або Департамент карного розшуку Національної поліції України, а за потреби – інші органи досудового розслідування відповідно до підслідності. Після отримання повідомлення про місцезнаходження особи орган-ініціатор розшуку зобов'язаний підготувати та направити обґрунтований запит про видачу (екстрадицію) особи. До запиту додаються матеріали кримінального провадження, що підтверджують правові підстави для екстрадиції, а також документи, що ідентифікують розшукувану особу.

Після опрацювання отриманих матеріалів НЦБ Інтерполу інформує Офіс Генерального прокурора, який здійснює перевірку їх повноти, законності та відповідності міжнародним вимогам. У разі належного оформлення документів, Офіс готує офіційний запит про видачу (екстрадицію), який надсилається до компетентного органу іноземної держави. Засвідчена копія такого запиту може бути направлена до НЦБ Інтерполу відповідної країни для оперативного інформування її правоохоронних органів та координації подальших дій. У випадку, коли від компетентних органів іноземної держави надходить згода на екстрадицію і підтверджується факт затримання або арешту розшукуваної особи,

Офіс Генерального прокурора надає доручення Національній поліції України щодо організації прийому, супроводу і доставки цієї особи на територію України.

У разі досягнення результату або втрати необхідності розшуку, орган, який його ініціював, ухвалює постанову про його припинення. Відповідне повідомлення разом із копією постанови надсилається до НЦБ Інтерполу в Україні, яке, на підставі отриманих документів, інформує Генеральний секретаріат Інтерполу та розсилає повідомлення про припинення розшуку до національних бюро тих країн, на території яких проводилися пошукові заходи [63].

За умови, коли розшук оголошувався в усіх країнах-членах Інтерполу, НЦБ готує міжнародне повідомлення (циркуляр) про припинення розшуку, яке через канали Генерального секретаріату Інтерполу доводиться до відома всіх національних бюро. Якщо ж у ході розшуку Генеральний секретаріат видавав офіційне міжнародне повідомлення (Red Notice або Blue Notice), то країна-ініціатор розшуку повинна направити до Секретаріату офіційне клопотання про його скасування. Відомості про особу, щодо якої розшук припинено, зберігаються у базі даних Генерального секретаріату Інтерполу протягом п'яти років із моменту припинення, якщо за цей час не надходять додаткові запити або уточнення щодо її статусу. Така процедура дозволяє забезпечити оперативну перевірку інформації у разі повторного оголошення розшуку або надходження нових даних про правопорушення, пов'язані з цією особою [382].

У зв'язку з чим, на наш погляд, припинення міжнародного розшуку є невід'ємним завершальним елементом міжнародного розшукового циклу, який гарантує правову визначеність, належну інформаційну взаємодію між державами та системність зберігання даних у глобальній мережі Інтерполу. Водночас необхідно акцентувати увагу на тому, що нині одним із найбільш проблемних аспектів міжнародного розшуку є визначення правової природи «червоного циркуляра» (Red Notice) Інтерполу. Підрозділи поліції різних країн по-різному трактують його юридичне значення: у низці держав він сприймається як повноцінний ордер на арешт, який підлягає безумовному виконанню, тоді як в

інших – лише як інформаційне повідомлення, що потребує додаткового підтвердження у вигляді національного судового рішення або окремого запиту від держави-ініціатора. На 66-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу (1997 р.) було запропоновано уніфікувати підхід і надати «червоному повідомленню» статус офіційної підстави для арешту, проте з 92 держав лише 65 погодилися з цим рішенням. Україна, США та низка інших країн висловили позицію, що таке повідомлення не може розглядатися як самостійний кримінальний процесуальний документ, оскільки не передбачене їхнім національним законодавством [119; 63]. Незважаючи на це, ухвалена резолюція Генеральної Асамблеї Інтерполу визначає, що «червоне повідомлення» може вважатися обґрунтованим запитом для попереднього арешту, оскільки воно видається на підставі національного ордеру на арешт або іншого документа, що має аналогічну юридичну силу. Однак у правовій системі України досі відсутнє нормативне закріплення статусу «червоного повідомлення», а отже, воно не визнається самостійною підставою для затримання. Така правова невизначеність створює труднощі у практиці міжнародного співробітництва правоохоронних органів та може призводити до затягування процедур екстрадиції або відмови у тимчасовому арешті осіб, оголошених у міжнародний розшук.

Окрім цього, ефективність діяльності кримінальної поліції в частині міжнародного розшуку осіб прямо залежить від рівня організаційної спроможності та ресурсного забезпечення Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України. В умовах воєнного стану цей підрозділ відіграє ключову роль у координації міжнародних пошукових ініціатив, забезпеченні комунікації з Генеральним секретаріатом Інтерполу, а також у взаємодії з компетентними органами іноземних держав у питаннях екстрадиції та ідентифікації осіб, причетних до вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів. В умовах збройної агресії російської федерації особливої актуальності набуває оперативність і технологічна спроможність міжнародного розшуку. Тому одним із нагальних напрямів удосконалення діяльності кримінальної поліції є підсилення аналітичного та технічного

потенціалу Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва. Йдеться про модернізацію інформаційно-комунікаційних систем, які забезпечують інтеграцію національних обліків із базами даних Інтерполу, Європолу та інших партнерських структур. Використання сучасних цифрових технологій, зокрема систем автоматизованої ідентифікації осіб за біометричними параметрами (AFIS, DNA-Profiling), штучного інтелекту для аналізу великих масивів інформації та геоаналітичних інструментів, дозволить значно підвищити ефективність міжнародних розшукових операцій. Водночас потребує посилення інституційна взаємодія між кримінальною поліцією, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою та Офісом Генерального прокурора. Спільне використання міжнародних каналів Інтерполу, Європолу й інформаційної платформи I-24/7 повинно здійснюватися на єдиних стандартах інформаційної безпеки та правового захисту персональних даних. Необхідним є також розширення практики створення спільних міжнародних слідчих груп (JITs). Суттєвим напрямом розвитку міжнародного розшуку є удосконалення нормативно-правового регулювання. Чинне законодавство України не містить комплексного визначення порядку оголошення та реалізації міжнародного розшуку осіб, що призводить до різнотлумачень у слідчій та судовій практиці. Доцільним є доповнення Кримінального процесуального кодексу України окремими нормами, які б регламентували алгоритм взаємодії слідчого, прокурора та оперативного підрозділу під час ініціювання міжнародного розшуку каналами Інтерполу, визначали перелік документів, що додаються до запиту, та порядок фіксації факту публікації міжнародного повідомлення (Red Notice, Blue Notice тощо). Не менш важливим є підвищення рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів, безпосередньо залучених до міжнародного розшуку. Зокрема, необхідно посилити навчальні програми щодо правил Інтерполу з обробки даних, механізмів обміну інформацією, процедур видачі оповіщень різних типів («червоних», «синіх», «зелених» тощо), а також питань міжнародного права у сфері прав людини. Поглиблення знань щодо етичних, правових і технічних аспектів міжнародної поліцейської діяльності

сприятиме підвищенню ефективності виконання запитів, скороченню строків розшуку та мінімізації випадків неправомірного обмеження прав осіб. Окремо слід підкреслити, що в умовах воєнного стану розшук осіб, причетних до злочинів проти миру і безпеки людства набуває особливого міжнародного виміру. Участь правоохоронців України у таких процесах має не лише правовий, а й репутаційний ефект, адже підтверджує спроможність держави реалізовувати принцип невідворотності покарання навіть у надзвичайних умовах.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що міжнародний розшук є невід'ємним від міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, і спрямований на забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів можна констатувати, що правову основу міжнародного розшуку осіб становлять: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», інші закони, міжнародно-правові договори, учасником яких є Україна, а також відомчі нормативні акти, що регламентують діяльність Національного центрального бюро Інтерполу. Водночас чинне нормативне регулювання має фрагментарний характер, адже значна частина процедурних положень закріплена на рівні підзаконних актів, що не забезпечує належного рівня правової визначеності. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у системному вдосконаленні законодавчої бази міжнародного розшуку та її уніфікації відповідно до міжнародних стандартів.

Аналіз норм КПК України дозволяє дійти висновку, що сам факт винесення постанови прокурора про оголошення особи в розшук не може вважатися підтвердженням її перебування в міжнародному розшуку, якщо відсутні документи, що свідчать про публікацію відповідного повідомлення каналами Інтерполу. Таким чином, за нинішнього стану кримінального процесуального законодавства та суперечливої судової практики, питання процесуального статусу «міжнародно розшукуваної особи» потребує чіткого законодавчого врегулювання, яке унеможливить формальний підхід до ініціювання міжнародного розшуку.

Проведене дослідження дало змогу визначити основні етапи організації міжнародного розшуку осіб, які включають: виявлення та встановлення осіб, що переховуються від органів досудового розслідування або суду; збирання доказів і відомостей, які підтверджують перебування особи за межами України, складання запиту й додаткових документів; направлення запиту до НЦБ Інтерполу в Україні, що є підставою для ініціювання міжнародного розшуку; виконання пошукових заходів у державах-учасниках Інтерполу після отримання повідомлення Генерального секретаріату, взаємне інформування між НЦБ та державою-ініціатором; припинення міжнародного розшуку після досягнення його мети або завершення строку дії [48].

Отже, міжнародний розшук є складним багаторівневим процесом, який поєднує національні механізми кримінального переслідування з глобальними засобами поліцейської взаємодії, і потребує подальшого вдосконалення на законодавчому, організаційному та технічному рівнях для підвищення його ефективності в сучасних умовах міжнародної безпеки.

Висновки до розділу 2

1. Вивчено зарубіжний досвід організації та практики міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що дало змогу визначити спільні риси й особливості його правового регулювання в Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу (Польщі, Німеччині, Італії, Франції, Швейцарії, Австрії та інших державах). Проведений аналіз засвідчив, що у більшості з цих країн міжнародне співробітництво під час кримінального провадження має комплексний та інституційний характер і здійснюється у тісній взаємодії із міжнародними установами та організаціями, судовими та правоохоронними органами.

З'ясовано, що європейські держави здебільшого дотримуються моделі системного правового регулювання, у межах якої питання видачі осіб, взаємної

правової допомоги, визнання та виконання іноземних судових рішень закріплені у спеціальних розділах кримінально-процесуальних кодексів. Найбільш послідовно цей підхід реалізовано в Німеччині (IRG), Італії (Codice di Procedura Penale) та Швейцарії (EIMP), де передбачено чіткі процесуальні процедури співробітництва, визначено компетенцію органів, порядок обігу документів і гарантії прав учасників кримінального провадження. Водночас у правових системах низки інших держав (зокрема, США, Великої Британії) переважає децентралізована модель, у межах якої міжнародне співробітництво регулюється окремими нормативно-правовими актами, меморандумами чи спеціальними міжвідомчими угодами. Такий підхід забезпечує оперативність реагування на виклики кримінального характеру, але водночас створює ризики неповної уніфікації процедур.

Порівняльно-правовий аналіз показав, що системна деталізація норм, властива континентальним правовим системам, дозволяє уникнути правової невизначеності та підвищити результативність міжнародного співробітництва. Навпаки, у державах, де відсутнє законодавче врегулювання процесуальних аспектів, ефективність співробітництва значно знижується навіть за наявності ратифікованих міжнародних конвенцій.

Результати аналізу зарубіжного досвіду мають важливу практичну цінність для вдосконалення українського кримінального процесу, зокрема у частині створення та функціонування спільних слідчих груп (JITs), обміну доказами та інформацією, а також інтеграції України в єдину систему міжнародної кримінальної юстиції.

2. Розкрито систему основних суб'єктів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та їхній правовий статус, що дало змогу розробити науково обґрунтовану класифікацію за рівнями компетенції та характером участі у реалізації міжнародних зобов'язань України. У межах дослідження встановлено, що така класифікація доцільна на трьох взаємопов'язаних рівнях (макро-, мезо- та мікрорівні).

До макрорівня віднесено стратегічних суб'єктів, які формують політико-правові засади та визначають напрями зовнішньої правової політики держави: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, а також Міністерство закордонних справ, посольства та консульства. Їхня діяльність забезпечує нормативну, організаційну та дипломатичну основу міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції. На мезорівні діють спеціалізовані (центральні та компетентні) органи, а саме: Міністерство юстиції України, Офіс Генерального прокурора, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України, Національна поліція та ін. Саме вони забезпечують практичну реалізацію основних форм міжнародного співробітництва. Мікрорівень представлений безпосередніми виконавцями (слідчими, детективами та прокурорами, які здійснюють процесуальні дії в межах міжнародних запитів, ініціюють їх направлення та забезпечують фіксацію результатів співробітництва). Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень показало, що вже на початковому етапі досудового слідства майже у кожному п'ятому випадку виникає необхідність звернення через канали Інтерполу або Європолу до компетентних органів іноземних держав, що підтверджує реальну потребу у налагодженій міжвідомчій координації.

З метою удосконалення правового регулювання запропоновано також додаткову класифікацію суб'єктів міжнародного співробітництва за критерієм функціонального навантаження, що передбачає виокремлення: ініціаторів співробітництва (органи досудового розслідування, прокуратура, суд); посередників (дипломатичні представництва, МЗС); виконавців (компетентні органи держав, міжнародні організації, зокрема Інтерпол, Європол, Євроюст).

З'ясовано, що наявна система суб'єктів міжнародного співробітництва в Україні має чітку багаторівневу структуру, однак потребує подальшого вдосконалення. З метою усунення виявлених недоліків доцільним є розроблення та прийняття *спільного міжвідомчого нормативного акту* – Інструкції, погодженої між Міністерством юстиції, Офісом Генерального прокурора, МВС, СБУ, НАБУ, ДБР, БЕБ та МЗС України, у якій було б врегульовано порядок

взаємодії під час виконання міжнародних запитів, створення спільних слідчих груп, обміну інформацією, а також алгоритми реагування на міжнародні доручення в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Такий документ дозволить систематизувати наявну практику, уникнути дублювання функцій і забезпечити єдину координаційну політику держави у сфері міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

3. Визначено нормативно-правове забезпечення та практичні аспекти здійснення міжнародного розшуку осіб у кримінальному провадженні. На підставі аналізу наукових поглядів запропоновано під цим процесом розуміти регламентований нормами національного та міжнародного права комплекс оперативно-розшукових, адміністративно-перевірочних, а також слідчих (розшукових) дій, що здійснюються за запитами спеціально уповноважених органів держав методами та засобами правоохоронних органів запитуваних країн та координуються Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол, з метою встановлення місцезнаходження осіб, оголошених у розшук.

Виокремлено основні етапи організації міжнародного розшуку осіб, серед яких: виявлення та встановлення осіб, що переховуються від органів досудового розслідування або суду; збирання доказів і відомостей, які підтверджують перебування особи за межами України; складання та направлення запиту до НЦБ Інтерполу України; проведення пошукових заходів у державах-учасниках після публікації відповідного повідомлення Генеральним секретаріатом Інтерполу; припинення розшуку після досягнення його мети або завершення строку дії повідомлення.

Установлено, що сам факт винесення постанови прокурора про оголошення особи в розшук не є підтвердженням міжнародного розшуку, якщо відсутні документи, що свідчать про публікацію повідомлення каналами Інтерполу. Така ситуація створює ризики порушення процесуальних прав особи та ускладнює подальше здійснення екстрадиції. Тому необхідним є законодавче врегулювання статусу «міжнародно розшукуваної особи», що унеможливить формальний підхід до ініціювання розшуку.

З метою усунення правової невизначеності, доцільно доповнити КПК окремою статтею: *Стаття 281-1. Міжнародний розшук особи*, у якій необхідно: визначити поняття «*міжнародний розшук*» як процесуальну форму реалізації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; закріпити підстави для оголошення особи в міжнародний розшук, порядок його ініціювання, компетенцію уповноважених органів; встановити обов'язок слідчого чи прокурора долучати до матеріалів провадження підтвердження публікації «Red Notice» або еквівалентного повідомлення Інтерполу; передбачити процесуальні наслідки для сторін кримінального провадження у разі відсутності такого підтвердження (зокрема, недопустимість посилення на факт міжнародного розшуку як правової підстави для тримання під вартою чи екстрадиційного арешту); визначити порядок припинення міжнародного розшуку та інформування відповідних органів.

Окрім цього, запропоновано прийняти у новій редакції *Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол*, у якій необхідно передбачити положення щодо ініціювання, координації та припинення міжнародного розшуку осіб, а також врегулювати алгоритм взаємодії між Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора, СБУ, ДБР, НАБУ, БЕБ, Національним центральним бюро Інтерполу та Міністерством юстиції України. Такий підзаконний нормативно-правовий акт має визначити чіткі етапи обміну інформацією, критерії внесення відомостей до бази даних Інтерполу, строки реагування на міжнародні запити та механізми контролю за їх виконанням, що забезпечить прозорість і узгодженість дій компетентних органів під час здійснення міжнародного розшуку.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1 Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні

З моменту повномасштабного військового вторгнення Україна щоденно фіксує сотні воєнних злочинів, які мають не лише національне, а й міжнародне значення. В умовах, коли злочинці перетинають кордони, а докази можуть збиратись на території інших держав, міжнародна правова допомога стає реальним інструментом забезпечення доказової бази та притягнення винних осіб до відповідальності, незалежно від їхнього громадянства чи місця перебування. Сьогодні міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні для України – це справа національної безпеки. Успішне документування злочинів агресії, депортацій, катувань, розстрілів цивільного населення можливе лише завдяки ефективній координації між українськими та іноземними правоохоронними органами. У цьому процесі правова допомога при проведенні процесуальних дій є механізмом, який забезпечує зв'язок між внутрішньою юрисдикцією та міжнародною системою правосуддя. Водночас воєнний стан виявив низку прогалин і суперечностей у процедурі реалізації запитів про правову допомогу. Відсутність строків реагування, недосконалість порядку легалізації доказів, а також брак технічних можливостей для проведення слідчих (розшукових) дій у дистанційному форматі ускладнює міжнародне співробітництво.

Відповідно до положень КПК України «міжнародна правова допомога» – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною

судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України). Така допомога є найпоширенішою формою міжнародного співробітництва на досудовому розслідуванні. На території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги проводять процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором (ст. 561 КПК України) [174]. Така допомога є офіційною діяльністю державних органів, що виконується на основі міжнародних договорів. Договори про правову допомогу забезпечують максимально повне здійснення національної юрисдикції. З появою міжнародних судових інстанцій, міжнародні договори можуть включати положення про надання правової допомоги для реалізації міжнародної кримінальної юрисдикції. Базовими міжнародними правовими актами є, по-перше, конвенції Ради Європи (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. [92], Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. [93], Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. [90], Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів 1974 р. [95], Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму 2005 р. [150] та ін.); по-друге, конвенції ООН: Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р. [207], Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. [304], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. [209], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [136], Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 р. [206] та ін.); по-третє, двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях із різними країнами (Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах від 23 вересня 1996 р., Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 10 лютого 2000 р. та ін.) та міжвідомчі нормативно-правові акти (Угода між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання ст. 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові

відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 р., Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Польща в боротьбі із злочинністю від 12 березня 1992 р. та ін.); по-четверте, рішення ЄСПЛ («Нечипорук і Йонкало проти України», «Доронін проти України», «Шабельник проти України», «Боротюк проти України», «Балицький проти України», «Загородній проти України», «Тодоров проти України», «Довженко проти України», «Іглін проти України» та ін. [372]); по-п'яте, законодавство України (КПК України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність, Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження [115], наказ Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва» [287] та ін.) [305].

Проте, у разі, коли міжнародний договір відсутній, співробітництво відбувається на принципах взаємності, на підставі запиту від іншої держави або міжнародної організації. Принцип взаємності передбачає, що країна, яка звертається із запитом про міжнародну правову допомогу, зобов'язується прийняти і розглянути аналогічний запит від іншої країни у майбутньому.

Загальним правилом є те, що процесуальні дії можуть проводитися на прохання запитуючої сторони на засадах взаємності. Проте обсяг таких дій має узгоджуватися із засадами кримінального провадження, визначеними КПК України, та не суперечити їм. Недотримання цих засад, зокрема, порушення процесуальної форми, збирання доказів у спосіб, не передбачений законом або з порушенням прав людини, може призвести до визнання отриманих доказів недопустимими, а отже, до неможливості досягнення мети кримінального провадження. При цьому, у сучасній кримінальній процесуальній доктрині питання визначення поняття «процесуальні дії» залишається дискусійним, оскільки науковці пропонують різні підходи до його розуміння та

співвідношення з іншими процесуальними категоріями. Так, В. В. Зуєв, погоджуючись із позицією С. Я. Фурси, підкреслює, що будь-яка процесуальна дія може бути виражена як в активній, так і в пасивній формі поведінки суб'єкта процесу. Зокрема, такі права, як ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, участь у судовому засіданні, заявлення клопотань і відводів чи оскарження судових рішень, реалізуються шляхом активної поведінки. Водночас існують і процесуальні обов'язки, що виражаються у пасивній формі, наприклад, обов'язок не перешкоджати здійсненню процесуальних дій іншими учасниками або дотримуватись встановленого порядку під час судового розгляду [111, с. 63]. Відтак, процесуальні дії можна визначити як передбачені кримінальним процесуальним законом дії суб'єктів провадження, спрямовані на досягнення цілей кримінального процесу – збирання, перевірку, оцінку доказів та забезпечення прав учасників [322, с. 5].

Водночас таке тлумачення не є вичерпним, адже мета процесуальних дій не обмежується лише доказуванням. Їхнє значення значно ширше, а саме процесуальні дії забезпечують реалізацію всієї процедури кримінального провадження. Наприклад, внесення відомостей до ЄРДР, відповідно до ст. 214 КПК України, також є процесуальною дією, без якої розпочати розслідування взагалі неможливо. Цей етап є первинною ланкою всієї доказової діяльності, оскільки без реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення будь-які отримані матеріали не можуть визнаватися доказами, за винятком огляду місця події, проведеного до внесення відомостей до ЄРДР.

До процесуальних дій належать також звернення підозрюваного з клопотаннями чи відводами, що передбачені ст. 42 та ст. 220 КПК України. Такі дії мають визначену процесуальну форму та фіксують правову позицію сторони провадження. Сукупність документів, створених у результаті проведення процесуальних дій (клопотань, запитів, постанов тощо), становить процесуальну основу матеріалів кримінального провадження і засвідчує його рух у межах встановленої законом процедури. Таку позицію поділяє і Д. О. Михайлик, який наголошує, що процесуальні дії – це дії, що здійснюються уповноваженими

суб'єктами кримінального провадження з метою досягнення завдань кримінального процесу на кожній його стадії, на підставі та у спосіб, визначений КПК України [204, с. 219–221].

Важливо розмежовувати процесуальні та слідчі дії. Як слушно зазначає Ю. М. Чорноус, поняття процесуальних дій є ширшим, оскільки охоплює всі дії, передбачені кримінальним процесуальним законом [387, с. 96]. Слідчі ж дії – це лише один із різновидів процесуальних, адже вони безпосередньо спрямовані на здобуття доказів. У цьому контексті Ю. В. Терещенко підтримує думку про те, що співвідношення між ними має характер «цілого і частини»: усі слідчі дії є процесуальними, але не всі процесуальні дії – слідчі [352, с. 170]. Зазначене розмежування має практичне значення, зокрема, у сфері міжнародного співробітництва. Коли Україна звертається із запитом про надання міжнародної правової допомоги, вона просить іноземні компетентні органи провести саме процесуальні дії, а не лише слідчі. Це пояснюється тим, що зміст міжнародної правової допомоги не обмежується розслідуванням конкретного злочину, а охоплює й дії, пов'язані з фіксацією, передачею, засвідченням, перекладом або легалізацією матеріалів, забезпеченням явки свідків, повідомленням про процесуальні рішення, організацією відеоконференцій тощо. Усі ці заходи не мають самостійного доказового значення, але забезпечують реалізацію завдань кримінального провадження, а тому також належать до процесуальних дій [128].

До процесуальних дій і заходів, які можуть бути здійснені в рамках надання правової допомоги у розслідуванні кримінальних правопорушень, відносяться: по-перше, дії, передбачені КПК України; по-друге, дії, проведення яких передбачене міжнародними договорами України, такі як: опитування, розшук, арешт та конфіскація майна чи доходів, отриманих незаконним шляхом, отримання заяв, спостереження, зокрема електронне (ст. 12–14, 18, 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності); термінове збереження комп'ютерних даних і часткове розкриття даних про рух інформації; обшук та арешт комп'ютерних даних, які зберігаються; збирання даних про рух інформації в реальному часі; перехоплення даних змісту інформації (ст. ст. 16–

21 Конвенції про кіберзлочинність); проведення обшуку і накладення арешту, а також заморожування; виявлення, заморожування та відстеження доходів від злочинів; вилучення активів (ст. 46 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.).

Як слушно зауважує вже згадувана нами Ю. М. Чорноус, у межах надання міжнародної правової допомоги на етапі досудового розслідування у справах про злочини міжнародного характеру може здійснюватися весь спектр процесуальних дій, передбачених положеннями КПК України або міжнародними договорами, учасницею яких є Україна. До таких дій належать, зокрема, надання різного роду інформації – довідкових даних, матеріалів перевірок, відомостей з криміналістичних обліків, характеристик особи, відомостей про її громадянство, перетин державного кордону, даних про транспортні засоби, їх власників, а також про реєстрацію юридичних осіб. Окрім інформаційних запитів, міжнародна правова допомога охоплює практичні заходи із встановлення місцезнаходження осіб, транспортних засобів чи юридичних осіб, а також проведення окремих процесуальних дій, зокрема, вручення процесуальних документів, наприклад, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передачу речових доказів, визнання особи потерпілою чи цивільним позивачем. Важливим напрямом співробітництва є й проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема: допити свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених; пред'явлення для впізнання; обшук і виїмка; отримання зразків для порівняльного дослідження (почерку, слини, відбитків пальців); проведення експертних досліджень та зняття інформації з каналів зв'язку [388, с. 270]. Окрім цього, вчена пропонує системну класифікацію процесуальних дій, що можуть бути предметом міжнародної правової допомоги. До них належать: процесуальні дії, передбачені безпосередньо у розділі IX КПК України; слідчі (розшукові) дії, передбачені главою 20 КПК України; негласні слідчі (розшукові) дії, визначені главою 21 КПК України; інші процесуальні дії, що забезпечують повноцінне здійснення провадження [387, с. 97–98]. Окрему групу становлять процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами, які можуть бути проведені за погодженням сторін. До них, як уже було зазначено, належать, зокрема,

опитування сторін кримінального провадження та інших осіб, ідентифікація осіб чи предметів, обмін інформацією та доказами, створення спільних слідчих груп тощо – дії, що передбачені положеннями двосторонніх договорів України з окремими державами [387, с. 98; 77; 79; 78] тощо.

На нашу думку, окрім вищезазначеного, процесуальні дії можна поділити на дві групи залежно від потреби в отриманні спеціального дозволу: а) ті, що не потребують дозволу прокурора чи суду; б) ті, що потребують такого дозволу, який надається у загальному порядку з дотриманням процесуальних вимог національного законодавства, навіть якщо законодавство запитуючої держави такого дозволу не вимагає [211, с. 17–18].

Результати анкетування працівників органів досудового розслідування свідчать, що запити, спрямовані компетентним органам іноземних держав, найчастіше містять прохання про проведення процесуальних дій, пов'язаних із допитом осіб – такий запит зустрічався у 54,2 % випадків. Значно рідше ініціювалися дії щодо пред'явлення для впізнання (4,2 %), отримання зразків для порівняльного дослідження (3,5 %), проведення огляду (1,8 %) та обшуку (0,5 %)(додаток В). Тому допит є найпоширенішою та найзатребуванішою формою процесуальної взаємодії у межах міжнародної правової допомоги, що пояснюється його універсальним характером і значною доказовою цінністю отриманої інформації.

Аналізуючи положення міжнародно-правових актів, Н. М. Ахтирська та О. Ю. Костюченко звертають увагу на те, що у практиці міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях терміни «запит», «доручення», «клопотання» та «прохання» застосовуються без чіткого розмежування чи додаткового тлумачення, хоча з точки зору правозастосування вони мають різне смислове навантаження. Авторки зауважують, що з позиції дії зазначені поняття є тотожними, адже всі вони відображають звернення уповноваженого органу однієї держави до компетентного органу іншої з метою виконання певних процесуальних завдань. Водночас з точки зору форми документа та його змісту між ними існують принципові відмінності. Так, доручення визначається як один

із різновидів запиту про надання міжнародної правової допомоги, який складається центральним компетентним органом запитуючої держави. Звернення розглядається як прохання надати інформацію або відомості, що містяться в офіційних базах даних запитуваної сторони, без проведення слідчих чи розшукових дій. Натомість клопотання як форма міжнародного запиту спрямоване на отримання доказів шляхом проведення процесуальних (слідчих або розшукових) дій на території іноземної держави [83; 9].

Алгоритм дій щодо оформлення запиту про міжнародно-правову допомогу:

I. Оформлення запиту про міжнародно-правову допомогу судом, прокурором або слідчим за погодженням із прокурором на направлення його до уповноваженого (центрального) органу України. Досліджуючи зміст запитів про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, А. Б. Антонюк слушно зазначає, що їх основною ознакою є обґрунтованість. Вона має ґрунтуватися на фактичних даних, які підтверджують вчинення кримінального правопорушення, і свідчити про неможливість отримання необхідних доказів іншими засобами, тобто без залучення іноземних компетентних органів. Саме відсутність альтернативного способу проведення процесуальної дії на території України є підставою для звернення із запитом про міжнародну допомогу [4, с. 68].

II. Розгляд запиту уповноваженим (центральним) органом України на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України.

Уповноважений (центральный) орган України протягом десяти днів надсилає 1) запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом, або 2) всі матеріали повертаються відповідному органу України (автору запиту) з викладом недоліків (для їх усунення).

О. І. Коваль, аналізуючи структуру та зміст запиту про міжнародну правову допомогу на стадії досудового розслідування, підкреслює необхідність

урахування правових особливостей держави, до якої спрямовується запит. На думку дослідниці, під час його підготовки слід чітко визначати характер запитуваної процесуальної дії, її мету та очікуваний доказовий результат. Це обумовлено тим, що договірні держави можуть належати до різних правових систем, де порядок проведення процесуальних дій, їх процесуальне оформлення та способи доказування мають суттєві відмінності. Крім того, вчена слушно зауважує, що вимоги, передбачені ст. 552 КПК України, не є вичерпними та можуть конкретизуватися або розширюватися положеннями міжнародних договорів. Прикладами таких є двосторонні угоди України з Канадою, Республікою Казахстан, Республікою Індія, Урядом Малайзії, Сирійською Арабською Республікою, Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка, Республікою Панама та Федеративною Республікою Бразилія [126, с. 215].

Отже, якщо уповноважений (центральний) орган України вважатиме обґрунтованим запит слідчого, прокурора чи суду, він приймає рішення про направлення запиту іноземній державі. Так, протягом десяти днів уповноважений (центральний) орган України надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної (яку запитують) сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом.

III. Запит про правову допомогу надсилається іноземній державі на підставі міжнародного договору України, а у разі, якщо Україна не є суб'єктом договірних відносин з такою іноземною державою, то на засадах взаємності (ч. 3 ст. 544 КПК України). Така засада означає, що уповноважений (центральний) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги.

Зі свого боку, уповноважений (центральний) орган України розглядає запит іноземної держави лише за наявності письмової гарантії запитуючої сторони прийняти і розглянути в майбутньому запит України на засадах взаємності. За відсутності міжнародного договору з відповідною державою,

уповноважений (центральний) орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до МЗС України для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом.

Міжнародними договорами та ст. 552 КПК України передбачено зміст та правову форму запиту про правову допомогу, що складається в письмовому вигляді.

Запит містить:

- 1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;
- 2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;
- 3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога;
- 4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;
- 5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;
- 6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження;
- 7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження;
- 8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності;
- 9) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони [174].

Важливим аспектом підготовки міжнародного запиту, наприклад, про вручення процесуальних документів, є дотримання мовних і процедурних вимог,

що гарантують можливість адресату повноцінно реалізувати свої права у кримінальному провадженні. Документи, які підлягають врученню, повинні бути складені або перекладені мовою, яку розуміє особа, що отримує ці документи. Таке положення покликане запобігти порушенню принципу поінформованості сторін та забезпечити їхню реальну участь у процесі. Суд обов'язково зазначає відповідну інформацію у тексті запиту (доручення), що сприяє належному виконанню доручення іноземною стороною.

До запиту про вручення документів про виклик особи, яка перебуває за межами України, додається повістка, оформлена відповідно до вимог національного кримінального процесуального законодавства. У ній зазначаються основні відомості, зокрема час, місце, мета виклику та наслідки неявки, що забезпечує прозорість і передбачуваність процесу. Водночас у запиті обов'язково наводяться положення міжнародного договору України, яким передбачено гарантії недоторканності особи, що добровільно з'явилася на виклик до органів досудового розслідування чи суду запитуючої держави. Якщо ж міжнародний договір не містить відповідних норм, застосовуються положення частин 2 і 3 ст. 566 КПК України, які визначають аналогічні гарантії для такої особи, зокрема недопущення затримання чи притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, вчинені до виїзду з держави проживання [174].

Окремо встановлено, що викликана особа, крім підозрюваного та обвинуваченого, має бути заздалегідь поінформована про розмір і порядок компенсації витрат, пов'язаних із прибуттям до суду. Така норма забезпечує не лише процесуальну справедливість, а й дотримання принципів рівності сторін і поваги до людської гідності, що узгоджується з міжнародними стандартами, передбаченими практикою ЄСПЛ. Якщо запит стосується проведення допиту в режимі відеоконференції, він має містити детальний технічний опис вимог до обладнання, контактні дані відповідальних осіб, пропозиції щодо дати, часу проведення та пробного тестування зв'язку. Натомість, це дозволяє забезпечити безперебійний технічний процес і належну ідентифікацію учасників, що є важливою умовою допустимості доказів, отриманих у такий спосіб. У випадках,

коли це доцільно, в одному запиті може поєднуватися кілька видів прохання, наприклад, про вручення документів, проведення процесуальних дій чи іншу правову допомогу, якщо вони стосуються однієї й тієї ж особи або взаємопов'язаних обставин. Така консолідація запитів сприяє оперативності міжнародної взаємодії та зменшує навантаження на центральні органи. У тих ситуаціях, коли порядок міжнародної правової допомоги визначений міжнародним договором України, суд використовує спеціальні формуляри, затверджені відповідним договором. В інших випадках допускається застосування модельних зразків запитів (доручень), що відповідають вимогам міжнародної практики, зокрема щодо вручення документів, виклику осіб до суду, проведення допиту в режимі відео- чи телефонної конференції, а також отримання інформації, необхідної для кримінального провадження [173, с. 732].

Окрім цього, варто зазначити, що зміст і структура запиту про проведення допиту особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого мають відповідати міжнародним стандартам процесуальної взаємодії держав. Однією з вимог є додання до запиту належним чином засвідченого витягу з відповідних статей КПК України, які передбачають процесуальні права та обов'язки зазначеної особи. Такий витяг слугує важливим інструментом забезпечення гарантій захисту особи в межах міжнародного кримінального провадження, оскільки дозволяє компетентним органам іноземної держави ознайомити допитувану особу з її правовим статусом відповідно до українського законодавства. Зокрема, цей документ має містити інформацію про право особи відмовитися давати показання проти себе, членів сім'ї або близьких родичів, про можливість користування допомогою захисника, право давати показання рідною мовою або мовою, якою вона володіє, а також право подавати зауваження, заяви та клопотання. Зазначене інформування відповідає як вимогам національного законодавства, так і стандартам, закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що гарантує право кожного на справедливий суд і належну процесуальну процедуру. Крім того, до запиту обов'язково додається перелік конкретних

запитань, які пропонується поставити під час допиту, або опис відомостей, які необхідно отримати від особи. Це дозволяє іноземному компетентному органу чітко визначити межі процесуальної дії, уникнути виходу за предмет запиту та забезпечити отримання належних доказів. Наявність такого переліку забезпечує ефективність і точність виконання міжнародного доручення, водночас зберігаючи принципи змагальності та забезпечення прав сторін кримінального провадження [173].

У випадках, коли запит стосується проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна, тобто таких процесуальних дій, для яких за кримінальним процесуальним законодавством України обов'язковим є отримання судового дозволу, до запиту неодмінно додаються докази, що підтверджують необхідність їх проведення. Ця вимога має не лише формальний, а й гарантійний характер, оскільки забезпечує дотримання прав осіб, щодо яких такі дії плануються, та дозволяє компетентним органам іноземної держави об'єктивно оцінити правомірність і пропорційність запитуваних заходів. У практиці міжнародного співробітництва така доказова база зазвичай включає копії процесуальних документів (ухвал суду, протоколів, постанов слідчого чи прокурора), які засвідчують, що ініціатива проведення обшуку або арешту майна обґрунтована фактичними даними, отриманими в межах кримінального провадження. Зокрема, наводяться обставини, що свідчать про зв'язок об'єкта пошуку з предметом злочину, про місце зберігання речових доказів або активів, які можуть бути предметом конфіскації чи відшкодування завданої шкоди. Крім того, у запиті детально пояснюється правова підстава для проведення зазначених дій відповідно до статей КПК України, які регулюють процедуру отримання судового дозволу. Такі роз'яснення необхідні для того, щоб компетентний орган запитуваної держави мав змогу переконатися у відповідності запиту принципам законності, а саме: відсутності ознак свавільного втручання у приватне життя, що прямо передбачено ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас для підвищення рівня довіри між державами у сфері міжнародної правової допомоги до запиту може також додаватися обґрунтоване

пояснення щодо очікуваних результатів проведення процесуальної дії, зокрема, яких доказів планується досягти, яким чином вони сприятимуть встановленню істини у справі та чи можливо їх отримати іншим способом [143].

Зі свого боку, вимоги ст. 556 КПК України створюють передумови для використання принципу конфіденційності під час міжнародної допомоги. Конфіденційність (confidentiality, privacy) – властивість не підлягати розголосові, довірливість, секретність, приватність [30]. Згідно із запитом запитуючої сторони уповноважений орган України має право вживати додаткових заходів для забезпечення конфіденційності факту отримання запиту про міжнародну правову допомогу, його змісту та інформації, отриманої в результаті його виконання. Відповідно до ст. 553 КПК України докази та відомості, отримані від запитуваної сторони внаслідок виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит. Якщо запит компетентного органу України був переданий з порушенням встановленого порядку, отримані відомості не можуть визнаватися судом допустимими.

Алгоритм дій щодо розгляду запиту іноземного компетентного органу про міжнародну правову допомогу включає наступні етапи:

1. Розгляд уповноваженим органом України отриманого запиту на предмет обґрунтованості та відповідності вимогам законів або міжнародних договорів України.

2. Направлення запиту компетентному органу на території України для виконання. Офіс Генерального прокурора може надавати вказівки щодо забезпечення належного, повного та своєчасного виконання запиту, які є обов'язковими для виконання.

Винятково уповноважений орган України приймає рішення за запитом про міжнародну правову допомогу щодо:

- 1) присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання допомоги. У разі надходження такого запиту, його копія невідкладно надсилається для вирішення;

2) надання гарантій щодо умов виконання запиту та отримання таких гарантій від інших держав;

3) тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання, для участі у слідчих та інших процесуальних діях.

Згідно зі ст. 555 КПК України уповноважений орган України зобов'язаний повідомити про результати розгляду запиту [174].

Отже, запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця. Проблематика законодавчого врегулювання процедури продовження строку виконання міжнародного запиту або прохання запитуючої держави була ґрунтовно досліджена у праці О. І. Коваль «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у стадії досудового розслідування» [127]. Авторка слушно зауважує, що чинний КПК України не визначає ані строку, протягом якого уповноважений орган може звернутися із проханням про продовження терміну виконання запиту, ані меж, на які цей строк може бути продовжений. Така невизначеність створює прогалину у процесуальному регулюванні міжнародного співробітництва та ускладнює забезпечення своєчасного виконання зобов'язань України перед іноземними партнерами. У зв'язку з цим науковиця пропонує доповнити ст. 558 КПК України відповідними положеннями. Водночас, на нашу думку, необхідність у внесенні таких змін є дискусійною. Наказом Офісу Генерального прокурора «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва» від 12 вересня 2023 р. № 258 уже передбачено порядок продовження строків виконання запитів. Зокрема, у разі, коли виконати запитувані процесуальні дії у встановлений законом строк неможливо, не пізніше ніж за п'ять днів до його закінчення має бути підготовлено й направлено до центрального органу обґрунтоване клопотання про необхідність продовження строку виконання. Якщо запит передбачає значний обсяг дій або матеріалів, відповідні документи надсилаються частинами до уповноваженого органу або безпосередньо до компетентного органу іноземної держави (за наявності

відповідного доручення). Відповідний механізм, закріплений у підзаконному акті, фактично врегульовує процес продовження строків без потреби внесення змін до КПК України [287].

Складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу.

Орган досудового розслідування передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених СРД та інших процесуальних дій.

У разі неможливості виконати запит про міжнародну правову допомогу, а також у разі відмови у наданні міжнародної правової допомоги з підстав, передбачених ст. 557 КПК України, уповноважений (центральний) орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, повертає такий запит компетентному органу іноземної держави із зазначенням причин [174].

КПК України передбачає проведення за запитом запитуючої сторони процесуальних дій, передбачених КПК України. Якщо для виконання запиту компетентного органу іноземної держави необхідно провести процесуальну дію, виконання якої в Україні можливе лише з дозволу прокурора або суду, така дія здійснюється лише за умови отримання відповідного дозволу в порядку, передбаченому КПК України, навіть якщо законодавство запитуючої сторони цього не передбачає.

Перелік та підстави застосування інших процесуальних дій, які можливі під час провадження за запитом, детально регламентовано главою 43 КПК України. Відповідно до ст. 572 КПК України особам, які вважають, що рішеннями, діями або бездіяльністю органів державної влади України, вчиненими у зв'язку з виконанням запиту про міжнародну правову допомогу,

завдано шкоди їхнім правам, свободам чи інтересам, мають право оскаржити їх рішення, дії та бездіяльність до суду.

Для проведення процесуальних дій у рамках міжнародної правової допомоги висувається низка вимог, зокрема врахування норм міжнародних договорів і національного законодавства як запитуваної, так і запитуючої держав. Основними процесуальними діями під час розслідування кримінальних правопорушень є допит (який зазвичай проводиться у режимі відеоконференції) та вручення документів. Підставою для проведення допиту у режимі відеоконференції є запит слідчого, який здійснює кримінальне провадження, до компетентного органу запитуваної держави. Цей запит обґрунтовує необхідність отримання показань із застосуванням відеоконференції та передбачений міжнародними договорами та чинним кримінальним процесуальним законодавством України. Допит за допомогою відеоконференції проводиться для запитуючої держави в режимі «реального часу» з дотриманням законодавства держави, в якій знаходиться допитувана особа, із можливістю контролю за допитуваним та усуненням впливу на нього з боку присутніх осіб [394, с. 211].

Значну роль відіграє зберігання та передача речових доказів і документів (ст. 549 КПК України), що здійснюється на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги [174]. Така передача може також здійснюватися в рамках екстрадиції особи, стосовно об'єктів, які додаються до відповідного клопотання.

Необхідно підкреслити перспективність створення та функціонування міжнародних слідчих груп, що сприятиме забезпеченню швидкого та об'єктивного досудового розслідування кримінальних правопорушень, ефективному пошуку підозрюваних, їхніх активів і майна, екстрадиції, наданню доказів та інших матеріальних об'єктів і документів, а також забезпеченню можливості безпосереднього спілкування слідчого з учасниками процесу. Незважаючи на обмежений національний практичний досвід у цьому питанні, проведення розслідувань спільними слідчими групами має суттєво підвищити ефективність практичної діяльності у таких кримінальних провадженнях.

З метою покращення правового регулювання співпраці слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав у процесі розслідування кримінальних правопорушень, необхідно внести зміни до ч. 2 ст. 562 КПК України «Процесуальні дії, які потребують спеціального дозволу» та викласти її в такій редакції: *«...2. У разі виконання запиту про міжнародну правову допомогу передбачає проведення на території іноземної держави процесуальної дії, здійснення якої в Україні допускається на підставі дозволу прокурора або суду, одержання такого дозволу в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковим лише тоді, коли відповідна вимога встановлена міжнародним договором України або законодавством запитуваної сторони як необхідна умова надання певного виду правової допомоги. Строк чинності зазначеного дозволу не поширюється на період виконання запиту компетентним органом іноземної держави, а його належним чином засвідчена копія додається до матеріалів запиту»*. Запропонована зміна дозволяє використовувати ухвалу слідчого судді, термін дії якої завершився, для обмеження прав та законних інтересів особи.

Передумовою успішної співпраці держав у розслідуванні на міжнародному рівні є швидке виявлення та фіксація слідів кримінальних правопорушень, а також збирання необхідних доказів. У рамках спрощеного надання взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях слід виокремити такі форми міжнародного співробітництва: проведення розслідувань працівниками поліції, які діятимуть під прикриттям або під вигаданими іменами; застосування технологій відеоконференцій; проведення транскордонних обшуків і вилучення інформації, переданої через телекомунікаційні мережі; створення міжнародних слідчо-оперативних груп для спільного проведення процесуальних дій на території декількох держав.

За кримінальним процесуальним законодавством порядок створення спільних слідчих груп унормовано ст. 571 КПК України. Склад спільних слідчих груп визначається в угоді про створення, тобто в письмовому договорі між двома або більше країнами чи уповноваженими інституціями, на основі якого в

подальшому функціонуватиме відповідна група. Крім того, кожна сторона угоди про створення слідчої групи призначає таких осіб:

1) керівника чи керівників спільної слідчої групи, відповідальних, зокрема, за нагляд за діяльністю спільної слідчої групи, коли вона здійснює свою діяльність на території відповідної держави;

2) членів спільної слідчої групи, якими переважно є представники правоохоронних органів, що здійснюватимуть слідчі дії та оперативні заходи, а також прокурори та слідчі судді [174; 32, с. 200].

До особливостей діяльності спільних слідчих груп та її членів належать:

1) діяльність спільних слідчих груп проводиться відповідно до законодавства держави, в якій вона працює, та під наглядом керівника, призначеного цією державою;

2) відряджені члени групи мають право бути присутніми під час розслідування, якщо тільки керівник спільної групи держави перебування не вирішить інакше за наявності на те підстав;

3) керівником спільних слідчих груп може бути доручено відрядженим членам здійснювати слідчі дії за згодою держави, де діє група, та держави, яка їх відрядила;

4) відряджені члени мають право ділитися зі слідчою групою інформацією, наявною у держави, яка їх відрядила. У разі виникнення підстав вони можуть ініціювати розслідування у державі перебування відповідно до умов, передбачених її національним законодавством [161];

5) якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія потребує надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому КПК України, лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони. При цьому строк дії такого дозволу не обмежується, а належно засвідчена копія дозволу долучається до матеріалів запиту [174].

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що ефективність міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні безпосередньо впливає на можливість органів досудового розслідування забезпечити повноту доказової бази, зібраної відповідно до міжнародних стандартів допустимості доказів, а також на здатність держави доводити факти воєнних злочинів у юрисдикціях іноземних судів та Міжнародного кримінального суду.

Проведений аналіз наукових позицій (Ю. М. Чорноус, О. І. Коваль, А. Б. Антонюк, Н. М. Ахтирської, О. Ю. Костюченко та ін.) і практичних аспектів виконання запитів свідчить про наявність системних проблем у нормативному та процедурному забезпеченні цієї діяльності. Практика міжнародного співробітництва показує, що ефективність надання правової допомоги залежить не лише від наявності правових механізмів, а й від професійної підготовки суб'єктів, що її здійснюють, зокрема прокурорів, слідчих і працівників центральних органів. Відсутність уніфікованих процедур створює ризик відмови іноземних держав у виконанні запитів або визнання зібраних доказів недопустимими. У цьому контексті особливого значення набуває застосування сучасних засобів комунікації, включно з проведенням слідчих дій у режимі відеоконференції, що дозволяє підвищити ефективність міжнародного співробітництва, зокрема у період воєнного стану.

3.2 Кримінальне провадження у порядку перейняття

З метою швидкого та ефективного досягнення завдань кримінального провадження, необхідним є проведення досудового розслідування та судового розгляду за місцем вчинення кримінального правопорушення. Тому держави й прагнуть забезпечити присутність особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, у межах власної територіальної юрисдикції. Зазвичай це здійснюється шляхом застосування передбачених законом заходів забезпечення

кримінального провадження, в тому числі і запобіжних заходів. У разі, якщо ж підозрюваний перебуває за межами юрисдикції, його повернення можливе за процедурою видачі (екстрадиції), що ґрунтується на міжнародних угодах між державами. Водночас існують випадки, коли у видачі відмовляють. Проте така відмова не означає безкарності, адже держава має забезпечити притягнення особи до відповідальності власними засобами. У цьому контексті особливу роль відіграє кримінальне провадження у порядку перейняття, яке набуло ще більшої актуальності в умовах запровадженого в Україні воєнного стану [159].

Існування такої форми співробітництва обумовлене принципом «видай або суди» (*aut dedere aut judicare*), унаслідок чого, коли видача особи для притягнення до кримінальної відповідальності неможлива, необхідно здійснювати перейняття кримінального провадження й вирішувати питання про подальше здійснення [241, с. 191–192]. В умовах воєнного стану перейняття кримінального провадження є однією з найпоширеніших форм міжнародного співробітництва. Дослідження Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що найбільше таких проваджень реалізується у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях. Показовим є приклад клопотання *Офісу Генерального прокурора, направлено до компетентних органів Республіки Польща, про перейняття кримінального переслідування стосовно колишнього виконувача обов'язків голови Державного агентства автомобільних доріг України («Укравтодор»)*. Йому було повідомлено про підозру у вчиненні умисного невиконання судового рішення (ч. 3 ст. 382 КК України). За матеріалами слідства, у період з жовтня 2018 року по вересень 2019 року посадовець організував подання низки безпідставних і необґрунтованих клопотань державному виконавцю з метою відкладення виконавчих дій. Крім того, до Вінницького міського суду та Верховного Суду подавалися заяви про виправлення описок та зупинення примусового виконання судового рішення за виконавчим листом. Попри це, рішення і постанови судів так і не були виконані. Досудове розслідування у цьому кримінальному провадженні здійснювали слідчі Державного бюро розслідувань [233].

Процедурний порядок перейняття врегульовано у главі 45 КПК України. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України перейняття кримінального провадження означає здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, на підставі її офіційного запиту. Таким чином, йдеться про механізм, що дозволяє уникнути ситуацій безкарності у випадках, коли видача особи неможлива або обмежена певними обставинами. Умовно його можна розділити на два блоки. Перший стосується правил і підстав прийняття до провадження матеріалів від іноземних держав, а також особливостей здійснення досудового розслідування у справах, які були перейняті (ст. с. 595–598 КПК України). Другий блок регламентує порядок та умови передачі кримінального провадження до компетентних органів іншої держави, а також визначає правові наслідки такої передачі (ст. ст. 599–601 КПК України) [174].

Значне місце у правовому регулюванні питань перейняття кримінального провадження займають багатосторонні міжнародні договори. Насамперед, це Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року [92] та Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 року [90]. Фактично вони стали фундаментом формування єдиного правового підходу до питань співробітництва у сфері кримінальної юстиції між державами-учасниками Ради Європи у випадках, коли екстрадиція неможлива, але є необхідність притягнення особи до відповідальності.

Положення щодо передачі та перейняття провадження містяться і в універсальних договорах, спрямованих на боротьбу з окремими категоріями злочинів. Зокрема, це Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [136], Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин [134], Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [139], а також Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [150]. Їхні положення деталізують обов'язок

держав співпрацювати у кримінальних розслідуваннях та забезпечувати невідворотність притягнення до відповідальності.

Особливої уваги заслуговує Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 14 липня 1993 р. [208]. У її ст. 12 прямо зазначено, що держава-учасниця, на території якої перебуває підозрюваний у вчиненні злочину, якщо вона відмовляє у його видачі, зобов'язана без жодних винятків передати справу компетентним органам. Такий орган має діяти так само, як і у разі вчинення будь-якого іншого тяжкого злочину, забезпечуючи проведення відповідного судового розгляду згідно із національним законодавством [208].

Окрему групу складають двосторонні договори України про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах. У таких угодах теж містяться положення щодо кримінального провадження у порядку перейняття. Відповідні норми закріплені у договорах України з Республікою Польща [75], Литовською Республікою [72], Республікою Молдова [74], Республікою Грузія [73], Естонською Республікою [76], Латвійською Республікою [76] та іншими державами. Наявність таких договорів свідчить про поступове формування розгалуженої мережі міжнародних правових зобов'язань України, що дозволяє забезпечувати притягнення осіб до кримінальної відповідальності незалежно від території вчинення злочину.

Водночас міжнародне співробітництво у формі перейняття кримінального провадження регулюється не лише положеннями міжнародних документів, КПК України, а й нормами КК України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 10 КК України держава може здійснити перейняття кримінального провадження, у якому судові органи іноземної держави ще не ухвалили вироку. Йдеться про випадки, коли злочини вчинені громадянами України чи іноземцями за межами її території, але ці особи перебувають в Україні і не можуть бути видані іншій державі або у видачі було відмовлено. Обов'язковою умовою у такій ситуації є кваліфікація діяння як злочину відповідно до положень КК України [172]. Тобто,

законодавець у такий спосіб гарантує, що діяння не залишиться без належної кримінально-правової оцінки лише через відсутність можливості екстрадиції.

Також зазначене положення конкретизується у підзаконних актах, що встановлюють порядок організації міжнародного співробітництва. Зокрема, це Інструкція про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва, затверджена наказом Офісу Генерального прокурора від 12 вересня 2023 р. № 258 [287], а також Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 р. № 2599/5 [273]. Згадані документи забезпечують практичну реалізацію приписів КК та КПК України, визначаючи алгоритм дій прокурорів і судів у випадках перейняття провадження.

У ч. 1 ст. 542 КПК України поряд із терміном «перейняття кримінального провадження» використовується «перейняття кримінального переслідування». Вживання подібної термінології характерне і для міжнародних нормативно-правових актів. Зокрема, у Європейській конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 року [90] у ч. 1 ст. 2 зазначається: «Для цілей застосування цієї Конвенції будь-яка Договірна Держава компетентна відповідно до свого власного кримінального законодавства здійснювати переслідування за будь-яке правопорушення, до якого застосовується кримінальне законодавство іншої Договірної Держави». Конвенція регламентує не лише можливість передачі кримінального переслідування, але й передачу юрисдикції (ст. 6–9), що значно розширює межі міжнародного співробітництва.

Подібний підхід відображено також у Типовому договорі про передачу кримінального судочинства від 14 грудня 1990 р. [356], прийнятому Резолюцією 45/118 Генеральної Асамблеї ООН, де також акцент зроблено на передачі матеріалів для здійснення кримінального переслідування іншою державою.

Таким чином, у більшості міжнародних документів використовуються терміни «передача кримінального переслідування» або «передача матеріалів справи для продовження кримінального переслідування».

Вітчизняна наукова спільнота теж неодноразово звертала увагу на певні термінологічні відмінності. Зокрема, Ю. Л. Никифоренко справедливо вказує, що поняття «кримінальне переслідування» та «кримінальне провадження» часто застосовуються як синоніми, проте більш коректним є вживання терміну «переїняття кримінального провадження». Такий підхід охоплює не лише сам процес кримінального переслідування, а й подальший розгляд справи у суді та постановлення вироку [229, с. 52].

Зі свого боку, Г. М. Грищук визначає переїняття кримінального провадження як діяльність, що здійснюється компетентними органами у межах національних нормативно-правових актів та міжнародних договорів. Йдеться про передачу матеріалів кримінального провадження щодо злочинів, учинених на території певної держави, до компетентних органів іншої держави, які повинні прийняти справу до розгляду відповідно до норм свого законодавства, тим самим задовольняючи клопотання запитуючої сторони [61, с. 177].

Проте, Г. Л. Грищук розглядає переїняття у сфері міжнародного співробітництва як складну нормативно врегульовану процедуру, що включає комплекс процесуальних дій і рішень. На думку науковця, це діяльність уповноважених (центральных) органів держав, а також компетентних органів, які взаємодіють між собою для реалізації завдань кримінального провадження. Особливого значення ця процедура набуває у випадках, коли видача особи (екстрадиція) є неможливою, але існує необхідність забезпечити притягнення її до кримінальної відповідальності. Така діяльність полягає у виконанні запитів (клопотань) іноземних судових та інших органів щодо здійснення кримінального переслідування осіб, які постійно перебувають на території цієї держави і не підлягають видачі, із одночасною передачею матеріалів кримінального провадження стороною, що звернулася з відповідним запитом [61, с. 424].

На думку І. С. Курбатової, кримінальне провадження у порядку перейняття слід розглядати як процедуру, що охоплює як отримання Україною матеріалів від іншої держави з метою подальшого розслідування на її території, так і передачу матеріалів кримінального провадження до іноземної держави для здійснення відповідних процесуальних дій її компетентними органами [182, с. 87]. Подібний підхід простежується й у працях В. В. Кошеля та О. В. Псьоти, які визначають таке провадження як двоєдиний процес: по-перше, перейняття кримінального провадження для його реалізації в Україні, а по-друге, передання матеріалів кримінальної справи до уповноважених органів іншої держави для подальшого розслідування [160, с. 424]. Схоже визначення подає й М. М. Фрідман-Козаченко, зазначаючи, що перейняття означає процес, коли одна держава бере на себе провадження у справі, переданій іншою [378, с. 248]. Хоча з позиції А. В. Підгородинської, перейняття кримінального провадження – це розслідування, яке здійснюють компетентні органи однієї держави з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені за межами її території, на підставі запиту іншої держави [241, с. 193].

Ю. М. Чорноус наголошує, що ключовим змістом перейняття у справах про злочини міжнародного характеру є обов'язок держав-учасниць відповідних конвенцій передавати одна одній матеріали кримінальних проваджень, коли це необхідно для досягнення його завдань та забезпечення принципу невідворотності покарання [388, с. 254]. Натомість А. Г. Маланюк трактує як діяльність уповноважених органів, що врегульована міжнародними договорами (конвенціями) та національним законодавством, і яка полягає у передачі кримінальної справи щодо злочину, вчиненого на території однієї держави, компетентним органам іншої держави, які, у свою чергу, зобов'язані задовольнити клопотання іноземної сторони шляхом прийняття справи до провадження та здійснення її розгляду відповідно до власного законодавства. Такий механізм застосовується у разі, коли злочин вчинила особа, що підпадає під кримінальну юрисдикцію приймаючої держави [194, с. 83].

Аналіз наукових підходів дозволяє дійти висновку, що більшість науковців розглядають зазначену форму міжнародного співробітництва як альтернативу екстрадиції, яка покликана запобігати безкарності злочинців та забезпечувати принцип невідворотності покарання. Незважаючи на відмінності у формулюваннях, усі вони підкреслюють подвійний характер цієї форми міжнародного співробітництва: з одного боку, це прийняття матеріалів для подальшого розслідування на території України, а з іншого – їх передача іноземній державі для здійснення розслідування її компетентними органами.

З огляду на це, пропонуємо сформулювати узагальнене визначення: *перейняття кримінального провадження є діяльністю компетентних органів запитуваної сторони, що ґрунтується на національному законодавстві та нормах міжнародного права і полягає у виконанні запитів (клопотань) про здійснення кримінального переслідування на основі міжнародного договору, міжнародної угоди або принципу взаємності, з одночасною передачею відповідних матеріалів кримінального провадження.*

Зміст і форма клопотання повинні відповідати вимогам КПК України та відповідних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. А саме клопотання про передання кримінального провадження повинно містити:

- 1) назву органу, який здійснює кримінальне провадження;
- 2) посилання на відповідний міжнародний договір про надання правової допомоги;
- 3) найменування кримінального провадження, передання якого запитується;
- 4) опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;
- 5) прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, дату та місце народження, місце проживання або перебування й інші відомості про неї [174].

До клопотання також додаються наступні документи:

- 1) матеріали кримінального провадження;
- 2) текст статті Закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, щодо якого здійснюється провадження;
- 3) відомості про громадянство особи. Разом з клопотанням і зазначеними документами компетентному органу іншої держави передаються і наявні речові докази, а копії матеріалів залишаються в органу, який здійснював кримінальне провадження в Україні. Запит і долучені до нього документи складаються у письмовій формі, засвідчуються підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу [215, с. 212].

Положення ст. 599 КПК України відображають специфіку кримінального переслідування іноземців, які вчинили злочини на території України, але після цього залишили її межі. Закон покладає повноваження щодо передачі матеріалів провадження для продовження розслідування за кордоном на уповноважений (центральный) орган України (Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції, а також Національне антикорупційне бюро – у випадках, коли йдеться про злочини, віднесені до його підслідності) [174].

Застосування цього механізму можливе лише за певних умов: злочин повинен бути вчинений на території України; його суб'єктом має бути іноземець, який на момент підготовки запиту вже перебуває поза її межами; продовження процесуальних дій на території України неможливе саме через відсутність цієї особи. У практичному вимірі, як уже було зазначено, така процедура дозволяє не допустити безкарності правопорушників-іноземців, які залишили територію держави, та гарантувати, що вони нестимуть відповідальність у юрисдикції країни свого перебування. О. М. Ляшук та О. В. Прокопенко слушно звертають увагу, що в науковій літературі, оперуючи категорією перейняття кримінального провадження, дослідники нерідко залишають поза детальним аналізом умови, за наявності яких таке перейняття є можливим. Водночас саме ці умови становлять ключову основу відповідного процесуального механізму, адже їхнє ігнорування

чи неправильне тлумачення може поставити під сумнів допустимість доказів і загальну законність кримінального переслідування [191, с. 180].

Поняття «умова» є багатозначним і використовується в різних сферах знань. У юридичному контексті найбільш прийнятним, на наш погляд, є його розуміння як «необхідна обставина, що забезпечує можливість здійснення, створення чи виникнення певного явища або сприяє цьому». Також поширене вираження «за цих умов (за цієї умови)», яке означає наявність визначених сприятливих факторів чи обставин, що зумовлюють можливість реалізації певної дії. У ширшому значенні «умова» може позначати сукупність даних або положень, які становлять основу будь-якого явища чи процесу [373].

Умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав, визначені Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 року (ETS № 73), знайшли своє закріплення у ч. 2 ст. 595 КПК України, де встановлено, що передача провадження можлива за наявності правового зв'язку особи з Україною або у випадку, коли така особа перебуває на її території і не підлягає видачі, чи коли у видачі було відмовлено. Згадана умова узгоджується з положенням ч. 3 ст. 10 КК України, яка прямо передбачає можливість перейняття провадження, якщо судові органи іноземної держави ще не постановили вироку. Україна у такому разі може прийняти до провадження справи щодо власних громадян та іноземців, які вчинили злочини за межами її території, але перебувають в Україні і не можуть бути видані. Ключовою передумовою є визнання діяння злочином відповідно КК України [172].

Другою умовою перейняття кримінального провадження від іноземних держав виступає дотримання принципу заборони подвійного притягнення особи до кримінальної відповідальності за одне й те саме діяння. Відповідний принцип закріплено у ст. 61 Конституції України, де зазначено: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [155]. Його розвиток простежується і в ст. 19 КПК України, яка встановлює, що особу не можна двічі обвинувачувати або карати за діяння,

щодо якого вона вже була виправдана чи засуджена вироком суду, що набрав законної сили. Крім цього, в п. 3 ч. 2 ст. 595 КПК України встановлено, що перейняття провадження можливе лише за умови надання запитуючою державою гарантій – у разі винесення вироку в Україні, ця особа не підлягатиме повторному кримінальному переслідуванню у запитуючій державі за ті самі дії [174].

Аналогічні положення містяться у міжнародних актах. Так, у п. 1 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що ніхто не може бути повторно притягнутий до суду або покараний у кримінальному порядку за правопорушення, за яке його вже остаточно виправдано чи засуджено [302]. Подібне положення міститься й у п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, в якому наголошується на недопустимості повторного засудження або покарання за злочин, за яким особа вже була остаточно визнана винною чи невинною [90]. Зазначене унеможлиблює ситуації, коли особа опиняється під подвійним тиском різних юрисдикцій, і водночас гарантує баланс між міжнародним співробітництвом та дотриманням фундаментальних прав і свобод людини.

Третьою умовою перейняття кримінального провадження є наявність подвійної кримінальності (п. 4 ч. 2 ст. 595 КПК України). Йдеться про дві складові: по-перше, діяння має утворювати, згідно з Кримінальним Кодексом, кримінальне правопорушення як необхідну підставу кримінальної відповідальності; по-друге, вчинене повинно кваліфікуватися як кримінальне правопорушення одночасно за законодавством запитуючої й запитуваної держав. Такий підхід певною мірою, хоча й не повною, узгоджується з ч. 1 ст. 7 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах (ETS № 73), відповідно до якої кримінальне переслідування у запитуваній державі може бути порушене лише тоді, коли діяння складало б злочин у разі його вчинення на її території, і коли за подібних обставин до особи може бути застосоване покарання згідно з її власним правом [214]. На наш погляд, перейняття має застосовуватися лише щодо тих кримінальних проваджень, де

передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Зазначене узгоджується з міжнародними положеннями, у яких використано термін «злочин», а не «кримінальне правопорушення». Відповідно до ч. ч. 1–2 КК України, кримінальні правопорушення поділяються на проступки та злочини. Кримінальний проступок – це діяння (дія чи бездіяльність), за яке передбачено штраф до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов’язане з позбавленням волі [172]. До того ж доцільність обмеження перейняття лише злочинами впливає з принципу процесуальної економії. Немає реального сенсу запускати складний багатоступеневий механізм міжнародного співробітництва для розслідування кримінальних проступків, досудове розслідування яких є спрощеним і має вкрай стислі строки (72 години, 20 днів або 1 місяць – ч. 3 ст. 219 КПК України). Очевидно, що строки розгляду в процедурі перейняття будуть довшими, що суперечить ідеї спрощення строків дізнання. Крім цього, суспільна небезпечність кримінальних проступків є меншою порівняно зі злочинами, а санкції за їх вчинення не передбачають позбавлення волі. У таких випадках неможливе застосування екстрадиції, а отже, відсутні й підстави для перейняття провадження, яке слугує альтернативою видачі у разі, коли передача особи неможлива або у видачі відмовлено (ч. 2 ст. 599 КПК України) [174].

Отже, процедура перейняття має застосовуватися винятково у кримінальних провадженнях щодо злочинів. У зв’язку з цим доцільним є внесення змін до п. 4 ч. 2 ст. 595 КПК України, виклавши його в такій редакції: *«4) діяння, якого стосується запит, є злочином за законом України про кримінальну відповідальність»*. Запропоновану редакцію підтримали 75 % опитаних практичних працівників органів досудового розслідування та Офісу Генерального прокурора(додаток В).

Четвертою умовою для перейняття кримінального провадження є відсутність обставин, які роблять таке перейняття неможливим. Відповідно до ч. 1 ст. 596 КПК України існує низка випадків, коли провадження не може бути прийняте стороною. Зокрема, це можливо у разі: якщо особа, яку притягують до

кримінальної відповідальності, не є громадянином України та не перебуває на її території; якщо особа не має статусу іноземця чи особи без громадянства, але перебуває на території України; якщо запитуюча держава не надала гарантій, що після ухвалення вироку в Україні ця особа не буде вдруге переслідуватися в запитуючій державі за те саме діяння; якщо вчинене діяння не визнається кримінальним правопорушенням за законодавством України про кримінальну відповідальність; якщо щодо цієї особи вже ухвалено виправдувальний вирок у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням; якщо стосовно неї постановлено обвинувальний вирок, за яким покарання вже виконується або відбуте; якщо кримінальне провадження в Україні закрито або особу звільнено від покарання на підставі помилування чи амністії; якщо провадження не може бути розпочате у зв'язку із закінченням строків давності [174].

Наприклад, на практиці поширеними є випадки, коли підозрюваний має подвійне громадянство, одним із яких є громадянство України. Громадянство – це правова належність особи до держави; постійний правовий зв'язок особи з державою, що виявляється в їхніх взаємних правах та обов'язках. Право на громадянство є невід'ємним правом людини, основою її правового статусу в державі й суспільстві. Кожна суверенна держава сама визначає, хто є її громадянином. Це сфера внутрішньої компетенції держави [393, с. 641–642].

Відповідно до положень ч. 2 ст. 25 Конституції України громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі [155]. Конкретизація цього положення міститься в ст. 10 КК України, де визначено, що громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду (ч. 1) [172]. Аналогічні положення закріплено в законодавстві більшості країн. Позицією невидачі громадян українська сторона керувалася і під час ратифікації Європейської конвенції про видачу правопорушників, висловивши застереження до пп. «а» п. 1 ст. 6, відповідно до якого Україна не видаватиме іншій державі громадян України, а для завдань цієї Конвенції громадянином України вважають будь-яку особу, яка

відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу є громадянином України [292]. Згідно з п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р., особа, яка поряд з українським набуває громадянство іншої держави, у правових відносинах з Україною визнається винятково громадянином України [262]. Отже, така особа розглядається лише як громадянин України, що унеможливлює передання кримінального провадження компетентним органам іноземної держави для здійснення кримінального переслідування [92].

За клопотанням компетентного органу іншої держави особа, щодо якої цією державою вирішується питання про направлення запиту про перейняття кримінального провадження, на підставі ст. 597 КПК України може триматися під вартою на території України не більше ніж сорок діб (згідно з правилами, передбаченими ст. 583 цього Кодексу). Якщо після закінчення зазначеного строку клопотання про перейняття кримінального провадження не надійде, така особа звільняється з-під варти [174].

Тимчасовий арешт – це взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений КПК України або міжнародними договорами України, до моменту отримання запиту, передбаченого ст. 27 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. [289]. Тимчасовий арешт може застосовуватися до підозрюваного у таких випадках: якщо законодавство запитуваної держави дозволяє утримання під вартою за відповідний злочин; якщо є підстави вважати, що підозрювана особа може ухилитися від правосуддя або знищити докази. У проханні про тимчасовий арешт мають бути зазначені такі відомості: стислий виклад обставин кримінального провадження; наявність ордера на арешт або іншого документа, що має таку ж юридичну силу; характеристика злочину (час, місце, кваліфікація тощо), за який вимагається переслідування; дані про особу підозрюваного. Таке клопотання надсилається безпосередньо до Міністерства юстиції України або Офісу Генерального прокурора поштою, телеграфом чи іншим способом, що дає змогу отримати письмове підтвердження, або у спосіб,

визначений запитуваною державою. Запитуюча сторона повинна бути невідкладно поінформована про результати розгляду клопотання [202, с. 33].

Згідно з ч. 5 ст. 9 КПК України кримінальне процесуальне законодавство застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Орієнтиром у цьому питанні є рішення ЄСПЛ у справі «Гарькавий проти України» від 18 лютого 2010 р., у якому зазначено, що особа не може бути позбавлена свободи, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 5 ЄКПЛ [333]. Також відповідно до практики Суду арешт може бути визнаний обґрунтованим згідно з ч. 2 ст. 5 ЄКПЛ на підставі запитів компетентних органів, навіть якщо офіційне рішення про екстрадицію ще не видано. Такі запити можуть розглядатися як «заходи» у розумінні цієї статті (рішення у справі «Х проти Швейцарії» від 9 грудня 1980 р.) [331].

Нетипова процедура сама собою не становить порушення ЄКПЛ якщо вона є результатом співпраці відповідних держав і має належне правове підґрунтя. Такою підставою, зокрема, є ордер на арешт, виданий компетентним органом держави походження. Відповідну позицію підтвердив ЄСПЛ у справах «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) та «Адамов проти Швейцарії» (*Adamov v. Switzerland*) [340; 328].

Водночас особі, яка піддається тимчасовому арешту як заходу обмеження свободи, повинні бути гарантовані основні права:

1) бути негайно поінформованою зрозумілою для неї мовою про підстави арешту та будь-яке висунуте обвинувачення (ч. 2 ст. 5 ЄКПЛ);

2) невідкладно постати перед суддею або іншою посадовою особою, уповноваженою здійснювати судову владу, та мати право на розгляд справи судом упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження, яке може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання (ч. 3 ст. 5 ЄКПЛ);

3) право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікань перевіряє законність затримання та ухвалює рішення про звільнення у разі його незаконності (ч. 4 ст. 5 ЄКПЛ);

4) право на відшкодування у разі незаконного затримання (ч. 5 ст. 5 ЄКПЛ) [249].

У випадках ж наявності підстав та умов для перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора, отримавши відповідне іноземне кримінальне провадження або матеріали, що надійшли від компетентного органу іншої держави у порядку прямих зносин, скеровує їх керівнику обласної прокуратури. На підставі ст. 17 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. прокурор або слідчий викликає особу, щодо якої надійшло клопотання, та отримує її пояснення стосовно перебування за кордоном і можливого вчинення кримінального правопорушення на території іноземної держави. Якщо встановлено, що ця особа не причетна до інкримінованих діянь, ухвалюється відповідне процесуальне рішення, а матеріали повертаються ініціатору запиту через уповноважений (центральний) орган.

Відповідно до ч. 3 ст. 595 КПК України у разі перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора в порядку, передбаченому законом, доручає його розслідування визначеному прокурору, який, згідно з ч. 17 ст. 36 КПК, визначає орган досудового розслідування. Слід також зауважити, що під час регламентації міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні КПК розмежовує компетенції Офісу Генерального прокурора як центрального органу України щодо міжнародного співробітництва та прокурора, який є процесуальним керівником у досудовому розслідуванні [241, с. 192]. У зв'язку з цим вважаємо, що в разі прийняття позитивного рішення щодо перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора надсилає отримані матеріали відповідному прокурору, але не для здійснення досудового розслідування, а для внесення відомостей до ЄРДР і доручення проведення розслідування відповідному органу досудового розслідування. Останнє розпочинається після внесення слідчим або прокурором відомостей до ЄРДР відповідно до ст. 214 КПК України, з одночасною кваліфікацією дій особи за статтями КК України. Правильність кваліфікації кримінального

правопорушення має принципове значення для подальшого розслідування та ухвалення законного процесуального рішення. Проведення досудового розслідування без внесення відомостей до ЄРДР або до моменту їх внесення забороняється і тягне за собою відповідальність, передбачену законом (ч. 3 ст. 214 КПК України) [202, с. 24].

В умовах воєнного стану проблематика перейняття кримінального провадження набуває особливої актуальності та вимагає комплексного підходу. Сьогодні необхідним є доповнення чинних кримінально-процесуальних норм, які регулюють порядок перейняття та передачі матеріалів кримінального провадження, й іншими додатковими положеннями, з метою підвищення ефективності міжнародного співробітництва. Аналіз положень КПК України засвідчує недостатню нормативну визначеність у частині розподілу повноважень між органами досудового розслідування, що безпосередньо реалізують окремі форми міжнародного співробітництва [231, с. 252].

Так, за ч. 1 ст. 595 КПК України клопотання компетентних органів іноземних держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядаються її центральним органом щодо міжнародної правової допомоги або органом, уповноваженим здійснювати зносини, відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, протягом двадцяти днів з дня його надходження. Водночас ч. 4 цієї статті передбачає, що винятково Офіс Генерального прокурора уповноважений повертати матеріали кримінального провадження компетентним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови [174]. Необхідно зазначити, що чинний КПК України не визначає, яким саме процесуальним документом оформлюється рішення про перейняття або відмову в перейнятті кримінального провадження. Законодавець лише встановлює, що прокурор доручає здійснення досудового розслідування, однак не уточнює, яким документом мають бути обґрунтовані підстави такого рішення. На цю проблему свого часу звернула увагу І. С. Курбатова, підкреслюючи, що в практиці перейняття кримінального провадження актуальним є питання винесення уповноваженою особою центрального органу відповідних процесуальних актів [182, с. 89].

Оскільки етап перевірки наявності підстав для перейняття завершується прийняттям рішення про перейняття або про відмову в ньому, таке рішення має бути оформлене постановою. Саме у постанові слід наводити та обґрунтовувати підстави прийняття відповідного процесуального рішення. Натомість це узгоджується з ч. ч. 1, 3 ст. 110 КПК України, де передбачено: «1. Процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду... 3. Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених цим Кодексом, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне» [174].

Таким чином, рішення центрального органу України щодо перейняття або відмови в перейнятті кримінального провадження повинно оформлюватися саме вмотивованою постановою, яка містить підстави ухваленого рішення (думку поділяють 67 % опитаних респондентів (додаток В)). При цьому у разі прийняття рішення про перейняття в постанові, доцільно зазначати орган, якому передають матеріали кримінального провадження для подальшого досудового розслідування. Значна частина кримінальних проваджень у сучасних умовах стосується воєнних злочинів, які мають міжнародний характер. У таких випадках необхідна максимально ефективна координація між правоохоронними органами України та компетентними органами іноземних держав. Відсутність уніфікованих процедур ухвалення рішень про перейняття або відмову в ньому може призвести до ситуацій, коли відповідальність винуватих осіб відкладається або взагалі унеможлиблюється через певні бюрократичні перешкоди. Зазначене, натомість, негативно позначається на принципі невідворотності покарання, знижує ефективність міжнародного співробітництва.

Ще однією проблемою є організація перекладу матеріалів кримінального провадження, що надходять від іноземних компетентних органів разом із відповідним клопотанням. Згідно зі ст. 18 Конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., будь-яка Договірна держава може залишити за собою право вимагати, аби документи, за винятком рішень про припинення

провадження чи остаточних судових рішень, супроводжувалися перекладом. Інші держави-учасниці надсилають переклади або офіційною мовою запитуваної держави, або однією з офіційних мов Ради Європи, визначеною нею. При цьому встановлення обов'язкової мови не є вимогою, а може застосовуватися принцип взаємності [289]. Наша країна під час ратифікації зазначеної Конвенції застережень щодо перекладу не зробила, тому у разі співробітництва на підставі цього міжнародного договору клопотання про передання кримінального провадження до України надсилається із завіреним перекладом українською мовою. Проте, матеріали кримінального провадження, що додаються до клопотання, перекладу не підлягають. Це створює практичні труднощі, оскільки переклад зазначених матеріалів українською стороною часто затягується через обмежені можливості залучення перекладачів [383, с. 128].

Воєнні дії істотно ускладнюють організацію належного документообігу. Нерідко трапляються ситуації, коли іноземні компетентні органи надсилають матеріали кримінальних проваджень, однак їх передача до українських інституцій затримується через логістичні проблеми, перебої в роботі поштових і дипломатичних каналів, а також необхідність перекладу значних обсягів документів. Процес перекладу матеріалів кримінальних проваджень, які надходять з-за кордону, в умовах воєнного стану додатково ускладнюється нестачею кваліфікованих перекладачів, обмеженням фінансування та часовими рамками, передбаченими міжнародними договорами і КПК України. З огляду на те, що ч. 1 ст. 595 КПК України передбачає двадцятиденний строк для розгляду клопотання іноземних органів про перейняття кримінального провадження без можливості його продовження, затримка у перекладі може призвести до порушення встановленої процедури та поставити під сумнів належність отриманих доказів [379].

Наступним суттєвим недоліком чинного кримінального процесуального законодавства є відсутність у КПК України норми, яка б прямо зобов'язувала здійснити всі можливі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії до моменту передання кримінального провадження. Практика свідчить, що до України

нерідко надходять матеріали проваджень із-за кордону, в яких не проведено повного комплексу процесуальних дій. У таких випадках правоохоронні органи України вимушені повторно звертатися із запитами про надання міжнародної правової допомоги у вже переданих справах. На наш погляд, держава, що передає право на кримінальне переслідування, відповідно до свого кримінально-процесуального законодавства повинна розпочати провадження та забезпечити проведення достатнього обсягу процесуальних дій. Означуване підтверджує законність кримінального переслідування в країні, що ініціює передачу, і створює підстави для його подальшого продовження в державі громадянства особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Водночас, як уже було зазначено, у низці випадків до Офісу Генерального прокурора надходили кримінальні провадження, розслідування за якими проведено не повністю, а матеріали не містили належних доказів винуватості особи у вчиненні інкримінованого діяння. Подібні запити підлягають поверненню ініціатору, оскільки вони суперечать положенням Європейської конвенції про взаємну правову допомогу 1959 р. та двостороннім міжнародним договорам України.

З огляду на викладене, пропонуємо внести зміни до ст. 599 КПК України «Порядок і умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави», шляхом доповнення її новою ч. 4 наступного змісту: *«Перед направленням клопотання про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави слідчий, прокурор або суд зобов'язані вжити заходів щодо проведення всіх процесуальних дій, виконання яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності»*.

Наступну проблему становить ресурсне забезпечення правоохоронної системи. В умовах воєнного стану вітчизняні органи розслідування сьогодні надмірно завантажені, у зв'язку з чим можливість оперативного реагування на звернення іноземних держав щодо перейняття кримінальних проваджень є суттєво обмеженою. Це створює ризики виникнення колізій між міжнародними зобов'язаннями України та внутрішніми потребами воєнного часу. У результаті виникає об'єктивна потреба у законодавчому закріпленні механізмів

пріоритизації проваджень, які передаються для перейняття, залежно від їх тяжкості, міжнародного значення та впливу на національну безпеку.

У разі, коли правоохоронні органи України не мають змоги забезпечити притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності, застосовується процедура спеціального досудового розслідування, передбачена Главою 24-1 КПК України. Відповідно до ч. 2 ст. 297-1 КПК України у виняткових випадках допускається проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) у кримінальних провадженнях щодо злочинів, визначених законом, за відсутності підозрюваного (крім неповнолітніх). Такий порядок можливий, якщо підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності, або оголошений у міжнародний розшук [174]. Спеціальне досудове розслідування проводиться на підставі ухвали слідчого судді у провадженні і щодо злочину, вчиненого підозрюваним, відносно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого, якщо такий обмін фактично відбувся [174].

Підсумовуючи вищевикладене необхідно констатувати, що усе зазначене свідчить про нагальну потребу у вдосконаленні правового регулювання порядку перейняття кримінального провадження на основі здійснюваного аналізу та сформованих пропозицій.

3.3 Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб

У період дії КПК 1960 року правове регулювання питань, пов'язаних із визнанням вироків судів іноземних держав, було фрагментарним і зводилося переважно до загальних положень. Кодекс містив ст. ст. 481 та 482, які визначали можливість виконання в Україні вироків іноземних судів. Однак їх зміст був доволі лаконічним і не враховував реалій міжнародного співробітництва та

необхідності узгодження процедур із міжнародними договорами. У тексті закону не деталізувалися питання підсудності, строків виконання, участі засудженого у розгляді питання, а також механізмів перевірки дотримання прав людини під час передачі особи. Особливістю правового регулювання того часу було те, що визнання іноземних вироків мало здебільшого формальний характер і фактично не застосовувалось на практиці [177]. Зазначене обумовлено відсутністю широкої договірної бази з іншими державами та пріоритетом принципу державного суверенітету над будь-якими формами міжнародної взаємодії.

Сьогодні порядок визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб урегульований положеннями глави 46 КПК України (ст. ст. 602–614) і передбачає: виконання та визнання вироку іноземного суду на території України; визнання й виконання вироку українського суду за кордоном; передачу особи, засудженої судом України, для відбування покарання в іншій державі; прийняття громадянина України, засудженого іноземним судом, для відбування покарання на території України [174]. Респонденти, опитані в межах дослідження, у більшості випадків (72 %) відзначають, що в умовах воєнного стану саме цей напрям міжнародного співробітництва набуває особливого значення, оскільки створює гарантії реального виконання вироків і сприяє досягненню принципу невідворотності покарання (додаток В).

А. В. Підгородинська визначає визнання та виконання рішень іноземних судів і міжнародних судових органів як систему правових норм, що регулюють відносини які виникають під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Його зміст полягає у діяльності уповноважених суб'єктів, яка охоплює проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень з метою поширення юридичної сили вироку іноземного суду або міжнародної судової установи (чи іншого компетентного органу, визначеного національним законодавством) на територію запитуваної держави. Така діяльність спрямована на забезпечення реалізації рішення суду шляхом використання всіх передбачених законодавством держави та міжнародно-правовими

зобов'язаннями засобів [242, с. 5]. У науці та практиці прийнято розрізняти кілька видів визнання вироків іноземних судів [214, с. 101].

1. За способом реалізації:

- фактичне визнання передбачає наявність процедури, яку здійснює центральний (уповноважений) орган запитуваної держави з метою визначення допустимості поширення юридичної сили вироку іноземного суду на її території;
- формально-юридичне визнання відбувається в результаті судової процедури, встановленої кримінальним процесуальним законодавством держави виконання, коли компетентний орган (суд) здійснює комплекс процесуальних дій, спрямованих на визнання чи виконання вироку, винесеного іноземним судом.

2. За метою:

- визнання для виконання заходів кримінально-правового та процесуального характеру (позбавлення волі, штрафу, конфіскації, позбавлення спеціальних прав, застосування альтернативних санкцій, умовного засудження, умовно-дострокового звільнення від покарання, відстрочки його виконання тощо);
- визнання вироку з метою врахування попередніх засуджень особи у кримінально-правовому або загально-правовому значенні.

3. Залежно від напрямку правового регулювання:

- визнання вироків у частині, що стосується відшкодування шкоди, завданої злочином, а також у частині штрафів чи конфіскації майна;
- визнання у зв'язку з передачею засуджених до позбавлення волі для відбування покарання в державі їхнього громадянства чи постійного проживання;
- визнання вироку в частині позбавлення спеціальних прав.

4. Залежно від обсягу визнання:

- а) часткове – коли законодавство запитуваної держави допускає можливість визнання лише певних положень вироку іноземного суду, виходячи з особливостей національної правової системи;

б) повне – коли допускається визнання вироку загалом без обмежень [243, с. 7–8].

Водночас кримінально-правовий зміст виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи на території України у науковій літературі розглядається крізь призму кількох інших аспектів.

По-перше, це правовий статус особи, стосовно якої ухвалено вирок. Тут ураховуються положення про чинність кримінального закону за колом осіб: 1) статус засудженої особи, щодо якої було постановлено вирок іноземним судом чи міжнародною судовою установою (ч. 4 ст. 10 КК України; ч. ч. 2–3 ст. 602 КПК України); належність особи до громадянства України, іншої держави або ж відсутність будь-якого громадянства (ч. 1 ст. 606 КПК України) [172; 174].

По-друге, виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи пов'язане з реалізацією визначених у ньому форм кримінальної відповідальності, які підлягають фактичному застосуванню в Україні.

По-третє, зміст цього механізму обумовлюється чинністю кримінального закону в просторі. Йдеться про наступне: вчинене особою діяння, яке зумовило ухвалення вироку, повинно визнаватися злочином відповідного виду, передбаченим КК України (ч. 4 ст. 10 КК України; ч. 1 ст. 606 КПК України); можливість кваліфікації цього діяння за нормами КК України навіть у разі, якщо воно було вчинене за межами України, але могло бути вчинене і на її території; перебування засудженої особи за кордоном, що створює підстави для її прийняття Україною для відбування покарання (ч. 1 ст. 606 КПК України).

Отже, виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи в Україні поєднує в собі як елементи національної юрисдикції, так і вимоги міжнародного права, що спрямовані на забезпечення балансу між принципом територіальності та міжнародними зобов'язаннями України [18].

Вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України лише у випадках та в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 602 КПК України) [174].

У 2022 році до судів України надійшло 2 запити про визнання і виконання вироків іноземних судів у порядку ст. 602 КПК України, з яких 1 було задоволено, а 1 – відмовлено. Крім того, надійшло 35 запитів про приведення вироків у відповідність до законодавства України (ст. 609 КПК України), з яких 23 задоволено, 1 повернуто, 2 – відмовлено [106]. У 2023 році кількість звернень за ст. 602 КПК України зменшилась – надійшов лише 1 запит, який було задоволено. Водночас у порядку ст. 609 КПК України отримано 20 запитів, з яких 14 розглянуто, 10 задоволено, 3 повернуто, 1 – відмовлено [107]. У 2024 році до судів України надійшло 5 запитів про визнання і виконання вироків іноземних судів (ст. 602 КПК України), з яких 3 задоволено, 1 відмовлено, ще один перебував на розгляді. Також за ст. 609 КПК України отримано 12 запитів про узгодження вироків із законодавством України, з яких розглянуто лише 5 [108]. Упродовж 2022–2024 років передача засуджених осіб у порядку міжнародного співробітництва не здійснювалася, що свідчить про складність реалізації цього механізму в умовах воєнного стану та про необхідність його нормативного й організаційного вдосконалення.

Питання виконання вироків регулюються національним законодавством держави, яка ухвалила вирок. В Україні відповідні підстави та порядок визначені у ст. 602 КПК України. У цій нормі зазначено, що запит про виконання вироку іноземного суду (за винятком запитів про передачу засудженої особи) розглядається Міністерством юстиції України протягом тридцяти днів із моменту його надходження. Якщо ж матеріали подано іноземною мовою, строк може бути продовжений, але не більш як до трьох місяців. При розгляді запиту Міністерство юстиції перевіряє наявність підстав, визначених міжнародними договорами України, для його задоволення. Для цього можуть витребуватися додаткові матеріали та відомості як від українських органів, так і від компетентних органів іноземної держави. Якщо запит відповідає умовам міжнародного договору, Міністерство юстиції надсилає до суду клопотання про визнання й виконання вироку суду іноземної держави разом із наявними матеріалами. Деталізований порядок регламентований у Главі 46 КПК України

«Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб» [174]. У разі, коли виконання покарання здійснюється в іншій державі, громадянином якої є засуджена особа, застосування національного законодавства обов'язково поєднується з положеннями міжнародних договорів та Конвенцій. З-поміж основних міжнародно-правових актів варто назвати Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 р.[94], а також Європейську конвенцію про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р. (№ ETS-70) [89]. Окрім цього, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. у статті 22 прямо передбачає, що кожна Договірна Сторона зобов'язана інформувати інші Договірні Сторони про всі обвинувальні вирoki та подальші заходи щодо громадян цих держав. Обмін відповідною інформацією здійснюється через міністерства юстиції принаймні один раз на рік [92].

Згідно з положеннями Конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків (1970 р., ETS-70), під європейським судовим рішенням у кримінальній справі розуміється будь-яке остаточне рішення, ухвалене кримінальним судом держави-учасниці в результаті провадження [89]. Термін «вирок» означає встановлення кримінальної санкції. Відповідно до ст. 2 цієї Конвенції виконання підлягають такі категорії рішень: а) покарання, пов'язані з позбавленням волі; б) штрафи та конфіскаційні заходи; с) рішення про позбавлення певних прав [89]. Як випливає з положень Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків, держава, яка ухвалила вирок, має право звернутися до іншої договірної сторони з проханням виконати призначену санкцію лише за наявності певних умов. До таких умов належать: засуджена особа постійно проживає на території іншої держави; існує висока ймовірність того, що виконання покарання в іншій державі сприятиме ефективнішій соціальній реабілітації особи; у разі, коли санкція передбачає позбавлення волі, вона може бути реалізована після відбуття іншого покарання, яке також пов'язане з позбавленням волі, що призначене або вже виконується в іншій державі; інша

держава є державою походження засудженої особи та висловила готовність взяти на себе відповідальність за виконання вироку; держава винесення вироку не має можливості самостійно виконати санкцію, навіть за допомогою екстрадиції, тоді як інша держава може забезпечити виконання (ст. 5 Конвенції). Стаття 6 Конвенції конкретизує порядок виконання вироків, які передаються в рамках міжнародного співробітництва, визначаючи механізми взаємодії між державами-учасниками [89].

Визнання й виконання вироку іноземної держави зазвичай відбувається паралельно із передачею засуджених. Утім, чинне законодавство України не містить визначення поняття «передача засуджених осіб». У наукових джерелах цей термін трактується як форма міжнародного співробітництва, що ґрунтується на положеннях міжнародних договорів і національного законодавства та передбачає переміщення особи, яка вчинила злочин і була засуджена в одній державі, до іншої держави – зазвичай тієї, громадянство якої має засуджений – для відбування призначеного покарання у вигляді позбавлення волі. Науковці також розглядають передачу засуджених як окремий напрям міжнародного співробітництва. Його сутність полягає у створенні для засудженої особи можливості відбувати покарання на території держави громадянства чи постійного проживання. Такий підхід не лише забезпечує досягнення цілей кримінального покарання, а й відповідає принципу гуманності, оскільки дозволяє зберегти соціальні зв'язки із сім'єю, перебувати у звичному культурному та мовному середовищі, а отже – сприяє більшій ресоціалізації [361, с. 15–16].

В умовах воєнного стану, коли значна кількість українців перебуває за кордоном і може потрапити під кримінальне переслідування іноземними органами кримінальної юстиції, механізм передачі набуває додаткового значення. Перебування у звичному мовному та культурному середовищі знижує рівень стресу та відчуття відчуженості. Засуджені, які відбувають покарання за межами своєї держави, стикаються з мовним бар'єром, іншою правовою культурою, відмінностями у побутових та релігійних традиціях. Зазначене

ускладнює процес адаптації, а в окремих випадках призводить до поглиблення криміногенної деформації. Як відомо, перебування у чужій країні значно посилює тривожність, депресивні стани й ускладнює процес ресоціалізації. Навпаки, виконання вироку в державі громадянства знижує рівень психологічного напруження та дозволяє більш ефективно реалізовувати програми пробації та психокорекції. Не менш важливим є соціальний фактор. Залучення сім'ї, друзів, представників громади та громадських організацій до підтримки засудженого істотно впливає на формування його позитивної поведінки. За результатами опитування, проведеного серед працівників органів пробації, понад 65 % з них переконані, що активна участь сім'ї у процесі відбування покарання є визначальним чинником успішного повернення засудженого до суспільства (додаток В). У цьому контексті передача виконує й превентивну функцію – знижує ризик рецидиву. Крім цього, слід враховувати економічні та соціальні аспекти. У власній державі засуджений має більше шансів після звільнення працевлаштуватися, скористатися програмами соціальної підтримки або отримати допомогу від державних і недержавних інституцій. Зазначене створює реальні умови для попередження рецидивної злочинності.

У процесі звернення із клопотанням про передачу засудженого до України сторона зобов'язана надати відомості, які дають змогу ідентифікувати особу. До них належать: дата та місце народження, останнє відоме місце проживання на території України, за можливості – інформація про дату ухвалення вироку іноземним судом, його найменування, а також місце відбування покарання. Додатково може бути подано реквізити або копію документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України. Такими документами є: паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну; тимчасове посвідчення громадянина України. В умовах воєнного стану реалізація цієї вимоги нерідко ускладнюється. Частина громадян втратила документи під час бойових дій або

змушена була залишити місце постійного проживання без можливості їх відновлення. Крім того, доступ до державних реєстрів у деяких регіонах тимчасово обмежений, що затримує підтвердження громадянства та ідентифікацію особи. За результатами опитування практиків (слідчих, прокурорів та працівників пенітенціарної системи), понад 64 % респондентів вказали, що саме проблеми з документальним підтвердженням особи є основною перешкодою у процедурі передачі засуджених у період воєнного стану (додаток В).

Водночас при передачі засудженого на відбування покарання суд держави виконання вироку не має повноважень перевіряти його обґрунтованість чи законність. Як наголошено у п. 16 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 р. № 13, положення міжнародних договорів, які визначають ознаки складу кримінально караного діяння, не можуть застосовуватися судами України безпосередньо, оскільки такі договори покладають на державу обов'язок забезпечити їхнє виконання шляхом закріплення відповідних складів злочинів у національному законодавстві [96; 210; 138; 171].

Таким чином, при розгляді питання про виконання вироку іноземного суду український суд діє винятково в межах матеріалів, що надійшли, не ставлячи під сумнів установлені факти чи юридичну кваліфікацію діяння, а також не перевіряючи процесуальний порядок ухвалення вироку. У компетенції суду держави виконання перебуває лише визначення обсягу та порядку відбуття покарання відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України. Суд держави, якій передано засудженого для відбування покарання у вигляді позбавлення волі, ухвалює рішення (у формі ухвали):

- 1) про виконання вироку суду іноземної держави повністю або частково, зокрема, про порядок відбуття покарання, визначає вид установи виконання покарань, а також узгоджує термін позбавлення волі з положеннями внутрішнього законодавства;

2) про відмову у виконанні вироку суду іноземної держави. Копії суд надсилає Міністерству юстиції України та вручає особі, засудженій вироком суду іноземної держави, якщо така особа перебуває на території України.

Клопотання Міністерства юстиції України про узгодження вироку суду іноземної держави із законодавством України розглядає суд першої інстанції за останнім відомим місцем проживання засудженої особи в Україні або за місцем знаходження Міністерства юстиції України протягом одного місяця з моменту його надходження. Судовий розгляд здійснюється за участю прокурора. До клопотання Міністерство юстиції України подає на розгляд суду такі документи:

1) копію вироку разом з документом, що підтверджує набрання ним законної сили;

2) текст статей кримінального закону іноземної держави, на якому ґрунтується вирок;

3) документ про тривалість відбутої частини строку покарання, в тому числі інформацію про будь-яке попереднє ув'язнення, звільнення від покарання і про будь-які інші обставини щодо виконання вироку;

4) заяву засудженого про згоду на передачу його для відбування покарання в Україні, а у випадку, передбаченому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, заяву законного представника засудженого;

5) інформацію про стан здоров'я і поведінку засудженого. Відповідно до клопотання Міністерства юстиції України суд може також розглянути питання про виконання додаткового покарання, призначеного вироком суду іноземної держави. Невиконане додаткове покарання, призначене вироком суду іноземної держави, підлягає виконанню, якщо таке покарання за вчинення цього кримінального правопорушення передбачено законом України [173, с. 753].

У результаті вирок іноземного суду фактично прирівнюється до вироку національного суду та виконується відповідно до правопорядку держави виконання. Особливу увагу слід звернути на те, що двосторонні договори про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних

справах зазвичай містять положення, які регулюють визнання та виконання рішень у кримінальних провадженнях у частині відшкодування шкоди, завданої злочином. Наприклад, ст. 49 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах передбачає, що Договірні Сторони визнають і виконують на своїй території рішення судів іншої Сторони у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування завданих злочином збитків [75].

Можливе застосування до особи акту амністії чи помилування. У такому разі Міністерство юстиції направляє уповноваженому (центральному) органу іноземної держави копію ухвали суду про зміну або скасування вироку або копію рішення відповідних органів України про застосування до засудженого амністії чи помилування. Міністерство юстиції України інформує державу виконання вироку про прийняті процесуальні рішення. Етапи розгляду пропозицій про передачу громадян України, засуджених судами іноземних держав: пропозиції іноземної держави про передачу громадян України, засуджених судом іноземної держави, підлягають розгляду Міністерством юстиції України; Міністерство юстиції України запитує необхідні документи для вирішення питання по суті; після надходження усіх документів Міністерство юстиції України протягом місяця звертається до суду першої інстанції з клопотанням про узгодження вироку іноземного суду із законодавством України (термін може бути подовжено до 3-х місяців у разі, якщо матеріали надійшли іноземною мовою). У разі задоволення запиту, Міністерство юстиції України направляє державі, судом якої ухвалено вирок, інформацію про це разом із копією ухвали суду за результатами розгляду клопотання. Розгляд судом питання про узгодження іноземного вироку із законодавством України регламентовано ст. 610 КПК України. У ч. 4 цієї статті акцентовано на тому, що суд може змінити тривалість при відбуванні покарання, що підлягає відбуванню на підставі вироку суду іноземної держави. Такими випадками є:

1) якщо законом України про кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення максимальний строк позбавлення волі є меншим, ніж

призначений вироком суду іноземної держави, суд визначає максимальний строк позбавлення волі, передбачений кримінальним законом України;

2) якщо строк покарання, призначений вироком суду іноземної держави, є меншим, ніж мінімальний строк, передбачений санкцією статті КК України за відповідне кримінальне правопорушення, суд дотримується строку, визначеного вироком суду іноземної держави.

Передбачені і випадки, коли Міністерство юстиції України має повідомити компетентний орган держави, судом якої було ухвалено вирок, про стан або результати виконання покарання. Ними є: 1) завершення відбування покарання згідно із законодавством України; 2) смерть засудженої особи; 3) втеча засудженої особи. Витрати, пов'язані з передачею засудженого в Україні іноземця для подальшого відбування покарання в державу його громадянства, крім тих, що виникли на території України, покриває держава, громадянином якої є засуджена особа.

Важливим аспектом міжнародного співробітництва під час передачі засуджених є також транзитне перевезення. Йдеться про ситуації, коли для реалізації домовленостей між державою винесення вироку та державою виконання необхідним є переміщення засудженої особи через територію третьої держави. Такий механізм має важливе значення, оскільки забезпечує практичну реалізацію передачі засуджених, особливо в умовах відсутності спільного кордону між сторонами або неможливості прямого транспортування. У період воєнного стану питання транзитного перевезення набуває додаткового значення: з одного боку, зростає кількість справ, пов'язаних із воєнними злочинами, які вимагають міжнародної координації; з іншого – існують логістичні обмеження та ризики безпеки, що ускладнюють виконання рішень про передачу осіб. В опитуваннях серед практиків (прокурорів і слідчих) 68 % респондентів вказали, що саме відсутність чітко врегульованого порядку перевезення ускладнює міжнародне співробітництво.

Згідно з міжнародними договорами держава-транзитер зобов'язується задовольнити прохання про перевезення засудженої особи через свою територію,

якщо інша сторона офіційно звернулася з таким проханням і уклала відповідні домовленості про передачу. Водночас передбачаються винятки, коли транзит може бути відхилений: якщо засуджена особа є громадянином держави транзиту або якщо інкриміноване їй діяння не визнається злочином у цій державі. Запити на транзит та відповіді на них здійснюються через дипломатичні чи інші офіційно визначені установи. Крім того, транзитна держава також має право утримувати засудженого під вартою лише протягом часу, необхідного для транспортування її територією. У деяких випадках може бути поставлена вимога щодо надання гарантій, що особа не буде переслідуватися чи утримуватися під вартою за інші злочини, вчинені до її передачі. Особливе правило встановлено для повітряного транзиту без запланованої посадки: у такому разі дозвіл не запитується, однак держава може заявити про необхідність отримувати повідомлення щодо таких перевезень [145].

Не менш важливим аспектом є визначення підстав для відмови у визнанні та виконанні вироків іноземних держав та передачі засуджених для відбування покарання. У чинному КПК України відсутній вичерпний перелік таких підстав. Згідно з ч. 4 ст. 606 КПК України Міністерство юстиції України у разі недотримання умов, встановлених ч. ч. 1–3 цієї статті, має право відмовити у передачі або прийнятті засудженого, якщо інше не передбачено самим Кодексом чи міжнародним договором України [174]. У зв'язку з чим законодавець залишає регулювання цього питання на рівні міжнародних договорів, які визначають умови міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Саме вони зазвичай містять перелік обставин, що можуть стати підставою для відмови у передачі засудженої особи. Такий підхід, з одного боку, забезпечує гнучкість у взаємодії з іноземними партнерами, а з іншого – створює ризик правової невизначеності, оскільки практика відмов може суттєво відрізнятися залежно від змісту конкретного міжнародного договору.

Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р. у ст. 6 встановлює випадки, коли у запиті повинно бути відмовлено:

- 1) якщо його виконання суперечить основним принципам правової системи запитуваної держави;
- 2) якщо є підстави вважати, що злочин, за який винесено вирок, має політичний характер чи є суто військовим;
- 3) якщо є підстави вважати, що вирок суду запитуючої держави має расове, релігійне або національне підґрунтя;
- 4) якщо його виконання суперечило б міжнародним зобов'язанням запитуваної держави;
- 5) якщо злочин вже є предметом кримінального провадження в запитуваній державі чи коли запитувана держава вирішує питання про початок кримінального провадження щодо цього злочину;
- 6) якщо в запитуваній державі вже прийнято рішення або не розпочинати кримінальне провадження щодо цієї особи або взагалі кримінальне провадження закрито;
- 7) якщо злочин було вчинено поза територією запитуючої держави;
- 8) якщо запитувана держава не може виконати санкцію статті кримінального закону;
- 9) коли є підстави вважати, що запитуюча держава сама може виконати таку санкцію;
- 10) коли вік засудженої особи на момент учинення злочину був таким, що вона не могла б бути покарана в запитуваній державі;
- 11) коли закінчився перебіг строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [145].

Також відмова у передачі особи можлива в ситуації, коли жодне з діянь, за які її було засуджено, не визнається злочином за законодавством держави громадянства цієї особи. Така умова має імперативний характер для всіх форм міжнародно-правового співробітництва у кримінальному провадженні та розглядається крізь призму кримінального, кримінально-процесуального й кримінально-виконавчого права. Перевірка відповідності вчиненого діяння законодавству держави виконання передбачає не лише формальне співставлення

норм, а й аналіз змісту інкримінованого діяння. Для цього здійснюється порівняння загальних і спеціальних положень кримінального права, які нерідко мають бланкетний характер та відсилають до інших галузевих норм. Саме від правильності цього аналізу залежить допустимість подальшого виконання вироку іноземного суду.

Нормативні приписи п. 5 ч. 1 ст. 606 КПК України поширюються законодавцем винятково на випадки передачі осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі [174]. Такий підхід звужує потенціал міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та обмежує можливості взаємодії судів і пенітенціарних систем. Зазначене свідчить про те, що законодавство України поки що не враховує особливостей передачі засуджених умовно, а також не регулює порядок передачі неповнолітніх чи осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.

Невирішеним залишається й питання передачі засуджених, до яких були застосовані інші заходи кримінально-правового характеру. У ч. 2 ст. 605 КПК України передбачено лише можливість застосування положень ст. 605–612 при вирішенні питання про передачу осіб, до яких судом застосовано примусові заходи медичного характеру. Однак на практиці це положення викликає низку зауважень. ЄСПЛ у рішенні від 3 вересня 2015 р. у справі «Берланд проти Франції» [402] наголосив, що визнання особи неосудною через психічний розлад і застосування пов'язаних із цим заходів процесуального примусу не розглядається як «покарання» у розумінні п. 1 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а трактується як запобіжний (превентивний) захід. Такий захід може бути застосований винятково тоді, коли медичним висновком підтверджено наявність психічного розладу, що вказує на неосудність особи та створює ризик для безпеки суспільства чи громадського порядку. Ще донедавна питання передачі осіб, які страждають на психічні розлади, врегульовувалося на підставі багатосторонніх міжнародних угод [147], однак Україна 12 січня 2023 р. офіційно вийшла з Конвенції про передачу таких осіб для примусового лікування. На сьогодні кримінальний процесуальний механізм

відсутній, що істотно ускладнює реалізацію відповідних питань у відносинах із державами-партнерами.

Наступною підставою для відмови у передачі засудженої особи є відсутність її згоди, або згоди законного представника. Водночас міжнародне право передбачає винятки з цього правила. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 Додаткового протоколу до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб від 18 грудня 1997 р., після отримання запиту від держави винесення вироку держава виконання може погодитися на передачу засудженого без його згоди у випадках, коли вирок передбачає висилку, депортацію або будь-який інший захід, результатом якого є неможливість залишення такої особи на території держави винесення вироку після звільнення з місць позбавлення волі [82]. З огляду на це положення, на нашу думку, ч. 3 ст. 606 КПК України доцільно доповнити словосполученням: *«а також в інших випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»*. Така зміна є обґрунтованою, оскільки Україна ратифікувала Додатковий протокол до Конвенції 1997 р., який допускає передачу засудженого без його згоди у зазначених вище випадках. У такий спосіб це дозволить узгодити національне законодавство з міжнародними зобов'язаннями та уникнути колізій у практиці застосування.

Ще однією підставою для відмови у передачі засудженої особи є неможливість виконання призначеного покарання в іноземній державі. Така підстава поділяється на кілька видів залежно від причин невиконання: а) закінчення строку давності або інші обставини, передбачені законодавством іноземної держави; б) відмова суду чи іншого компетентного органу іноземної держави визнавати вирок українського суду або ж формальне визнання такого вироку без визначення порядку і умов відбування покарання; в) невідповідність умов і порядку відбування покарання, визначеного судом України, тим, що передбачені законодавством іноземної держави. Зазначена підстава потребує ретельного співставлення норм кримінального та кримінально-виконавчого права обох держав, що регулюють порядок і умови виконання покарання.

Відсутність у законодавстві іноземної держави додаткового покарання, призначеного українським судом, робить неможливим повне виконання вироку та зумовлює несумісність правових режимів відбування покарання.

Як уже було зазначено, нині КПК України (глава 46, ст. ст. 602–614) регламентує порядок визнання та виконання вироків іноземних судів, а також передачі засуджених осіб. Водночас у Кодексі відсутній окремий, вичерпний перелік підстав для відмови у таких процедурах. Наразі підстави відмови визначаються фрагментарно: а) частково – у ст. 606 КПК України; частково – в міжнародних договорах, учасницею яких є Україна. Натомість, це створює правову невизначеність, адже у випадках, коли міжнародний договір не врегульовує підстав відмови, виникають прогалини. У зв'язку з чим практика судових і правоохоронних органів змушена орієнтуватися на аналогію чи розширене тлумачення, що суперечить принципам правової визначеності й законності. В умовах воєнного стану, коли кількість звернень про передачу осіб визнання, і виконання іноземних вироків постійно зростає, а пріоритет мають провадження щодо воєнних злочинів або злочинів міжнародного характеру, така прогалина стає особливо загрозливою. Відсутність чітких норм збільшує ризик зловживань, порушень прав засуджених та ускладнює виконання міжнародних зобов'язань України. Тому доцільним видається внесення до КПК України окремої статті, яка б закріплювала вичерпний перелік підстав для відмови у визнанні і виконанні вироку іноземного суду та передачі засуджених осіб, а саме:

Стаття 606-1. Підстави відмови у визнанні та виконанні вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб

1. Визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України, а також передача засудженої особи для відбування покарання в іноземній державі або її прийняття в Україну не допускається у разі, якщо:

1) діяння, за яке особу засуджено, не є злочином за законом України про кримінальну відповідальність;

2) вирок постановлено судом, юрисдикція якого не визнається Україною;

3) виконання призначеного покарання є неможливим відповідно до законодавства України або іноземної держави;

4) стосовно тієї ж особи в Україні вже існує обвинувальний вирок, що набрав законної сили, або ухвала про закриття кримінального провадження за тим самим діянням (*ne bis in idem*);

5) закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку;

6) особу було засуджено за діяння, яке в Україні визнане політичним злочином чи злочином військового характеру, що не підлягає кримінальному переслідуванню згідно з міжнародними договорами;

7) є підстави вважати, що виконання вироку або передача засудженого призведе до порушення прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) відсутня згода засудженого на передачу, якщо міжнародним договором не передбачено інакше;

9) іноземна держава відмовилася надати гарантії щодо умов утримання особи, гуманного поводження або збереження її правового статусу під час виконання покарання.

2. Уповноважений (центральний) орган зобов'язаний у постанові (ухвалі) викласти підстави відмови у визнанні чи виконанні вироку або у передачі засудженої особи.

Отже, визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб становлять один із напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, який базується на міжнародних договорах і внутрішньому законодавстві, а реалізація пов'язана із дотриманням принципів законності, верховенства права та поваги до прав людини. Механізм функціонує через сукупність процесуальних процедур, які гарантують виконання вироків іноземних судів і забезпечують можливість переміщення засудженого з держави, де його було визнано судом винним у вчиненні злочину, до країни громадянства

або постійного місця проживання. Таке переміщення не зводиться лише до формального виконання вироку: воно має вагоме соціальне значення, оскільки сприяє ресоціалізації засудженої особи, підтриманню її родинних і культурних зв'язків, а також забезпечує доступ до інформації та правової допомоги у звичному середовищі. Тобто, визнання та виконання вироків іноземних судів і передача засуджених є не лише формами міжнародного співробітництва, а й соціально-орієнтованим механізмом, що поєднує кримінально-правові, процесуальні та кримінально-виконавчі аспекти.

3.4 Видача (екстрадиція) осіб

Прагнення кожної держави ефективно протидіяти злочинності є фундаментальним чинником розвитку міжнародно-правового співробітництва. У глобалізованому світі, де кримінальні правопорушення дедалі частіше виходять за межі національних кордонів, боротьба з ними неможлива без тісної координації зусиль держав, узгодження процедур, обміну інформацією та взаємного виконання правових зобов'язань. Саме в цьому контексті екстрадиція (видача осіб) набуває особливого значення як основна форма міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що забезпечує принцип невідворотності кримінальної відповідальності [193].

Видача осіб теж належить до тих універсальних форм міжнародного співробітництва, що мають подвійну правову природу, оскільки перебувають на стику міжнародного та національного права. З одного боку, екстрадиція ґрунтується на міжнародно-правових нормах, зокрема, Конвенціях, двосторонніх договорах, угодах про взаємну правову допомогу, які визначають загальні засади і принципи взаємодії держав. З іншого боку, її реалізація неможлива без національного правового механізму, який забезпечує виконання міжнародних зобов'язань у межах внутрішньої правової системи. У цьому сенсі екстрадиція виступає містком між юрисдикціями, що дозволяє державам

реалізовувати спільну мету – забезпечення справедливості й покарання винуватих осіб. Вона водночас є формою довіри між правовими системами різних країн, адже передбачає взаємне визнання процесуальних гарантій, рівень захисту прав людини та стандарти правосуддя. Сучасна практика міжнародних відносин підтверджує, що видача осіб не лише слугує засобом для кримінального переслідування, а й виконує превентивну функцію, стримуючи злочинців від спроб уникнути покарання шляхом перетину кордону. Таким чином, інститут екстрадиції стає важливим елементом реалізації міжнародного принципу невідворотності покарання (лат. *nullum crimen sine poena*), який посідає центральне місце в системі кримінального права більшості держав світу.

Водночас правовий зміст видачі осіб охоплює комплекс матеріально-правових і процесуальних аспектів, що регулюються як міжнародними договорами, так і нормами національного законодавства. На національному рівні важливе значення мають положення КПК України (глава 44), які визначають порядок, суб'єктів і гарантії реалізації запитів про видачу осіб. З огляду на це, видача (екстрадиція) осіб виступає самостійною формою міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що спрямована на досягнення справедливості через взаємне визнання юрисдикцій, захист прав людини та забезпечення ефективного функціонування системи кримінальної юстиції у міжнародному вимірі [193]. У КПК України поняття «екстрадиція» вживається у значенні видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [174].

На наш погляд, одним із аспектів у розкритті сутності поняття екстрадиції є уточнення змісту двох споріднених, але не тотожних термінів – «видача» та «передача». У юридичній літературі зазначені слова часто використовуються як взаємозамінні, хоча їх смислове та правове наповнення відрізняється. «Передача» має більш процедурний характер і передбачає упорядкований процес, тоді як «видача» відображає сам факт віддання без акценту на форму чи порядок дій. Саме тому в міжнародно-правовій практиці терміни

розмежовуються залежно від контексту: «видача» (extradition) – це, зазвичай, примусова дія, а «передача» (transfer) – юридична процедура, що реалізується на основі згоди сторін. Таке розуміння підтверджене й у правових позиціях Конституційного Суду України. У Висновку у справі щодо Римського статуту Міжнародного кримінального суду від 11 липня 2001 року Суд зазначив, що «терміни «передача» і «видача» у загальному вжитку часто ототожнюються, проте в міжнародно-правових документах вони мають різне змістове навантаження, що зумовлює відмінність їх юридичної природи» [345, с. 109]. Як слушно зауважує М. В. Галабала, джерелом такої колізії стала лінгвістична неузгодженість перекладів міжнародно-правових актів українською мовою та особливості їх імплементації у національне законодавство [39, с. 74]. Унаслідок цього в українському законодавстві обидва поняття вживаються паралельно, іноді без чіткого розмежування.

У міжнародному контексті термін «видача» традиційно використовується у Європейській конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, де регламентовано порядок примусової передачі особи для кримінального переслідування чи виконання вироку [93]. Натомість поняття «передача» закріплено у Конвенції про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання у державі, громадянами якої вони є, від 19 травня 1978 року, що стосується добровільної передачі засуджених для подальшого виконання вироку у власній державі [146]. Більш широке трактування терміна «extradition» пропонує Римський статут Міжнародного кримінального суду, у якому йдеться не лише про видачу, а про доставлення особи однією державою іншій для цілей судового переслідування або виконання вироку. Водночас у ст. 10 КК України простежується спроба законодавця розмежувати терміни «видача» та «передача», однак їх зміст не повністю відповідає усталеним міжнародним підходам і формулюванням згаданих конвенцій [172].

З огляду на виявлені лінгвістичні та правові розбіжності у використанні понять «видача» і «передача», на нашу думку, доцільним видається їх чітке нормативне розмежування на рівні національного законодавства. Зокрема,

пропонується внести відповідні зміни до ст. 10 КК України та глави 44 КПК України, де: термін «видача» слід законодавчо закріпити як *примусову передачу особи на запит іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку*; а термін «передача» – як *добровільну або договірну дію держави щодо переміщення засудженої особи для відбування покарання у державі громадянства або постійного місця проживання*. Таке унормування усуне термінологічну невизначеність, забезпечить узгодженість із міжнародними договорами, зокрема Європейською конвенцією про видачу правопорушників (1957 р.) та Конвенцією про передачу засуджених осіб (1978 р.), і сприятиме більш точному застосуванню норм під час міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях.

Окрім цього, у юридичній науці питання щодо визначення загального поняття «екстрадиції» залишається дискусійним, що зумовлює існування значної кількості підходів до його тлумачення. Визначення варіюються залежно від того, яку правову природу автори вбачають у самій процедурі: як у формі міжнародної правової допомоги, механізмі взаємного визнання юрисдикцій, чи як у прояві співробітництва. Так, у працях М. П. Свистуленка екстрадиція трактується як форма міжнародно-правової допомоги у кримінальних провадженнях, заснована на положеннях міжнародних договорів, загальновизнаних принципів міжнародного права та нормах внутрішнього законодавства держав. Сутність цього визначення полягає в тому, що держава, на території якої перебуває розшукувана особа, передає її іншій державі з метою забезпечення здійснення правосуддя, або для виконання обвинувального вироку, що набрав законної сили [311, с. 5].

С. С. Нестеренко пропонує більш лаконічний підхід, відповідно до якого видача осіб – це передача державою, на території якої перебуває особа, в іншу державу для притягнення її до кримінальної відповідальності або для виконання покарання. У цьому визначенні акцент зроблено на суті правового акту передачі як засобу реалізації принципу невідворотності відповідальності у міждержавному масштабі [227].

Схожої позиції дотримується В. С. Березняк, який розглядає видачу як акт правової допомоги, що здійснюється на основі міжнародних договорів та принципів міжнародного права, а його зміст полягає у передачі правопорушника державою, на території якої він перебуває, державі, що потребує його видачі для притягнення до відповідальності чи виконання вироку [17]. Подібну думку висловлює й А. Г. Маланюк, уточнюючи, що екстрадиція є міждержавною процедурою правової допомоги, яка здійснюється відповідно до спеціальних міжнародних договорів і норм національного кримінального та кримінально-процесуального законодавства і має за мету передання особи для здійснення правосуддя або виконання вироку запитуючої держави [194].

Водночас вказані підходи не позбавлені недоліків. Зокрема, використання у деяких наукових визначеннях формулювання «особа, яка вчинила злочин» суперечить принципу презумпції невинуватості, оскільки вина такої особи не встановлена вироком суду, що набрав законної сили. На це неодноразово звертав увагу ЄСПЛ, наголошуючи, що до моменту остаточного вирішення питання про вину будь-яка особа вважається невинуватою [418; 433; 334].

Більш збалансованим підходом у визначенні сутності екстрадиції можна вважати позицію Г. М. Грищука, який підкреслює, що екстрадиція – це передача особи іноземній державі на її запит для притягнення до кримінальної відповідальності або для виконання вироку суду, винесеного на території цієї держави [61, с. 90]. З урахуванням попереднього аналізу й узагальнення наукових підходів, пропонуємо власне визначення поняття екстрадиції (видачі осіб), яке, на нашу думку, найбільш повно відображає її сутність та правову природу.

Екстрадицію слід визначати як урегульовану міжнародними договорами і нормами національного законодавства форму міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що полягає у передачі однією державою іншій особи, стосовно якої компетентні органи запитуючої держави здійснюють кримінальне переслідування або мають за мету виконання вироку суду, за умови дотримання принципів суверенітету, прав людини та презумпції невинуватості.

Таке визначення відображає подвійну правову природу екстрадиції – як інституту міжнародного права та як процесуальної форми реалізації міжнародно-правових зобов'язань у внутрішній юрисдикції. Крім того, воно враховує права особи, що підлягає видачі, зокрема гарантії захисту від політичного, расового чи релігійного переслідування, а також необхідність судового контролю за законністю та добровільністю її передачі.

Екстрадиція включає офіційний запит про видачу особи, її встановлення на території однієї держави, перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі, а також прийняття рішення за запитом та фактичну передачу такої особи іншій державі, компетентні органи якої звернулися із запитом про видачу.

Основною метою екстрадиції є надання правової допомоги, що включає передачу осіб для притягнення їх до кримінальної відповідальності або виконання судового вироку, який набрав чинності. Екстрадиція може здійснюватися на запит держави, на території якої було вчинено злочин, держави, громадянином якої є особа, або держави, що постраждала від злочину.

Завдяки спільним зусиллям міжнародної спільноти були розроблені уніфіковані міжнародні договори, які дають державам-учасникам змогу надавати одна одній правову допомогу в кримінальних провадженнях, порушувати питання про екстрадицію правопорушників або перейняття кримінального переслідування у разі неможливості їх видачі, визнавати та приймати до виконання судові вирoki стосовно осіб, які перебувають на території запитованої держави, передавати засуджених для відбування покарання в державу їх громадянства тощо.

В Україні існує значна договірна база, яка дозволяє компетентним органам держави ефективно співпрацювати з іноземними компетентними органами на підставі чинних міжнародних угод. Україна уклала договори про надання міжнародної правової допомоги з багатьма країнами світу. Одним із ключових джерел правових норм у міждержавних правовідносинах є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який визначає основні правила поведінки з особами, що потрапили до сфери судочинства. Пакт проголошує, що кожна

людина має право на свободу та особисту недоторканність, ніхто не може бути безпідставно заарештований або затриманий, ніхто не може бути позбавлений волі інакше, ніж на підставах і за процедурами, встановленими законом [175, с. 468].

Процедура екстрадиції осіб з України є складним процесом міжнародної співпраці у сфері боротьби зі злочинністю. Як уже було зазначено, передусім, ця процедура регламентується міжнародними угодами, які встановлюють основні механізми та умови її застосування. Лише після цього вона підпадає під регулювання кримінального процесуального права України, яке забезпечує її реалізацію на рівні національного законодавства. Однак розвиток міжнародного нормативного регулювання екстрадиції ускладнюється існуванням специфіки процедур видачі осіб, що знаходять відображення у відповідному внутрішньому законодавстві більшості країн світу. Це пов'язано з положеннями таких законодавчих актів, як Європейська Конвенція про видачу правопорушників, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, Додаткового протоколу та Другого додаткового протоколу 1978 р. до Конвенції [93], Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах [148].

Частина екстрадиційних норм у правовій системі України припадає також на норми таких багатосторонніх договорів, що регулюють боротьбу з окремими видами транснаціональних злочинів. Особливістю таких міжнародних договорів є те, що вони, передбачаючи імперативні норми щодо видачі осіб, які вчинили міжнародні злочини та (або) злочини міжнародного характеру, передбачають кримінальні процесуальні норми такої видачі, які знайшли своє відображення в положеннях гл. 44 КПК України [174].

Екстрадиція включає:

- 1) офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;
- 2) перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;
- 3) прийняття рішення за запитом;

4) фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (ст. 541 КПК України).

Процедура екстрадиції може бути застосована для притягнення осіб до кримінальної відповідальності за воєнні злочини та інші кримінальні правопорушення, пов'язані з війною, що були вчинені на території України. Запит на екстрадицію особи подається у випадках, коли за законодавством України хоча б за один із злочинів, з приводу яких запитується видача, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року, або якщо особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі, і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців (ст. 573 КПК України).

Згідно зі змістом ст. 574 КПК України видачі підлягають наступні категорії осіб: обвинувачені (підозрювані) у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування; підсудні (засуджені) у справах на стадії судового розгляду або виконання вироку.

Водночас при визначенні поняття «екстрадиція», законодавець повністю оминає питання встановлення правового статусу особи, трактуючи екстрадицію як передачу особи державі, компетентні органи якої розшукують цю особу для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [27].

За ст. 2 Європейської конвенції про видачу правопорушників [93], особа, засуджена в одній державі, може бути передана до іншої держави для відбування призначеного покарання. Інакше кажучи, передається особа, засуджена за вчинення злочину, щодо якої вирок є остаточним, тобто особа засуджена в державі винесення вироку і передається для відбуття покарання в державу виконання вироку. Однак Європейська конвенція про видачу правопорушників не дає чіткого визначення процесуального статусу особи, яка підлягає екстрадиції. У ст. 1 цієї Конвенції зазначено, що договірні сторони зобов'язуються видавати всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої сторони за вчинення правопорушення або розшукуються з метою виконання вироку чи постанови про утримання під вартою [93].

Частина 2 ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників [93] постановляє, що запит про екстрадицію супроводжується оригіналом або завіреною копією обвинувального вироку чи постанови суду, або постанови про негайне затримання чи ордеру на арешт, або іншого розпорядження, яке має таку ж силу і видане відповідно до процедури, передбаченої законодавством запитуючої держави, з викладом правопорушень, за які вимагається видача. Час і місце їх вчинення, їх юридична кваліфікація і посилання на відповідні правові положення зазначаються якомога точніше; копією відповідних законодавчих актів або, якщо це неможливо, викладом відповідного закону, а також, за можливості, як якомога точнішим описом відповідної особи, а також будь-якою іншою інформацією, яка може сприяти встановленню її особистості та громадянства.

Європейський суд ухвалив, що Європейська конвенція про видачу правопорушників може застосовуватися до діянь, вчинених поза межами території ЄС, за умови, що національне законодавство запитуючої держави дозволяє переслідування за такі діяння. Це рішення підтримує принцип універсальної юрисдикції та сприяє міжнародному співробітництву у кримінальних провадженнях, дозволяючи державам-членам ЄС видавати осіб за злочини, вчинені за кордоном [214].

Аналіз Типового договору про видачу 1990 р. [357] свідчить, що екстрадиція можлива між договірними державами не тільки з метою виконання вироку, а й з метою ухвали вироку, хоча посилання на ухвалу вироку є обов'язковим не для всіх держав (ст. 1). У ч. 2 ст. 5 типового договору про видачу зазначено, що до клопотання про екстрадицію додається:

1) якщо особа обвинувачується у вчиненні злочину судом або іншим компетентним судовим органом – ордер на арешт цієї особи або завірена копія такого ордера;

2) якщо особа засуджена за вчинення злочину – оригінал або завірена копія рішення або будь-якого іншого документа з викладом обвинувальної частини і ухваленого вироку;

3) якщо особа засуджена за вчинення злочину в її відсутність, додається опис правових засобів, які має ця особа для підготовки свого захисту або для повторного слухання справи;

4) якщо особа засуджена за вчинення злочину, але вирок не ухвалено, – документ з викладом обвинувальної частини і заявою, що підтверджує намір ухвалити вирок [212].

Варто зазначити, що зведення екстрадиції до видачі безпідставно звужує ті можливості, які на сьогодні має інститут екстрадиції, оскільки питаннями видачі екстрадиційна діяльність не вичерпується.

Зокрема, згідно з ч. 4 ст. 574 КПК України, екстрадиція включає офіційний запит про видачу особи, її встановлення на території однієї держави, перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі, а також прийняття рішення за запитом та фактичну передачу такої особи іншій державі, компетентні органи якої звернулися із запитом про видачу.

До процедури екстрадиції входять такі процесуальні дії:

- затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України);
- тимчасовий арешт (ст. 583 КПК України);
- екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України);
- екстрадиційна перевірка (ст. 587 КПК України) [174].

Таким чином, екстрадиція відрізняється від видачі і передачі, насамперед, за своїм змістом, оскільки включає в себе: стадію порушення ініціативи про передачу (видачу) особи; процес прийняття рішення з такого питання компетентними органами двох держав; стадію оскарження прийнятого рішення; процес передачі (видачі) особи; легалізацію вироку судом тієї держави, яка прийняла особу тощо.

Суб'єктами видачі особи (екстрадиції), відповідно до ст. 574 КПК України, є Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України – уповноважені (центральні) органи України.

Першочерговими етапами екстрадиції є:

1. Отримання компетентними органами України інформації про конкретне місце перебування на території іноземної держави особи, яка підозрюється правоохоронними органами України у вчиненні злочину і щодо якої компетентним органом іноземної держави обрано запобіжний захід.

2. Затримання на території іноземної держави особи, яка розшукується компетентними органами України, та повідомлення про це компетентним органам України [248].

Процесуальний порядок підготовки документів та направлення запитів на екстрадицію наступний.

Клопотання про видачу особи в Україну готує слідчий, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування або суд, який розглядає справу чи яким ухвалено вирок. Клопотання складається у письмовій формі і повинно містити дані про особу, видача якої вимагається, обставини і кваліфікацію вчиненого нею злочину. До клопотання додаються такі документи:

1) засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності;

2) копія вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видача запитується для приведення вироку до виконання;

3) довідка про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідка про докази, якими підтверджується винуватість розшукуваної особи у його вчиненні;

4) положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення;

5) висновок компетентних органів України про громадянство особи, видача якої запитується, складений згідно з вимогами закону про громадянство України;

6) довідка про частину невідбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання;

7) інформація про перебіг строків давності;

8) інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу.

Клопотання та передбачені супровідні документи підписуються слідчим, прокурором або суддею, засвідчуються печаткою відповідного органу та перекладаються мовою, передбаченою міжнародним договором України. Клопотання про видачу особи (екстрадицію) передаються до відповідного центрального органу України через відповідну обласну прокуратуру у десятиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави. У зазначений строк керівник відповідного органу досудового розслідування у складі апарату Національної поліції, центрального апарату органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України безпосередньо передає Офісу Генерального прокурора клопотання про видачу особи (екстрадицію).

Уповноважений (центральный) орган України за наявності підстав, передбачених міжнародним договором України, звертається до компетентного органу іноземної держави із запитом про видачу особи в Україну. Запит про видачу направляється керівником уповноваженого (центрального) органу України або уповноваженою ним особою протягом п'яти днів з дня отримання клопотання. Особі, стосовно якої розглядається питання про видачу, і яка не володіє державною мовою, забезпечується право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення уповноваженого (центрального) органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду.

Одними з недоліків КПК України є відсутність регулювання процедури розгляду запитів на видачу однієї і тієї ж особи, які надходять від компетентних органів кількох держав (т. зв. одночасні або конкуруючі запити) [62]. При

розгляді таких запитів і проведенні екстрадиційних перевірок щодо всіх запитів слід керуватися положеннями відповідних міжнародних договорів, зокрема: ст. 17 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. (якщо видача правопорушника запитується одночасно кількома державами або за одне й те саме правопорушення, або за різні правопорушення, запитувана Сторона ухвалює своє рішення з урахуванням усіх обставин і місця вчинення правопорушень, відповідних дат надходження запитів, громадянства відповідної особи та можливості подальшої видачі правопорушника іншій державі) [93]; ст. 65 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. (якщо вимоги про видачу надійдуть від декількох держав, запитувана Договірна Сторона самостійно вирішує, яку з цих вимог повинно бути задоволено) [293]; ст. 16 Типового договору про видачу 1990 р. (якщо Сторона отримує прохання про видачу однієї і тієї ж особи одночасно від іншої Сторони і від будь-якої третьої держави, вона на власний розсуд визначає, якій з цих держав видати запитувану особу) [355].

Таким чином, у правозастосовній практиці міжнародного співтовариства визначено орієнтовний перелік критеріїв, які оцінюються при вирішенні одночасно кількох запитів і впливають на рішення щодо переваги того чи іншого з них: держава, на території якої вчинено найбільшу кількість злочинів або завдано найбільшу шкоду; дата надходження запитів і порядок їх надходження; можливість подальшої екстрадиції між запитуючими державами; час, місце та тяжкість вчинення кожного зі злочинів; місцезнаходження та можливість з'явлення свідків; громадянство розшукуваної особи; оцінка наявності та допустимості доказів у кожній державі; тривалість проведення відповідного провадження; перспективи соціальної реабілітації розшукуваної особи тощо [213].

Для реалізації процедури видачі обов'язковою умовою є взяття під варту особи, стосовно якої надійшов запит. Такий підхід відповідає положенням Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р., яка визначає загальні правила взаємодії держав під час екстрадиції. Зокрема,

запитувана держава зобов'язана поінформувати запитуючу сторону про прийняте рішення – як у разі задоволення запиту, так і у разі повної чи часткової відмови, із зазначенням мотивів такої відмови. Якщо рішення є позитивним, держава, яка здійснює передачу, повідомляє про місце, дату і тривалість утримання особи, необхідних для організації передачі. У разі виникнення обставин, які тимчасово перешкоджають передачі чи прийому особи, сторони узгоджують нову дату екстрадиції. Якщо ж передача не відбулася у встановлений строк, особа може бути звільнена через 15 днів, а обов'язково – після спливу 30 днів із дати, визначеної для передачі (ст. 18 Конвенції) [93].

Крім того, ст. 16 Конвенції передбачає можливість попереднього затримання особи у термінових випадках – ще до отримання офіційного запиту про видачу. Таке звернення може надсилатися дипломатичними каналами, поштою, телеграфом, через Інтерпол або інші засоби зв'язку, які забезпечують письмове підтвердження. Компетентні органи запитуваної держави ухвалюють рішення щодо арешту відповідно до національного законодавства, а запитуюча сторона повинна бути невідкладно поінформована про вжиті заходи. Якщо протягом 18 днів запит про видачу не надходить, попередній арешт може бути скасований; у будь-якому разі максимальний строк такого затримання не може перевищувати 40 днів. Водночас звільнення особи не позбавляє державу права на її повторне затримання у разі надходження належного запиту про екстрадицію [93].

Наведені норми Конвенції узгоджуються з положеннями КПК України. Так, згідно з ч. 1 ст. 583 КПК України до особи, затриманої у зв'язку з вчиненням злочину за межами України, може бути застосовано тимчасовий арешт строком до 40 діб (або іншим визначеним міжнародним договором) до моменту отримання запиту про її видачу. Після надходження запиту, відповідно до ч. 1 ст. 584 КПК України, прокурор за дорученням центрального органу України звертається до слідчого судді з клопотанням про застосування екстрадиційного арешту, який діє до остаточного вирішення питання про видачу та фактичної передачі особи, але не може перевищувати 12 місяців [174].

Таким чином, видача (екстрадиція) представляє собою визначену процедуру, яка здійснюється в межах і відповідно до засад кримінального провадження, однак з певними особливостями, передбаченими у кримінальному процесуальному законодавстві України, зокрема: питання про видачу може порушувати лише щодо загальнокримінальних злочинів, що визнаються обома сторонами; нормами кримінального процесуального законодавства обох країн повинна бути передбачена процедура видачі; у разі, коли видача проводиться для притягнення винуватого до кримінальної відповідальності, і у санкціях статті передбачено за такий злочин покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад один рік, а в разі необхідності видачі для виконання рішення суду, що вступило в дію – не менше шести місяців; екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

Одним із факторів, що перешкоджають ефективному застосуванню механізму видачі (екстрадиції) осіб до України, залишається неврегульованість питання заочного обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 575 КПК України до запиту про видачу особи має бути додано засвідчену копію ухвали суду про застосування цього запобіжного заходу, якщо видача здійснюється з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Однак для ухвалення такої ухвали необхідно, щоб особа була оголошена в міжнародний розшук, що, своєю чергою, можливе лише після набуття нею статусу підозрюваного [174].

Відповідно до положень ст. 281 КПК України розшук може бути оголошено тільки щодо осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Отже, момент набуття статусу підозрюваного у провадженнях, яким притаманний міжнародний характер, має принципове значення. Частина 1 ст. 42 КПК України визначає, що підозрюваним є особа, якій повідомлено про підозру в установленому порядку, яка затримана за підозрою у

вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено через невстановлення місця перебування, але вжито всіх необхідних заходів для повідомлення у передбачений законом спосіб [174].

Процедура заочного обрання запобіжного заходу передбачена ч. 6 ст. 193 КПК України. Вона дозволяє суду за відсутності підозрюваного ухвалити рішення про тримання його під вартою, якщо прокурор доведе наявність підстав, передбачених ст. 177 КПК України, а також підтвердить, що підозрюваний перебуває на тимчасово окупованій території, у державі-агресорі або оголошений у міжнародний розшук. Після фактичного затримання особи суд протягом 48 годин з моменту доставки до місця провадження повторно розглядає питання щодо доцільності застосування цього запобіжного заходу або можливості його заміни на більш м'який. Аналіз норм КПК України (статті 276–279) свідчить, що повідомлення про підозру є обов'язковою умовою набуття особою статусу підозрюваного. При цьому письмове повідомлення має бути вручене особисто або в інший законодавчо визначений спосіб – через членів сім'ї, адміністрацію місця роботи чи житлово-експлуатаційну організацію. Така процедура гарантує реалізацію положень підпункту «а» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка закріплює право обвинуваченого бути своєчасно та зрозуміло поінформованим про сутність і підстави висунутого проти нього обвинувачення [5; 143].

Практика ЄСПЛ свідчить, що повідомлення має бути не лише формальним, а й фактичним, тобто особа повинна реально отримати інформацію про обвинувачення. У справах «Mattoccia v. Italy», «Chichlian and Ekindjian v. France», «Penev v. Bulgaria» та «C. v. Italy» Суд підкреслив, що надання неофіційної чи неповної інформації не відповідає вимогам Конвенції, а у справі «Sejdovic v. Italy» наголосив, що повідомлення про кримінальне переслідування має відбуватися в суворій відповідності до процесуальних гарантій [430; 329; 337; 330; 444; 443].

Позиція Верховного Суду узгоджується з цією практикою. У Постанові Касаційного кримінального суду від 2 березня 2023 року (справа № 382/1118/21) зазначено, що направлення повісток за адресою реєстрації особи, яка фактично перебуває за кордоном, не забезпечує належного інформування. Аналогічно, у постанові від 27 березня 2019 року (провадження № 51-9040 км 18) Суд підкреслив, що розшук підозрюваного можливий лише після підтвердження того, що його місцезнаходження невідоме, а повідомлення про підозру було вжито в спосіб, передбачений законом [251].

Верховний Суд також визнав допустимим використання електронних засобів комунікації, зокрема месенджерів, для інформування підозрюваних про підозру або виклики, якщо факт ознайомлення особи з повідомленням підтверджено технічними даними (справа № 25/3-532 вих-21) [253; 252]. У зв'язку з цим О. М. Атаманов справедливо зазначає, що положення ч. 1 ст. 42 КПК України, які допускають набуття статусу підозрюваного без фактичного вручення повідомлення, суперечать ст. 6 Конвенції та прецедентній практиці ЄСПЛ, а отже, не можуть застосовуватися як такі, що порушують міжнародні зобов'язання України. Недотримання належної процедури повідомлення фактично позбавляє особу права на справедливий суд [5].

Щодо процедури заочного обрання запобіжного заходу, то її співвідношення з міжнародними нормами підтверджується положеннями ст. 25 Європейської конвенції про видачу правопорушників, де термін «постанова про утримання під вартою» охоплює будь-яке рішення суду про позбавлення волі, у тому числі ухвалене за відсутності особи. Таким чином, ухвала, винесена в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, може розглядатися як рішення про взяття під варту у розумінні Конвенції [93; 174].

Системний аналіз положень глави 18 КПК України дозволяє стверджувати, що законодавець використовує терміни «обрання» і «застосування» запобіжного заходу як взаємозамінні, оскільки обидва тягнуть однакові процесуальні наслідки. Як наголошено в рішенні Об'єднаної палати Верховного Суду, ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, ухвалена за

відсутності особи, фактично створює правову підставу для її затримання, арешту та подальшої видачі [174]. Більше того, така ухвала є необхідним документом для ініціювання міжнародного розшуку через Інтерпол.

Отже, ухвала про заочне тримання під вартою набуває подвійного значення – внутрішнього (як процесуальне рішення суду) та міжнародного (як юридична підстава для розшуку і подальшої екстрадиції). Водночас така процедура породжує ризик надмірного обмеження права на свободу, оскільки термін утримання особи під вартою за кордоном до моменту екстрадиції може перевищувати передбачені Конвенцією строки. Це натомість потребує подальшого законодавчого уточнення ст. ст. 193, 197 і 575 КПК України, зокрема щодо гарантій особи, яка перебуває за межами держави, та строків фактичного утримання до моменту її передачі українській стороні.

Підставою для відмови у задоволенні запитів про видачу осіб в Україну може бути відсутність належного рівня забезпечення прав і свобод людини у запитуючій державі. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану, коли гарантування безпеки осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, ускладнюється. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження [336]. Так, у справі «Іващенко проти України» (заява № 41303/11, рішення від 10 вересня 2020 р.) Суд зазначив, що істотна нестача простору у в'язничних камерах є самостійною підставою для визнання порушення ст. 3 Конвенції. Суд звернув увагу, що заявник утримувався у камері, де на одну особу припадало лише 1,4 м² особистого простору, що суттєво нижче мінімального стандарту у 3 м², визнаного допустимим у густонаселених установах. За таких обставин ЄСПЛ дійшов висновку про наявність обґрунтованої презумпції порушення прав людини. Аналогічні порушення були зафіксовані й у низці інших рішень ЄСПЛ щодо України, де Суд підкреслював системний характер проблеми неналежних умов тримання під вартою та відсутності ефективних засобів правового захисту [332]. Показовою стала відмова німецького суду у 2020 році в екстрадиції

відомого бізнесмена та колишнього народного депутата: суд дійшов висновку, що у разі передачі особи існує реальний ризик порушення ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження). Аргументація спиралася, зокрема, на звіт Європейського комітету із запобігання катуванням Ради Європи від 6 вересня 2018 року, у якому зафіксовано системні проблеми з умовами тримання в українських ізоляторах. Окремий блок заперечень стосується проваджень *in absentia*. У доповідях акцентовано увагу, що українські правила щодо розгляду справ за відсутності підозрюваного/обвинуваченого не забезпечують належного механізму повторного, повноцінного перегляду вироку після повернення особи, що фактично позбавляє її можливості особисто викласти позицію захисту. Відтак запитувані держави користуються підставами для відмови, передбаченими, зокрема, Другим додатковим протоколом до Європейської конвенції про видачу: якщо мінімальні гарантії права на захист не були забезпечені, екстрадиція може не відбутися.

Вплив нинішнього воєнного стану також суттєвий. Чимало європейських юрисдикцій підходять до передачі осіб Україні вкрай обережно, посиляючись на безпекові ризики, логістику етапування та стабільність судового процесу в умовах збройної агресії. Україна, зі свого боку, декларує посилення гарантій: Міністерство юстиції анонсувало розроблення спеціального закону щодо окремого режиму тримання осіб, екстрадованих до України, та додаткових заходів безпеки під час їх конвоювання і утримання. Не можна оминати і політичну складову у справах про корупційні правопорушення. Коли навколо справи формується виразний політичний контекст, запитувані держави можуть застосовувати застереження про «політичні правопорушення» (ст. 3 Європейської конвенції про видачу; аналогічні положення містить і Конвенція про екстрадицію 1933 року). Це може впливати як на оцінку презумпції невинуватості у конкретній справі, так і на кінцеве рішення щодо передачі. Яскравий приклад – остаточна відмова Апеляційного суду міста Ниш (Сербія) у жовтні 2023 року видати до України колишнього керівника одного з підрозділів

СБУ: суд побачив у запиті елементи політичного переслідування, зокрема через публічне клеймування особи «держзрадником» до набрання вироком законної сили [312]. Подібні ж міркування позначаються й на співпраці через Інтерпол. Система оповіщень, насамперед «червоне повідомлення», використовується для виявлення місцезнаходження особи та її арешту з подальшою екстрадицією. Водночас застосування інструментів Інтерполу обмежене ст. 3 Статуту Організації, яка забороняє будь-яку діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру. Через це Генеральний секретаріат може відмовити у публікації або видаленні оповіщення, якщо побачить політичний підтекст провадження. У практичному вимірі це означає: навіть за наявності ухвали про тримання під вартою і належно підготовленого пакета документів, країна може не отримати етапу міжнародного розшуку, необхідного для подальшої екстрадиції.

Узагальнюючи, відмови у видачі Україні найчастіше ґрунтуються на трьох групах аргументів: ризик порушення ст. 3 Конвенції через умови тримання та відсутність гарантій безпеки; процесуальні гарантії у справах *in absentia* (право на реальний повторний розгляд за участі особи); політичний вимір окремих проваджень, що активує конвенційні застереження та обмеження Інтерполу. У зв'язку з цим держава вживає заходів для узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами. Так, 21 листопада 2023 року було прийнято Закон України № 3480-IX, яким внесено зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення». Цими змінами передбачено спеціальний порядок відбування покарання особами, переданими в Україну для виконання вироку чи притягнення до відповідальності за процедурою екстрадиції, зокрема у справах про воєнні злочини [259]. Відповідно до оновлених положень Кримінально-виконавчого кодексу, засуджені, видані в Україну з-за кордону, повинні відбувати покарання у визначених установах, перелік яких затверджується Міністерством юстиції України. Аналогічно, у ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» встановлено обов'язок роздільного тримання осіб, які були екстрадовані в

Україну, від інших категорій ув'язнених. Такий підхід спрямований на посилення гарантій їхньої безпеки, забезпечення належних умов тримання та запобігання можливим порушенням міжнародних стандартів у сфері прав людини [254]. Однак і цього не достатньо, оскільки відповідь на ці виклики потребує поєднання процесуальних і матеріально-правових рішень.

Отже, видача (екстрадиція) осіб є однією з основних форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що забезпечує реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Її сутність полягає у передачі особи, яка підозрюється, обвинувачується або засуджена за вчинення кримінального правопорушення, з території однієї держави до іншої для притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку. В основі екстрадиції лежить поєднання норм міжнародного та національного права, що вимагає від держав-учасниць узгодженості правових механізмів, дотримання стандартів прав людини та забезпечення процесуальних гарантій.

Сучасна практика екстрадиції в Україні свідчить про активне залучення нашої держави до міжнародних механізмів правової допомоги. Україна є стороною більшості базових конвенцій Ради Європи у сфері кримінальної юстиції, що створює належне нормативне підґрунтя для взаємодії з іншими державами щодо видачі осіб. Водночас ефективність таких процедур часто обмежується низкою внутрішніх та зовнішніх чинників, зокрема, від колізій законодавства до сумнівів іноземних партнерів щодо дотримання Україною прав і свобод людини. Одним із центральних викликів є відсутність чіткого розмежування понять «видача» та «передача» у національному законодавстві, що призводить до плутанини у правозастосуванні, особливо в контексті різних міжнародних договорів, які використовують англійські терміни *extradition* та *transfer* у різних значеннях. Невідповідність між перекладами та правовою імплементацією міжнародних зобов'язань ускладнює виконання запитів іноземних держав, а іноді й створює підстави для відмови у видачі осіб Україні.

Ще однією суттєвою проблемою залишається питання гарантій дотримання прав і свобод осіб, щодо яких застосовується екстрадиція. ЄСПЛ у

низці рішень неодноразово наголошував на системних порушеннях ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через неналежні умови тримання під вартою в Україні. Саме це стає підставою для відмови іноземних судів у виконанні екстрадиційних запитів. Подібні рішення, засвідчують, що питання гуманного поводження та безпеки осіб у місцях позбавлення волі є визначальним чинником довіри до вітчизняної юстиції. Проблемними залишаються і процедурні аспекти – насамперед заочне обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 6 ст. 193 КПК України), що часто розцінюється як таке, що не повністю відповідає стандартам ст. 6 Конвенції. Практика ЄСПЛ вимагає, аби особа була належним чином повідомлена про підозру, мала реальну можливість захисту, а не лише формальне повідомлення за відсутності особи. Порушення цих стандартів знижує довіру до екстрадиційних запитів України, особливо у державах Європейського Союзу.

Додатковим фактором, який ускладнює екстрадиційне співробітництво, є воєнний стан, що викликає у багатьох європейських країн сумніви щодо можливості забезпечення безпеки та справедливого судового розгляду екстрадованих осіб. За таких умов Україна стикається з відмовами у виконанні запитів про видачу, особливо в окремих справах «корупційного» чи «політичного» характеру. Нерідко іноземні суди вбачають у таких провадженнях ознаки політичного переслідування, що теж суперечить ст. 3 Європейської конвенції про видачу правопорушників, яка забороняє екстрадицію у разі політичної мотивації.

З огляду на зазначене, постає потреба у системному оновленні українського законодавства в частині регулювання екстрадиційних процедур. Зокрема, доцільно:

- законодавчо розмежувати поняття «*видача*» та «*передача*», визначивши їх у КПК України з урахуванням міжнародних конвенцій;
- передбачити спеціальні процесуальні гарантії для осіб, видача яких запитується, включно з перевіркою ризиків катувань чи нелюдського поводження;

- удосконалити процедуру заочного обрання запобіжного заходу, забезпечивши реальну можливість особи бути поінформованою про підозру та брати участь у процесі після екстрадиції;
- створити спеціальні умови тримання осіб, екстрадованих в Україну, відповідно до вимог Конвенції, як це передбачено Законом від 21 листопада 2023 року № 3480-IX;
- розширити повноваження центральних органів України (Мін'юсту та Офісу Генерального прокурора) у сфері міжнародного співробітництва для підвищення оперативності реагування на запити іноземних партнерів;
- забезпечити комунікаційну «стриманість» державних органів та їх посадових осіб у «медіалізації» кримінальних проваджень до остаточного вироку.

Отже, ефективність екстрадиції як форми міжнародного співробітництва, прямо залежить від рівня довіри до національної системи кримінального правосуддя. Україна має потенціал для зміцнення цієї довіри шляхом подальшої гармонізації свого законодавства з європейськими стандартами, дотримання прав людини та утвердження принципів верховенства права. Саме такий підхід сприятиме не лише підвищенню ефективності співпраці у сфері кримінального провадження, а й зміцненню міжнародного авторитету держави як надійного партнера у боротьбі зі злочинністю.

3.5 Спрощений порядок видачі (екстрадиції) осіб

Дослідження міжнародного досвіду функціонування механізму видачі осіб свідчить, що спрощений порядок видачі (або спрощена екстрадиція) становить окремий різновид загального процесу екстрадиції, спрямований на підвищення ефективності міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Застосування цього механізму дає змогу оптимізувати процедури передачі

підозрюваних (обвинувачених) між державами, скоротити строки розгляду запитів і зменшити процесуальні витрати.

Для вітчизняного кримінального процесу спрощений порядок видачі є порівняно новим явищем, що ще не набуло достатньої наукової розробленості. У національній кримінальній процесуальній науці наразі бракує системних праць, у яких би всебічно аналізувались проблеми реалізації цього механізму. І хоча окремі аспекти спрощеного порядку видачі вже знаходили відображення у статтях, комплексних досліджень, присвячених відповідному питанню, поки що не існує. Проте, правозастосовна практика, що формується в межах діяльності компетентних органів України, уже накопичила певний обсяг емпіричних матеріалів, які потребують теоретичного осмислення й систематизації.

Спрощений порядок видачі осіб має комплексний правовий характер, оскільки поєднує у собі норми як національного, так і міжнародного права. Його реалізація передбачає взаємодію норм кримінального процесуального законодавства України з положеннями міжнародних договорів, Конвенцій і двосторонніх угод. Саме тому цей інститут не може бути розглянутий винятково крізь призму внутрішньої юрисдикції, адже він є частиною глобальної системи міжнародного правосуддя. Як слушно зауважує М. П. Свистуленко, нормативна база інституту видачі, а отже, й спрощеного порядку, має дворівневу структуру: перший рівень утворюють внутрішньодержавні норми (зокрема, конституційні, кримінальні та кримінально-процесуальні), другий – норми міжнародного права, які містяться у багатосторонніх та двосторонніх договорах [310, с. 66].

Погоджуючись із цією позицією, варто наголосити, що першочерговим джерелом регламентації екстрадиції виступають саме міжнародні договори, тоді як національне законодавство лише конкретизує порядок їх виконання, адаптуючи міжнародні стандарти до внутрішньої правової системи України. Враховуючи зазначене, дослідження процедури спрощеного порядку видачі осіб доцільно проводити з урахуванням як національного, так і міжнародного правового регулювання, а також офіційних застережень, які були висловлені під час ратифікації відповідних міжнародних договорів. Такий підхід дозволяє

простежити, яким чином міжнародно-правові зобов'язання інтегруються у внутрішню правову систему та якою мірою вони впливають на національні процесуальні процедури екстрадиції.

Процедура спрощеної видачі осіб прямо передбачена ст. 16 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, до якої згодом були внесені зміни й доповнення Третім (2010 р.) та Четвертим (2012 р.) додатковими протоколами. Саме ці документи закріпили оновлений підхід до здійснення видачі на основі добровільної згоди особи, що суттєво прискорює взаємодію компетентних органів держав-учасниць. Наша держава, ратифікуючи зазначені міжнародні акти, висловила низку застережень, які мають принципове значення для розмежування повноважень між органами, уповноваженими здійснювати видачу осіб. Так, згідно з п. 1 ст. 2 Четвертого додаткового протоколу Україна заявила, що функції, передбачені п. 1 ст. 12 Конвенції в її оновленій редакції, виконують два центральні органи: Міністерство юстиції України щодо видачі осіб на стадії судового провадження або під час виконання вироку, та Офіс Генерального прокурора, щодо видачі осіб на етапі досудового розслідування [295]. Такий механізм відповідає принципу функціонального розподілу компетенцій, що забезпечує оперативність та узгодженість дій у процесі екстрадиції.

З метою конкретизації механізму реалізації повноважень, Міністерством юстиції була затверджена Інструкція «Про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження» [273].

Відповідний нормативно-правовий акт деталізує алгоритм взаємодії українських компетентних органів із відповідними органами іноземних держав, визначає порядок обміну документами, строки розгляду запитів і засади комунікації між державами у межах екстрадиційного процесу. При цьому, імплементація міжнародних положень у внутрішню систему права України не

лише підтверджує прагнення держави до дотримання міжнародних стандартів правосуддя, а й створює передумови для подальшої уніфікації правових механізмів у межах європейського правового простору.

У контексті реалізації положень міжнародних договорів і національного законодавства спрощена процедура видачі осіб розпочинається з надходження запиту про тимчасовий арешт, що є основним у структурі екстрадиційного процесу, оскільки виконує функцію забезпечення присутності розшукуваної особи до моменту отримання офіційного запиту про її видачу. Як слушно зауважують дослідники, тимчасовий арешт займає проміжне, так би мовити, серединне положення між фактичним затриманням особи та застосуванням до неї екстрадиційного арешту, оскільки є перехідною стадією, що гарантує збереження юрисдикційного контролю над правопорушником [391, с. 125].

Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства, якщо особу, яка підозрюється у вчиненні злочину за межами України, затримано на території нашої держави, компетентні органи зобов'язані протягом 72 годин вирішити питання про її звільнення або застосування запобіжного заходу у вигляді тимчасового арешту [375]. Такий строк є універсальним процесуальним запобіжником, який забезпечує дотримання прав людини та не допускає безпідставного обмеження свободи затриманого.

Згідно з п. 10 ч. 1 ст. 541 КПК України тимчасовий арешт – це взяття під варту особи, розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визначений законом або міжнародним договором України, до надходження офіційного запиту про видачу (екстрадицію) [174]. Сам запит про тимчасовий арешт має містити обов'язкові відомості, які дозволяють ідентифікувати особу та перевірити законність вимоги іноземної держави. Серед таких відомостей Конвенція визначає: а) ідентифікаційні дані розшукуваної особи, включно з відомостями про її громадянство (якщо така інформація є); б) орган, який ініціює запит про арешт; с) наявність ордера на арешт або іншого документа, що має аналогічну юридичну силу, а також підтвердження того, що особа дійсно розшукується відповідно до ст. 1 Конвенції; d) характер і правову кваліфікацію

правопорушення, максимально можливе покарання або те, що вже призначене вироком суду, з уточненням, чи частково воно вже виконане; е) дані про строки давності та особливості їх перебігу; f) обставини вчинення злочину – час, місце, ступінь участі особи; g) наслідки правопорушення, якщо вони відомі; h) якщо видача здійснюється з метою виконання вироку, – інформацію про те, чи було рішення ухвалене *in absentia* [360].

Перелік не є вичерпним. Запитувана держава має право вимагати додаткові матеріали, якщо надані дані є недостатніми для прийняття рішення щодо арешту або подальшої видачі. Водночас зміст і обсяг запитуваної інформації можуть варіюватися залежно від конкретних обставин справи, що пояснює відсутність її уніфікованого закріплення у національному законодавстві. Така гнучкість дає змогу враховувати особливості кожної екстрадиційної ситуації, зберігаючи баланс між міжнародними зобов'язаннями України та гарантіями прав особи, щодо якої порушено питання видачі.

Після отримання запиту про тимчасовий арешт та перевірки формальних вимог до нього, компетентні органи України вирішують питання про можливість або неможливість видачі особи. У цьому контексті особливе значення мають обставини, які унеможливають здійснення екстрадиції, тобто ті умови, наявності яких видача не допускається відповідно до міжнародних договорів чи внутрішнього законодавства. Такі підстави становлять систему процесуальних та матеріально-правових гарантій, спрямованих на запобігання порушенню прав особи, щодо якої ініційовано процедуру видачі, а також на захист національного суверенітету держави, яка отримала запит.

Видача не здійснюється у випадках, коли встановлено наявність таких обставин:

– малозначність призначеного покарання. Якщо термін позбавлення волі або інший захід, пов'язаний із позбавленням волі, не перевищує чотирьох місяців, запит про видачу не підлягає задоволенню. Така умова закріплена у ч. 2 ст. 2 Європейської конвенції про видачу правопорушників і покликана уникнути

надмірного навантаження у справах, що не мають істотного суспільного значення [93];

– вчинення злочину на території запитуваної держави. Якщо діяння, за яке особа переслідується, повністю або частково було учинено на території запитуваної Сторони, або в місці, яке відповідно до її законодавства прирівнюється до її території, така держава має право відмовити у видачі (ч. 1 ст. 7) [93];

– неможливість видачі через стан здоров'я особи. Україна, ратифікуючи Європейську конвенцію про видачу правопорушників 1957 року, а також Додатковий протокол 1975 року і Другий додатковий протокол 1978 року, заявила застереження, відповідно до якого залишає за собою право відмовити у видачі, якщо особа, видача якої запитується, через стан здоров'я не може бути передана без шкоди для її життя чи фізичного стану [292]. Така гарантія відображає гуманістичні принципи кримінального процесу і узгоджується з вимогами міжнародних актів у сфері захисту прав людини;

– політичний характер. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конвенції видача не допускається, якщо правопорушення, у зв'язку з яким запитується особа, має політичний характер або безпосередньо пов'язане з політичним злочином [93]. Це положення спрямоване на недопущення використання інституту екстрадиції як інструменту політичних переслідувань;

– наявність ризику дискримінаційного переслідування. Відповідно до тієї ж норми Конвенції держава може відмовити у видачі, якщо має підстави вважати, що запит спрямований на переслідування чи покарання особи за ознаками раси, релігії, національності або політичних переконань, або що в разі видачі її становище може бути погіршене з цих самих причин [93];

– громадянство запитуваної особи. Однією з найпоширеніших підстав для відмови у видачі є те, що особа є громадянином держави, яка отримала запит. Відповідно до пункту «а» ч. 1 ст. 6 Конвенції, кожна договірنا держава має право відмовити у видачі власних громадян [93]. Відповідна норма ґрунтується на

принципі національного захисту та передбачає, що притягнення громадянина до кримінальної відповідальності здійснюється за законодавством його держави.

Таким чином, наявність зазначених обставин формує межі реалізації міжнародного співробітництва у сфері видачі осіб, забезпечуючи баланс між інтересами правосуддя, державного суверенітету та дотриманням прав людини. Кожна з них має бути ретельно перевірена компетентними органами під час розгляду запиту, адже від правильності її оцінки залежить як законність екстрадиційного рішення, так і міжнародна репутація держави.

Варто ще раз наголосити на тому, що відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників» 1957 року, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року, Україна закріпила за собою застереження про невидачу власних громадян [292]. Таким чином, навіть попри те, що пункт «а» ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції про видачу правопорушників має декларативний характер і надає державам лише право відмовити у видачі своїх громадян, для України ця норма набула імперативного змісту. Зроблене застереження має обов'язкову силу і не допускає жодних відступів, тому видача громадян України іноземним державам не здійснюється за жодних умов. Ця позиція відображає конституційний принцип захисту громадян України за кордоном та пріоритет національної юрисдикції у питаннях кримінальної відповідальності.

Так, важливим концептуальним орієнтиром інституту спрощеного порядку видачі осіб є забезпечення прав людини та дотримання гуманістичних принципів правосуддя. Як зазначають дослідники, головна мета цього інституту полягає не лише у спрощенні процедур взаємодії між державами, а й у гарантуванні ресоціалізації осіб, які вчинили злочини, та унеможливленні їхнього переслідування з політичних, релігійних чи расових мотивів [392, с. 274-275]. Видача у спрощеному порядку може здійснюватися лише на підставі добровільної, усвідомленої та підтвердженої згоди особи, що становить один із базових принципів європейської екстрадиційної практики.

З урахуванням цього можна констатувати, що спрощений порядок видачі, класична екстрадиція та європейський ордер на арешт мають спільну основу – забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях та зміцнення системи захисту прав людини [21, с. 182]. Зокрема, мета цих процедур полягає у досягненні більшої єдності між державами-членами Ради Європи шляхом посилення їхньої колективної спроможності реагувати на злочини, що становлять загрозу суспільній безпеці. Водночас спрощений порядок видачі має і власну специфічну цільову спрямованість. Його основне призначення – спростити та прискорити процес передачі особи, якщо вона погоджується на видачу. На відміну від класичної екстрадиції, ця процедура передбачає мінімальне втручання судових інстанцій і скорочення строків розгляду. Такий підхід забезпечує більш швидкий доступ до правосуддя і зменшує ризик зловживань процесуальними правами, що нерідко затягують екстрадиційний процес на роки [21, с. 183].

Отже, загальною метою спрощеного порядку видачі осіб є: посилення захисту суспільства та окремих осіб від злочинних посягань; забезпечення дотримання прав людини на всіх етапах процедури; сприяння ресоціалізації осіб, які вчинили злочин, у процесі виконання вироку або під час утримання під вартою; досягнення більшої єдності між державами. Специфічною метою спрощеного порядку є скорочення та спрощення самої процедури видачі у випадках, коли розшукувана особа погоджується на передачу, що, натомість, сприяє підвищенню оперативності міжнародного кримінального правосуддя [21, с. 183]. Таким чином, спрощений порядок видачі осіб можна розглядати як сучасну форму реалізації міжнародного співробітництва, що поєднує прагнення до гуманізації кримінального процесу із потребою підвищення ефективності міждержавних механізмів правосуддя.

Важливе значення для глибокого розуміння сутності спрощеного порядку видачі осіб має визначення його функціонального призначення. Саме крізь призму функцій можна усвідомити соціальну роль і практичну значущість цього інституту, а також його місце у системі міжнародного кримінального процесу.

Функціональне призначення спрощеного порядку видачі осіб, як і будь-якого іншого правового інституту, виводиться із загального поняття функцій права, що відображають вплив на суспільні відносини та визначають його соціальну цінність. Для з'ясування сутності функцій спрощеного порядку видачі осіб, доцільно виходити з аналізу загальних підходів до класифікації функцій права, наведених у науковій літературі [85, с. 52; 319, с. 13; 130, с. 93; 29, с. 103; 203, с. 16; 320, с. 87]. Порівняльний аналіз дав змогу виокремити ті функції, які безпосередньо притаманні спрощеному порядку.

Передусім, спрощений порядок видачі осіб виконує соціальну функцію, зміст якої полягає у забезпеченні реального правового механізму, що дозволяє державам швидко реагувати на потреби кримінального правосуддя, не порушуючи при цьому прав запитуваної особи. Вона виявляється у формуванні стабільного правового середовища, де процесуальні гарантії особи поєднуються з ефективністю кримінального переслідування. Соціальна функція покликана забезпечити баланс між потребою у справедливості та дотриманням гуманістичних принципів права. Наступною є регулятивна функція, яка виявляється у впорядкуванні суспільних відносин, що виникають під час застосування спрощеної процедури видачі. Її сутність полягає у створенні чітких алгоритмів дій компетентних органів, встановленні процесуальних строків, процедурних гарантій, а також у гармонізації національних норм із міжнародними зобов'язаннями. Відповідна функція сприяє систематизації та вдосконаленню законодавчого регулювання у сфері екстрадиційного співробітництва. Охоронна функція спрощеного порядку видачі осіб спрямована на захист прав і законних інтересів усіх учасників кримінальних процесуальних відносин. Вона забезпечує охорону прав запитуваної особи, запобігає незаконним обмеженням її свободи, зловживанням владними повноваженнями, а також гарантує дотримання міжнародних стандартів поведінки з особами, позбавленими волі. У межах цієї функції реалізується також принцип невидачі осіб у разі загрози їх життю чи здоров'ю. Тобто, спрощений порядок видачі осіб виконує декілька функцій, кожна з яких має самостійне значення, проте в

сукупності вони забезпечують комплексний вплив цього інституту на міжнародні та внутрішньодержавні правовідносини, надаючи йому системності, гуманістичного змісту та правової визначеності.

Процесуальний порядок спрощеного порядку видачі осіб з України врегульовано ст. 588 КПК України, яка є базовою нормою для цього механізму. Водночас положення ст. ст. 583 та 584 КПК України встановлюють порядок застосування таких запобіжних заходів, як тимчасовий арешт та екстрадиційний арешт, що безпосередньо пов'язані з обмеженням свободи особи. Саме ці засоби забезпечують перебування особи під контролем компетентних органів до моменту ухвалення рішення про видачу. Однак, як свідчить правозастосовна практика, у межах спрощеної процедури можуть застосовуватися і інші запобіжні заходи, передбачені законом, залежно від конкретних обставин справи та ризиків, пов'язаних із поведінкою особи.

Важливо, що КПК України чітко визначає коло суб'єктів, уповноважених на реалізацію спрощеного порядку видачі осіб. Згідно зі ст. 574 Кодексу центральними органами України у справах екстрадиції (як класичної, так і спрощеної), якщо інше не передбачено міжнародними договорами, є Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України. Офіс Генерального прокурора виконує функції центрального органу щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних і обвинувачених у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування. Міністерство юстиції України – центральний орган щодо видачі (екстрадиції) підсудних і засуджених під час судового провадження або виконання вироку [174].

Якщо до Міністерства юстиції надходить від прокуратури заява особи про згоду на її видачу (екстрадицію), оформлена згідно зі ст. 588 КПК України, разом із необхідними матеріалами, Міністерство юстиції протягом п'яти робочих днів розглядає подані документи та приймає рішення – про видачу особи у спрощеному порядку або про відмову у такій видачі [273]. У разі прийняття рішення про видачу у спрощеному порядку, Міністерство юстиції без затримки, але не пізніше двадцяти днів з моменту ухвали слідчого судді, якою затверджено

згоду особи на видачу, зобов'язане: доручити адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України, Національній поліції України та Міністерству внутрішніх справ (зокрема, підрозділам Національної гвардії України) забезпечити фактичну передачу особи правоохоронним органам іноземної держави та визначити граничні строки такої передачі; доручити органам Державної кримінально-виконавчої служби вручити особі повідомлення про прийняте рішення у спрощеному порядку; інформувати компетентний орган іноземної держави про ухвалене рішення та встановлений строк для здійснення фактичної передачі [174].

У разі, якщо уповноважений центральний орган України приймає рішення про відмову у видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, подальша процедура здійснюється за загальними правилами, передбаченими главою 44 КПК України, яка регламентує порядок екстрадиції осіб, що вчинили кримінальні правопорушення [174]. У межах спрощеного порядку видачі осіб найчастіше до правопорушника застосовується екстрадиційний арешт. Аналіз практики свідчить, що приблизно 62 % осіб, щодо яких використовувався спрощений порядок видачі, перебували саме під цим запобіжним заходом (додаток В).

Як уже було зазначено, передумовою застосування спрощеної процедури є затримання особи, яке має свої особливості. Відповідно до ст. 183 КПК України саме цей етап відкриває можливість ініціювання процедури спрощеного порядку видачі [174]. Практика свідчить про певні закономірності у місцях і способах здійснення затримання. Так, 39 % осіб були затримані під час в'їзду в Україну, 35 % – у момент виїзду, а 26 % – безпосередньо під час перебування на території держави (додаток В). Такий розподіл демонструє, що найбільш результативним є контроль у пунктах пропуску через державний кордон, де застосовуються системи автоматичної ідентифікації та перевірки документів.

Більшість затримань проводиться у порядку, передбаченому ст. 208 КПК України, що дозволяє уповноваженій службовій особі затримати особи без ухвали суду у разі, якщо: 1) цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину

очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин; 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України; 4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 КК України [174].

Однак аналіз чинних норм і практики їх реалізації показує, що ст. 208 КПК України не містить достатньої регламентації для випадків, коли затримання проводиться в межах спрощеного порядку видачі. Відсутність чітких процедурних орієнтирів у цьому питанні породжує певні правові прогалини, зокрема щодо тривалості затримання, порядку повідомлення центральних органів і гарантій прав затриманої особи. Тому потребує розробки спеціальний механізм, який би деталізував відповідні аспекти й забезпечував єдність правозастосовної практики. Положення ст. 208 КПК України визначають вичерпне коло підстав, за яких уповноважена службова особа має право затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, що карається позбавленням волі, без ухвали слідчого судді чи суду. Зазначена стаття є одним із основних нормативних орієнтирів для практики правоохоронних органів, оскільки встановлює як підстави затримання, так і його межі, строки та суб'єктів, що наділені відповідними повноваженнями [318, с. 146].

Затримання, передбачене пунктами 1–3 ч. 1 ст. 208 КПК України, належить до заходів забезпечення кримінального провадження, а отже, воно може здійснюватися лише в межах уже розслідуваного кримінального провадження. Утім, при затриманні осіб, оголошених у міжнародний розшук, ситуація має інший характер. У таких випадках затримання ініціюється не в межах кримінального провадження, а відповідно до інформації, що міститься у «червоному повідомленні» (Red Notice) Генерального секретаріату Інтерполу.

При цьому досудове розслідування на території України не проводиться, а сама процедура затримання спрямована винятково на забезпечення можливості видачі особи іноземній державі. Особливість полягає в тому, що КПК України прямо не передбачає такої підстави для затримання, як необхідність вирішення питання про подальшу видачу іншій державі. Відповідно, виникає правова колізія: затримання осіб, розшукуваних іноземними державами, фактично здійснюється за аналогією до внутрішніх норм ст. 208 КПК України, хоча вони не охоплюють таких випадків. Це натомість створює ризик сумнівів у законності затримання, адже імперативна норма ст. 208 містить винятковий перелік підстав, який не може тлумачитися розширено.

Така ситуація фактично свідчить про нормативну прогалину. Логічним і доцільним кроком вважаємо доповнення ст. 208 КПК України окремою підставою, яка б передбачала можливість затримання особи з метою подальшої видачі (екстрадиції). Це дало б змогу чітко визначити правовий режим таких дій, запобігти зловживанням і забезпечити баланс між міжнародними зобов'язаннями України та вимогами національного права. Наразі практика йде шляхом формального застосування п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України, відповідно до якого затримання допускається, якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення. Саме це формулювання найчастіше фігурує у протоколах затримання, хоча фактичні обставини справи не відповідають його змісту. Результати аналізу протоколів засвідчують, що у 74 % випадків підставою вказано п. 1 ч. 1 ст. 208, у 20 % – п. 2 тієї ж частини, тоді як лише у 2 % документів містяться посилання на відомчі накази та інструкції, якими фактично намагаються компенсувати прогалину в законі.

Водночас судовий контроль у межах спрощеного порядку видачі осіб з України має самостійне правове значення, адже забезпечує перевірку дотримання прав, свобод і законних інтересів особи, яка підлягає передачі іноземній державі. Його зміст не зводиться лише до формального контролю за процесуальними строками чи відповідністю дій правоохоронних органів закону. Насамперед йдеться про гарантію справедливості процедури видачі. Цей вид

контролю посідає окреме місце у діяльності слідчого судді, оскільки відрізняється як за колом суб'єктів, стосовно яких він здійснюється, так і за характером обставин, що підлягають перевірці. У порівнянні з традиційним судовим контролем на стадії досудового розслідування, тут ухвалюються рішення, не пов'язані з розслідуванням злочину, а спрямовані на оцінку законності обмеження прав особи у зв'язку з виконанням міжнародних запитів про видачу. Така специфіка зумовлює потребу у власному механізмі реалізації контрольних повноважень суду, який би враховував міжнародні стандарти, закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Європейській конвенції про видачу правопорушників 1957 року та національному законодавстві. З огляду на це, необхідно надати загальну характеристику повноважень слідчого судді у сфері спрощеного порядку видачі, виокремити проблемні аспекти їх реалізації та окреслити можливі шляхи вдосконалення правового регулювання. Раціонально здійснювати такий аналіз, спираючись на систематизацію повноважень за їхніми спільними ознаками, тобто на підставі класифікаційного підходу. Найбільш змістовну й комплексну класифікацію повноважень слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні запропонувала С. В. Шапутько. Її підхід охоплює також повноваження у сфері міжнародного співробітництва, що дозволяє використовувати його для аналізу діяльності суду під час застосування спрощеного порядку видачі осіб. Так, у своєму дисертаційному дослідженні вчена пропонує класифікувати повноваження слідчого судді за кількома критеріями:

— за видом процесуальної дії, стосовно якої здійснюється судовий контроль: це можуть бути дії, пов'язані з розглядом скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; надання дозволу на проведення слідчих чи негласних дій, що обмежують конституційні права; розгляд клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; а також дії в межах міжнародного співробітництва;

- за етапами реалізації – на підготовчі та наступні, залежно від стадії розгляду процесуального питання;
- за видом процесуального рішення – на ухвали про задоволення або відмову у задоволенні клопотання, залишення його без розгляду, повернення, а також на ухвали, постановлені за ініціативою суду;
- за строками реалізації – від невідкладного реагування до десятиденного розгляду залежно від характеру питання [381, с. 52].

Якщо застосувати запропоновану класифікацію до сфери міжнародного співробітництва, можна дійти висновку, що повноваження слідчого судді при вирішенні питання про застосування спрощеного порядку видачі належать до тієї групи, яка реалізується під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження в порядку міжнародного співробітництва. У межах такої діяльності суд здійснює перевірку добровільності згоди особи на видачу, законності її затримання, дотримання процесуальних строків, а також відповідності дій компетентних органів вимогам міжнародних договорів України. За етапами реалізації ці повноваження умовно можна поділити на підготовчі, зокрема, пов'язані з розглядом заяви про згоду особи на видачу та перевіркою підстав для її прийняття, і наступні, що охоплюють постановлення ухвали про затвердження згоди або відмову у її прийнятті, а також контроль за виконанням прийнятого рішення. Поділ повноважень слідчого судді на підготовчий і наступний етапи зумовлений специфікою розгляду матеріалів, що надходять у межах спрощеного порядку видачі. Йдеться насамперед про письмову заяву особи про згоду на видачу (екстрадицію), клопотання прокурора про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, а також про затвердження згоди особи на спрощену видачу. Саме послідовність розгляду цих документів формує логіку підготовчого провадження. Після надходження заяви або клопотання слідчий суддя передусім аналізує зміст поданих матеріалів, перевіряє їх відповідність вимогам закону і наявність необхідних додатків. Його завданням на цьому етапі є визначення повного переліку документів, без яких подальший розгляд неможливий

(наприклад, копія ордера на арешт, запит про видачу, дані про особу, медичні довідки тощо). Підготовчі дії включають також визначення дати, часу та місця судового засідання, а також забезпечення участі особи, щодо якої вирішується питання про видачу.

Проблемним залишається питання участі прокурора у засіданні, коли розглядається заява про затвердження згоди особи на її видачу. КПК України не містить прямої вказівки на обов'язковість присутності прокурора при розгляді такого клопотання [347, с. 87]. З одного боку, саме прокурор, якому доручено проведення екстрадиційного провадження, володіє повною інформацією щодо матеріалів справи, у тому числі запитом іноземної держави, документами про громадянство, стан здоров'я, наявність перешкод для видачі тощо. Його участь могла б сприяти більш об'єктивному розгляду питання. З іншого боку, головною метою судового розгляду у спрощеному порядку є встановлення добровільності надання згоди особою на видачу. Аналіз судової практики підтверджує, що у 79 % випадків прокурор брав участь у засіданні, тоді як у 21 % – рішення ухвалювались без його присутності, що не вплинуло на законність ухвал (додаток В).

На підготовчому етапі суд також зобов'язаний перевірити дотримання правил територіальної підсудності, оскільки вони мають значення для законності процесу. Згідно з ч. 3 ст. 588 КПК України письмова заява про надання згоди на видачу подається до суду за місцем перебування особи під вартою. Проте на практиці виникають ситуації, коли особа фактично утримується поза межами територіальної юрисдикції суду, до якого звернулися з клопотанням. У цьому випадку закон не визначає алгоритму дій слідчого судді. Відсутність відповідних повноважень створює правову невизначеність і може призвести до порушення процесуальних строків чи подвійного розгляду матеріалів [346, с. 253; 7, с. 37]. На практиці суди вирішують такі питання на власний розсуд, або повертають матеріали для скерування за належністю, або розглядають їх. Обидва варіанти мають як переваги, так і ризики: перший забезпечує формальну законність,

другий – швидкість реагування, однак створює небезпеку визнання рішення таким, що прийняте поза межами компетенції суду.

Зазначена ситуація свідчить про неповноту нормативного врегулювання механізму визначення підсудності у провадженнях спрощеної видачі. Видається доцільним доповнити ст. 588 КПК України положенням, яке б чітко регламентувало дії суду у разі зміни місця утримання особи, визначаючи, який саме суд має продовжувати розгляд справи. Це підвищило б єдність судової практики і запобігло б можливим затримкам у виконанні міжнародних зобов'язань України. У разі, коли слідчому судді надходить клопотання прокурора про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту та затвердження згоди особи на видачу у спрощеному порядку, законодавець установлює чіткі часові межі його розгляду. Відповідно до положень КПК України таке клопотання має бути розглянуте у найкоротший строк, але не пізніше 72 годин з моменту затримання особи [174; 389, с. 180].

За своїм змістом процесуальні рішення слідчого судді у межах спрощеного порядку видачі поділяються на два основних види: ухвали про затвердження згоди особи на видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту; ухвали про відмову у затвердженні згоди особи або про застосування тимчасового арешту [174]. У ході розгляду таких питань суддя повинен враховувати не лише норми національного законодавства, а й міжнародні стандарти прав людини, закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. У рішенні у справі «Коктиш проти України» (заява від 10 грудня 2009 р. № 43707/07,) Європейський суд з прав людини підкреслив, що компетентні органи, вирішуючи питання про видачу особи, зобов'язані оцінити, чи не призведе така видача до порушення статей 2, 3 або 6 Конвенції, тобто чи не існує ризику катувань, нелюдського поводження або позбавлення права на справедливий суд. Тому, приймаючи рішення про затвердження згоди або застосування арешту, слідчий суддя має зважати на право особи на захист та оцінювати можливість застосування альтернативних запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі. Такий підхід відповідає

ст. 5 Конвенції, яка передбачає, що арешт може бути виправданим лише за наявності переконливих підстав, і будь-яке обмеження свободи повинно бути пропорційним меті.

Відповідно до ч. 2 ст. 585 КПК України при вирішенні питання про застосування арешту слідчий суддя має встановити: ступінь ризику ухилення особи від правосуддя; наявність сімейних і соціальних зв'язків; стан здоров'я, наявність неповнолітніх дітей або утриманців; постійне місце проживання чи роботи; попередню поведінку особи під час провадження. Неврахування цих критеріїв може стати підставою для скасування рішення про екстрадиційний арешт у вищій інстанції. Як приклад, у судовій практиці було встановлено, що особа, яка тривалий час легально проживала на території України, мала посвідку на проживання, дозвіл на працевлаштування, утримувала сім'ю з двома неповнолітніми дітьми й не ухилялася від українських органів правопорядку, не становила загрози для виконання запиту про видачу. У такій ситуації рішення суду першої інстанції про застосування екстрадиційного арешту було скасовано, а до особи застосовано альтернативний запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою [374]. Такий підхід відповідає сучасним європейським стандартам у сфері міжнародного кримінального співробітництва та відображає тенденцію до гуманізації інституту екстрадиції, коли пріоритет надається не лише ефективності видачі, а й дотриманню базових прав людини.

При вирішенні питання про застосування спрощеного порядку видачі слідчий суддя зобов'язаний всебічно оцінити обставини, що характеризують особу, стосовно якої подано запит. Однією з ключових є наявність або відсутність ухилення від правосуддя у державі, яка звертається із запитом [374]. Така оцінка покликана забезпечити не лише ефективність співпраці з іноземними правоохоронними органами, а й захист особи від свавільного переслідування чи неправомірного обмеження її прав. Показником міцності соціальних зв'язків особи, що підлягає видачі, є сукупність факторів, які свідчать про її сталість та інтегрованість у суспільство. До них належать: наявність постійного місця проживання в Україні, офіційного місця роботи чи навчання, законність

перебування на території держави, сімейні обставини, зокрема наявність дітей чи утриманців [374]. Разом із національними нормами, важливу роль у цьому питанні відіграють положення міжнародних договорів, які регулюють порядок видачі осіб. Так, відповідно до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, кожна договірنا сторона має право відмовити або погодитися на видачу особи залежно від конкретних обставин справи.

Особливе значення в контексті спрощеного порядку має також Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року, яка передбачає чіткі умови здійснення такої передачі. Згідно зі ст. 3 Конвенції передача можлива лише за наявності таких критеріїв: а) особа є громадянином держави виконання вироку; б) судові рішення, на підставі якого особу засуджено, є остаточним і таким, що набрало законної сили; с) на момент запиту строк покарання становить щонайменше шість місяців; е) діяння, за яке винесено вирок, є злочином і за законодавством держави виконання вироку; f) обидві держави, зокрема, винесення вироку та виконання – висловили згоду на передачу [145].

Перелічені умови є імперативними для сторін Конвенції, проте їх застосування на практиці часто потребує індивідуальної оцінки. Саме тому в процесі розгляду запитів про видачу суд нерідко стикається з необхідністю витребування додаткових документів або гарантій від запитуючої сторони. Наприклад, це можуть бути підтвердження відсутності смертної кари, гарантії справедливості судового розгляду чи належного медичного забезпечення під час утримання під вартою. Такі документи підлягають ретельному дослідженню судом. Лише після їх аналізу, перевірки достовірності та відповідності міжнародним стандартам може бути прийняте остаточне рішення про видачу або відмову у видачі особи. Такий підхід узгоджується з позицією Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що рішення про передачу особи не повинно носити формальний характер, а має ґрунтуватися на оцінці реальних ризиків порушення прав людини в державі, що запитує видачу.

Як зазначає С. С. Нестеренко, у питанні визначення тотожності складу злочину при вирішенні питання про видачу осіб існують два основні підходи, які

відображають різні концептуальні підстави тлумачення принципу подвійної карності. Перший, т. зв. «об'єктивний» підхід, передбачає, що видача може бути здійснена лише у разі, коли назва злочину та його склад збігаються в обох державах. Цей підхід підтримано, зокрема, Міжнародною асоціацією кримінального права, яка наголошує на важливості чіткого збігу юридичних ознак діяння, що забезпечує однозначність правової кваліфікації [228, с. 207]. Другий, «суб'єктивний» підхід, натомість виходить із необхідності врахування сутності кримінального правопорушення, а не його термінологічної ідентичності. Його прихильники вважають, що головним є саме кримінальний характер акту, тоді як відмінності у юридичній конструкції складу злочину, його назві чи класифікації не повинні мати визначального значення. При цьому для встановлення подвійної карності враховується фактичний зміст дій чи бездіяльності, наведених у запиті іноземної держави, незалежно від того, яким чином вони кваліфікуються за законодавством кожної зі сторін. Отже, не береться до уваги: а) чи віднесені відповідні дії до аналогічних категорій правопорушень; б) чи співпадає термінологія та структура складу злочину; в) чи різняться його елементи, – визначальною є загальна кримінальна природа поведінки особи [228, с. 207].

Важливо враховувати, що навіть у разі формальної відповідності складів злочину видача особи не може бути здійснена автоматично. Як наголошено у практиці Європейського суду з прав людини, жодна держава – учасниця Конвенції не має права передавати особу, якщо існують серйозні підстави вважати, що після видачі вона зазнає катувань, нелюдського поводження чи смертної кари [342]. Такий підхід ґрунтується на положеннях ст. ст. 2 і 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які мають імперативний характер і не допускають відступу навіть за умов воєнного стану чи іншої надзвичайної ситуації. У цьому контексті окремі науковці слушно підкреслюють, що права і свободи людини становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а тому держава завжди повинна нести відповідальність перед особою за наслідки своїх дій у сфері реалізації міжнародного

співробітництва [377]. Саме на державу, яка ініціює або погоджується на спрощений порядок видачі, покладається обов'язок забезпечити дотримання прав особи, яка видається. Крім того, належний рівень захисту має бути забезпечений навіть у випадках, коли особа формально висловлює згоду на застосування спрощеного порядку видачі, але ця згода може бути наслідком примусу, тиску чи будь-яких інших обставин [25, с. 162]. Саме тому на уповноважений центральний орган України покладається завдання витребувати від запитуючої держави відповідні гарантії – щодо гуманного поводження, справедливого судового розгляду та недопущення смертної кари. Наявність таких гарантії є не просто формальністю, а необхідною умовою законності та легітимності самої процедури видачі.

Отже, ефективність спрощеного порядку видачі осіб визначається не лише швидкістю розгляду, а й рівнем захисту фундаментальних прав людини, що виступає його правовою та моральною засадою. Аналіз міжнародно-правових і національних аспектів спрощеного порядку видачі осіб з України засвідчує, що цей інститут є відносно новим для кримінального процесу та перебуває на етапі активного становлення. Його поява є логічним результатом євроінтеграційних процесів, розширення співпраці України з державами Ради Європи та необхідності гармонізації процедур міжнародного судового співробітництва. Спрощений порядок видачі є особливою формою екстрадиції, яка покликана забезпечити швидке й ефективне реагування на запити іноземних держав, одночасно дотримуючись гарантії прав людини. Нормативну основу становлять Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Третій і Четвертий додаткові протоколи до неї, а також ст. ст. 574–588 КПК України. Однак практика свідчить, що чинне національне законодавство не завжди узгоджене з міжнародними стандартами і містить низку прогалин і колізій, які ускладнюють правозастосування.

1. Інституційно-процесуальні проблеми. Основною проблемою залишається відсутність чіткої регламентації підстав і порядку затримання осіб, розшукуваних для видачі. Стаття 208 КПК України не передбачає спеціальної

підстави для затримання осіб з метою подальшої екстрадиції, унаслідок чого правоохоронці формально посиляються на інші норми, які не відповідають суті таких випадків. Це призводить до ризику незаконного позбавлення волі, що може стати предметом скарг до ЄСПЛ. Крім того, строки розгляду заяв про затвердження згоди на видачу у спрощеному порядку не визначені законом. Відсутність процесуальної визначеності відкриває можливість зловживань і порушення права особи на розгляд справи в розумний строк. З огляду на принцип верховенства права, строки повинні бути чітко закріплені в КПК, наприклад, три дні з моменту надходження заяви.

Не менш дискусійним є питання участі прокурора під час розгляду заяви про згоду особи на видачу. Хоча прокурор володіє матеріалами справи, його присутність не визнана обов'язковою. Тобто, це теж потребує законодавчого уточнення, щоб уникнути різнотлумачень і забезпечити єдність судової практики.

2. Гарантії прав особи та судовий контроль. Роль слідчого судді у спрощеному порядку видачі має гарантійний характер. Його завдання полягає у перевірці добровільності згоди на видачу, наявності підстав для арешту та дотримання міжнародних стандартів поводження з особою. Суд має оцінювати соціальні зв'язки, сімейні обставини, стан здоров'я, наявність ризику переслідування – усі ті фактори, які відображають пропорційність обмеження свободи. Важливим є застосування практики ЄСПЛ, який неодноразово підкреслював, що видача не може бути здійснена, якщо існує ризик катувань, смертної кари чи нелюдського поводження (справа «Коктиш проти України»). Відтак, перед ухваленням рішення суд має право вимагати офіційних гарантій гуманного ставлення від запитуючої держави.

Враховуючи результати дослідження, доцільно внести такі зміни до КПК України.

Доповнити ст. 208 КПК України новою частиною, яка б передбачала окрему підставу для затримання особи з метою її видачі (екстрадиції). Пропоноване формулювання: *«Особа може бути затримана без ухвали слідчого*

судді у разі, якщо її розшукують компетентні органи іноземної держави для видачі (екстрадиції) відповідно до міжнародного договору України або принципу взаємності, за умови наявності офіційного запиту чи повідомлення Генерального секретаріату Інтерполу».

У статті 588 КПК України закріпити строки розгляду заяви про надання згоди на видачу у спрощеному порядку.

«Заява особи про надання згоди на видачу (екстрадицію) у спрощеному порядку розглядається судом не пізніше 72 годин із моменту її надходження».

Передбачити обов'язок слідчого судді витребувати від запитуючої держави гарантії дотримання прав особи, зокрема щодо: неприпустимості катувань чи смертної кари; забезпечення права на справедливий суд; гуманних умов утримання під вартою. Окрім цього, необхідно уточнити порядок визначення підсудності при зміні місця тримання особи, зазначивши, що справа підлягає передачі до суду за новим місцем утримання без додаткових процесуальних звернень.

Висновки до розділу 3

1. Досліджено теоретико-прикладні аспекти надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні, що дало змогу визначити її місце у системі форм міжнародного співробітництва, розкрити зміст і структуру відповідних процедур, а також виявити проблеми правозастосування. На підставі аналізу практики виконання міжнародних запитів встановлено, що найпоширенішим видом процесуальних дій, які ініціюються компетентними органами України, є допит осіб – такий запит трапляється у 54,2 % випадків. Значно рідше порушуються клопотання щодо пред'явлення для впізнання (4,2 %), отримання зразків для порівняльного дослідження (3,5 %), проведення огляду (1,8 %) та обшуку (0,5 %). Одержані результати опитування свідчать, що переважання запитів про проведення

допитів пояснюється як простотою їх організації, так і відсутністю уніфікованих процедур для складніших дій, що потребують спеціального дозволу.

У межах дослідження було розроблено та систематизовано алгоритм дій щодо оформлення запиту про міжнародну правову допомогу і алгоритм дій щодо розгляду запиту іноземного компетентного органу, що дозволило структурувати етапи підготовки, направлення, виконання та контролю за реалізацією. З'ясовано, що ефективність обміну процесуальними документами значною мірою залежить від правильності оформлення запиту, дотримання вимог до його змісту, а також від своєчасності залучення центральних органів (Міністерства юстиції України або Офісу Генерального прокурора).

Проведений аналіз засвідчив, що чинне законодавство потребує удосконалення в частині регламентації процесуальних дій, які вимагають спеціального дозволу, оскільки на практиці нерідко виникають труднощі у зв'язку із закінченням строку дії ухвали слідчого судді або резолюції прокурора до моменту виконання запиту за кордоном.

З метою покращення правового регулювання співробітництва слідчих підрозділів України з правоохоронними органами інших держав у процесі розслідування кримінальних правопорушень запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 562 КПК України «Процесуальні дії, які потребують спеціального дозволу», яка дозволить використовувати ухвалу слідчого судді, термін дії якої закінчився, як правову підставу для виконання запиту, якщо така дія здійснюється за межами України в межах міжнародного співробітництва.

2.3'ясовано таку форму міжнародного співробітництва як перейняття кримінального провадження, окреслено її процесуальні особливості та основні проблеми практичного застосування. Проаналізовано чинне кримінальне процесуальне законодавство України, міжнародні договори, а також практику реалізації відповідних запитів у співробітництві з іноземними компетентними органами. Встановлено, що процедура перейняття відіграє важливу роль у забезпеченні принципів невідворотності кримінальної відповідальності, економії процесуальних ресурсів та уникнення дублювання розслідувань. Водночас

відсутність чіткої нормативної регламентації порядку ініціювання та виконання запитів про перейняття зумовлює різнотлумачення норм КПК України та певні труднощі у взаємодії між правоохоронними органами різних держав.

На підставі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення поняття «перейняття кримінального провадження», під яким запропоновано у науковій і практичній площині розуміти діяльність компетентних органів запитуваної сторони, що ґрунтується на національному законодавстві та нормах міжнародного права і полягає у виконанні запитів (клопотань) про здійснення кримінального переслідування на основі міжнародного договору, міжнародної угоди або принципу взаємності, з одночасною передачею відповідних матеріалів кримінального провадження.

Доведено, що процедура перейняття має застосовуватися винятково у кримінальних провадженнях щодо злочинів, а не кримінальних проступків. У зв'язку з цим пропонується внести зміни до п. 4 ч. 2 ст. 595 КПК України, виклавши його в такій редакції: *«4) діяння, якого стосується запит, є злочином за законом України про кримінальну відповідальність»*. Запропоновану редакцію підтримали 75 % опитаних практичних працівників органів досудового розслідування та Офісу Генерального прокурора, що свідчить про її практичну доцільність і актуальність для правозастосовної діяльності.

З огляду на необхідність підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері кримінального переслідування, доцільним є внесення змін і до ст. 599 КПК України «Порядок і умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави» шляхом доповнення її новою частиною четвертою такого змісту: *4. «Перед направленням клопотання про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави слідчий, прокурор або суд зобов'язані вжити заходів щодо проведення всіх процесуальних дій, виконання яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності»*. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності процедури перейняття кримінального

провадження, зменшенню випадків безпідставної передачі проваджень, а також забезпеченню повноти доказової бази на момент звернення.

3. Вивчено механізм реалізації та проблемні аспекти визнання і виконання вироків судів іноземних держав, а також передачі засуджених осіб, що становлять один із основних напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Встановлено, що така форма співробітництва забезпечує реальне виконання вироків, гарантує дотримання принципу невідворотності покарання та сприяє ресоціалізації осіб, дозволяючи відбувати покарання у державі їх громадянства. Результати анкетування свідчать, що 72 % опитаних працівників правоохоронних органів та суду вважають саме цей напрям міжнародного співробітництва найважливішим у період воєнного стану, оскільки він безпосередньо впливає на забезпечення виконання вироків щодо осіб, які перебувають за межами України, та зміцнює міжнародне співробітництво в частині відновлення справедливості й протидії злочинам пов'язаних із війною.

Під час звернення із клопотанням про передачу засудженого до України сторони зобов'язані надати повні ідентифікаційні дані особи (дату та місце народження, останнє відоме місце проживання, інформацію про вирок і місце відбування покарання), а також документи, що підтверджують громадянство. В умовах воєнного стану реалізація цих вимог істотно ускладнюється через втрату документів, переміщення осіб без можливості їх відновлення та обмежений доступ до державних реєстрів, що створює ризики затримки виконання рішень. За даними дослідження, 64 % практичних працівників вказали на цю обставину як основну перешкоду у процедурі передачі засуджених під час воєнного стану. Важливою складовою цього напрямку є транзитне перевезення засуджених осіб через територію третіх держав. У мирний час така процедура є звичайною складовою міжнародного співробітництва, однак в умовах воєнного стану вона набуває додаткового значення через ризики безпеки, логістичні обмеження та відсутність єдиного порядку транзиту. За результатами опитування, 68 % прокурорів і слідчих наголосили на необхідності доопрацювати це питання.

З метою гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України, запропоновано внести зміни до ч. 3 ст. 606 КПК України, доповнивши її словами: « 3. ...а також в інших випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Це дасть змогу узгодити положення КПК України з Додатковим протоколом до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб (1997 р.), який передбачає можливість передачі засудженого без його згоди у випадках депортації (висилки чи видворення) після відбуття покарання. Такий крок підвищить узгодженість вітчизняної практики із європейськими стандартами та забезпечить належну реалізацію міжнародних домовленостей.

Водночас, з метою усунення прогалин і забезпечення правової визначеності, доцільним є доповнення КПК України новою ст. 606-1 такого змісту:

Стаття 606-1. Підстави відмови у визнанні та виконанні вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб

1. Визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України, а також передача засудженої особи для відбування покарання в іноземній державі або її прийняття в Україну не допускається у випадках, якщо:

1) діяння, за яке особу засуджено, не є злочином за законом України про кримінальну відповідальність;

2) вирок постановлено судом, юрисдикція якого не визнається Україною;

3) виконання призначеного покарання є неможливим відповідно до законодавства України або іноземної держави;

4) стосовно тієї ж особи в Україні вже існує обвинувальний вирок, що набрав законної сили, або ухвала про закриття кримінального провадження за тим самим діянням (ne bis in idem);

5) закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку;

6) особу було засуджено за діяння, яке в Україні визнається політичним злочином або злочином військового характеру, що не підлягає кримінальному переслідуванню відповідно до міжнародних договорів;

7) є підстави вважати, що виконання вироку або передача засудженого призведе до порушення прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) відсутня згода засудженого на передачу, якщо міжнародним договором не передбачено інакше;

9) іноземна держава відмовилася надати гарантії щодо умов утримання особи, гуманного поводження або збереження її правового статусу під час виконання покарання.

2. Уповноважений (центральный) орган зобов'язаний у процесуальному рішенні (постанові, або ухвалі) викласти підстави відмови у визнанні чи виконанні вироку або у передачі засудженої особи.

Прийняття відповідної норми забезпечить єдине правозастосування, підвищить передбачуваність судової практики, усуне ризики колізій і зловживань, а також гарантуватиме дотримання прав і свобод людини під час визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб

4. Проаналізовано екстрадицію як форму міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. На основі проведеного аналізу екстрадицію запропоновано визначати як урегульовану міжнародними договорами та нормами національного законодавства форму міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, що полягає у передачі однією державою іншій особи, стосовно якої компетентні органи запитуючої сторони здійснюють кримінальне переслідування або мають за мету виконання вироку суду, за умови дотримання принципів суверенітету, прав людини та презумпції невинуватості.

З'ясовано, що у вітчизняному законодавстві існує термінологічна та правова невизначеність у використанні понять «видача» та «передача», що

призводить до розбіжностей у правозастосуванні. У зв'язку з цим запропоновано законодавче розмежування цих понять шляхом внесення змін до ст. 10 КК України та глави 44 КПК України, де: термін «видача» слід визначити як *примусову передачу особи на запит іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку*, а термін «передача» – як *добровільну або договірну дію держави щодо переміщення засудженої особи для відбuvання покарання у державі громадянства чи постійного місця проживання*. Відповідне унормування усуне термінологічну колізію та узгодить національну термінологію з положеннями Європейської конвенції про видачу правопорушників та Конвенції про передачу засуджених осіб.

Під час воєнного стану процедура екстрадиції ускладнюється низкою чинників, зокрема безпекових. На підставі узагальнення практики виокремлено три основні групи підстав відмови у видачі осіб Україні: ризики порушення ст. 3 Конвенції через неналежні умови тримання та відсутність гарантій безпеки; порушення процесуальних прав особи у справах *in absentia* (право на повторний розгляд справи за її участі після екстрадиції); політичний вимір кримінального переслідування, який активує конвенційні застереження та обмеження діяльності Інтерполу.

Для усунення зазначених проблем та підвищення ефективності міжнародного співробітництва запропоновано: передбачити спеціальні процесуальні гарантії для осіб, видача яких запитується, з обов'язковою оцінкою ризиків; удосконалити процедуру заочного обрання запобіжного заходу, забезпечивши поінформованість особи про підозру та участь у процесі після екстрадиції; створити спеціальні умови тримання екстрадованих осіб відповідно до стандартів ЄСПЛ; забезпечити комунікаційну стриманість посадових осіб та державних органів у висвітленні екстрадиційних справ до ухвалення остаточного вироку суду.

5. Встановлено, що спрощений порядок видачі (екстрадиції) особи дає змогу скоротити строки розслідування та судового розгляду, уникнути зайвого дублювання процесуальних дій і зменшити навантаження на судову систему.

Водночас чинне нормативно-правове регулювання має низку суттєвих прогалин, що знижує ефективність цього механізму та створює ризики порушення прав людини. Практика свідчить про певні закономірності у місцях і способах затримання осіб, щодо яких ініціюється процедура екстрадиції: 39 % затримано під час в'їзду в Україну, 35 % – у момент виїзду, а 26 % – безпосередньо під час перебування на території держави. При цьому аналіз протоколів засвідчив, що у 74 % випадків підставою затримання зазначався п. 1 ч. 1 ст. 208 КПК України (особу застали під час вчинення злочину або замаху), ще у 20 % – п. 2 цієї ж частини, а також у 2 % документів містилися посилання на відомчі інструкції, якими фактично намагались правоохоронці компенсувати законодавчу прогалину. Така практика створює ризики формального застосування норм і порушення гарантій законності затримання. З огляду на це, запропоновано доповнити ст. 208 КПК України новою частиною, що передбачатиме окрему підставу для затримання особи з метою подальшої видачі (екстрадиції): *«Особа може бути затримана без ухвали слідчого судді у разі, якщо її розшукують компетентні органи іноземної держави для видачі (екстрадиції) відповідно до міжнародного договору України або принципу взаємності, за умов наявності офіційного запиту чи повідомлення Генерального секретаріату Інтерполу»*.

Окрему увагу у межах спрощеного порядку було приділено судовому контролю за добровільністю згоди особи на видачу. З метою вдосконалення процесуальних механізмів, запропоновано внести низку змін до КПК України, а саме: у ст. 588 КПК України закріпити чіткий строк розгляду заяви про надання згоди на видачу (екстрадицію) у спрощеному порядку: *«Заява особи про надання згоди на видачу (екстрадицію) у спрощеному порядку розглядається судом не пізніше 72 годин із моменту її надходження»*. Окрім цього, необхідно передбачити обов'язок слідчого судді витребувати від запитуючої держави гарантії дотримання прав особи, зокрема щодо: неприпустимості катувань чи смертної кари; забезпечення права на справедливий суд; гуманних умов утримання під вартою. Також потрібно уточнити порядок визначення підсудності у разі зміни місця тримання особи, встановивши, що провадження

підлягає передачі до суду за новим місцем утримання без додаткових процесуальних звернень.

Реалізація запропонованих змін забезпечить єдність правозастосовної практики, підвищить ефективність екстрадиційних процедур, мінімізує випадки формального затримання, а також гарантує дотримання прав і свобод людини при застосуванні спрощеного порядку видачі осіб.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

4.1 Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя

У межах діяльності міжнародних судових органів процес формування міжнародних стандартів доказування відбувається через правозастосовне тлумачення положень міжнародно-правових актів, що закріплюють основоположні права і свободи людини. Такі норми є обов'язковими для дотримання державами, у тому числі під час здійснення кримінального провадження. Йдеться передусім про гарантії права на справедливий судовий розгляд, права на свободу та особисту недоторканність, заборону катування, повагу до приватного життя, недоторканність житла, таємниці листування тощо.

Провідну роль у формуванні міжнародних стандартів доказування відіграє ЄСПЛ, який, розглядаючи конкретні справи, виводить із тексту міжнародних конвенцій принципові положення, що конкретизують зміст права на справедливий суд. Таке тлумачення стало підґрунтям для вироблення системи універсальних стандартів, що визначають не лише вимоги до доказування, а й загальні правила поведінки державних органів при здійсненні правосуддя. Багатошаровість змісту права на справедливий судовий розгляд зумовило те, що міжнародна судова практика охопила широке коло питань, які стосуються доказування, оцінки доказів, забезпечення рівності сторін, презумпції невинуватості та інших аспектів процесуальної справедливості. Саме тому в сучасній доктрині кримінального процесу утвердився підхід, відповідно до якого такі норми розглядаються як міжнародні стандарти справедливого правосуддя, що визначають якість та ефективність судочинства в демократичному суспільстві.

Право на справедливий судовий розгляд закріплене в основних міжнародно-правових актах. Уперше воно було сформульоване у ст. 10 Загальної декларації прав людини, де визначено, що кожна особа має право, на засадах повної рівності, на публічний і справедливий розгляд своєї справи незалежним і безстороннім судом для встановлення її прав, обов'язків чи обґрунтованості пред'явленого обвинувачення [98].

Згодом це положення отримало розвиток у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [217], яка істотно розширила зміст зазначеного права, конкретизувавши систему процесуальних гарантій, що забезпечують його реалізацію: право на захист, презумпцію невинуватості, розгляд справи упродовж розумного строку тощо.

У подальшому зміст права на справедливий суд отримав розвиток у численних міжнародних документах рекомендаційного характеру та в практиці міжнародних судових інституцій, насамперед ЄСПЛ. У цих актах неодноразово наголошується, що звуження змісту або обсягу гарантій справедливого судового розгляду національним законодавством або судовою практикою суперечить міжнародним зобов'язанням держав.

Комітет ООН з прав людини у п. п. 4 і 5 Загального коментаря № 32 до ст. 14 Міжнародного пакту підкреслює, що передбачені цією нормою гарантії є універсальними й обов'язковими для всіх держав-учасниць, незалежно від їхніх національних правових традицій чи особливостей внутрішньої правової системи. Держави можуть звітувати про особливості імплементації цих гарантій, однак зміст основоположних прав не може бути відданий на розсуд національного законодавства. Комітет прямо зазначає, що загальні застереження щодо права на справедливий судовий розгляд несумісні з цілями та завданнями Пакту [471].

У Загальному коментарі № 29 до ст. 4 Пакту Комітет наголошує, що навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану, коли допускається певне обмеження прав, фундаментальні вимоги справедливого судового розгляду залишаються непорушними, адже впливають із принципів законності та верховенства права [502]. Подібну позицію послідовно відстоює і ЄСПЛ, який наголошує на тому,

що у демократичному суспільстві право на справедливий суд є настільки фундаментальним, що будь-яке його звужене або обмежувальне тлумачення суперечило б самій сутності Конвенції [423, § 25].

При цьому, ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що вимоги ст. 6 Конвенції застосовуються вже на досудовому етапі, якщо допущені порушення можуть поставити під сумнів справедливість подальшого судового розгляду [403, § 36; 428, § 109]. Водночас ці вимоги зберігають силу і на стадії апеляційного чи касаційного провадження, причому суд оцінює їх виконання не ізольовано, а з урахуванням усієї процесуальної системи держави та балансу гарантій, що забезпечують захист прав особи [431, § 41].

Узагальнюючи наведене, можна констатувати, що міжнародна доктрина справедливого правосуддя формує єдиний, послідовний стандарт забезпечення прав людини на всіх етапах кримінального процесу, зокрема, від початкових слідчих (розшукових) дій до кінцевого перегляду вироку. Саме така інтерпретація є основою для розуміння міжнародних стандартів доказування, адже вони впливають зі змісту універсальних процесуальних гарантій, спрямованих на недопущення свавілля та забезпечення реальної рівності сторін у процесі.

З огляду на наведене, слушною є позиція науковців, які розглядають право на справедливий судовий розгляд як складне, багатокomпонентне явище, що має не лише процесуальну, а й матеріальну природу [11, с. 13; 58, с. 132]. Його зміст не може зводитися винятково до процедурних аспектів розгляду справи (як це іноді трактується у практиці окремих судових систем), оскільки воно охоплює ширшу систему гарантій, спрямованих на забезпечення належної реалізації правосуддя [14, с. 193]. Як зазначає ЄСПЛ, термін «справедливий судовий розгляд» виходить за межі вузького розуміння «процедури слухання справи» і включає увесь комплекс умов, що забезпечують реальну, а не формальну справедливість судового процесу [121, с. 24].

Аналіз положень ст. 14 Міжнародного пакту та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод свідчить, що право на справедливий

судовий розгляд має інтегративний характер і включає низку складових. До них належать: право на публічний розгляд справи, яке забезпечує прозорість судочинства та громадський контроль за діяльністю судової влади; дотримання розумного строку розгляду справи, що гарантує оперативність правосуддя і запобігає надмірним затримкам; розгляд справи незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону; презумпція невинуватості, що захищає особу від упередженого ставлення державних органів до ухвалення остаточного рішення; забезпечення комплексу процесуальних прав обвинуваченого, необхідних для ефективного захисту, зокрема права на адвоката, права знати суть обвинувачення, права допитувати свідків обвинувачення тощо.

Водночас перелік гарантій, закріплених у міжнародно-правових актах, не є вичерпним. Це пояснюється прецедентною природою рішень міжнародних судових інституцій, насамперед ЄСПЛ, який постійно уточнює і розширює зміст поняття «справедливий судовий розгляд» залежно від конкретних обставин справи. Як слушно відзначає У. З. Коруч, положення ст. 6 Конвенції становлять «*minimum minimum*» – тобто мінімальний стандарт, нижче якого гарантії правосуддя опускатися не можуть. Реальне ж наповнення цього права здійснюється саме через практику ЄСПЛ, що надає йому динамічного змісту та адаптує його до сучасних викликів судочинства [158, с. 93].

ЄСПЛ, здійснюючи системне тлумачення ст. 6 Конвенції, значно розширив межі її змістовного наповнення, надавши праву на справедливий судовий розгляд більш комплексного, багатовимірного характеру. При цьому Суд виходить із двох ключових засад: 1) верховенства права, проголошеного у преамбулі до Конвенції як складової спільної європейської правової спадщини; та 2) принципу справедливості, закріпленого безпосередньо у тексті ст. 6. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що право на справедливий суд має тлумачитися у світлі преамбули Конвенції, адже саме вона визначає філософське й правове підґрунтя усієї системи захисту прав людини. Відповідно, принцип верховенства права є не лише декларативним, а й функціональним критерієм оцінки судового процесу [343, § 33; 422, § 61]. Крім того, у своїй практиці Суд наголошує, що

саме справедливість є центральною ідеєю, яка повинна визначати як оцінку процесу, так і зміст судового рішення [420, § 38; 429, § 473].

О. А. Банчук і Р. О. Куйбіда вказують, що серед найважливіших складових змісту права на справедливий суд варто назвати рівність сторін, змагальність судового розгляду та право на правову допомогу [11, с. 13]. На думку У. З. Коруц, до цих елементів слід додати також принцип правової визначеності та право доступу до суду, яке охоплює можливість кожної особи ефективно ініціювати судовий захист своїх прав [158, с. 95]. О. С. Ткачук виокремлює серед прецедентних положень Суду такі елементи, як умотивованість судових рішень, заборона будь-якого неналежного впливу на суд, а також змагальність і рівноправність сторін, що формують процесуальний баланс у судовому розгляді [358]. На думку Н. Ю. Сакари, до сутнісних ознак права на справедливий суд слід віднести належне повідомлення сторін і реальну можливість бути заслуханим, використання лише законно здобутих доказів, обґрунтованість судових рішень, заборону втручання законодавчої чи виконавчої влади у здійснення правосуддя, а також принцип правової визначеності [307, с. 133].

Відповідно до ч. ч. 1 і 3 ст. 21 КПК України кожному гарантується право на справедливий розгляд справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону, а також право брати участь у розгляді справи в суді будь-якої інстанції, якщо вона стосується його прав і обов'язків [174].

Такий підхід законодавця загалом узгоджується з вимогами міжнародних стандартів, однак вітчизняна модель правового регулювання має низку недоліків. По-перше, вона зосереджується переважно на формальному проголошенні права, тоді як механізми його ефективної реалізації та гарантії від зловживань залишаються недостатньо визначеними. По-друге, положення КПК не охоплюють повною мірою ті елементи, які ЄСПЛ вважає невід'ємними складовими справедливого судового розгляду, – насамперед питання вмотивованості рішень та реальної змагальності сторін.

Передусім варто зазначити, що законодавець, закріплюючи в ст. 21 КПК України доступ до правосуддя як одну із загальних засад кримінального провадження, фактично ототожнює його із правом на справедливий судовий розгляд. Однак, як слушно зауважують науковці, це не зовсім відповідає концепції, напрацьованій у практиці ЄСПЛ [54, с. 41; 177, с. 68; 300, с. 8]. З позиції міжнародного права, доступ до правосуддя становить самостійний і водночас базовий елемент права на справедливий суд, який гарантує особі можливість реалізації права на судовий захист у повному обсязі, включно з розглядом справи по суті на судових стадіях [53, с. 5]. Таким чином, у національному законодавстві необхідно розмежовувати поняття «доступ до правосуддя» як процесуальну можливість звернення до суду, та «право на справедливий суд» як комплекс гарантій реалізації судового розгляду відповідно до міжнародних стандартів.

Г. І. Бережанський, узагальнюючи наукові підходи до тлумачення права на справедливий судовий розгляд, запропонував розгорнуту класифікацію його елементів [13, с. 40; 14, с. 193–194]. Такий підхід вирізняється системністю, проте водночас має певні недоліки, які проявляються у спробі надати вичерпний перелік елементів цього права, що, з огляду на динамічність міжнародної судової практики, видається проблематичним.

Науковці намагаються розширити зміст права на справедливий судовий розгляд, виходячи за рамки тих елементів, які закріплені у статті 14 Міжнародного пакту та ст. 6 Конвенції або сформовані практикою ЄСПЛ. Так, у науковій літературі пропонується віднести до змісту цього права низку додаткових складових, серед яких: наділення суду належною компетенцією [185, с. 13]; дотримання балансу приватних і публічних інтересів; правовий захист свідків [300, с. 14]; забезпечення можливості вільного здійснення процесуальних прав; право на справедливе подання та оцінку доказів; право на оскарження та перегляд судових рішень [13, с. 40] тощо.

Хоча й ці положення деталізують окремі аспекти права на справедливий суд, вони не становлять самостійних елементів, а лише конкретизують ті, що вже

передбачені міжнародними актами, наприклад, гарантії неупередженості суду, право на допит свідків або змагальність процесу. Крім того, міжнародна судова практика має еволюційний характер, тому склад елементів права на справедливий судовий розгляд постійно розширюється та доповнюється новими позиціями, що унеможлиблює встановлення їх остаточного, «закритого» переліку. Другий недолік стосується класифікаційного розмаїття, яке спостерігається у науковій доктрині. Вчені по-різному групують елементи права на справедливий суд. Одні розділяють їх на дві категорії: 1) інституційні (пов'язані з організацією судової системи) та 2) процесуальні (що визначають порядок розгляду справ) [121, с. 24–25; 158, с. 98; 176, с. 68; 185, с. 15]. Проте Н. П. Сиза пропонує триподільну класифікацію: організаційно-функціональні, функціональні та спеціальні елементи [313, с. 195]. Натомість В. В. Вапнярчук виокремлює органічний, інституційний і процесуальний елементи [28, с. 178]. Інші науковці, серед яких І. С. Гриценко та М. А. Погорецький, пропонують чотирикомпонентну структуру, що охоплює інституційні, організаційно-функціональні, функціональні та спеціальні елементи [245, с. 4–5]. Зі свого боку О. Б. Прокопенко конкретизує цю систему, додаючи органічні елементи [300, с. 14]. Г. І. Бережанський дотримується схожої позиції, виділяючи змістовний, інституційний, матеріальний і процесуальний складники [14, с. 193–194], а О. С. Ткачук пропонує дещо модифікований варіант – прелімінальний, інституційний, процедурний та легітимаційний елементи [359, с. 75].

Аналіз наукових підходів свідчить, що більшість дослідників у процесі класифікації елементів права на справедливий судовий розгляд виходять із поділу на дві базові групи: інституційні елементи, які визначають вимоги до суду як органу, що здійснює правосуддя, забезпечуючи його незалежність, безсторонність і законність складу; процесуальні елементи, що відображають стандарти безпосереднього здійснення правосуддя – порядок, гарантії, процедури та умови розгляду справи.

Зазначена двоелементна класифікація (інституційні та процесуальні елементи) залишається найзбалансованішою і логічно завершеною. Вона

відповідає принципу системності, оскільки поєднує структурну сторону правосуддя (організацію суду) та функціональний аспект (порядок і процедуру судового розгляду). Такий поділ є достатнім для практичного застосування, адже дозволяє комплексно розглядати право на справедливий судовий розгляд як єдність інституційних передумов і процесуальних гарантій його реалізації.

У межах доктринального та практичного розвитку кримінального процесу саме подібні елементи забезпечують узгодженість між національним правозастосуванням і міжнародними зобов'язаннями держави. Вони створюють рамкову модель, у межах якої відбувається оцінка якості судочинства, допустимості доказів, ефективності захисту прав сторін і дотримання принципу рівності. Особливе місце серед зазначених стандартів займають ті, що безпосередньо пов'язані зі стандартами доказування, адже саме від способу доведення та оцінки доказів залежить справедливість і неупередженість судового рішення. До таких стандартів належать передусім: розгляд справи незалежним і безстороннім судом, створеним на основі закону; гарантії права на допит свідків та дослідження доказів безпосередньо у судовому засіданні; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини поза розумним сумнівом; вмотивованість судових рішень і правова визначеність, що уможливлюють перевірку обґрунтованості висновків суду.

Безпосередній зв'язок між стандартами доказування та принципом справедливого правосуддя виявляється передусім через два основні аспекти – безсторонність суду та його компетентність, адже саме вони забезпечують об'єктивність оцінки доказів і законність прийнятих рішень. Згідно з практикою ЄСПЛ безсторонність означає відсутність будь-якої упередженості чи особистої прихильності судді [439, § 113]. Цей критерій передбачає, що суд має не лише фактично залишатися нейтральним, а й виглядати неупередженим з точки зору суспільного сприйняття, оскільки довіра до суду як до арбітра правосуддя є однією з фундаментальних гарантій справедливого розгляду справи. Безсторонність передбачає внутрішню (психологічну) свободу судді від будь-яких зовнішніх впливів, а також відсутність у нього заздалегідь сформованої

позиції щодо результату розгляду кримінального провадження. Саме тому безсторонність суду прямо пов'язана зі стандартами доказування: суд не може надавати перевагу жодній стороні процесу чи певним доказам на підставі особистих переконань або позапроцесуальних обставин.

Комітет ООН з прав людини у п. 21 Загального коментаря № 32 до ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права розкриває подвійний зміст безсторонності. По-перше, судді повинні утримуватися від будь-яких проявів особистої зацікавленості, симпатій чи антипатій, що можуть вплинути на прийняття рішення, а також не мають права діяти на користь однієї зі сторін на шкоду іншій. По-друге, суд повинен зовні виглядати неупередженим для «спостерігача», тобто такого, який міг би об'єктивно оцінити поведінку суду та його незалежність [471].

У справах [437, § 30; 439, § 113; 441, § 41] Суд визначає, що суб'єктивний підхід полягає у з'ясуванні, чи мав конкретний суддя особисті упередження або інтерес у результаті справи, тоді як об'єктивний підхід зосереджується на тому, чи забезпечені процесуальні гарантії, достатні для виключення обґрунтованих сумнівів у його неупередженості. У контексті стандартів доказування це означає, що будь-яке судове рішення має ґрунтуватися винятково на доказах, досліджених у межах судового процесу, без впливу зовнішніх чинників чи особистих упереджень судді. Тільки дотримання принципу безсторонності забезпечує справедливу оцінку доказів за критерієм «поза розумним сумнівом», який визнаний базовим міжнародним стандартом доведеності вини.

Розкриваючи зміст права на розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону, варто зауважити, що категорія «компетентність» включає три ключові складові: компетентність окремих суддів, тобто наявність у них професійної підготовки, правового досвіду та моральних якостей, необхідних для здійснення правосуддя; інституційну компетентність суду, яка полягає у його праві приймати юридично обов'язкові рішення в межах, визначених законом; юрисдикційну компетентність, тобто дотримання правил підсудності, відповідно до яких суд уповноважений

розглядати певну категорію справ. Саме остання складова має безпосередній зв'язок із стандартами доказування, оскільки суд може формувати, оцінювати та визнавати докази лише в межах тієї юрисдикції, у якій він уповноважений діяти. Це забезпечує легітимність доказового процесу і унеможлиблює визнання доказів недопустимими через порушення територіальної чи предметної підсудності.

Наступним фундаментальним стандартом справедливого правосуддя, тісно пов'язаним зі стандартами доказування, є змагальність сторін. Попри те, що ст. 14 Міжнародного пакту та ст. 6 Конвенції прямо не містять цього терміна, принцип змагальності став одним із найбільш усталених критеріїв справедливого судового розгляду у практиці міжнародних судових інституцій. ЄСПЛ визначає змагальність як процесуальну рівновагу між сторонами, що забезпечує кожній із них право знати позицію опонента, ознайомитися з його доказами та надати власні аргументи у відповідь [421, § 67; 435, § 103; 440, § 63]. Тобто, сторони мають рівні можливості впливати на зміст і результат провадження, а суд – забезпечувати цю рівність шляхом створення умов для відкритого та збалансованого процесу доказування. Цей стандарт передбачає не лише пасивне сприйняття судом доказів, поданих сторонами, а й активну роль суду в гарантуванні процесуальної рівності, зокрема в частині: надання кожній стороні реальної можливості ознайомитися з доказами іншої сторони; забезпечення можливості спростування або підтвердження таких доказів; створення умов для представлення власних доказів і пояснень.

Комітет ООН з прав людини вказує на це у п. 7.4 повідомлення від 4 листопада 1997 р. № 779/1997 у справі «Anni Äärelä and Jouni Näkkäläjärvi v. Finland», підкреслюючи, що основним обов'язком суду є підтримання реальної рівності сторін, у тому числі шляхом надання кожній із них можливості оспорювати аргументи, факти та докази, представлені опонентом [406]. У контексті стандартів доказування принцип змагальності набуває практичного значення у тому, що докази повинні бути отримані, подані та оцінені в умовах

рівних можливостей сторін, без переваги однієї з них у доступі до матеріалів справи чи в праві на їх представлення.

Змагальність не може бути реалізована формально – вона вимагає, щоб кожна сторона мала реальну можливість ознайомитися з доказами, поданими іншою стороною, та висловити власну позицію щодо їх належності, допустимості, достовірності й достатності. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що ознайомлення сторони захисту з доказами сторони обвинувачення є невід’ємною гарантією справедливого процесу. У своїй практиці Суд виділяє дві умови, дотримання яких забезпечує реальну змагальність провадження:

1) подання доказів у присутності обвинуваченого [432, § 162; 446, § 51]. Згідно з усталеним підходом, обвинувачений має право бути присутнім на судовому засіданні, де розглядаються докази, що стосуються обґрунтованості висунутого проти нього обвинувачення, що прямо впливає з гарантій, закріплених у підпунктах «с», «d» і «e» п. 3 ст. 6 Конвенції [335, § 26; 443, § 81];

2) обов’язок сторони обвинувачення відкрити стороні захисту всі наявні докази [425, § 36]. Якщо ж певні матеріали не були відкриті, суд має оцінити, чи було це виправдано надзвичайними обставинами, що пов’язані, наприклад, із необхідністю захисту публічного інтересу чи безпеки свідків. У таких випадках суд зобов’язаний забезпечити баланс між суспільним інтересом і правами сторони захисту, переконавшись, що невідкриття доказів не поставило останню у суттєво несприятливе становище [438, §§ 62–63].

Водночас принцип рівності сторін теж є фундаментальним стандартом справедливого правосуддя, який безпосередньо впливає на допустимість та оцінку доказів у кримінальному процесі. Його сутність полягає в тому, що всі учасники процесу повинні мати однакові процесуальні можливості для реалізації своїх прав, представлення доказів та захисту своїх інтересів перед судом. Цей стандарт закріплений у п. п. 1 і 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де підкреслюється, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами, а обвинувачений має право на гарантії, які забезпечують повну рівність сторін під час розгляду пред’явленого йому обвинувачення [217]. У п.

13 Загального коментаря № 32 Комітет ООН з прав людини уточнює, що це право охоплює рівність змагальних можливостей, тобто надання обом сторонам однакових процесуальних прав і засобів захисту. Будь-які відмінності допускаються лише тоді, коли вони прямо передбачені законом і мають об'єктивне та розумне виправдання, яке не ставить обвинуваченого в менш вигідне становище [471].

Хоча ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод прямо не містить згадки про принцип рівності сторін, ЄСПЛ розглядає його як невід'ємний елемент поняття «справедливий судовий розгляд», передбаченого п. 1 цієї статті. Суд неодноразово зазначав, що кожній стороні має бути надана реальна та розумна можливість викласти свої аргументи, ознайомитися з доказами іншої сторони і представити власні, при цьому умови участі сторін у процесі не повинні створювати істотної переваги чи обмеження для будь-якої з них [338, § 26; 429, § 477; 434, § 203].

Як справедливо зауважують П. М. Рабінович і Б. П. Ратушна, ЄСПЛ не вимагає формальної «математичної» рівності між сторонами під час доказування. Йдеться про забезпечення балансу процесуальних можливостей, який гарантує, що жодна зі сторін не буде відчувати себе «менш озброєною» в процесі доказування [303, с. 11]. Цей підхід дозволяє досягнути фактичної рівноваги між стороною обвинувачення стороною захисту.

Міжнародні кримінальні суди активно застосовують принцип рівності сторін, сприймаючи його як базову гарантію справедливого судочинства. Як зазначає В. В. Гутник, міжнародні кримінальні трибунали у справах, де порушувалося питання рівності сторін, послідовно зверталися до положень Міжнародного пакту та Конвенції, тлумачачи їх у світлі рішень Комітету ООН з прав людини та ЄСПЛ [66, с. 15]. Такий підхід свідчить про уніфікацію стандартів справедливого правосуддя в межах системи міжнародного кримінального права.

Забезпечення рівності сторін безпосередньо вплинуло на формування в міжнародній практиці спеціальних стандартів доказування, відповідно до яких

усі докази мають формуватися за участю обох сторін, а суд повинен гарантувати їм рівні процесуальні можливості у представленні, дослідженні та оцінці доказів. Це забезпечує не лише об'єктивність судового розгляду, а й довіру до його результатів, адже доказування, що здійснюється з дотриманням принципу рівності сторін, є передумовою винесення справедливого та обґрунтованого рішення.

Хоча положення ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не містять прямої згадки про принцип безпосередності, він посідає основне місце у практиці міжнародних судових інституцій і розглядається як невід'ємний компонент справедливого судового розгляду. Його сутність полягає у тому, що суд, який вирішує справу, має особисто сприймати, досліджувати й оцінювати докази, а не ґрунтувати своє рішення на опосередкованих матеріалах чи чужих висновках. З огляду на значущість принципу безпосередності для належного здійснення правосуддя, ЄСПЛ виокремлює три основні аспекти його змісту.

1. Обов'язок суду безпосередньо дослідити докази.

Рішення суду повинно ґрунтуватися на тих доказах, які досліджені у відкритому судовому засіданні в присутності обвинуваченого. Саме публічний характер такого розгляду та участь сторін створюють гарантії справедливості. Водночас Суд визнає допустимість використання похідних (непрямих) доказів, але за умови, що вони не є єдиною чи вирішальною підставою для винесення обвинувального вироку [170, с. 86–87]. Вирок не може ґрунтуватися винятково або переважною мірою на анонімних свідченнях [424, § 76; 446, § 55], оскільки це порушує можливість сторони захисту перевірити достовірність таких показань.

2. Гнучкість підходу до допустимості непрямих доказів.

Суд визнав, що прийняття як доказів показань свідків, які не були допитані в суді, саме по собі не означає порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Вирішальним є не сам факт відсутності свідка, а те, чи було провадження загалом справедливим [417, §§ 146–147; 442, § 106]. ЄСПЛ дійшов висновку, що жорстке застосування

т. зв. «правила вирішального доказу» (коли судові рішення визнається несправедливим, якщо воно базується переважно на свідченнях особи, яку не було допитано) суперечить загальній концепції оцінки справедливості процесу. Водночас Суд підкреслив, що прийняття таких доказів створює потенційний ризик для справедливості розгляду, і тому національні суди зобов'язані вжити заходів для його мінімізації.

3. Триступеневий тест справедливості використання непрямих свідчень.

Для встановлення відповідності п. 1 та п. «d» п. 3 ст. 6 Конвенції у випадках, коли доказами є показання свідків, що не з'явилися до суду, ЄСПЛ розробив триступеневий підхід, який на практиці застосовується як тест справедливості: по-перше, чи існували вагомі та об'єктивні підстави для неявки свідка і, відповідно, для використання його неперевірених показань; по-друге, чи мали показання цього свідка вирішальне або визначальне значення для винесення обвинувального вироку; по-третє, чи були наявні достатні чинники, зокрема процесуальні гарантії, що компенсували обмеження сторони захисту та забезпечили загальну справедливість судового розгляду [417, §§ 119–147; 442, § 107].

Наступним стандартом справедливого правосуддя, який безпосередньо впливає на доказування у кримінальному процесі, є презумпція невинуватості. Її закріплено у ч. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де визначено, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено в законному порядку [217]. Комітет ООН з прав людини у п. 30 Загального коментаря № 32 до зазначеної статті наголошує, що презумпція невинуватості має основоположне значення для захисту прав людини. Вона покладає обов'язок доказування винятково на сторону обвинувачення, забороняє презюмувати вину до моменту її доведення поза розумним сумнівом і вимагає, щоб будь-які сумніви тлумачилися на користь обвинуваченого [471]. Крім того, цей принцип зобов'язує державу забезпечити, щоб поводження з особою, обвинуваченою у

вчиненні кримінального правопорушення, відповідало її статусу невинуватої (як у процесуальному, так і в публічному вимірі).

У практиці ЄСПЛ презумпція невинуватості визнається не лише самостійним елементом права на справедливий судовий розгляд, але й критерієм оцінки справедливості всього кримінального процесу [419, § 35; 426, § 88; 429, § 474; 436, § 96]. Суд підкреслює, що навіть у випадках, коли порушення презумпції не відбувається безпосередньо під час судового розгляду, воно може мати місце внаслідок висловлювань посадових осіб, які створюють враження, що вина особи вже встановлена до ухвалення вироку. Таким чином, презумпція невинуватості охоплює як процесуальний аспект (у межах доказування), так і комунікативно-етичний (поводження з особою у публічному просторі).

З урахуванням положень Міжнародного пакту, Конвенції та практики міжнародних судових інституцій, презумпція невинуватості включає комплекс взаємопов'язаних елементів, кожен із яких має самостійне доказове значення:

- доказування покладається на сторону обвинувачення. Це означає, що саме держава зобов'язана зібрати, представити та обґрунтувати докази вини особи. Обвинувачений не повинен доводити свою невинуватість, а лише має право спростовувати докази, подані проти нього. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що будь-яке зміщення тягаря доказування на обвинуваченого порушує сутність принципу справедливого судового розгляду;

- неприпустимість використання недопустимих доказів. У рішенні ЄСПЛ підкреслюється, що використання доказів, отриманих із порушенням прав людини (наприклад, внаслідок катування), підриває справедливість судового розгляду загалом. Тому суди зобов'язані відмовлятися від урахування таких матеріалів під час ухвалення рішення;

- тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого. Цей елемент виступає практичним проявом принципу «*in dubio pro reo*», тобто у разі будь-якої невизначеності, пов'язаної з доказами, вона повинна розв'язуватися на користь підсудного. Це правило діє на всіх етапах кримінального процесу, від досудового розслідування до перегляду судового рішення.

Таким чином, презумпція невинуватості виступає не лише процесуальною гарантією, а й етико-правовим стандартом, який формує саму культуру кримінального судочинства. Вона вимагає, щоб будь-яке обвинувачення було підтверджене належними, допустимими і достовірними доказами, зібраними у спосіб, який не порушує прав людини. Порушення цього стандарту неминуче призводить до сумнівів у справедливості судового рішення та його законності.

Вмотивованість судових рішень. Попри те, що вимога вмотивованості не закріплена безпосередньо у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права чи ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вона стала невід'ємним стандартом справедливого правосуддя, сформованим у практиці міжнародних судових інституцій. Сутність цього стандарту полягає у тому, що судові рішення має містити чіткі, логічні та переконливі мотиви, на яких воно ґрунтується, із відображенням доказів, правової аргументації та логіки застосування норм права.

На необхідність дотримання такого підходу звертає увагу Комітет ООН з прав людини, який у п. 29 Загального коментаря № 32 до ст. 14 Міжнародного пакту підкреслює, що судові рішення повинні містити основні висновки, посилання на докази та юридичні аргументи, які стали підставою для ухвалення висновків суду [471]. Це забезпечує прозорість правосуддя та дає змогу перевірити його справедливість як для сторін процесу, так і для суспільства.

ЄСПЛ послідовно наголошує, що вмотивованість судового рішення є складовою принципу належного здійснення правосуддя. Згідно з усталеною практикою Суду рішення національних судів повинні містити достатні мотиви, які пояснюють, чому саме суд дійшов певних висновків [339, § 272; 344, § 61]. Наявність у рішенні аргументів, які дозволяють зрозуміти логіку суду, є основною передумовою справедливості процесу доказування [303, с. 13]. При цьому ЄСПЛ наголошує, що вимога мотивування не означає обов'язку надавати детальну відповідь на кожен довід сторони [341, § 89]. Міра обґрунтованості рішення має бути пропорційною до його характеру та складності справи. Водночас суд зобов'язаний реагувати на суттєві та значущі аргументи сторін,

ігнорування яких може свідчити про порушення ст. 6 Конвенції [339, § 272; 427, § 26].

ЄСПЛ підкреслює, що в оцінці вмотивованості слід ураховувати правову культуру держави, особливості її законодавства, традицій правозастосування та структури судових рішень [445, § 34]. Такий підхід дозволяє оцінювати дотримання міжнародного стандарту, не нав'язуючи єдиної форми мотивування, але зберігаючи його сутність, тобто, наявність переконливих підстав для рішення.

На думку Л. П. Брич, позиція ЄСПЛ фактично розширює національне розуміння поняття «вмотивоване рішення», закріплене у ч. 4 ст. 370 КПК України, згідно з якою судові рішення повинно містити належні мотиви його ухвалення. У міжнародному розумінні рішення вважається вмотивованим лише тоді, коли суд надає конкретну, логічну і неформальну відповідь на істотні доводи сторін, що стосуються як питань факту, так і права, зокрема, кваліфікації діяння, застосування заходів кримінально-правового характеру та оцінки доказів [26, с. 278].

Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що між правом на справедливий судовий розгляд і міжнародними стандартами справедливого правосуддя існує взаємообумовлений зв'язок: елементи цього права формують систему міжнародних стандартів справедливого судочинства. За сферою дії ці стандарти поділяються на дві групи: 1) інституційні стандарти – до них належить розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом; 2) процесуальні стандарти, що охоплюють решту гарантій: право на доступ до правосуддя, розумний строк розгляду справи, гласність судового процесу, змагальність і рівність сторін, безпосередність дослідження доказів, презумпцію невинуватості, права обвинуваченого на захист і допит свідків, вмотивованість судових рішень та юридичну визначеність [165, с. 147–148; 167, с. 42–43].

Отже, міжнародні стандарти справедливого правосуддя та міжнародні стандарти доказування перебувають у тісному взаємозв'язку. З одного боку, стандарти справедливого правосуддя є підґрунтям для формування міжнародних

стандартів доказування, а з іншого – саме стандарти доказування конкретизують і розширюють зміст справедливого судового розгляду, визначаючи критерії належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, а також рівень переконання, необхідний для ухвалення справедливого рішення.

4.2 Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території України

Під час активних процесів європейської та євроатлантичної інтеграції держав істотно зросли масштаби вчинення кримінальних правопорушень, а також ускладнилася структура транснаціональних зв'язків між особами, причетними до таких діянь. Унаслідок цього боротьба зі злочинними проявами без скоординованої взаємодії правоохоронних органів різних країн значно ускладнилася [40].

Для України в умовах збройної агресії з боку росії беззаперечним пріоритетом виступає відновлення територіальної цілісності та забезпечення національної безпеки. У п. 43 Стратегії національної безпеки України прямо зазначено, що держава продовжуватиме позовну діяльність у міжнародних судових інстанціях з метою притягнення рф до відповідальності [350].

Водночас невід'ємною складовою державної правової політики у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України є механізми, спрямовані на притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів на території України чи проти її громадян. Таким чином, правова позиція нашої країни формується в руслі комплексного підходу, який охоплює як механізми міжнародно-правової відповідальності держави-агресора, так і заходи, спрямовані на індивідуалізацію кримінальної відповідальності осіб, причетних до грубих порушень норм міжнародного гуманітарного права.

Початок збройної агресії росії проти України, систематичне вчинення кримінальних правопорушень проти держави та її громадян, а також нагальна необхідність притягнення до відповідальності як військовослужбовців, так і інших громадян рф зумовили суттєвий перегляд підходів до кримінального процесуального регулювання. У відповідь на ці виклики у 2022 році КПК України було доповнено новим розділом IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». У зазначеному розділі законодавець відобразив правові засоби, покликані забезпечити ефективну реалізацію юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів або дій, що сприяли збройній агресії проти України [174].

Розділ IX² КПК України передбачає низку спеціальних процесуальних механізмів, спрямованих на забезпечення співпраці України з Міжнародним кримінальним судом. Зокрема, йдеться про регламентацію таких процедур, як:

- 1) передача кримінального провадження до МКС;
- 2) виконання запитів про міжнародну правову допомогу, пов'язану з проведенням слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій;
- 3) вжиття заходів для забезпечення збереження доказової інформації на території України за запитом МКС;
- 4) реалізація функцій МКС у межах юрисдикції України;
- 5) затримання осіб, розшукуваних МКС, або осіб, стосовно яких надходять запити про тимчасовий арешт чи про арешт із подальшою передачею;
- 6) виконання на території України рішень Міжнародного кримінального суду.

Крім того, передбачено правовий механізм тимчасової передачі особи, яка перебуває під вартою або відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, за запитом МКС для участі в судовому розгляді або надання показань. Відповідна процедура врегульовує порядок, умови та межі такої передачі, забезпечуючи баланс між міжнародними зобов'язаннями України та гарантіями прав осіб, яких стосується відповідне провадження [226].

МКС був створений на підставі Римського статуту, прийнятого в 1998 р., і розпочав свою постійну діяльність у липні 2002 р. У структурі функціонують президія, відділення попереднього розгляду, судове та апеляційне відділення, офіс прокурора та секретаріат. Суд має юрисдикцію щодо злочинів, вчинених після набуття чинності Римським статутом. МКС, більш відомий як Гаазький трибунал, став першим постійно діючим правовим інститутом, до компетенції якого належить кримінальне переслідування осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини – геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини [216].

Геноцид передбачає навмисні дії, спрямовані на повне або часткове знищення певних груп населення за національною, етнічною, расовою, релігійною чи іншою ознакою. Злочини проти людяності, відповідно до ст. 7 Римського статуту, охоплюють низку діянь, що вчиняються у контексті широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, за умови наявності умислу. На відміну від воєнних злочинів, для їх кваліфікації не є обов'язковою наявність збройного конфлікту, хоча такі діяння можуть мати місце і в умовах війни. Так, ст. 7 містить вичерпний перелік злочинів, що підпадають під цю категорію. Воєнні злочини, у розумінні ст. 8 Римського статуту, – це грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права, які мають безпосередній зв'язок із збройним конфліктом незалежно від його міжнародного чи неміжнародного характеру. Їх вчинення, зазвичай, пов'язане з реалізацією відповідної політики або є частиною широкомасштабних дій. У ст. 8 теж подано вичерпний перелік діянь, які визнаються цими злочинами [304].

Відповідно до ч. 1 ст. 617 КПК України взаємодія з Міжнародним кримінальним судом з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та призначенні покарання особам, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, здійснюється шляхом реалізації необхідних заходів на підставі запиту МКС про співробітництво. Така співпраця може включати запити про надання правової допомоги, тимчасовий арешт, затримання та передачу осіб, а також інші види звернень, передбачені положеннями

Римського статуту. У випадках, визначених КПК України або Римським статутом, компетентний орган може через центральний орган України ініціювати звернення до МКС із запитом про надання допомоги [174].

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду (МКС), закріплена в Римському статуті, має насамперед договірний характер, оскільки ґрунтується на добровільному приєднанні держав-учасниць до багатосторонньої угоди. Це означає, що держави свідомо обмежують власний суверенітет у сфері кримінальної юстиції, визнаючи за Судом право здійснювати кримінальне переслідування щодо найтяжчих злочинів, віднесених до його юрисдикції. Розглядаючи юрисдикцію МКС, розрізняють її обмеження щодо предмету, часу, території та кола осіб, а також поділяють за видами: обов'язкова та факультативна частини. Держава, яка є учасником Статуту МКС, автоматично визнає юрисдикцію суду, така юрисдикція називається обов'язковою, на відміну, наприклад, від Міжнародного суду ООН, де була потрібна спеціальна угода з обох сторін у кожному конкретному разі. Крім цього, відповідно до п. 3 ст. 12 Статуту МКС, юрисдикція МКС може бути визнана і державою, яка не є учасником Статуту шляхом подання заяви Секретарю. Предметна (*rationemateriae*) юрисдикція МКС обмежується найбільш серйозними злочинами, такими як злочини геноциду, спрямовані проти людяності, військові злочини та злочини агресії (ч. 1 ст. 5 Статуту МКС). Юрисдикція МКС щодо кола осіб (*rationepersonae*) поширюється на осіб, які досягли 18-річного віку на момент вчинення злочину (ст. ст. 25–26 Статуту МКС), так само як і в законодавстві більшості країн [304]. Тобто у певних випадках юрисдикція Суду виходить за межі суто договірної конструкції та набуває універсально-обов'язкового характеру. Це відбувається, зокрема, тоді, коли ситуація передається Прокурору МКС Радою Безпеки ООН на підставі статті 13 (b) Римського статуту. Оскільки такі рішення ухвалюються в межах глави VII Статуту ООН і є обов'язковими для всіх держав-членів, вони наділяють МКС можливістю діяти навіть щодо тих держав, які не ратифікували Римський статут. У такому випадку юрисдикція Суду виступає елементом примусових заходів, спрямованих на підтримку

міжнародного миру й безпеки, що дозволяє йому розслідувати та переслідувати злочини незалежно від волевиявлення окремої держави [88, с. 129].

Водночас співпраця з МКС має певні особливості порівняно з трибуналами *ad hoc*. Так, держави-учасниці зберігають право відмовити у наданні інформації чи документів, якщо це може завдати шкоди їхнім інтересам національної безпеки (ст. 72 Римського статуту). Зазначений виняток демонструє, що навіть у межах договірної юрисдикції забезпечується баланс між інтересами міжнародного правосуддя та захистом державного суверенітету [112, с. 150–151].

Таким чином, співробітництво з Міжнародним кримінальним судом щодо злочинів, учинених на території України, поєднує в собі риси як горизонтальної взаємодії держав між собою, так і вертикальної моделі, коли міжнародний орган отримує наднаціональні повноваження. К. Амбос слушно визначає таку форму як співробітництво *sui generis* – унікальне правове явище, що поєднує в собі загальні принципи міжнародної взаємодії та специфічні норми, притаманні лише МКС [474, с. 426]. Саме ця унікальність зумовлює потребу подальшого теоретичного й практичного осмислення ролі Суду у забезпеченні відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені під час збройної агресії проти України.

Слід наголосити, що ідея створення постійно діючого міжнародного органу кримінального судочинства тривалий час перебувала у фокусі уваги міжнародного співтовариства. Проте через наявність політичних та правових розбіжностей це питання неодноразово відкладалося. Вперше ініціатива створення МКС, юрисдикція якого поширювалась би на політичних і військових лідерів, обвинувачених у вчиненні міжнародних злочинів, була висунута на Паризькій мирній конференції 1919 р. після завершення Першої світової війни. Надалі це питання знову порушувалося на конференції в Женеві під егідою Ліги Націй у 1937 р., де було досягнуто рішення про створення постійного міжнародного судового органу для розгляду актів міжнародного тероризму. Попри те, що відповідну конвенцію було підписано низкою держав, вона так і не

була ратифікована, а отже, не набула чинності [180]. Минуло чимало часу відтоді, як Організація Об'єднаних Націй уперше визнала потребу у створенні міжнародного кримінального суду, покликаного переслідувати осіб, відповідальних за вчинення геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. У 1948 р. Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції наголосила на доцільності заснування спеціалізованого правового органу, який би на постійній основі здійснював кримінальне переслідування осіб, причетних до найтяжчих міжнародних злочинів, зокрема геноциду. Це питання було передано на опрацювання Комісії міжнародного права, яка, зі свого боку, дійшла висновку про юридичну доцільність і можливість створення такого судового органу в межах міжнародного права. Однак подальше просування цієї ініціативи було призупинено Генеральною Асамблеєю у зв'язку з відсутністю загальної згоди між державами щодо визначення правової категорії агресії, що унеможливлювало закріплення відповідної компетенції за майбутнім судом [180].

У другій половині XX століття, після завершення Другої світової війни, міжнародна спільнота змогла досягти консенсусу лише стосовно кваліфікації окремих міжнародних злочинів, зокрема геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, що знайшло своє закріплення у відповідних міжнародно-правових актах. Вагомий вплив на формування системи міжнародного кримінального права справили Нюрнберзький і Токійський процеси, у межах яких судили осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених під час Другої світової війни. У ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу злочини проти людяності вперше класифікуються на: 1) злочини проти людяності (на кшталт вбивства) (*murder type crimes against humanity*) – вбивства, знищення, поневолення, вислання та інші, вчинені стосовно цивільного населення до або під час війни; 2) злочини проти людяності (на кшталт переслідування) (*persecution type crimes against humanity*) – переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами із метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадають під

юрисдикцію Нюрнберзького трибуналу. Відповідно до ст. 7 Римського статуту «злочин проти людяності» – це діяння, які вчиняються у рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено [362]. Римський статут до злочинів проти людяності відносить: вбивство, винищення, оборнення в рабство, депортацію, катування, статеві злочини, насильницьке зникнення осіб, злочин апартеїду та інші нелюдські діяння, які призводять до страждань людини. Щодо конвенційного регулювання, варто наголосити, що міжнародного акта щодо злочинів проти людяності не існує, на відміну від воєнних злочинів, злочину геноциду тощо [225].

Однак у період загострення геополітичної кризи, що стало наслідком «холодної війни», ідея заснування МКС надовго втратила актуальність у міжнародному порядку денному. Лише наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. питання про створення такого суду знову привернуло увагу міжнародної спільноти. Відтак у резолюції від 4 грудня 1989 р. № 44/39 Генеральна Асамблея закликала вивчити можливість утворення МКС або іншого міжнародного судового органу, уповноваженого розглядати справи осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів, які підпадають під міжнародну кримінальну юрисдикцію [467].

У 1990 р. Комісія міжнародного права здійснила аналіз можливих підходів до створення такого органу й представила відповідні напрацювання у своїй доповіді Генеральній Асамблеї ООН. У 1993 р. збройний конфлікт на території колишньої Югославії, що супроводжувався масовими порушеннями міжнародного гуманітарного права, зокрема воєнними злочинами, злочинами проти людяності та геноцидом, лише загострив увагу міжнародної спільноти до проблеми притягнення винних до відповідальності. У межах заходів, спрямованих на забезпечення безпеки цивільного населення, Рада Безпеки ООН прийняла рішення про створення Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії, наділеного повноваженнями здійснювати кримінальне переслідування осіб, причетних до зазначених злочинів, з метою запобігання

подібним у майбутньому [200]. Такі події стали поштовхом до активізації роботи Комісії міжнародного права над створенням постійного міжнародного судового органу. Кульмінацією й результатом масштабного міждержавного співробітництва, стало прийняття Римського статуту Міжнародного кримінального суду – основоположного міжнародно-правового документа, що був ухвалений на дипломатичній конференції уповноважених представників держав у Римі 17 липня 1998 р.

Після затвердження складу МКС було започатковано його офіційну діяльність [304]. Запровадження цієї діяльності стало важливим етапом у становленні системи міжнародної кримінальної юстиції. Відповідний інститут репрезентує нову форму інтегрованого механізму міжнародного правосуддя та є першим постійно діючим судовим органом, юрисдикція якого поширюється на переслідування осіб, винних у вчиненні найбільш тяжких злочинів, що становлять загрозу для міжнародної спільноти загалом.

Утім, відповідно до ст. 124 Конституції України, «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом» [155]. З метою перевірки сумісності положень Статуту з Основним Законом, у 2001 році Президент України звернувся до Конституційного Суду України із конституційним поданням. У зверненні наголошувалося, що окремі норми Римського статуту не узгоджуються з Конституцією України, зокрема в аспекті принципу комплементарності та положення ст. 124 Конституції, відповідно до якої правосуддя в Україні здійснюється винятково судами. Делегування судових функцій чи привласнення їх іншими органами або посадовими особами не допускається [155]. Конституційний Суд України, розглянувши подання, дійшов висновку, що ратифікація Римського статуту дійсно суперечить окремим положенням Конституції. Сутність проблеми полягає в тому, що Міжнародний кримінальний суд за своєю природою покликаний доповнювати національні системи правосуддя та втручатися у випадках, коли держава виявляється неспроможною або не бажає здійснювати належне розслідування й переслідування осіб за

міжнародні злочини. При цьому Суд має право визначати прийнятність справи навіть стосовно держави-учасниці, яка формально володіє власною юрисдикцією. У зв'язку з чим юрисдикція МКС у певних випадках може мати пріоритет над національною, що фактично створює паралельний рівень кримінальної юстиції. Для України це означає, що редакція Конституції того часу не передбачала наявності юрисдикції, яка доповнює національну, а тому для ратифікації Римського статуту необхідні були зміни до Основного Закону [345]. У цьому контексті питання імплементації положень Статуту набувало не лише міжнародно-правового, але й конституційно-правового значення, оскільки стосувалося балансу між верховенством Конституції та зобов'язаннями держави за міжнародними договорами.

На сучасному етапі розвитку міжнародного права спостерігається якісне оновлення процесу імплементації державами своїх міжнародних зобов'язань у національне законодавство. Такий процес охоплює не лише інкримінування воєнних злочинів та вжиття заходів для їх запобігання і припинення, а й створення умов для належної взаємодії держав із міжнародними органами кримінальної юстиції [240; 239]. Продовжуючи аналіз, слід підкреслити, що важливим етапом у напрямі імплементації положень Римського статуту стало ухвалення у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [260]. Відповідні конституційні зміни, які набули чинності у 2019 році, усунули ключові правові перепони для ратифікації Римського статуту та створили необхідні передумови для формалізації співробітництва України з МКС. Цими змінами передбачено положення, згідно з яким юрисдикція визнається Україною на умовах, визначених міжнародним договором, що забезпечує гармонізацію національної конституційної бази з міжнародними зобов'язаннями держави.

Зазначимо, що основні процесуальні стадії розгляду справ у межах діяльності МКС включають: попереднє вивчення (*preliminary examination*), розслідування (*investigation*), попередній розгляд (*pre-trial*), судовий розгляд (*trial*), апеляційний перегляд (*appeals*) та виконання вироку (*enforcement of*

sentence) [304]. Кожен із цих етапів має власні ознаки та відмежовується від інших за низкою критеріїв: визначеними завданнями, складом учасників процесу, порядком процесуальних дій, а також характером фінального процесуального рішення [244].

У межах наданої юрисдикції МКС має повноваження призначати покарання у вигляді позбавлення волі строком до 30 років, а у виняткових випадках – довічне ув'язнення за вчинення особливо тяжких міжнародних злочинів. Практика діяльності Суду свідчить про низку результативних кейсів притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Зокрема, громадянина Республіки Конго Томаса Лубангу було визнано винним у вчиненні воєнних злочинів – вербуванні та використанні дітей, які не досягли 15-річного віку, для участі у збройних діях у 2002–2003 роках. За вироком суду його було засуджено до 14 років позбавлення волі [400]. Окрім основного покарання у вигляді позбавлення волі, МКС наділений компетенцією ухвалювати рішення щодо накладення штрафів, а також конфіскації доходів, майна чи інших активів, отриманих у результаті злочинної діяльності. Усі винесені вирoki підлягають обов'язковому виконанню, а держава, громадянином якої є засуджена особа, не має повноважень змінювати вирок або звільняти таку особу до завершення призначеного строку покарання.

Міжнародний кримінальний суд володіє засобами для реалізації своєї юрисдикції, одним із яких є можливість видання міжнародного ордеру на арешт особи, навіть якщо вона обіймає найвищу державну посаду. Так, у 2009 році Суд видав ордер на арешт чинного президента Судану Омара аль-Башира, обвинуваченого у вчиненні геноциду та воєнних злочинів у контексті збройного конфлікту між урядом Судану та повстанськими угрупованнями в Дарфурі [400].

У 2011 році було видано ордери на арешт лівійського лідера Муаммара Каддафі, його сина Саїфа аль-Іслама, а також очільника лівійської розвідки Абдулли аль-Сенуссі. Їх обвинувачували у вчиненні злочинів проти людяності, зокрема в умисних вбивствах мирних демонстрантів у період збройного протистояння в Лівії. Прокурор МКС Луїс Морено Окампо ініціював процедуру

арешту після звернення Ради Безпеки ООН, обґрунтовуючи це наявністю підстав вважати, що зазначені особи були безпосередньо причетними до злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду. У своєму рішенні МКС визнав, що існує достатній обсяг доказів, які виправдовують видачу ордерів на арешт. Водночас важливо наголосити, що реалізація ордерів на арешт залишається складним викликом для МКС, з огляду на відсутність у нього власних примусових органів. Суд змушений покладатися на співпрацю з державами-учасниками Римського статуту [216].

У 2014 році Верховна Рада України вперше звернулася до МКС з проханням притягнути до відповідальності колишнього президента та інших високопосадовців за злочини проти людяності, вчинені під час мирних акцій громадян у період з 30 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. Зазначимо, що відповідно до ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і державами-членами, сторони зобов'язуються співпрацювати у сфері зміцнення миру й міжнародного правосуддя, зокрема шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду і пов'язаних з ним документів [366]. Крім того, частина 3 ст. 24 Угоди про асоціацію передбачає посилення співпраці сторін у сфері кримінального судочинства, включаючи взаємну правову допомогу та екстрадицію, що, за необхідності, охоплює приєднання до відповідних міжнародно-правових актів ООН і Ради Європи, включаючи Статут Міжнародного кримінального суду, та забезпечення їх належного виконання. Це також передбачає поступове поглиблення співпраці України з інституціями Європейського Союзу [224]. Проте, незважаючи на відсутність ратифікації Римського статуту на той момент, Суд визнав свою юрисдикцію на підставі відповідної декларації України та розпочав попереднє вивчення обставин. У цьому контексті показовим прикладом є справа «Шморгунов та інші проти України», розглянута ЄСПЛ. У своєму рішенні Суд констатував, що цілеспрямована політика органів державної влади щодо припинення спочатку мирних протестів на Майдані із застосуванням непропорційної сили призвела до

ескалації конфлікту, що супроводжувалася вчиненням низки протиправних дій з боку недержавних суб'єктів, залучених міліцією. ЄСПЛ встановив факти жорстокого поводження із затриманими, свавільних арештів, невиправданого застосування сили під час розгону протестувальників, а також відсутність ефективного та незалежного розслідування зазначених подій. У мотивувальній частині рішення Суд послався не лише на аналіз власної доказової бази, а й на матеріали міжнародних організацій, у тому числі позицію Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду. У цьому контексті було наголошено, що хоча Україна формально не є стороною Римського статуту, вона подала заяву про визнання юрисдикції МКС стосовно злочинів, ймовірно вчинених на її території з листопада 2013 року. На підставі цієї заяви 25 квітня 2014 року Прокурор МКС, відповідно до політики Офісу щодо проведення попередніх розслідувань, ініціював попереднє вивчення ситуації в Україні. Це свідчить про практичну інтеграцію національних та міжнародних механізмів захисту прав людини й підтверджує важливість визнання юрисдикції Суду як інструменту притягнення до відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. У 2015 році Україна подала ще одну заяву до МКС, яка стосувалася воєнних злочинів і злочинів проти людяності, вчинених у контексті збройного конфлікту на сході України, а також в анексованому Криму. Обидві заяви було об'єднано в єдине провадження [220]. У 2022 році, у відповідь на новий етап збройної агресії росії проти України, головний прокурор МКС ухвалив рішення про ініціювання повномасштабного розслідування, яке охоплює можливі воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені на території України [306].

Як було зазначено ще на початку нашого дослідження, у зв'язку з повномасштабною агресією РФ проти України КПК України було доповнено Законом України від 3 травня 2022 р. № 2236-IX розділом, який визначив механізми співробітництва між Україною та МКС у питаннях притягнення до відповідальності осіб, що сприяли агресії проти України [261]. Однак під час розробки таких положень Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України звернуло увагу на низку суперечностей між окремими

нормами національного законодавства та положеннями Римського статуту. Зокрема, було вказано на наступні проблемні аспекти.

1. Згідно з частиною 1 ст. 619 КПК України у разі, якщо виконання прохання МКС про співробітництво може: порушити публічний порядок або зашкодити національній безпеці України; завдати шкоди іншим кримінальним провадженням, які не стосуються прохання; або порушити міжнародні зобов'язання перед іншими державами, центральний орган України має ініціювати консультації з МКС [174]. Водночас ст. 93 Римського статуту передбачає можливість проведення консультацій лише у разі відсутності достатньої інформації для виконання прохання або неможливості встановити місцеперебування особи. Тому підстави для ініціювання консультацій, передбачені КПК України, не повністю відповідають Римському статуту, навіть з урахуванням положень частини 2 ст. 619 КПК України, яка формально допускає можливість консультацій у випадках, передбачених самим Статутом.

На нашу думку, вирішення окресленої проблеми потребує комплексного підходу, що передбачає як удосконалення національного законодавства, так і гармонізацію його з положеннями Римського статуту. З огляду на те, що ст. 619 КПК України встановлює розширений перелік підстав для ініціювання консультацій із МКС, який не кореспондується з положеннями ст. 93 Римського статуту, вбачається доцільним внесення змін до цієї норми.

По-перше, законодавець міг би чітко закріпити пріоритетність положень Римського статуту у випадках, коли йдеться про порядок і підстави консультацій між Україною та МКС. Звичайно, що це дозволило б уникнути подвійного тлумачення норм і забезпечити правову визначеність. Пропонується, зокрема, у ч. 1 ст. 619 КПК України передбачити, що консультації можуть проводитися *«у випадках, визначених Римським статутом, а також у разі виникнення обґрунтованих загроз національній безпеці чи порушення міжнародних зобов'язань України»*, чітко вказавши на винятковість застосування додаткових підстав.

По-друге, доречним є запровадження спеціальної процесуальної норми, яка б регламентувала механізм розгляду центральним органом України (Міністерством юстиції або Офісом Генерального прокурора) питань щодо можливого конфлікту між проханням МКС і зобов'язаннями України перед іншими державами чи міжнародними організаціями. Така норма могла б передбачати обов'язок державних органів документально обґрунтовувати причини відмови або відтермінування виконання прохання Суду, а також зобов'язання повідомляти МКС про результати розгляду у визначений строк.

По-третє, доцільно було б доповнити КПК України нормою, яка закріплює принцип презумпції обов'язковості співробітництва з МКС. Тобто, це означало б, що будь-яке прохання Суду повинно виконуватися Україною, за винятком чітко визначених у Римському статуті випадків, а розширене тлумачення підстав для консультацій або відмови мало б розцінюватися як порушення міжнародних зобов'язань.

У підсумку, зазначені зміни сприятимуть не лише усуненню наявних суперечностей, але й формуванню в національному правопорядку чіткої системи гарантій ефективної співпраці України з МКС, що особливо актуально в умовах збройної агресії та розслідування міжнародних злочинів, учинених на території України.

2. Відповідно до ст. 625 КПК України особа, яка утримується під вартою, може бути тимчасово передана МКС лише за її письмовою згодою. Водночас ст. 25 Конституції України встановлює, що громадянин України не може бути виданий іншій державі або вигнаний за межі України, а держава зобов'язана забезпечити захист своїх громадян за кордоном [155]. У наукових колах поширена думка, що зазначене обмеження стосується лише національної юрисдикції, а МКС не є іноземною судовою установою в контексті ст. 25 Конституції, оскільки функціонує на підставі норм міжнародного права [224].

З метою усунення правової невизначеності можна було б здійснити кілька кроків: на рівні конституційних змін – передбачити положення, яке б чітко вказувало, що обмеження щодо невидачі громадян України не поширюється на

випадки їх тимчасової передачі до міжнародних судових установ, учасницею яких є Україна або юрисдикцію яких вона визнає. На рівні кримінального процесуального закону – конкретизувати у ст. 625 КПК України, що тимчасова передача до МКС здійснюється винятково за добровільною письмовою згодою особи та з гарантіями її повернення після виконання визначених процесуальних дій. Доцільним було б доповнити цю статтю прямим посиланням на ст. 25 Конституції України, аби уникнути тлумачень, які можуть ставити під сумнів конституційність відповідної норми. Запровадити гарантійні механізми – зокрема, законодавчо встановити, що під час тимчасової передачі громадянина України до МКС держава забезпечує здійснення постійного дипломатичного контролю та нагляд за дотриманням його прав, що відповідало б конституційному обов'язку держави «захищати своїх громадян за кордоном».

3. Частина 7 ст. 631 КПК України зобов'язує слідчого суддю роз'яснити особі її право оскаржити ордер на арешт, виданий МКС, до Палати досудового провадження МКС, а також право подати клопотання про тимчасове звільнення до моменту фактичної передачі [174]. Однак така інституція як «Палата досудового провадження» відсутня в офіційній структурі Суду, яка складається з Президії, апеляційного відділення, відділення попереднього провадження, судового відділення, Офісу прокурора та Секретаріату. Це створює термінологічну неузгодженість із Римським статутом.

На наш погляд, можливі шляхи вирішення проблеми термінологічної неузгодженості, що міститься у положеннях ч. 7 ст. 631 КПК України, полягають в узгодженні національного законодавства з положеннями Римського статуту Міжнародного кримінального суду. У чинній редакції Кодексу використано поняття «Палата досудового провадження МКС», тоді як у Римському статуті (ст. 34) закріплено іншу офіційну структуру Суду, яка включає Президію, Апеляційне відділення, Відділення попереднього провадження, Судове відділення, Офіс прокурора та Секретаріат. Використання в КПК України терміну, що не має міжнародно-правового аналога, може призвести до подвійного тлумачення та правових колізій у практиці застосування.

Найбільш доцільним рішенням є внесення редакційних змін до КПК України шляхом заміни слів «Палата досудового провадження МКС» на «Відділення попереднього провадження МКС (Pre-Trial Division)». Така зміна дозволить гармонізувати термінологію з офіційним текстом Римського статуту, уникнути неточностей та підвищити правову визначеність у відносинах між Україною та Судом. У разі, якщо законодавець з об'єктивних причин не вважатиме за доцільне здійснити повну заміну терміну, можливим варіантом є введення до ст. 631 КПК України примітки-пояснення, в якій зазначатиметься, що термін «Палата досудового провадження» використовується у значенні, яке відповідає «Відділенню попереднього провадження» згідно зі структурою Суду, визначеною Римським статутом. Такий підхід дозволив би зберегти зміст чинної норми та водночас усунути термінологічну неузгодженість.

Окрім того, комплексне вирішення проблеми можливо забезпечити шляхом ухвалення окремого спеціального Закону «Про співробітництво України з Міжнародним кримінальним судом», у якому буде визначено єдину термінологію, що відповідає міжнародно-правовим актам, а також закріплено положення про пріоритет застосування тексту Римського статуту у разі виникнення колізій із нормами національного законодавства.

4. Частина 1 ст. 632 КПК України визначає, що особа, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на підставі прохання МКС про тимчасовий арешт або арешт із подальшою передачею, має право у будь-який час до фактичної передачі подати до слідчого судді письмову заяву про тимчасове звільнення із клопотанням про застосування альтернативного запобіжного заходу. Слідчий суддя має негайно направити копію такої заяви до центрального органу України, який звертається до МКС із запитом про надання відповідної рекомендації. При цьому в запиті може бути вказано строк, у межах якого очікується відповідь від МКС [174]. Проте відповідно до частини 5 ст. 59 Римського статуту, саме відділення попереднього провадження МКС уповноважене надавати такі рекомендації компетентному органу держави щодо тримання особи під вартою, і ці рекомендації мають

враховуватись обов'язково. Отже, можливість держави-учасниці самостійно визначати строки для отримання рекомендацій суперечить положенням Статуту.

Для усунення цієї неузгодженості необхідно внести зміни до ст. 632 КПК України, виключивши положення про право держави визначати строки для отримання відповіді від МКС. Натомість слід передбачити, що звернення центрального органу України здійснюється без зазначення будь-яких строків, а рекомендації Відділення попереднього провадження МКС мають враховуватись слідчим суддею при ухваленні рішення про застосування чи зміну запобіжного заходу. Додатково варто прямо закріпити обов'язковість урахування таких рекомендацій у тексті КПК України, аби уникнути різнотлумачень у правозастосовній практиці. Тимчасовим механізмом може стати прийняття підзаконного акту центральним органом, наприклад Міністерством юстиції України, яким буде деталізовано порядок направлення запитів до МКС та порядок виконання його рекомендацій. Однак остаточне вирішення потребує саме внесення змін до кримінального процесуального законодавства України з метою гармонізації його з Римським статутом.

Водночас, попри наявні суперечності між окремими положеннями КПК України та Римського статуту, зміни та доповнення, внесені до Кодексу [261], актуалізували нові вектори наукової дискусії в межах кримінальної процесуальної доктрини. Йдеться про необхідність глибшого теоретичного осмислення та практичного переоснащення підходів до застосування правових інститутів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Зокрема, положення розділу IX-² стали поштовхом до перегляду низки процесуальних категорій, які раніше вважалися усталеними та достатньо вивченими в межах правової науки. Утім, хоч зазначений вище закон справив важливий вплив на інституційне визнання МКС у національній правовій системі та відкрив правові можливості для розгляду відповідних справ, однак тривалий час без ратифікації Римського статуту та внесення відповідних змін до законодавства Україна залишався обмежено залученим до діяльності Суду (подавши декларацію відповідно до ч. 3 ст. 12 Римського статуту, держава взяла

на себе певні зобов'язання, однак не набула статусу повноправного члена, що позбавляло країну можливості делегувати своїх кандидатів на посади суддів і прокурорів, брати участь у їх обранні, а також здійснювати інші права, передбачені положеннями Статуту).

У зв'язку з чим доленосним етапом на шляху розвитку міжнародного співробітництва між Україною та МКС стало ухвалення рішення про ратифікацію Римського статуту у серпні 2024 р. [294]. Зазначене рішення має важливе стратегічне значення та передбачає низку позитивних наслідків для України як у внутрішньополітичному, так і в міжнародному вимірах. Внутрішній вимір доводить, що в умовах триваючої збройної агресії та масових порушень норм міжнародного гуманітарного права, ратифікація Римського статуту дозволяє Україні ефективно використовувати механізми міжнародного кримінального правосуддя для притягнення до відповідальності осіб, які належать до вищого військово-політичного керівництва держави-агресора. Статут, будучи основою діяльності МКС, передбачає доповнення національних судових систем, а отже, Україна отримує інструменти міжнародного співробітництва, що сприятимуть притягненню винних до відповідальності. Міжнародне залучення, передбачає, що ратифікація надає Україні статус повноправного члена МКС, що включає участь в Асамблеї держав-учасниць Римського статуту, реалізацію права голосу, а також можливість висувати кандидатів до складу суду. Цей крок є логічним продовженням інтеграційного курсу України та відображає виконання положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Окрім цього, участь у системі МКС стимулює правоохоронні органи до вдосконалення процесів розслідування, збору доказів, документування фактів воєнних злочинів, дотримання міжнародних стандартів роботи зі свідками, а також дозволяє залучати постраждалих осіб до участі у провадженнях. До того ж офіційне визнання юрисдикції МКС посилює легітимність подальшого розширення санкційної політики України та її партнерів щодо РФ, з урахуванням рішень міжнародних судових інституцій. Крім того, під час процедури ратифікації Україна реалізувала право, передбачене ст.

124 Римського статуту [304], і подала відповідну заяву. Згідно з нею, протягом семирічного періоду з дати набрання чинності Статуту для України, вона не визнає юрисдикції МКС щодо розслідування воєнних злочинів, якщо вони могли бути вчинені громадянами України. Такий підхід дозволяє державі зберегти суверенітет у питаннях притягнення до відповідальності власних громадян за відповідними категоріями міжнародних злочинів та, водночас, створює часовий простір для адаптації національної системи кримінального правосуддя до нових міжнародно-правових вимог.

Необхідно додати, що міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні, зокрема й у контексті діяльності МКС, повинно здійснюватися на основі чітко визначених принципів. У науковій літературі вироблено низку підходів до їх класифікації. Так, М. І. Смирнов пропонує поділ принципів міжнародної взаємодії у сфері кримінальної юстиції на чотири групи: 1) універсальні принципи міжнародного права; 2) спеціальні принципи співробітництва у кримінальних справах; 3) засадничі принципи взаємної правової допомоги; 4) кримінально-процесуальні принципи національного законодавства. До останніх дослідник відносить взаємність і добровільність, дотримання суверенітету і безпеки сторін, обмежене делегування елементів суверенітету при проведенні процесуальних дій іншою державою, допустимість застосування іноземного права у виконанні запиту, а також оперативність і ефективність надання допомоги [326, с. 114–115].

В. М. Тертишник і О. І. Тертишник зосереджують увагу на принципах, що забезпечують баланс між міжнародними зобов'язаннями та конституційними гарантіями громадян України. Серед них – обов'язковість додержання українського законодавства, недопустимість звуження прав і свобод людини, рівноправність сторін, заборона видачі осіб без наявності діяння, що передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком щонайменше один рік, а також принцип «non bis in idem» і заборона видачі громадян України іноземним державам [353, с. 125].

Таким чином, науковий дискурс відображає багатогранність і складність питання визначення принципів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, адже кожна група принципів фокусується на різних аспектах – від забезпечення суверенітету держав до гарантій прав людини й ефективності правосуддя. Водночас ці наукові підходи створюють методологічне підґрунтя для розуміння більш спеціалізованих принципів співпраці з МКС, які закріплені у Римському статуті й мають визначальне значення для узгодження юрисдикції держав і Суду.

Зокрема, важливу роль відіграє принцип обов'язковості дій держави-учасниці, яка отримала прохання про попередній арешт або про арешт і передачу особи МКС, – така держава повинна негайно вжити необхідних заходів для затримання відповідної особи (ст. 59 Статуту). Зазначений механізм спрямований на запобігання безкарності та забезпечення своєчасності правосуддя.

Не менш вагомим є принцип захисту потерпілих і свідків (ст. 68 Статуту), який передбачає комплекс гарантій їхньої безпеки, недопущення тиску чи залякування, а також врахування психологічних і соціальних наслідків участі у кримінальному провадженні. Він підсилює гуманістичну складову міжнародного кримінального правосуддя.

У Статуті також передбачений принцип охорони інформації, що становить державну таємницю чи стосується національної безпеки (ст. 72). Держава має право відмовити у наданні певних матеріалів або вимагати застосування спеціальних процедур, якщо їх розголошення може завдати шкоди національним інтересам.

Важливим є принцип відшкодування шкоди потерпілим (ст. 75 Статуту), що передбачає не лише кримінальну відповідальність винних осіб, а й матеріальне та моральне відновлення прав постраждалих від міжнародних злочинів.

Принцип конфіденційності звернень про співробітництво (ст. 87) гарантує, що прохання МКС залишатимуться таємними настільки, наскільки це необхідно

для ефективності слідчих чи процесуальних дій. При цьому Статут допускає можливість звернення Суду до держав, які не є його учасниками, на підставі спеціальної угоди або домовленості (ст. 87), що істотно розширює коло потенційних партнерів МКС у міжнародній правовій системі.

Принцип, закріплений у ст. 88 Статуту, покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечити у своєму національному законодавстві необхідні правові процедури для виконання всіх форм співробітництва з МКС. Таким чином, відбувається гармонізація міжнародних і внутрішніх норм.

Особливе місце посідає принцип вирішення колізій між одночасними проханнями (ст. 90), який дозволяє уникати конфліктів юрисдикцій. У свою чергу, принцип забезпечення конфіденційності документів та інформації (ст. 93) гарантує захист матеріалів, що надсилаються до Суду, та обмежує їх використання винятково у процесуальних цілях.

Окремо варто підкреслити принцип відстрочення виконання прохання. Він може застосовуватися у разі, коли держава проводить власне розслідування або кримінальне переслідування (ст. 94), або ж коли поставлено питання про прийнятність справи до розгляду в МКС (ст. 95). Цей механізм спрямований на баланс між юрисдикцією Суду та пріоритетністю національної юрисдикції відповідно до принципу компліментарності [304].

Отже, система принципів співробітництва, закріплена у Римському статуті, забезпечує узгодження інтересів міжнародної кримінальної юстиції з правами і обов'язками держав, визначає механізми взаємодії, сприяє ефективності розслідування та судового розгляду міжнародних злочинів і водночас гарантує дотримання прав людини та державного суверенітету.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що міжнародна спільнота протягом тривалого часу здійснювала послідовні зусилля для формування ефективної системи міжнародного кримінального правосуддя, що базується на універсальних принципах відповідальності за найтяжчі злочини. Втіленням цих прагнень стало створення у 2002 р. на основі Римського статуту постійного незалежного органу – МКС. Україна підписала Римський статут ще у

січні 2000 р., однак лише у 2024 р., у контексті широкомасштабної збройної агресії з боку РФ та задокументованих фактів масових порушень міжнародного гуманітарного права, здійснила його ратифікацію. Це стало ще одним кроком на шляху інтеграції нашої держави в європейський правовий простір та підтвердженням її відданості принципам міжнародного кримінального правосуддя. Ратифікація Римського статуту дала Україні змогу не лише брати участь у роботі МКС на рівні держави-учасниці, включаючи право голосу, представництва та делегування кандидатів до складу Суду, а й суттєво посилила її інструментарій у боротьбі зі злочинністю.

4.3 Процесуальний статус потерпілого у кримінальних провадженнях у Міжнародному кримінальному суді

Розвиток міжнародного кримінального правосуддя в останні десятиліття супроводжується докорінною зміною поглядів на роль особи, яка зазнала шкоди від вчинення кримінальних правопорушень. Якщо на ранніх етапах становлення міжнародного кримінального права увага зосереджувалася переважно на переслідуванні осіб, відповідальних за порушення норм права, то поступово у центр системи правосуддя почав ставати потерпілий – особа, права якого безпосередньо порушені, зокрема, воєнними злочинами. На наш погляд, це відображає еволюцію від державоцентричної до антропоцентричної моделі міжнародного кримінального судочинства, у межах якої захист гідності та прав людини розглядається як основна умова ефективності судового процесу.

Проблематика процесуального статусу потерпілих набуває особливого значення у контексті діяльності МКС. Саме в межах цього судового органу відбулося концептуальне переосмислення ролі потерпілого, а саме як активного учасника процесу, який має право бути почутим, брати участь у провадженні та претендувати на відшкодування завданої шкоди. Такий підхід забезпечує реалізацію фундаментального принципу справедливості, відповідно до якого без

урахування інтересів потерпілих не може бути досягнуто повноцінного правосуддя. На відміну від міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, створених для переслідування винних у воєнних злочинах у колишній Югославії чи Руанді, МКС запровадив якісно новий стандарт участі потерпілих у кримінальному процесі. Цей стандарт став не лише практичним інструментом реалізації прав жертв, а й теоретичною моделлю, що змінила уявлення про баланс між публічним інтересом у покаранні злочинця та приватним інтересом у відновленні порушених прав.

Револьюційним проривом у процесуальному контексті діяльності МКС стала правова регламентація статусу потерпілих. Зокрема, Т. Л. Сироїд звертає увагу на той факт, що, на відміну від національного кримінального процесуального законодавства, в рамках якого права, обов'язки й гарантії потерпілих детально регламентовані, установчі документи міжнародних кримінальних судових установ *inter alia*, міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc* не передбачали виділення і окремої регламентації правового статусу цієї категорії учасників процесу: про потерпілих або не згадувалося взагалі, або їхній правовий статус не відділявся від правового статусу свідків. На думку дослідниці, така відсутність належного рівня правової регламентації пов'язана з тим, що на самому початку існування міжнародне кримінальне право розглядало як «потерпілого» міжнародний правопорядок та, відповідно, світове співтовариство, яке його встановило. Особам, які мали перебувати під юрисдикцією відповідного порядку, відводилася роль свідків [315, с. 24; 304].

Реалізація власного права можлива як особисто, так і через законних представників, що прямо передбачено Правилами процедури і доказування МКС. Така форма участі забезпечує можливість потерпілих висловлювати власну позицію на всіх стадіях процесу, а саме: від попереднього провадження до ухвалення вироку, що сприяє підвищенню рівня довіри до міжнародного правосуддя та підсилює легітимність прийнятих рішень. Крім того, важливою гарантією захисту прав потерпілих у МКС є механізм відшкодування завданої шкоди, закріплений у ст. 75 Римського статуту. У цій нормі встановлено, що Суд

уповноважений визначати положення компенсації, реституції чи реабілітації осіб, які постраждали від злочинів, що підпадають під його юрисдикцію. Суд може ухвалити рішення про відшкодування шкоди як за зверненням потерпілого, так і, у виняткових випадках, за власною ініціативою. При цьому він зобов'язаний конкретно визначити розміри заподіяної шкоди та обґрунтувати положення, на яких ґрунтується відповідне рішення. Такий підхід забезпечує баланс між функцією покарання винуватих та відновленням справедливості для осіб, що постраждали від злочинів, а також утворює гуманістичну спрямованість міжнародного кримінального судочинства.

Нормативно-правове підґрунтя, що визначає участь потерпілих у процесуальній діяльності МКС, сформувалося під впливом попереднього досвіду міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, однак, як уже було зазначено, воно отримало якісно новий розвиток у межах системи МКС. Хоча практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди мала суттєве значення для становлення міжнародного кримінального правосуддя, їхні рішення лише частково торкалися питання процесуального статусу жертв злочинів. Зазначені інституції фактично не мали усталеної практики, яка могла б бути використана для розроблення детального механізму реалізації прав потерпілих у судовому процесі. Судові палати трибуналу для колишньої Югославії прямо визнавали відсутність практичного досвіду, який міг би бути корисним для тлумачення і застосування положень Римського статуту щодо захисту прав потерпілих та процедур їх участі в процесі.

Римський статут не містить самостійного визначення поняття «потерпілий». Його зміст конкретизовано у правилі 85 Правил процедури і доказування МКС, яке встановлює, що потерпілими визнаються фізичні особи, яким було заподіяно шкоду внаслідок вчинення злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду *ratione materiae*. Окрім того, потерпілими можуть бути також організації чи установи, які зазнали безпосередніх збитків унаслідок пошкодження майна, призначеного для релігійних, освітніх, наукових,

культурних або гуманітарних цілей, зокрема, лікарень, історичних пам'яток тощо. Такий підхід розширює межі поняття потерпілого, включаючи не лише фізичних осіб, а й колективних суб'єктів, якщо завдана шкода має суспільно значущий характер.

Загальний принцип ставлення до потерпілих закріплений у правилі 86 Правил процедури і доказування, яке зобов'язує судові палати враховувати потреби всіх потерпілих і свідків, приділяючи особливу увагу вразливим категоріям осіб, зокрема, дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю, а також жертвам сексуального або гендерно зумовленого насильства. Такий підхід демонструє орієнтацію МКС на гуманістичні стандарти міжнародного правосуддя, що поєднують каральну функцію суду із забезпеченням реального захисту прав людини.

Для порівняння, у ст. 1 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 року закріплено ширше тлумачення поняття «жертва». До нього належать особи, яким завдано шкоди (фізичної, моральної, або матеріальної) внаслідок дії чи бездіяльності, що порушує кримінальне законодавство держав, а також ті, чиї основні права були істотно обмежені [68]. На основі цієї Декларації особа визнається жертвою незалежно від того, чи встановлено винуватця злочину, чи відбулося його затримання, арешт або засудження. Крім того, у п. 2 ст. 1 Декларації передбачено, що термін «жертва» включає близьких родичів або утриманців безпосередньої жертви, а також осіб, які постраждали під час надання допомоги потерпілому або спроби запобігти злочину [317, с. 30].

Як зауважує Т. Л. Сироїд, у Правилах процедури і доказування МКС подано дещо вужче визначення потерпілого порівняно з Декларацією 1985 року, проте в ньому відображені ключові міжнародні стандарти захисту прав жертв. Водночас ані Римський статут, ані Правила процедури і доказування не містять окремої категорії «спільнот» – груп осіб, які зазнали колективної шкоди внаслідок воєнних злочинів. Це питання обговорювалося під час Конференції з перегляду Римського статуту, що відбулася в місті Кампала з 10 травня по 11

червня 2010 року. У її документах зазначалося, що певні злочини, як-от викрадення чи вербування дітей для участі у збройних конфліктах, можуть мати колективний характер і зачіпати цілі групи населення. Такі ситуації актуалізують необхідність розроблення механізмів колективних репарацій та створення ефективних процедур їх реалізації [316, с. 316].

Проблематика визначення шкоди як підстави для набуття статусу потерпілого у міжнародному кримінальному процесі займає центральне місце в доктрині та практиці МКС. Саме поняття шкоди є основним юридичним фактом, з яким норма права безпосередньо пов'язує виникнення процесуальних прав потерпілого. Тобто факт заподіяння шкоди не лише свідчить про наявність жертви злочину, а й визначає коло правових наслідків, зокрема можливість брати участь у провадженні, подавати заяви, клопотання та претендувати на відшкодування. Науковці звертають увагу, що поняття «шкода» у кримінальній процесуальній науці розроблене недостатньо, попри його фундаментальне значення [317, с. 32].

У свою чергу, визнання особи потерпілою ґрунтується на встановленні факту завдання шкоди та створює юридичні підстави для надання процесуальних прав і гарантій. При цьому важливо, що такий статус не залежить від громадянства, соціального стану, статі, раси, мови, релігії чи інших ознак, що узгоджується з принципом рівності, закріпленим у ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 року [98]. Єдиною об'єктивною умовою є факт учинення щодо особи протиправного діяння, і спричинення цим діянням реальної шкоди.

Процедура допуску потерпілих до участі у розгляді справи в МКС має чітке процесуальне регулювання. Відповідна палата ухвалює рішення на підставі поданої заяви потерпілого про участь у процесі чи отримання відшкодування. У заяві зазначаються персональні дані, адреса для кореспонденції, опис характеру та розміру шкоди, відомості про подію і осіб, яких заявник вважає відповідальними, а також інші важливі деталі (зокрема контактні дані свідків чи представників). Заявник також повинен окреслити, на яких стадіях процесу він

бажає брати участь і чи буде представлений законним представником, з наданням відповідної інформації про такого представника [472].

Необхідно наголосити, що палата не має обов'язку враховувати думку потерпілих при ухваленні рішення про початок судового розгляду. Її завдання полягає в інформуванні потерпілих про відповідне рішення, за винятком випадків, коли це може зашкодити об'єктивності розслідування чи безпеці самих потерпілих. Відповідно до правила 50 Правил процедури і доказування прокурор може не повідомляти потерпілих про намір звернутися до палати попереднього провадження з проханням про дозвіл на розслідування, якщо існує ризик для ефективності процесу або безпеки осіб.

Водночас палата має право запитувати думку потерпілих або їхніх представників з широкого кола питань, які можуть впливати на хід судового процесу – від перегляду рішення прокурора не відкривати розслідування (п. 3 (а) ст. 53 Римського статуту) до оцінки відповідності такого рішення інтересам правосуддя, з урахуванням тяжкості протиправного діяння, віку чи стану здоров'я підозрюваного, а також інтересів потерпілих. Потерпілі або їхні представники можуть також бути залучені під час слухань щодо затвердження обвинувачення, внесення змін до нього чи при вирішенні питань щодо проведення спільних або окремих розглядів справ.

Таким чином, участь потерпілих у МКС має не декларативний, а практично значущий характер. Вона забезпечує реальне включення жертв міжнародних злочинів у процес відновлення справедливості, дозволяючи їм бути не лише об'єктами захисту, а й активними суб'єктами судового процесу, думка яких враховується на різних стадіях провадження.

На сучасному етапі діяльності МКС питання забезпечення реальної участі потерпілих у процесі набуло практичного змісту завдяки створенню чітко регламентованої системи документообігу та процедурного супроводу. У межах цього підходу МКС розробив уніфіковані стандартні форми заяв для індивідуальних потерпілих, їхніх представників та юридичних осіб. Відповідні

документи полегшують процес звернення до Суду, спрощують ідентифікацію потерпілих та уніфікують порядок їх залучення до розгляду справ [452, с. 65].

Важливу роль у цьому процесі відіграє Секретаріат Суду, який забезпечує організаційне сприяння потерпілим під час заповнення заяв, надає необхідні консультації та інформаційні матеріали офіційними мовами Суду. Такий підхід спрямований на мінімізацію бюрократичних бар'єрів і гарантування доступності правосуддя навіть для осіб, які не володіють достатніми знаннями про судову процедуру. Особливий порядок подання заяв встановлено для вразливих категорій осіб – осіб з інвалідністю чи осіб, які не можуть діяти самотійно. У таких випадках від їхнього імені заяву може подати інша особа за наявності відповідних доказів згоди потерпілого або документів, що підтверджують його стан. Ці докази, зазвичай, мають письмову форму, однак у випадках, коли заявник фізично не здатен підготувати документи, МКС дозволяє подавати звернення в аудіо-, відео- чи іншому електронному форматі, що свідчить про гнучкість і гуманність підходу Суду [464, с. 302]. Після отримання заяви Суд видає потерпілому підтвердження з реєстраційним номером, який використовується для подальшої комунікації та відстеження статусу звернення. Потерпілі або їхні представники зазвичай мають подати заяву до початку тієї стадії процесу, в якій вони прагнуть брати участь – досудового, судового чи апеляційного розгляду. Водночас Суд допускає подання заяв і на пізніших етапах, якщо цього вимагають обставини справи.

До ухвалення рішення щодо участі потерпілого відповідна палата МКС може витребувати додаткову інформацію, зокрема, від держав, прокурора, заявників чи їхніх представників. При цьому враховуються такі критерії, як наявність законного представника, рівень безпеки потерпілого та строки подання документів. Секретаріат зобов'язаний повідомити заявників, що палата може як прийняти, так і відхилити їхнє прохання, роз'яснюючи можливість повторного звернення на наступних стадіях процесу. Якщо палата приймає рішення про допуск потерпілого до участі у розгляді справи, це рішення зберігає чинність протягом усього судового провадження. Такий підхід забезпечує сталість

процесуального статусу жертв, унеможливляючи довільне обмеження їхніх прав та гарантує безперервність їхньої участі на всіх етапах розгляду [472].

Процесуальні норми, що регламентують порядок відкликання заяви потерпілим, а також механізми захисту, відображають прагнення МКС забезпечити гнучкий, але водночас безпечний і збалансований підхід до участі жертв у кримінальному провадженні. Потерпілий, який подав заяву про участь у справі або про відшкодування завданої шкоди, має право відкликати її на будь-якому етапі до передачі секретарем суду відповідній палаті. У такому разі Секретаріат долучає до переданої заяви офіційне прохання про відкликання та супровідну доповідь із поясненням мотивів такого рішення. Якщо ж заява вже перебуває у палаті, прохання про відкликання направляється до неї із зазначенням відповідних обставин і підстав [472].

Значну увагу МКС приділяє питанням захисту потерпілих, свідків і осіб, які можуть зазнати ризику у зв'язку з їхньою участю у провадженні. Відповідно до Правил процедури і доказування палата суду має повноваження вживати заходів безпеки на підставі клопотання прокурора, сторони захисту, запиту потерпілого або його законного представника, а також за власною ініціативою після консультацій з Відділом з питань потерпілих та свідків. До ухвалення відповідного рішення, за можливості, суд запитує згоду особи, стосовно якої планується застосування таких заходів.

Особливістю цієї процедури є її змагальний і відкритий характер: запити не повинні подаватися *ex parte* (тобто без повідомлення іншої сторони). Якщо звернення ініціює потерпілий, про це обов'язково повідомляються прокурор і захисник, які мають право висловити свою позицію. Якщо ж палата діє з власної ініціативи, вона також зобов'язана поінформувати сторони, потерпілих і свідків, яких можуть стосуватися майбутні заходи.

У разі необхідності конфіденційного розгляду клопотання, палата може проводити слухання *in camera*, тобто, у закритому режимі. Це дозволяє уникнути публічного розголошення відомостей про особу потерпілого, його місце проживання чи деталі, що можуть призвести до ідентифікації. Зокрема, палата

має право заборонити прокурору, стороні захисту або будь-яким іншим учасникам процесу передавати третім особам інформацію про потерпілих чи свідків. Суд також може застосовувати спеціальні технічні заходи безпеки: подання показань через відеозв'язок або за допомогою закритих телекомунікаційних систем, які не транслюються публічно; використання технологій, що змінюють голос або зображення свідка для збереження анонімності; часткове здійснення судочинства *in camera*; надання псевдонімів потерпілим, свідкам або іншим особам, які перебувають під загрозою; обмеження доступу преси та інформаційних агентств до матеріалів справи [472].

Подібні заходи дозволяють поєднати два завдання міжнародного кримінального правосуддя: з одного боку гарантувати публічність і прозорість судового процесу, а з іншого – убезпечити потерпілих від повторної травматизації, помсти чи залякування. З огляду на характер воєнних злочинів, саме цей баланс набуває вирішального значення для ефективного та гуманного здійснення правосуддя.

Процесуальна практика МКС демонструє прагнення поєднати високі стандарти захисту прав потерпілих із ефективною організацією судового процесу. Одним із важливих інструментів реалізації цього підходу є передбачена Правилom 88 Правил процедури і доказування можливість застосування палатою спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, недопущення повторної віктимізації та створення сприятливих умов для отримання достовірних показань. Такі заходи можуть бути ініційовані на підставі клопотання прокурора, сторони захисту, запиту потерпілого, його законного представника або навіть за власною ініціативою палати, однак у кожному випадку вони приймаються після попередніх консультацій із Відділом з питань потерпілих і свідків. У цьому контексті Суд зберігає гнучкість: список можливих заходів не є вичерпним, адже передбачені правила мають демонстративний характер. До таких заходів можуть належати процесуальні або технічні дії, що полегшують надання свідчень потерпілими, які перебувають у стані стресу, дітьми, особами похилого віку чи жертвами сексуального насильства. Це можуть

бути, зокрема, особливі умови допиту, присутність психолога, законного представника або члена родини під час дачі показань, забезпечення приватності або використання відеоконференцій. При цьому палата, наскільки можливо, отримує згоду осіб, яких стосуються такі заходи, що узгоджується з принципами добровільності та поваги до гідності потерпілих.

Пункт 5 Правила 88 окремо наголошує на неприпустимості порушення конфіденційності, адже це може створити реальну загрозу для потерпілих або свідків. Палата має повноваження контролювати процес допиту для уникнення тиску, залякування чи повторної травматизації, особливо у справах, пов'язаних із сексуальним насильством чи іншими формами гендерно зумовлених злочинів. Додатково в рамках забезпечення прозорості Секретаріат Суду зобов'язаний передати копію заяви потерпілого прокурору та стороні захисту, щоб надати їм можливість висловити свої зауваження у встановлений палатою строк. До етапів провадження, які Суд може визнати прийнятними для участі потерпілих, належать проголошення вступних і заключних заяв, подання клопотань, а також інші процесуальні дії.

Палата, водночас, має дискреційне право відхилити заяву потерпілого, якщо він не відповідає визначеним у п. 3 ст. 68 Римського статуту критеріям, зокрема, коли участь потерпілого може завдати шкоди правам обвинуваченого або порушити неупередженість судового розгляду. Однак така відмова не позбавляє потерпілого можливості повторного звернення на наступних стадіях процесу, що узгоджується з принципом доступу до правосуддя [472].

Якщо до Суду надходить кілька заяв від різних потерпілих або осіб, які діють від їхнього імені, палата аналізує їх з урахуванням ефективності здійснення правосуддя, що може призвести до ухвалення одного узагальненого рішення для всіх заявників. Такий підхід спрощує процес і водночас зберігає баланс між правами потерпілих і процесуальними можливостями Суду.

Окремо варто зупинитися на інституті законного представництва потерпілих. Як слушно підкреслює Т. Л. Сироїд, участь представника не обмежує самостійності потерпілого, тобто вони можуть виступати разом або за

вибором потерпілого діяти лише через представника. Мета залучення представника – посилити процесуальну позицію жертви, забезпечити її належне представлення в суді та підвищити ефективність реалізації прав [317, с. 34].

Відповідно до Правила 90 потерпілі мають право вільно обирати своїх законних представників. Якщо кілька осіб беруть участь у тій самій справі, палата може зобов'язати їх обрати спільного представника для уникнення надмірної кількості учасників і дотримання процесуальної економії. У разі потреби, Секретаріат надає допомогу, передаючи перелік адвокатів, рекомендованих Судом, або пропонуючи одного чи кількох спільних представників.

Якщо потерпілі не змогли досягти згоди щодо спільного представника у встановлений строк, палата може доручити Секретаріату самостійно призначити такого представника, залишаючи потерпілим право оскаржити це рішення протягом тридцяти днів. Крім того, у разі потреби палата може призначити представника з Бюро адвокатів (Office of Public Counsel for Victims), яке надає потерпілим професійну юридичну допомогу, здійснює правовий аналіз і може висловлювати позицію з окремих процесуальних питань у залі суду [472].

Водночас слід додати, що на сучасному етапі розвитку міжнародного кримінального правосуддя питання уникнення конфлікту інтересів між потерпілими та забезпечення ефективного представництва їхніх інтересів набуло основного значення. Згідно з п. 1 ст. 68 Римського статуту на відповідну палату та Секретаріат МКС покладено обов'язок вживати всіх необхідних заходів для гарантування безпеки, гідності й недоторканності приватного життя потерпілих. Ця норма є основоположною для формування гуманістичного характеру судового процесу, де жертви розглядаються не лише як процесуальні суб'єкти, а й як особи, права яких потребують негайного захисту.

Значна увага в цьому контексті приділяється проблемі потенційних конфліктів інтересів між різними групами потерпілих. Як зазначено у Доповіді щодо механізмів юридичної допомоги в рамках міжнародних кримінальних юрисдикцій, попри рекомендації Бюджетно-фінансового комітету МКС

розглядати можливість призначення єдиної юридичної групи для потерпілих у межах кожної справи, практична реалізація цієї ідеї часто є неможливою. Це пов'язано з різницею у правових позиціях, інтересах та ступені залученості різних груп жертв до конкретного провадження. Як наслідок, у більшості випадків забезпечення представництва усіх потерпілих одним спільним адвокатом є недоцільним і потенційно ризикованим для дотримання принципу індивідуалізації правового захисту.

Для забезпечення реального доступу до правосуддя Римський статут передбачає право потерпілих на отримання фінансової допомоги. Якщо потерпілий або група потерпілих не мають достатніх коштів для оплати послуг спільного законного представника, вони можуть скористатися допомогою Секретаріату МКС. Така допомога включає виплату винагороди адвокату та його помічникам, компенсацію витрат на збирання доказів, оплату перекладів, адміністративні видатки, а також витрати на відрядження та добові. Цей механізм забезпечує рівність можливостей між потерпілими незалежно від їхнього матеріального становища, що відповідає принципу доступності правосуддя для всіх.

Особливістю системи МКС є також пріоритет професійного представництва. Суд, виходячи з положень п. 6 правила 90 Правил процедури і доказування, застосовує вимоги п. 1 правила 22, які встановлюють критерії кваліфікації для представників сторони захисту, а саме вони поширюються і на законних представників потерпілих.

Водночас положення правила 89 передбачає, що заяву про участь у процесі може подати особа, яка діє від імені потерпілого або за його згодою, якщо останній є дитиною або особою з інвалідністю. Як зазначає Т. Л. Сироїд, це свідчить про існування у межах МКС двох видів представництва:

1) добровільне представництво – здійснюється на підставі угоди між потерпілим і адвокатом;

2) законне представництво – передбачає участь батьків, опікунів або піклувальників у справах неповнолітніх чи осіб з вадами здоров'я [315, с. 27].

Таким чином, поняття «законний представник» у контексті нормативно-правової бази МКС охоплює обидва види представництва, як договірне, так і передбачене законом. Це підтверджує, що система правового статусу потерпілих у МКС побудована на принципах індивідуалізації, доступності та комплексного захисту, що відповідає стандартам міжнародного правосуддя.

Особливості процесуального залучення потерпілих та їхніх законних представників у діяльності МКС відображають складний баланс між потребою ефективного судочинства та забезпеченням максимального рівня участі жертв у розгляді справ. Жоден із основних актів Суду (Римський статут, Правила процедури і доказування чи інші регламенти МКС) не визначають чітко моменту, з якого законний представник потерпілого допускається до безпосередньої участі у розгляді справи. Відповідно до усталеної практики право представника брати участь у процесі виникає одночасно з поданням потерпілим заяви про участь у справі, що може відбутися на будь-якій стадії судового провадження.

Згідно з правилом 91 Правил процедури і доказування законний представник потерпілого має право бути присутнім на слуханнях і брати участь у процесі в межах строків, визначених палатою. У разі потреби, палата може змінювати застосування положень правил 89 і 90, адаптуючи порядок участі представника до обставин конкретної справи. Йдеться про гнучку модель, що дозволяє суду варіювати обсяг участі представника (від безпосередньої участі у слуханнях до подання письмових заяв, якщо така форма забезпечує доцільність і процесуальну економію).

У разі якщо представник має намір допитати свідка, експерта чи обвинуваченого, він повинен попередньо подати письмову заяву з переліком питань. Цей перелік передається прокурору та, за потреби, захисту, які можуть надати свої зауваження у визначений палатою строк. Після розгляду поданого запиту палата видає постанову, що визначає порядок і форму участі законного представника, враховуючи стадію процесу, права обвинуваченого, інтереси свідків, потребу у швидкому та неупередженому розгляді справи, а також принципи, закріплені в п. 3 ст. 68 Римського статуту. Останній передбачає, що

потерпілі можуть передавати суду свої думки та побоювання через законних представників, але лише у спосіб, який не порушує прав обвинуваченого та справедливість судового розгляду. Палата може також визначати порядок підготовки процесуальних документів, спосіб постановки питань і форму участі представника відповідно до ст. 64 Римського статуту, яка регламентує організацію судового процесу. Серед передбачених нею повноважень – забезпечення дотримання прав обвинуваченого, захист потерпілих і свідків, можливість проведення закритих слухань та нерозголошення конфіденційної інформації. У виняткових випадках палата може дозволити законному представникові допитувати свідків, експертів або обвинуваченого від імені потерпілих, особливо коли йдеться про питання, пов'язані з відшкодуванням шкоди. Під час слухань, присвячених винятково розгляду питань компенсації, повноваження представника потерпілих розширюються. У таких випадках він має право безпосередньо допитувати свідків чи експертів, якщо отримає дозвіл палати, що забезпечує реальну участь потерпілих у процесі визначення розміру відшкодування. Щоб гарантувати прозорість і доступність судочинства, МКС зобов'язаний повідомляти потерпілих та їхніх представників про всі процесуальні рішення, зокрема, від ухвали про проведення слухання щодо затвердження обвинувачень до повідомлення про відмову прокурора ініціювати розслідування чи кримінальне переслідування. Надалі будь-які процесуальні повідомлення спрямовуються лише тим потерпілим або їхнім представникам, які допущені до участі у справі.

Секретаріат Суду відіграє центральну роль у забезпеченні комунікації між судом і потерпілими. Він повинен інформувати їх про перебіг процесу (дати слухань, можливі відкладення, ухвалені рішення), а також надсилати копії всіх заяв і клопотань, що стосуються їхніх прав. Якщо письмова форма повідомлення є неможливою, воно може бути передане в іншій прийнятній формі, усно, електронно або через уповноважену особу. Усі такі повідомлення фіксуються у спеціальному реєстрі, який веде секретар.

Для ефективної реалізації цих функцій Секретаріат може співпрацювати з державами-учасниками Римського статуту, відповідно до ст. 93, зокрема у питаннях вручення документів, пошуку або арешту майна. За необхідності він також залучає допомогу міжнародних міжурядових організацій. Важливою складовою його діяльності є забезпечення належного рівня гласності судового процесу, що сприяє формуванню довіри до Суду й підвищенню його авторитету серед міжнародної спільноти.

Не менш важливою складовою участі потерпілих у процесах Міжнародного кримінального суду є забезпечення реальної можливості отримання відшкодування завданої шкоди, що розглядається як окрема, але логічно пов'язана форма відновлення справедливості. Такий підхід базується на принципі, що кримінальне правосуддя має не лише каральну, а й реабілітаційну та відновлювальну функцію, спрямовану на повернення потерпілих до стану, максимально наближеного до того, який існував до порушення їхніх прав.

У межах цієї концепції основне значення має ст. 75 Римського статуту, яка наділяє Суд правом встановлювати принципи, що стосуються відшкодування шкоди потерпілим. Згідно з положеннями цієї статті Суд може зобов'язати засудженого компенсувати збитки жертвам, включаючи реституцію, компенсацію або реабілітацію, а також ухвалити рішення про передачу відшкодування через спеціально створений Трастовий фонд для потерпілих (Trust Fund for Victims). Функціонування цього фонду є унікальним елементом системи МКС. Він був створений відповідно до ст. 79 Римського статуту і діє незалежно від Суду, хоча під його наглядом. Трастовий фонд виконує дві основні функції:

- 1) виконання рішень Суду щодо компенсацій, коли встановлюється конкретний розмір відшкодування, який має бути спрямований безпосередньо потерпілим;

- 2) надання допомоги жертвам злочинів та їхнім громадам незалежно від вироку, тобто здійснення програм соціально-психологічної реабілітації,

медичної підтримки, освітніх ініціатив та сприяння економічному відновленню постраждалих громад.

У практиці МКС саме через цей механізм реалізовано перші реальні рішення щодо компенсацій потерпілим у справах «Прокурор проти Томаса Лубанги Діло» [488] та «Прокурор проти Жермена Катанги» [487]. У першій справі Суд вперше визнав колективну форму репарацій, визначивши, що відшкодування може надаватися не лише окремим особам, а й громадам, які зазнали системного впливу від злочинів. У другій справі Суд уточнив підходи до визначення кола потерпілих, наголосивши, що репарації мають враховувати не лише фізичну, а й моральну шкоду, завдану сім'ям і спільнотам.

Важливим прецедентом стала також справа «Прокурор проти Ахмада Аль Махді» [486], у якій Суд визнав необхідність компенсації за шкоду, заподіяну знищенням історичних і релігійних пам'яток у Тімбукту. Це рішення стало важливим кроком у розвитку практики МКС, оскільки вперше було офіційно визнано, що об'єктом репарацій можуть бути не лише фізичні чи психологічні втрати, а й втрати культурної спадщини, яка має колективний характер.

Варто підкреслити, що Трастовий фонд не лише розподіляє кошти, але й забезпечує контроль за їх використанням у співпраці з місцевими громадами, урядами та громадськими організаціями. У своїй діяльності він керується принципами справедливості, прозорості та участі самих потерпілих у процесі визначення форм і обсягів допомоги. Такий підхід дає змогу поєднати індивідуальні інтереси жертв із суспільним інтересом у відновленні миру та довіри до правосуддя. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що система відшкодування шкоди в межах МКС стала якісно новим етапом розвитку міжнародного кримінального процесу, оскільки вперше інституційно закріпила механізм реалізації прав потерпілих у комплексній формі. Її ефективність забезпечується як процесуальними гарантіями участі жертв у провадженні, так і створенням фінансових та організаційних засобів для реального виконання рішень Суду. Завдяки цьому МКС не лише виконує свою функцію органу правосуддя, а й постає як інструмент відновлення людської гідності, підтримки

постраждалих громад і відповідальності за міжнародні злочини. У цьому полягає сутнісна відмінність сучасного міжнародного кримінального правосуддя від класичних моделей – воно не зупиняється на покаранні винних, а прагне забезпечити справедливість у її найповнішому вимірі.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити кілька основних висновків: 1) МКС уперше на інституційному рівні забезпечив потерпілим право на участь у здійсненні правосуддя, перетворивши їх на суб'єктів міжнародного кримінального процесу; 2) нормативно-правова база Суду створює комплексну систему гарантій для потерпілих, яка охоплює як процесуальні, так і матеріальні аспекти захисту їхніх прав; 3) інститут репарацій та діяльність Трастового фонду утвердили новий формат відновлення справедливості; 4) практика Суду демонструє поступову гуманізацію міжнародного кримінального правосуддя, в якому потерпілий визнається не об'єктом, а повноцінним учасником судового процесу.

Висновки до розділу 4

1. Обґрунтовано сутність, взаємозв'язок та практичне значення міжнародних стандартів доказування і стандартів справедливого правосуддя, які становлять основу сучасного кримінального процесу та визначають рівень його відповідності міжнародним зобов'язанням України. Установлено, що зазначені стандарти мають єдину правову природу, оскільки спільно забезпечують дотримання фундаментальних принципів, зокрема, верховенства права, презумпції невинуватості, змагальності сторін, рівності учасників процесу перед законом і судом.

Міжнародні стандарти справедливого правосуддя, закріплені у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, визначають загальні процесуальні гарантії, обов'язкові для всіх держав-учасниць. Водночас

стандарти доказування, сформовані практикою Європейського суду з прав людини та Міжнародного кримінального суду, конкретизують ці гарантії, встановлюючи рівень доказової переконаності, який повинен бути досягнутий для законного засудження особи або ухвалення виправдувального рішення. Аналіз рішень ЄСПЛ дав змогу визначити, що основним стандартом доказування у кримінальному процесі є «поза розумним сумнівом» (*beyond reasonable doubt*), який поєднує вимогу об'єктивності доказів і внутрішнього переконання суду, сформованого на підставі всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин справи. Практика Міжнародного кримінального суду підтверджує, що цей стандарт є універсальним критерієм доведеності вини, який водночас гарантує захист від свавільного засудження.

2. З'ясовано особливості співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом, а також визначено напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства у цій сфері. Встановлено, що ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду стала ключовою віхою у розвитку національної системи правосуддя. Відповідне рішення має стратегічне значення за трьома напрямками: воно є інструментом міжнародно-правової протидії державі-агресору, що вчинила акти агресії проти України; забезпечує інтеграцію України до системи міжнародного кримінального правосуддя та сприяє ефективному переслідуванню осіб, відповідальних за найтяжчі злочини; відповідає зобов'язанням за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом і сприяє вдосконаленню внутрішньої правової системи через гармонізацію із європейськими стандартами справедливого суду.

Визначено, що збройна агресія РФ проти України, яка триває з 2014 року і особливо загострилася після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., створила безпрецедентні виклики для кримінального процесуального законодавства та системи правосуддя загалом. Аналіз положень розділу IX-2 КПК України продемонстрував, що внесені у 2022 році зміни створили нові концептуальні виклики для кримінальної процесуальної доктрини. Зокрема, виникла необхідність переосмислення ідеології застосування міжнародних

стандартів правосуддя, адаптації процесуальних механізмів до практики МКС та інтеграції рішень цього суду у вітчизняну судову практику.

Для підвищення ефективності міжнародного співробітництва запропоновано закріпити у законодавстві пріоритетність положень Римського статуту у випадках співпраці з МКС. Відповідно до цього пропонується доповнити ч. 1 ст. 619 КПК України таким формулюванням: *«Консультації між компетентними органами України та Міжнародним кримінальним судом проводяться у випадках, визначених Римським статутом, а також у разі виникнення обґрунтованих загроз національній безпеці чи порушення міжнародних зобов'язань України. Додаткові підстави для проведення консультацій є винятковими і не можуть суперечити положенням Римського статуту»*.

3. Нормативно-правова регламентація статусу потерпілих у провадженні Міжнародного кримінального суду становить одну з найбільш прогресивних новел міжнародного кримінального процесу. Вперше в історії міжнародного правосуддя потерпілі отримали інституційно закріплене право бути почутими, брати участь у судових засіданнях, подавати заяви, представляти свої інтереси через законних представників та вимагати відшкодування завданої шкоди. Основа, закладена Римським статутом і Правилами процедури та доказування МКС, утворює систему гарантій, яка охоплює не лише процесуальні права потерпілих (участь у розгляді, доступ до інформації, представництво, захист особистих даних), а й матеріальні аспекти – право на репарацію, відновлення честі та гідності, а також забезпечення безпеки. Саме завдяки цим положенням МКС уперше вивів потерпілого зі статусу пасивного об'єкта розслідування у повноправного суб'єкта міжнародного кримінального процесу, що здатен впливати на перебіг судового розгляду. Доведено, що ефективність реалізації їхніх прав залежить не лише від формального закріплення у статутних документах Суду, а й від активної позиції палат і Секретаріату МКС у сприянні комунікації з потерпілими, наданні юридичної допомоги та гарантуванні безпеки свідчень. У такий спосіб дослідження дозволило конкретизувати механізми

практичного втілення процесуальної рівності сторін, що посилює концепцію гуманізації міжнародного кримінального правосуддя.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного наукового аналізу доктрин вітчизняних і зарубіжних учених розв'язано комплекс теоретичних, правових і прикладних проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, з розробленням науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в умовах дії правового режиму воєнного стану. Найсуттєвішими з них вважаються наступні:

1. Проведений аналіз показав, що вітчизняна правова доктрина накопичила вагомий теоретичний масив, однак потребує подальшої систематизації та оновлення з урахуванням викликів воєнного стану. Найбільш актуальними залишаються питання гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, визначення процесуального статусу учасників міжнародного співробітництва і подальшого вдосконалення механізмів реалізації юрисдикції МКС. У контексті цього важливим є перехід від фрагментарного вивчення окремих аспектів до створення комплексної, міждисциплінарної наукової розробки, здатної забезпечити ефективне співробітництво між національними органами правосуддя та міжнародними інституціями.

2. Формування системи міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження має давні історичні передумови та охоплює вісім основних періодів: києворуський, литовсько-польський, козацько-гетьманський, імперський, радянський кодифікаційний, період нормативно-правового закріплення, пострадянський та сучасний. Кожен із цих періодів та етапів позначився розвитком основних форм міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції.

Історико-правовий аналіз засвідчив, що становлення міжнародного співробітництва відбувалося під впливом політичних трансформацій і змін у державному устрої, що зумовлювало необхідність постійної адаптації правових

інститутів до нових умов. Особливе значення мав період здобуття Україною незалежності, коли було закладено основи власної зовнішньої та правової політики, розпочато гармонізацію кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами та укладено низку двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод.

3. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження становить невід'ємний елемент механізму правосуддя, покликаний забезпечити ефективне розслідування злочинів, реалізацію принципу невідворотності покарання та захист основоположних прав і свобод людини. Його зміст визначається як комплексна система правових, організаційних і процедурних заходів, що поєднують національні норми кримінального процесу з положеннями міжнародних договорів. Міжнародне співробітництво функціонує на засадах законності, суверенної рівності держав, взаємності, справедливості та дотримання прав людини, що створює правове підґрунтя для координації діяльності правоохоронних і судових органів різних країн у боротьбі зі злочинністю.

Правову основу міжнародного співробітництва становлять положення Конституції України, норми КПК України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, а також загальновизнані принципи міжнародного права. Практична реалізація міжнародного співробітництва відбувається через екстрадицію, перейняття кримінального провадження, визнання та виконання вироків іноземних судів, а також надання міжнародної правової допомоги. У сучасних умовах воєнного стану міжнародне співробітництво набуває особливої ваги, оскільки забезпечує документування воєнних злочинів, взаємодію з міжнародними судовими інституціями та сприяє зміцненню авторитету України як держави, що послідовно дотримується принципів верховенства права та міжнародної справедливості.

4. Система міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні в країнах Європейського Союзу та Сполучених Штатах Америки характеризується високим рівнем інституційної впорядкованості та нормативної визначеності. У

більшості держав ЄС міжнародне співробітництво регулюється безпосередньо у кримінальнопроцесуальних кодексах, що забезпечує єдність правозастосовної практики, узгодженість дій компетентних органів і гарантії захисту прав учасників провадження. Однак у державах англо-американської правової системи співробітництво здійснюється на основі спеціальних законів, міжвідомчих меморандумів і двосторонніх угод, що дозволяє швидко розслідувати злочини, проте ускладнює уніфікацію процедур.

Одержані результати порівняльно-правового аналізу свідчать, що ефективність міжнародного співробітництва значною мірою залежить від рівня нормативної деталізації та узгодженості внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами. Зарубіжний досвід доводить необхідність подальшої систематизації норм КПК України, розширення договірно-правової бази, розвитку механізмів створення спільних слідчих груп, удосконалення процедур обміну доказами й інформацією, а також зміцнення інституційних зв'язків із європейськими органами юстиції та міжнародними організаціями.

5. Система суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження має складну ієрархічну структуру, у межах якої виділено три взаємопов'язані рівні – макро-, мезо- та мікрорівень. До макрорівня належать вищі органи державної влади, що формують політико-правові засади зовнішньої діяльності держави, до мезорівня – центральні та спеціалізовані органи, безпосередньо відповідальні за реалізацію міжнародних запитів і координацію правоохоронної взаємодії, а до мікрорівня – слідчі (детективи), прокурори, експерти, які здійснюють практичне виконання процесуальних дій у межах міжнародних звернень. Така багаторівнева модель забезпечує узгодженість політичних, дипломатичних і правозастосовних механізмів. Водночас проаналізована практика показує наявність низки проблем координаційного та нормативного характеру, зокрема відсутність єдиного міжвідомчого документа, який би регламентував порядок обміну інформацією, створення спільних слідчих груп і виконання міжнародних доручень. Для підвищення ефективності міжнародного співробітництва запропоновано розробити та затвердити спільну

Інструкцію між Міністерством юстиції, Офісом Генерального прокурора, МВС, СБУ та МЗС України, що дозволить уніфікувати процедури, уникнути дублювання функцій і забезпечити узгоджену державну політику у цій сфері.

6. Міжнародний розшук у кримінальному провадженні спрямований на забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності та ефективне функціонування системи правосуддя. Установлено, що його зміст полягає у здійсненні комплексу узгоджених оперативно-розшукових, адміністративних і процесуальних дій, які координуються каналами Інтерполу для встановлення місцезнаходження осіб, що переховуються від слідства чи суду. Аналіз практики засвідчив, що відсутність законодавчого визначення поняття «міжнародний розшук» та чітких процедурних правил створює ризики формального підходу, порушення прав і свобод людини й ускладнення екстрадиційних процедур.

З метою усунення правової невизначеності запропоновано доповнити КПК окремою статтею: *Стаття 281¹. Міжнародний розшук особи*, у якій необхідно: визначити поняття «міжнародний розшук» як процесуальну форму реалізації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; закріпити підстави для оголошення особи в міжнародний розшук, порядок його ініціювання, компетенцію уповноважених органів; встановити обов'язок слідчого чи прокурора долучати до матеріалів провадження підтвердження публікації «Red Notice» або еквівалентного повідомлення Інтерполу; передбачити процесуальні наслідки для сторін кримінального провадження у разі відсутності такого підтвердження (зокрема, недопустимість посилання на факт міжнародного розшуку як правової підстави для тримання під вартою чи екстрадиційного арешту); визначити порядок припинення міжнародного розшуку та інформування відповідних органів.

7.7. Надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій є однією з основних форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, спрямованою на забезпечення повноти та об'єктивності досудового розслідування. З'ясовано, що найбільш поширеною формою таких звернень є запити про проведення допитів, що пояснюється

простотою їх організації та відсутністю уніфікованих процедур для складніших процесуальних дій. Водночас відзначено про наявність прогалин у правовому регулюванні, зокрема щодо процесуальних дій, які потребують спеціального дозволу прокурора або суду, що створює ризики затягування строків виконання запитів і втрати доказового значення отриманих матеріалів.

Для вдосконалення нормативних засад взаємодії слідчих підрозділів України з компетентними органами іноземних держав під час кримінального провадження обґрунтовано доцільність викладення ч. 2 ст. 562 КПК України «Процесуальні дії, які потребують спеціального дозволу» в такій редакції: «2. У разі виконання запиту про міжнародну правову допомогу передбачає проведення на території іноземної держави процесуальної дії, здійснення якої в Україні допускається на підставі дозволу прокурора або суду, одержання такого дозволу в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковим лише тоді, коли відповідна вимога встановлена міжнародним договором України або законодавством запитуваної сторони як необхідна умова надання певного виду правової допомоги. Строк чинності зазначеного дозволу не поширюється на період виконання запиту компетентним органом іноземної держави, а його належним чином засвідчена копія додається до матеріалів запиту».

Запропоноване нормативне уточнення уможливить використання ухвали слідчого судді як належної юридичної підстави для проведення процесуальної дії компетентним органом запитуваної держави й після спливу визначеного в ній строку, якщо запит було сформовано та направлено в межах цього строку. Такий підхід ураховує тривалість міжнародних процедур, усуває необхідність повторного звернення за дозволом виключно через часові витрати на передавання й опрацювання запиту та сприяє ефективнішому здійсненню міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

8. Процедура перейняття кримінального провадження забезпечує реалізацію невідворотності покарання, кримінального переслідування та процесуальної економії, дозволяючи уникнути дублювання розслідувань і сприяти справедливому правосуддю. Водночас виявлено, що чинне

законодавство України не містить достатньо чіткої регламентації порядку ініціювання та виконання запитів про перейняття, що призводить до неоднозначного тлумачення норм КПК і створює праксеологічні перешкоди.

З метою удосконалення правового механізму перейняття кримінального провадження запропоновано авторське визначення цього поняття як діяльності компетентних органів запитуваної сторони, спрямованої на здійснення кримінального переслідування за запитом іншої держави на підставі міжнародного договору чи принципу взаємності з одночасною передачею матеріалів провадження. Аргументовано доцільність внесення змін до п. 4 ч. 2 ст. 595 та ст. 599 КПК України, що дозволить обмежити застосування процедури лише щодо злочинів, а також зобов'язати органи досудового розслідування виконувати всі можливі процесуальні дії до моменту передачі провадження.

9. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав, а також передача засуджених осіб є одним із найважливіших напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, оскільки саме відповідні процедури забезпечують реальне виконання рішень правосуддя та сприяють ресоціалізації засуджених. З'ясовано, що ефективність їх реалізації залежить від належного документального забезпечення, злагодженої взаємодії компетентних органів і своєчасного виконання міжнародних запитів. В умовах дії воєнного стану такі процедури ускладнюються через втрату документів, обмеження доступу до державних реєстрів і проблеми з транзитом осіб, що потребує удосконалення правових механізмів і процедурних гарантій.

З метою гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями України, запропоновано внести зміни до ч. 3 ст. 606 КПК України, доповнивши її словами: *«З. ...а також в інших випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»*, що дозволить узгодити положення КПК України з Додатковим протоколом до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб (1997 р.), який передбачає можливість передачі засудженого без його згоди у випадках депортації (висилки чи видворення) після відбуття покарання. Такий крок

підвищить узгодженість вітчизняної практики із європейськими стандартами та забезпечить належну реалізацію міжнародних домовленостей.

Водночас, з метою усунення прогалин і забезпечення правової визначеності, доцільним є доповнення КПК України новою ст. 606¹ такого змісту:

Стаття 606¹. Підстави відмови у визнанні та виконанні вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб

1. Визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України, а також передача засудженої особи для відбування покарання в іноземній державі або її прийняття в Україну не допускається у випадках, якщо:

1) діяння, за яке особу засуджено, не є злочином за законом України про кримінальну відповідальність;

2) вирок постановлено судом, юрисдикція якого не визнається Україною;

3) виконання призначеного покарання є неможливим відповідно до законодавства України або іноземної держави;

4) стосовно тієї ж особи в Україні вже існує обвинувальний вирок, що набрав законної сили, або ухвала про закриття кримінального провадження за тим самим діянням (ne bis in idem);

5) закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку;

6) особу було засуджено за діяння, яке в Україні визнається політичним злочином або злочином військового характеру, що не підлягає кримінальному переслідуванню відповідно до міжнародних договорів;

7) є підстави вважати, що виконання вироку або передача засудженого призведе до порушення прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) відсутня згода засудженого на передачу, якщо міжнародним договором не передбачено інше;

9) іноземна держава відмовилася надати гарантії щодо умов утримання особи, гуманного поводження або збереження її правового статусу під час виконання покарання.

2. Уповноважений (центральный) орган зобов'язаний у процесуальному рішенні (постанові, або ухвалі) викласти підстави відмови у визнанні чи виконанні вироку або у передачі засудженої особи.

Прийняття відповідної норми забезпечить єдине правозастосування, підвищить передбачуваність судової практики, усуне ризики колізій і зловживань, а також гарантуватиме дотримання прав і свобод людини під час визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб.

10. Правова природа екстрадиції полягає у врегульованій міжнародними договорами та національним законодавством процедурі передачі особи, стосовно якої здійснюється кримінальне переслідування або виконання вироку суду. Водночас у вітчизняному праві виявлено термінологічну невизначеність між поняттями «видача» та «передача», що призводить до колізій у правозастосуванні. З метою їх усунення запропоновано законодавчо закріпити розмежування цих понять у КК та КПК України.

З'ясовано, що в умовах дії воєнного стану процедура екстрадиції ускладнюється через безпекові ризики та політичний контекст кримінального переслідування. З огляду на це обґрунтовано необхідність упровадження спеціальних процесуальних гарантій для осіб, видача яких запитується, а також удосконалення процедур заочного обрання запобіжних заходів та умов тримання екстрадованих осіб відповідно до стандартів ЄСПЛ.

11. Спрощений порядок видачі (екстрадиції) є ефективним механізмом міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, який сприяє скороченню строків досудового розслідування, уникненню дублювання процесуальних дій і зменшенню навантаження на судову та правоохоронну систему. Водночас наявні прогалини у правовому регулюванні створюють ризики порушення прав і свобод людини та формального застосування норм, що

особливо проявляється у практиці затримань осіб, розшукуваних іноземними державами. Виявлено, що у більшості випадків правоохоронці використовують положення ст. 208 КПК України поза межами її прямого призначення, компенсуючи недосконалість законодавства відомчими нормативно-правовими актами, що знижує рівень законності екстрадиційних процедур. Для усунення виявлених проблем запропоновано доповнити ст. 208 КПК України новою частиною, яка передбачатиме спеціальну підставу для затримання особи з метою її видачі за запитом іноземної держави або повідомленням Інтерполу, а також внести зміни до ст. 588 КПК України щодо встановлення чітких строків розгляду заяви про добровільну згоду на екстрадицію та обов'язку суду перевіряти наявність гарантій дотримання прав особи.

12. Міжнародні стандарти доказування та стандарти справедливого правосуддя становлять взаємопов'язану правову систему. Їх спільна мета полягає у забезпеченні верховенства права, дотриманні прав і свобод людини і гарантії справедливого судового розгляду. Норми ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини становлять основу для процесуальної рівності сторін і неупередженості суду, а стандарти доказування, сформульовані у практиці ЄСПЛ і МКС, конкретизують вимоги до обґрунтованості судових рішень. З'ясовано, що основним міжнародним стандартом доказування є критерій «поза розумним сумнівом» (*beyond reasonable doubt*), який поєднує доказову достатність і внутрішню переконаність суду, засновану на об'єктивних даних. Застосування цього стандарту в національній судовій практиці гарантує дотримання принципів презумпції невинуватості, змагальності та справедливості, а також сприяє узгодженості кримінального процесу з міжнародними зобов'язаннями. Таким чином, міжнародні стандарти доказування й справедливого правосуддя не лише задають орієнтири для судової практики, але й виступають засобом забезпечення прав і свобод людини.

13. Ратифікація Римського статуту Україною (2024 р.) дала можливість стати повноправним учасником процесів МКС, отримати права організаційного

та процесуального характеру, а також забезпечити механізм для безпосереднього притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють міжнародні злочини на території України. Це стимулюватиме національні органи досудового розслідування підвищити свою ефективність, розширити коло досліджуваних фактів, які можуть свідчити про вчинення воєнних злочинів, а також дотримуватися міжнародних стандартів у документуванні та роботі зі свідками. Україна отримає статус учасника у всіх структурах МКС, що включає право висувати кандидатуру судді від України та брати участь у виборах Прокурора Суду, що дозволяє залучати жертв злочинів війни до процесу розгляду справ, а також сприятиме продовженню та розширенню санкційної політики, у тому числі й інших держав щодо РФ як держави-агресора на основі рішень міжнародних судових інстанцій.

14. Акцентовано увагу на тому, що нормативно-правова регламентація статусу потерпілих у провадженні МКС є унікальним досягненням у розвитку міжнародного кримінального процесу, яке закріпило якісно новий підхід до захисту прав і свобод людини. Вперше потерпілі отримали процесуальний статус, що забезпечує їхню реальну участь у здійсненні правосуддя, зокрема, можливість подавати заяви і клопотання, бути присутніми на слуханнях, отримувати правову допомогу та домагатися репарацій за завдану шкоду. Такий підхід змінив потерпілого на активного учасника процесу, здатного впливати на його хід і результати. Констатовано, що ефективність реалізації цього механізму залежить не лише від нормативного закріплення у Римському статуті та Правилах процедури і доказування, а й від практичної діяльності органів Суду – передусім палат і Секретаріату, які забезпечують організацію комунікації з потерпілими, юридичний супровід і гарантії безпеки.

Однак потребує подальшого вдосконалення механізм практичної реалізації прав потерпілих. Необхідним є також посилення ролі національних інституцій у забезпеченні співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, що дозволить створити цілісну модель захисту прав потерпілих, зокрема, від моменту вчинення злочину до етапу виконання рішень про компенсацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2017. 152 с.
2. Антикорупційний менеджмент : підручник / В. Г. Андросюк та ін. Київ : Нац. Акад. внутр. справ, 2020. 680 с.
3. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 19 с.
4. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.
5. Атаманов О. М. Набуття статусу підозрюваного особою, місцезнаходження якої не встановлено. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 83–94. URL: [https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2020_25\(3\)_83-94.pdf](https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/SJNAIA_2020_25(3)_83-94.pdf).
6. Атаманова Н. В. Литовські статuti як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 10–1, т. 1. С. 22–24.
7. Ахтирська Н. М. Застосування відеоконференції у кримінальному судочинстві через призму практики Європейського суду з прав людини. *Судова апеляція*. 2013. № 2. С. 35–40.
8. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ : Логос, 2019. 576 с.
9. Ахтирська Н. М., Костюченко О. Ю. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : навч. посіб. Київ : Київський університет, 2023. 335 с.

10. Базов О. В. Правові і інституційні засади діяльності міжнародних кримінальних судів : дис. ... д-ра юрид. наук : 293. Київ, 2024. 494 с.
11. Банчук О. А., Куйбіда Р. О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. Київ : Леста, 2005. 116 с.
12. Басиста І. В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 533 с.
13. Бережанський Г. І. Організаційно-правові засади реалізації права на справедливий суд: порівняльно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 250 с.
14. Бережанський Г. І. Особливості розуміння права на справедливий суд. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 191–196.
15. Березневі статті 1654 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Березневі_статті.
16. Березняк В. С. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2009. 20 с.
17. Березняк В. С. Сучасні погляди на поняття «екстрадиція» у науці кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 373–375.
18. Берзін П. С. Особливості передбачених Кримінальним кодексом України ситуацій поєднання дії кримінального закону в просторі та за колом осіб. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 103–115.
19. Білоцерківський договір 1651 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Білоцерківський_мирний_договір.
20. Бондар С. В. Взаємодія слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 272 с.

21. Бортницька В. В. Мета та принципи спрощеного порядку видачі осіб. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 180–183.
22. Бортницька В. В. Міжнародна регламентація застосування спрощеного порядку видачі осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 161–165.
23. Бортницька В. В. Процесуальний порядок застосування спрощеного порядку видачі осіб з України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1, т. 4. С. 198–201.
24. Бортницька В. В. Спрощений порядок видачі осіб з України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 210 с.
25. Бортницька В. В. Щодо випадків, які виключають можливість видачі особи у спрощеному порядку. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 160–168.
26. Брич Л. П. Право на вмотивоване судові рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 268–281.
27. Бутко О. А., Бутко А. А. Видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (екстрадиція): окремі теоретичні та практичні аспекти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 10 (50). т. 4. С. 21–25.
28. Вапнярчук В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183.
29. Веклич В. О. Функція держави щодо забезпечення й захисту прав та свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 203 с.
30. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

31. Весельський В. К., Бахін В. П. Тактика слідчої діяльності: поняття, сутність, зміст. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 1998. Вип. 2. С. 20–25.
32. Взаємодія учасників кримінального провадження під час до-судового розслідування: правові аспекти та основні форми : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. 3-тє вид., допов. і перероб. Харків : ХНУВС, 2024. 208 с.
33. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 22 с.
34. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : підписана 23.05.1969 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1986. № 50. Ст. 1018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
35. Воєнні злочини : навч. посіб. / І. В. Авдошин, О. І. Заболотний, О. Ю. Звонарьов та ін. Київ : 7БЦ, 2023. 280 с.
36. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / МВС України ; ХНУВС. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с.
37. Гаврилюк В. І., Дубина В. І., Данилюк М. П. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України. Київ : Цифра, 2007. 171 с.
38. Гавриш Т. С. Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги у кримінальних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 21 с.
39. Галабала М. В. Розвиток науки кримінального права України в період після відновлення державної незалежності (питання загальної частини) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2013. 261 с.
40. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва України з міжнародним кримінальним судом. *Pravo. ua*. 2022. № 4. С. 104–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.16>.
41. Галаган С. О. Видача (екстрадиція) осіб. *Право і суспільство*. 2025. № 5, т. 2. С. 354–362. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.46>.

42. Галаган С. О. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2025. № 3. С. 273–279. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.38>.
43. Галаган С. О. Генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження. *Правові новели*. 2024. № 23, т. 2. С. 85–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.2.13>.
44. Галаган С. О. Зарубіжний досвід організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2024. № 1. С. 297–304. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.48>.
45. Галаган С. О. Кримінальне провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 368–372. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/82>.
46. Галаган С. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 780–787. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.105>.
47. Галаган С. О. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2026. 376 с.
48. Галаган С. О. Міжнародний розшук осіб у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 3, т. 2. С. 641–649. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.87>.
49. Галаган С. О. Міжнародно-правові стандарти доказування у механізмі забезпечення справедливого правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 3, ч. 3. С. 183–187. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.27>.
50. Галаган С. О. Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 310–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.41>.

51. Галаган С. О. Стан наукової розробки проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 591–599. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.81>.
52. Галаган С. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 550–553. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/137>
53. Гловюк І. В. Доступ до суду у кримінальному процесі: проблеми теорії. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 2. С. 1–7. URL: <http://epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/466>.
54. Гловюк І. В. Резолютивна частина ухвали слідчого судді та право на справедливий суд. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 13 червня 2018 року. / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2018. С. 40–44.
55. Глухівський договір 1669 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Глухівські_статті.
56. Говійко Є. А. Структура та функції міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 232–237.
57. Гошовська В. А., Пашко Л. А. Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 48 с.
58. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 132–137.
59. Грищук Г. М. Історія становлення інституту видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Одеса, 13 листопада 2015 р. / ОДУВС. Одеса, 2015. С. 47–48.

60. Грищук Г. М. Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 22 с.

61. Грищук Г. М. Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луцьк, 2017. 252 с.

62. Грищук Г. М. Реалізація інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в правозастосовній практиці. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 2. С. 134–137.

63. Гузела М. В. Проблема розшуку підозрюваного у процесі кримінального провадження: деякі аспекти міжнародного співробітництва. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 487–493.

64. Гурбик А. О. Раднотський зовнішньополітичний курс гетьмана України Б. Хмельницького (1656–1657 рр). *Український історичний журнал*. 2008. № 6. С. 57–86.

65. Гурбик А. О. Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588. *Інститут історії України НАН України*. URL: P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ei_u_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Statuty_V.

66. Гутник В. В. Право на захист у міжнародних кримінальних судах: доктрина та практика : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2018. 42 с.

67. Дегтярьов С. І. Українське судочинство наприкінці XVII-XVIII ст. та вплив на нього російських судових практик. *Гілея: наук. вісник* : зб. наук. праць. 2016. Вип. 104. С. 11–18.

68. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : Рекомендована для прийняття Конгресом Організації Об'єднаних Націй у запобіганні злочинності та поведженні з

правопорушниками, що відбуває в Мілані з 26.08. по 06.09.1985 р., і прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 р. *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи.* URL: <http://khpg.org/index.php?id=1080460475>.

69. Департамент міжнародних зв'язків МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/departament-miznarodnogo-spivrobitnictva>.

70. Деякі питання взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів (ЕСА) з питань виконання розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та додатків до нього : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2021 р. № 702. *Офіційний вісник України.* 2021. № 56. Ст. 3467. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2021-п#Text>.

71. Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції. *МВС України.* URL: <https://mvs.gov.ua/struktura/direktorat-strategicnogo-planuvannia-ta-jevropeiskoyi-integraciyi>

72. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : підписаний 07.07.1993 р. *Офіційний вісник України.* 2006. № 47. Ст. 3170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002#Text

73. Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах : підписаний 09.01.1995 р. *Офіційний вісник України.* 2006. № 47. Ст. 3172. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542#Text.

74. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : підписаний 13.12.1993 р. *Офіційний вісник України.* 2006. № 47. Ст. 3171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text.

75. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : підписаний 24.05.1993 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. Ст. 3169. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text.

76. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах : підписаний 15.02.1995 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. Ст. 3173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_659#Text.

77. Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах : підписаний 23.09.1996 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. Ст. 3175. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_003#Text.

78. Договір між Україною та Республікою Казахстан про правову допомогу у кримінальних справах : підписаний 29.10.2018 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 7. Ст. 379. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_002-18#Text.

79. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підписаний 22.07.1998 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 31. Ст. 2280. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019#Text.

80. Додатковий Протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : вчинено в Страсбурзі 17.03.1978 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. Ст. 2825. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_037#Text.

81. Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : вчинено у Страсбурзі 15.10.1975 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1736. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_034#Text.

82. Додатковий протокол до Європейської Конвенції про передачу засуджених осіб (ETS № 167) : схв. Радою Європи у Страсбурзі 18.12.1997 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1059. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_335#Text.

83. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи : вчинено в Страсбурзі 28.01.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 56. Ст. 1920. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text.

84. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : вчинено в Страсбурзі 15.05.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 15. Ст. 718. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text.

85. Дроботов С. А. Реалізація функцій права в умовах розвитку демократичної, правової держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 196 с.

86. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : вчинено в Страсбурзі 08.11.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 85. Ст. 3500. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text.

87. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : вчинено в Страсбурзі 17.03.1978 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1737. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_035#Text.

88. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : монографія. Одеса : Фенікс, 2006. 223 с.

89. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків : вчинено в Гаазі 28.05.1970 р. № ETS-70. *Офіційний вісник України*. 2004. № 31. Ст. 2125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341#Text.

90. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (ETS № 73) : укладена в Страсбурзі 15.05.1972 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. Ст. 2822. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text.

91. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS № 90): вчинено в Страсбурзі 27.01.1977 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1055. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text.

92. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : підписана в Страсбурзі 20.04.1959 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1735. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.

93. Європейська конвенція про видачу правопорушників : вчинено в Парижі 13.12.1957 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1734. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.

94. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS 051) : вчинено в Страсбурзі 30.11.1964 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. Ст. 2820. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_007#Text.

95. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів : вчинено в Страсбурзі 25.01.1974 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 83. Ст. 2806. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125.

96. Єдина конвенція про наркотичні засоби : підписана 30.03.1961 р. № 1137 ; станом на 19.05.2009 р. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU61K02U?ed=1961_03_30.

97. Єпринцев П. С. Організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 560 с.

98. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

99. Задорожній О. В. Міжнародно-правова діяльність князів Київської Русі періоду «Відносної централізації»: від Аскольда до Святослава (IX–X ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 27, т. 3. С. 171–175.

100. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.

101. Захарченко П. П. Історія держави і права України : підручник. Київ : Атіка, 2005. 368 с.
102. Зборівський договір 1649 року. *Studies. Студентська бібліотека*. URL: <https://studies.in.ua/shpora-hukr/290-33-zborvskiy-mirniy-dogovr-chergoviy-etap-ukrayinskoyi-derzhavnost.html>.
103. Зборівський договір 1649 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Зборівський_договір.
104. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2023 рік. Київ : Державне бюро розслідувань, 2023. 58 с. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik.pdf>.
105. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2024 рік. Київ : Державне бюро розслідувань, 2024. 68 с. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/zvit/zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2024-rik.pdf>.
106. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік. *Судова статистика. Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
107. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік. *Судова статистика. Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.
108. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2024 рік. *Судова статистика. Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
109. Зеленюк Т. С., Пекарський С. П. Поняття та зміст міжнародного розшуку. *Розшукова робота ОВС: проблеми та шляхи їх розв'язання* : матеріали міжвуз. наук.-практ. семінару (м. Донецьк, 28 берез. 2008 р.) / ДЮІ ЛДУВС. Донецьк, 2008. С. 114–118.

110. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.

111. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : монографія. Харків : Оберіг, 2017. 204 с.

112. Зюкіна А. Г. Принципи співробітництва держав з міжнародним кримінальним судом на окремих стадіях міжнародного кримінального провадження. *Правова держава*. 2017. Вип. 27. С. 146–153. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/234032/274565>.

113. Ільницька У. Україна – ОБСЄ: активізація співробітництва у формуванні європейської системи безпеки та стабільності. *Україна у світових глобалізаційних процесах*. 2015. Вип. 27. С. 134–141. URL: https://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/Unir_2015_27_20.pdf.

114. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 17.08.2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. *Офіційний вісник України*. 2020. № 74. Ст. 2362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>.

115. Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : затв. Наказом Міністерства юстиції України від 19.08.2019 р. № 2599/5. *Офіційний вісник України*. 2019. № 66. Ст. 2339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19>.

116. Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : затв. Наказом МВС України від 29.11.2018 р. № 968. *Офіційний вісник України*. 2019. № 3. Ст. 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18#Text>.

117. Калайда А. В. Адміністративно-правові засади міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2020. 236 с.

118. Калганова О. А., Недбайло В. В. Особливості міжнародного розшуку підозрюваного за умови спеціального кримінального провадження. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 167–171.

119. Калиновський О. В., Йовенко І. І. Особливості взаємодії органів внутрішніх справ України та іноземних держав щодо розшуку підозрюваних (обвинувачених). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 18–26.

120. Кареклас С., Пашковський М. І. Кримінальне право ЄС : навч. посіб. Одеса : Одес. нац. юрид. акад., 2004. 162 с.

121. Качанов Є. О. Право на справедливий суд як основоположна гарантія прав людини: історичний розвиток концепції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5, т. 1. С. 23–27.

122. Кисельов О. О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2022. 211 с.

123. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2022. 285 с.

124. Климчук О. Розвиток розшукової діяльності за часів козацької доби (1648–1765 pp.). *National law journal: theory and practice*. 2019. SEPTEMBRIE. С. 9–12.

125. Ковалевська О. Біографія Івана Мазепи (розгорнуто). *Ім'я Івана Мазепи. Минуле. Сьогодення. Майбутнє : Архів 2007–2009*. URL: <http://www.mazepa.name/biohraftiya-ivana-mazepu-rozhornuto/>.

126. Коваль О. І. Зміст запиту про міжнародну правову допомогу. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 213–218. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/238/224>.

127. Коваль О. І. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 248 с.

128. Коваль О. І. Процесуальні дії в порядку надання міжнародної правової допомоги на території України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 217–222. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/34.pdf.

129. Коваль О. І. Становлення інституту міжнародного співробітництва у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 1 (36). С. 102–106. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2021/24.pdf.

130. Ковальський В. С. Охоронна функція права як соціальний правовий феномен : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 205 с.

131. Коломатські статті 1687 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коломацькі_статті.

132. Комарницька І. І. Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2021. 497 с.

133. Компанієць Д. О. Історико-правовий аспект розшукової функції у діяльності поліції. *Право України*. 2003. № 1. С. 139–142.

134. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : прийнята у Відні 20.12.1988 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.

135. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Фінляндія про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи і майно : прийнята в Києві 14.10.1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25. Ст. 992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_621#Text.

136. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнято Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15.11.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. Ст. 1056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

137. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31.10.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

138. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден : прийнята 16.12.1970 р. ; в ред. від. 01.01.2023 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text.

139. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами : прийнята 02.12.1949 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text.

140. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу : підписана 29.05.2000 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238#Text.

141. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : прийнята в Страсбурзі 08.11.1990 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 304. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text.

142. Конвенція про екстрадицію : прийнята 26.12.1933 р ; приєднання України від 18.10.2022 р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 19. Ст. 1123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-33#Text.

143. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : підписана в Римі

04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

144. Конвенція про кіберзлочинність : підписана 23.11.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

145. Конвенція про передачу засуджених осіб : підписана в Страсбурзі 21.03.1983 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. Ст. 2823. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text.

146. Конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання у державі, громадянами якої вони є : підписана 19.05.1978 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_831.

147. Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування : підписана 28.03.1997 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_028#Text.

148. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : підписана 07.10.2002 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_619.

149. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : підписана 16.03.2005 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 1705. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

150. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму : підписана 16.05.2005 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2536. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712.

151. Конвенція Ради Європи про заходи щодо проти дії торгівлі людьми : підписана 16.05.2005 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 16. Ст. 706. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

152. Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми. *The Council of Europe* URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/convention-on-action-against-trafficking-in-human-beings>.

153. Кононець В. П., Циб І. С. Національна поліція як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 73–78.

154. Конотопські статті 1672 рік. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конотопські_статті.

155. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

156. Корсунська угода 1669 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Корсунська_угода_\(1669\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Корсунська_угода_(1669)).

157. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання : навч. посіб. / автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джужа, А. О. Джужа, О. Г. Колб, О. І. Колб, Н. В. Кулакова, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко ; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.

158. Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2015. 229 с.

159. Кос'яненко С. О. Принцип aut dedere aut judicare у міжнародному праві : дис. ... д-ра філос. : 081. Одеса, 2024. 234 с.

160. Кошель В. В., Псьота О. В. Щодо питання доказування в кримінальному провадженні в рамках міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій та у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 422–425.

161. Красноборова М. П. Кадрове забезпечення спільних слідчих груп, створених у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 2. С. 130–134.

162. Крет Г. Р. Критерії класифікації міжнародних правових стандартів і можливість їх застосування для систематизації міжнародних правових стандартів доказування. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. С. 80–83.

163. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К. Т., 2020. 452 с.

164. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 560 с.

165. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.

166. Крет Г. Р. Поняття міжнародних стандартів доказування в кримінальному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 5, т. 3. С. 112–117.

167. Крет Г. Р. Система міжнародних стандартів справедливого правосуддя: кримінальний процесуальний аспект. *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21–22 лютого 2020 року / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2020. С. 40–43.

168. Крет Г. Р. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у практиці Верховного Суду. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 212–217.

169. Крет Г. Р. Стандарти доказування у системі понятійно-категоріального апарату теорії кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 43–53.

170. Крет Г. Р. Формування правових стандартів використання похідних доказів під час кримінального провадження у практиці ЄСПЛ. *Застосування рішень Європейського суду з прав людини у практиці вітчизняних судів* : зб.

матеріалів наук.-практ. круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 груд. 2016 року). Івано-Франківськ, 2016. С. 83–87.

171. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : підписана 27.01.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47–48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

172. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

173. Кримінальний процес : підручник / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін. ; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 778 с.

174. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

175. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 2. 661 с.

176. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

177. Кримінально-процесуальний кодекс України : прийнятий 28.12.1960 р. № 1001-05. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 2. Ст. 15. (втратив чинність). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

178. Крушинський С. А. Подання доказів у кримінальних справах за статутом кримінального судочинства 1864 року. *Університетська наукові записки*. 2011. № 3 (39). С. 324–329.

179. Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. Київ : КНТ, 2008. 448 с.

180. Кулеба Д. І. Міжнародний кримінальний суд. *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2 т./ ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

181. Кулеба Д. І. Міжнародний кримінальний суд. *Українська дипломатична енциклопедія*: у 2-х т./ ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

182. Курбатова І. С. Міжнародне співробітництво прокуратури України під час кримінального провадження в порядку перейняття. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 87–91.

183. Кучевська С. Поняття гармонізації міжнародного і національного кримінального законодавства та шляхи встановлення відповідності між КК України та Статутом МКС. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. Львів, 2006. С. 353–355.

184. Кучевська С. П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 331 с.

185. Лемак О. В. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2014. 20 с.

186. Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 22 с.

187. Лешукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 212 с.

188. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Істина, 2014. 366 с.

189. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 234 с.

190. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво Експертної служби МВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.
191. Ляшук О. М., Прокопенко О. В. Умови перейняття кримінального провадження від іноземної держави. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5. С. 179–184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2017_4-5_32.
192. Мазурок О. Я. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1 (7). С. 121–124.
193. Макаров М. А. Кримінально-процесуальне забезпечення екстрадиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 194 с.
194. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2004. 237 с.
195. Маланюк А. Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с.
196. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 449 с.
197. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 35 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14501>.
198. Малярєнко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті Європейських стандартів : монографія. Київ, 2005. 512 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14501>.
199. Марчук В. П. Словничок юридичних термінів : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 128 с.

200. Международный уголовный суд: исторический обзор. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: <http://www.un.org/ru/law/icc/overview.shtml>.

201. Меморандум про взаєморозуміння між Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ держави Катар щодо співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю : вчинено у м. Доха від 05.04.2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 89. Ст. 5791. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_003-21#Text.

202. Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та Кримінального процесуального кодексу України про кримінальне провадження у порядку перейняття / Офіс Генерального прокурора. Київ, 2017. 41 с.

203. Миронець О. М. Функції права: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С.15–17.

204. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217–221.

205. Міжамериканська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах : прийнята 23.05.1992 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 79. Ст. 5025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926_001-92#Text.

206. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму : прийнята 14.09.2005 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 88. Ст. 3247. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99568>.

207. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом : прийнята 15.12.1997 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374.

208. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців : прийнята 14.07.1993 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text.

209. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму : прийнята від 09.12.1999 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518.

210. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників : прийнята 17.12.1979 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text.

211. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, О. Є. Омельченко, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, А. В. Форостяний. Київ, 2015. 211 с.

212. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні в питаннях та відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, О. Є. Омельченко, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, А. В. Форостяний. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 240 с.

213. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. І. О. Фролової. Київ : Алерта, 2013. 426 с.

214. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні / В. В. Зуєв, І. В. Гловюк, А. В. Підгородинська, А. С. Степаненко, В. О. Туляков, О. В. Малахова ; за ред. В. О. Тулякова. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2022. 221 с.

215. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального провадження за законодавством України та Республіки Молдова : навч. посіб. / В. С. Березняк, Н. В. Павлова, Н. К. Паустовська, В. М. Федченко, Л. А. Філяніна. Київ : Алерта, 2019. 310 с.

216. Міжнародний кримінальний суд. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_кримінальний_суд.

217. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16.12.1966 р. ; ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

218. Міжнародний розшук та видача особи, яка вчинила кримінальне правопорушення : навч. посіб. / І. В. Басиста, В. І. Галаган, О. М. Калачова, Л. В. Максимів. Київ : Інформ.-видав. відділ УкрДГПІ, 2016. 277 с.

219. Мірковець Д. М. Деякі питання зупинення досудового слідства. *Проблеми діяльності слідчих органів внутрішніх справ України* : тези доп. Круглого столу (м. Київ, 22 квіт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 109–113.

220. МКС вирішив розслідувати воєнні злочини на Донбасі й в Криму. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/mks-vyrishyv-rozsliduvaty-voienni-zlochyny-na-donbasi-y-v-krymu/a-55913155>.

221. Молицький С. В. Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 1 (31). С. 5–9.

222. Монастирська В. Ю. Повноваження адвоката при здійсненні міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Юридична наука*. 2019. № 6 (96). С. 27–37.

223. Монастирська В. Ю. Процесуальні повноваження адвоката при здійсненні міжнародного співробітництва під час кримінального провадження : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2021. 236 с.

224. Музиченко О. В. Обловаєцька Н. О. Взаємодія з міжнародним кримінальним судом за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 343–346.

225. Мурачов Р. В. Особливості взаємодії України та Міжнародного кримінального суду: правові аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 654–658. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290839/284469>.

226. Набули чинності зміни Кримінального процесуального кодексу України щодо співпраці з Міжнародним кримінальним судом. *PRAVO.ua*. 2022. URL: <https://pravo.ua/nabuly-chynnosti-zminy-kpk-shchodo-spivrobitnytstva-z-mizhnarodnym-kryminalnym-sudom/>.

227. Нестеренко С. С. До визначення поняття екстрадиції у міжнародному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 311–315.

228. Нестеренко С. С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2010. 226 с.

229. Никифорова Ю. Л. Перейняття кримінального провадження від іноземних держав : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2023. 261 с.

230. Овсій І. О. Зовнішня політика України (від давніх часів до 1944 року) : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Либідь, 2002. 147 с.

231. Омаров А. А. Проблемні питання застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 250–253.

232. Організація міжнародного розшуку осіб за кримінальним процесуальним законодавством України : метод. рек. / В. В. Неволя, Д. Й. Никифорчук, Ю. М. Чорноус, О. С. Тарасенко та ін. Київ, 2017. 153 с.

233. Офіс генпрокурора просить Польщу передати Україні кримінальну справу ексголови «Укравтодору». *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/889553-ofis-genprokurora-prosit-polsu-peredati-ukraini-kriminalnu-spravu-eksgolovi-ukravtodoru-novaka/>.

234. Павлик А. Г., Лікаренко А. О., М'якінченко А. О. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: окремі аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 441–446. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/98>.

235. Паніотов Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 167–170.

236. Паніотов Є. Правовий статус Національного центрального бюро інтерполу в структурі Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 191–195.

237. Пашковський М. І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 23 с.

238. Пашковський М. І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 23 с.

239. Пилипенко В. П. Воєнні злочини в сучасному міжнародному праві: питання теорії та практики : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2021. 320 с.

240. Пилипенко В. П. Роль органів міжнародної кримінальної юстиції у забезпеченні дотримання норм міжнародного гуманітарного права. *Правові системи*. 2018. № 1/2. С. 454–462.

241. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів при перейнятті кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015, № 2. С. 190–193. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/2-2015>.

242. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2012. 22 с.

243. Підгородинська А. В. Використання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі України : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2013. 256 с.

244. Підгородинська А. В. Перспективи взаємодії України з Міжнародним кримінальним судом: процесуальний аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 625–634.

245. Погорецький М., Гриценко І. Право на справедливий суд. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Юридичні науки. 2012. Вип. 91. С. 4–8.

246. Погорілко В. Ф. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. 2-ге вид. Київ : Правова єдність, 2010. 428 с.

247. Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2015 р. № 877. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>.

248. Порядок направлення запитів про надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні в рамках екстрадиції : метод. реком. / авт. Кол. : В. М. Федченко, Т. Г. Бадалова, О. В. Євтушенко, О. В. Панчук. Дніпро : ДДУВС, 2024. 97 с.

249. Посібник зі статті 5 «Право на свободу та особисту недоторканність». URL: www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf.

250. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин) / ЄС; Рада Європи. 160 с. URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf).

251. Постанова ВС ККС від 02.03.2023 р. у справі № 382/1118/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109433419>

252. Постанова ВС ККС від 04.11.2021 р. у справі № 326/1385/18. *Верховний Суд. База правових позицій*. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/7395>.

253. Постанова ВС ККС від 20.10.2020 р. у справі № 204/4728/15-к. *Верховний Суд. База правових позицій* URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/629>.

254. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення дотримання прав і свобод засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також щодо яких компетентним органом іноземної держави було прийнято рішення про їх видачу в Україну (екстрадицію) для притягнення до відповідальності або виконання вироку» реєстр. № 3480-IX від 21.11.2023 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/b9126fc5-3d37-4f54-8631-d6f3b05a13b3>.

255. Предмети відання Комітету. *Комітет Верховної Ради України з питань бюджету*. URL: http://budget.rada.gov.ua/news/Pro_Komitet/Predmet_vidannya_Komit/73956.html.

256. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.

257. Про вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

258. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань : Закон України від 03.12.2019 р. № 305-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 6. Ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-20#n>.

259. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення дотримання прав і свобод засуджених, переданих в Україну для відбування покарання, а також осіб, стосовно яких компетентним органом іноземної держави було прийнято рішення про їх видачу в Україну (екстрадицію) для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку : Закон України від 21.11.2023 р. № 3480-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 134. Ст. 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-20#Text>

260. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.

261. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 03.05.2022 р. № 2236-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 42. Ст. 2276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>.

262. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

263. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print>.

264. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

265. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

266. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

267. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 26. Ст. 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19/print>.

268. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12/print>.

269. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/print>.

270. Про заснування Європейського бюро боротьби із шахрайством (OLAF) : Рішення комісії Європейських співтовариств від 28.04.1999 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-99#Text.

271. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України

в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.06.2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0937-17>.

272. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 17.08.2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. *Офіційний вісник України*. 2020. № 74. Ст. 2362.

273. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : Наказ Міністерства юстиції України від 19.08.2019 р. № 2599/5. *Офіційний вісник України*. 2019. № 66. Ст. 2339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19>.

274. Про затвердження Інструкції про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС України від 29.11.2018 р. № 968. *Офіційний вісник України*. 2019. № 3. Ст. 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18#Text>.

275. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2972. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.

276. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281.

Офіційний вісник України. 2016. № 30. Ст. 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>.

277. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

278. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/print>.

279. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.10.2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

280. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/print>.

281. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220 ; в ред. від 16.12.2017 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>.

282. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

283. Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14.10.2014 р. № 808/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 84. Ст. 2370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text>.

284. Про оборону : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print>.

285. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

286. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

287. Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва : Наказ Офісу Генерального прокурора від 12.09.2023 р. № 258. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#Text>.

288. Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 р. № 1371. *Офіційний вісник України*. 2002. № 38. Ст. 1776. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-п#Text>.

289. Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року : Закон України від 22.09.1995 р. № 339/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 250. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/339/95-%D0%B2%D1%80>.

290. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

291. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05 берез. 1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.

292. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції : Закон України від 16.01.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

293. Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : Закон України від 10.11.1994 р.

Відомості Верховної Ради України. 1994. № 46. Ст. 417. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/240/94>.

294. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. №№ 1–2. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

295. Про ратифікацію Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників» : Закон України від 07.06.2017 р. № 2090-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 30. Ст. 328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2090-19#n2>.

296. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. *Офіційний вісник України*. 2012. № 91. Ст. 3697. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF>.

297. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

298. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/page2>.

299. Про створення Європейської поліцейської установи (Європолу) : Рішення Ради Європейського Союзу від 06.04.2009 р. № 2009/371/JHA. *Право ЄС*. URL: http://eulaw.ru/translation/2009371?page=0,0#_ftn2.

300. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2011. 20 с.

301. Прокуратура направила до Польщі клопотання про перейняття кримінального переслідування стосовно екскерівника Укравтодору. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prokuratura-napravila-do>

polshhi-klopotannya-pro-pereinyattya-kriminalnogo-peresliduvannya-stosovno-ekskerivnika-ukravtodoru.

302. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : прийнято в Страсбурзі 22.11.1984 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text.

303. Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 3. С. 7–19.

304. Римський Статут Міжнародного кримінального суду : прийнятий від 17.07.1998 р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 107. Ст. 6856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

305. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Право, 2024. 432 с.

306. Рощіна О. Прокурор Міжнародного кримінального суду почав розслідування щодо злочинів Росії. *Українська правда*. 2022. 1 березня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/1/7326994/>.

307. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.

308. Самойленко О. О. Звід законів Російської імперії – пам'ятка юридичної думки XIX століття. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 65–71.

309. Сармати. *Вікіпедія* – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

310. Свистуленко М. П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 237 с.

311. Свистуленко М. П. Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 17 с.

312. Сербія остаточно відмовила в екстрадиції до України ексгенерала СБУ Наумова. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/587857-serbia-ostatocno-vidmovila-v-ekstradicii-do-ukraini-eksgenerala-sbu-naumova/>.

313. Сиза Н. П. Система елементів права на справедливий суд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2012. Вип. 20, ч. 1, т. 4. С. 194–199.

314. Сизоненко А. С. Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 22 с.

315. Сироїд Т. Л. Забезпечення безпеки потерпілих і свідків у діяльності Міжнародного кримінального суду. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 42. С. 23–28.

316. Сироїд Т. Л. Загальна декларація прав людини в умовах розбудови єдиної системи захисту прав жертв злочинів. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 9. С. 315–320.

317. Сироїд Т. Л. Правові підстави та порядок відшкодування шкоди потерпілим Міжнародним кримінальним судом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2009. № 1 (42). С. 29–35.

318. Сисоєнко Г. І. Затримання особи у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, ч. 1 (32). С. 144–150.

319. Ситар І. М. Онтологічні функції права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2008. 16 с.

320. Ситар І. М. Онтологічні функції права : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 240 с.

321. Скомаров О. В. Структура, зміст і особливості адміністративно-правового статусу Національного антикорупційного бюро України. *Вісник прокуратури*. 2015. № 5. С. 39–49.

322. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : навч. наочн. посіб. у схемах і таблицях / О. А. Осауленко, А. В. Самодін, Г. М. Степанова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 140 с.

323. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 560 с.

324. Смелік В. Б. Міжнародно-правові засади інституційної системи Інтерполу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 21 с.

325. Смирнов М. І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцз'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 21 с.

326. Смирнов М. І. Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 4. С. 112–116.

327. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Кримінальний процес в Україні: історія і сучасність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки : зб. наук. праць. 2016. № 850. С. 553–562.

328. Справа «Adamov v. Switzerland» («Адамов проти Швейцарії») : Рішення Європейського суду з прав людини від 21.11.2006 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/rus#{"fulltext":\["\"CASE OF ADAMOV v. SWITZERLAND\""\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-1 19724"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/rus#{).

329. Справа «Penev v. Bulgaria» (Case of «Penev v. Bulgaria») (Заява № 20494/04) : Рішення Європейського суду з прав людини від 07.04.2010 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%22Penev%20v.%20Bulgaria%22\],%22documentcollectionid%22:\[](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22Penev%20v.%20Bulgaria%22],%22documentcollectionid%22:[)

%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-96610%22]}.

330. Справа «Sejdovic v. Italy» (Case of «Sejdovic v. Italy») (Заява № 56581/00) : Рішення Європейського суду з прав людини від 01.03.2006 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%22Sejdovic%20v.%20Italy%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-72629%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22Sejdovic%20v.%20Italy%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-72629%22]}).

331. Справа «X v. Switzerland» («X проти Швейцарії») : Рішення Європейського суду з прав людини від 09.12.1980 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#>.

332. Справа «Авраїмов проти України» (Заява № 71818/17) : Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.2021 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f72#Text.

333. Справа «Гарькавий проти України» (Заява № 25978/07) : Рішення Європейського Суду з прав людини від 18.02.2010 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_544.

334. Справа «Довженко проти України» (Заява № 36650/03) : Рішення Європейського суду з прав людини від 12.01.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845#Text.

335. Справа «Жук проти України» (Заява № 45783/05) : Рішення Європейського суду з прав людини від 21.10.2010 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_659.

336. Справа «Іващенко проти України» (Заява № 41303/11) : Рішення Європейського суду з прав людини від 10.09.2020 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f33#Text.

337. Справа «Н. С. проти Італії» (N. C. v. Italy) : Рішення Європейського суду з прав людини від 18.12.2002 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-4891%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-4891%22]}).

338. Справа «Надточій проти України» (Заява № 7460/03) : Рішення Європейського суду з прав людини від 15.05.2008 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404.

339. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) : Рішення Європейського суду з прав людини від 21.04.2011 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

340. Справа «Ocalan v. Turkey» («Оджалан проти Туреччини») : Рішення Європейського суду з прав людини від 12.05.2005 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/rus/#i"filltext":\["Ocalan v. Turkey"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["00\]-69022"\]j](http://hudoc.echr.coe.int/rus/#i).

341. Справа «Салов проти України» (Заява № 65518/01) : Рішення Європейського суду з прав людини від 06.09.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428.

342. Справа «Сорінг проти Сполученого Королівства» (Заява № 14038/88) : Рішення Європейського суду з прав людини від 07.07.1989 р. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-57619>.

343. Справа «Христов проти України» (Заява № 24465/04) : Рішення Європейського суду з прав людини від 19.02.2009 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443.

344. Справа «Чжан проти України» (Заява № 6970/15) : Рішення Європейського суду з прав людини від 13.11.2018 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d21.

345. Справа за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) : Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 р. № 3-в/2001. Справа № 1-35/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 28. Ст 1267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>.

346. Старенький О. С., Погорецький М. А. Науковий висновок щодо оголошення особи в міжнародний розшук. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 249–265.

347. Старенький О. С., Погорецький М. А. Оголошення особи в міжнародний розшук: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 71–88.

348. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу : підписаний 13.06.1956 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 43. Ст. 2652. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142.

349. Статут Організації Об'єднаних Націй : підписаний в Сан-Франциско 26.06.1945 р. *Офіційний вісник України*. 2025. № 70. Ст. 4849. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

350. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

351. Субтельний О. М. Україна : історія / пер. з англ. Ю. Шевчук ; вст. ст. С. Кульчицький. Київ : Либідь, 1991. 512 с.

352. Терещенко Ю. В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 168–175.

353. Тертишник В., Тертишник О. Проблеми міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 10. С. 125–128.

354. Тертишник В., Тертишник О. Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація. *Юридична Україна*. 2003. № 6. С. 34–39.

355. Типовий договір про видачу : затв. Резолюцією 45/116 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU90364>.

356. Типовий договір про передачу кримінального судочинства : прийнятий Резолюцією № 45/118 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: <https://www.un.org/ru/ga/45/docs/45res.shtml>.

357. Типовий договір про передачу нагляду за правопорушниками, які були умовно засуджені або умовно звільнені : прийнятий Резолюцією 45/119 Генеральної Асамблеї ООН від 07.09.1990 р. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/transfer_of_supervision.shtml.

358. Ткачук О. Витоки сучасного розуміння права на справедливий суд. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1/2. Р. 188–193.

359. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 71–77.

360. Третій додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : прийнятий 10.11.2010 р. ; ратифіковано Україною 07.06.2017 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 23. Ст. 830. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-10#Text.

361. Тростянська Я. І. Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 20 с.

362. У МЗС привітали висновок Міжнародного кримінального суду у справі щодо ситуації в Україні. *Радіо Свобода*. 11.12.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mks-vysnovok-mzs/30997138.html>.

363. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 416 с.

364. Угода між Кабінетом міністрів України та урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом : підписана 12.07.2023 р. ; ратифіковано Законом України № 3433-IX від 08.11.2023 р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 9. Ст. 573. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_001-23#Text.

365. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : підписана 14.12.2016 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 62. Ст. 1901. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text.

366. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : підписана 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75, т. 1. Ст. 2125. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

367. Угода про незаконний обіг на морі, укладена на виконання статті 17 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин : підписана 31.01.1995 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 84. Ст. 3122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_045#Text.

368. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : підписана 14.06.1994 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24. Ст. 1794. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text.

369. Угода про співробітництво у сфері попередження злочинів і в правоохоронній діяльності між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль : підписана 16.06.1994 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 48. Ст. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_008#Text.

370. Угода між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : підписана 10.11.1998 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 10. Ст. 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_013#Text.

371. Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2005. 324 с.

372. Узагальнення про практику здійснення апеляційним судом процесуального повноваження щодо призначення нового розгляду в суді першої інстанції : огляд Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.01.2017 р. *ЛІГА:ЗАКОН*. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/VRR00217.html.

373. Умова. *Академічний тлумачний Словник української мови*. URL: <http://sum.in.ua/s/umova>.

374. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 28.11.2018 р. у справі № 521/19485/18. Провадження 11-сс/785/1919/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78299446>.

375. Ухвала Тернівського районного суду м. Кривого Рогу від 02.02.2018 р. у справі № 215/408/18. Провадження № 1-кс/215/37/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71965956>.

376. Фінагеев В. О. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним доступом до банківських рахунків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 300 с.

377. Фоміна Т. Г. Тимчасовий арешт як спеціальний вид тримання під вартою: підстави. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 230–234.

378. Фрідман-Козаченко М. М. Здійснення кримінального провадження у порядку перейняття. *Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, (19 квіт. 2019 р.) / Ун-т ДФС України ; Нац. акад. внутр. справ ; Нац. академія служби безпеки України та ін. Ірпінь, 2019. С. 248–251.

379. Фрідман-Козаченко М. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження (аналіз нормативно-правового регулювання). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 215–221. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/download/175/166>.

380. Чернік С. Правові засади співробітництва України та європейського союзу в правоохоронній сфері. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 3 (31). С. 84–89.

381. Четвертий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників : підписаний 20.09.2012 р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 23. Ст. 831. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-12#Text.

382. Чи достатньо постанови про оголошення особи в міжнародний розшук для санкції про взяття підозрюваного під варту? *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/139239-chi_dostatno_postanovi_pro_ogoloshennya_v_mizhнародniy_rozsh.html.

383. Чорноус Ю. М. Актуальні питання кримінального провадження у порядку перейняття. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 124–131.

384. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 556 с.

385. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 31 с.

386. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 491 с.

387. Чорноус Ю. М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 95–101.

388. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.

389. Шапутько С. В. Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 264 с.

390. Шведсько-українська угода 1708 року. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шведська_угода.

391. Шевчишен А. В. Поняття спеціального досудового розслідування (in absentia) та його функціональне призначення у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 125–134.

392. Шевчишен А. В. Проблемні питання участі захисника у спеціальному досудовому розслідуванні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., 10 листопада 2017 р. / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький ; ЛьвДУВС. Львів, 2017. С. 274–275.

393. Шемшученко Ю. С., Таранов А. П. Громадянство. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. А–Г. С. 641–642.

394. Шульга Н. В. Особливості проведення допиту у режимі відеоконференції у зв'язку із міжнародним співробітництвом. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1, т. 2. С. 209–213.

395. Щербань Є. В. Конституційно-правове забезпечення імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 249 с.

396. Щербань Є. В. Конституційно-правові основи імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 66–73.

397. Щербань Є. В. Проблема упередженості національного судочинства через призму положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 190–196.

398. Щербань Є. В. Проблеми визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду на національному рівні. *Невідкладні заходи з протидії російської агресії з Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та*

соціальні аспекти : зб. наук.-практ. конф. м. Київ, 4 вересня 2018 р. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; Представництво Президента України в АРК. Київ, 2019. С. 169–172.

399. Щербань Є. В., Камінська Н. В. Деякі питання імплементації Римського статуту про Міжнародний кримінальний суд. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 138–143.

400. Що таке Міжнародний кримінальний суд? *Українська гелсінська спілка з прав людини*. 25.03.2022. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/shcho-take-mizhnarodnyy-kryminalnyy-sud/>.

401. Address of Louise Arbour, UN High Commissioner for Human Rights. British Institute of International and Comparative Law. 15 February 2006. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/address-of-louise-arbour-un-high-commissioner-for-human-rights/3407400C51033E7EC464390DF9D04962>

402. Affaire Berland c. FRANCE (Requête no 42875/10) : Décision La Cour Européenne des Droits de l'Homme le 3 septembre 2015. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-156521"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

403. Affaire Vera Fernández-Huidobro c. Espagne : Décision La Cour Européenne des Droits de l'Homme le 6 Janvier 2010. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96605>.

404. Ahlbrecht H. Geschichte der Volkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jarhundert. 1999.

405. Ambos K. Treatise on International Criminal Law (2nd ed.). Oxford : Oxford University Press, 2021. 1262 p.

406. Anni Äärelä and Jouni Näkkäläjärvi v. Finland, HRC Communication. No. 779/1997 (4 November 1997), UN Doc CCPR/C/73/D/779/1997. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/779-1997.html>.

407. Arnell P. Extradition and Mental Health in UK Law. *Criminal Law Forum*. 2019. № 30. P. 339–372. DOI: 10.1007/s10609-019-09369-7.

408. Bassiouni Ch. M. International extradition: United States law and practice. 3rd rev. ed. New York : Oceana Publications Inc. Dobbs Ferry, 1996.
409. Bassiouni M. Ch. Introduction to International Criminal Law. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2012. 1260 p.
410. Bothe M. War Crimes / A. Cassese, P. Gaeta and J. Jones (eds). *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. 2002. Vol. I. 2002. P. 387–388.
411. Bundesgesetz über die Auslieferung und die Rechtshilfe in Strafsachen (ARHG). *BGBI*. Nr. 529/1979. URL: <https://www.ris.bka.gv.at>.
412. Bundesgesetz vom 4. Dezember 1979 über die Auslieferung und die Rechtshilfe in Strafsachen (Auslieferungs- und Rechtshilfegesetz – ARHG). *Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort*. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002441>
413. Bundesministerium der Justiz. Leitfaden für den Verkehr mit dem Ausland in strafrechtlichen Angelegenheiten. Berlin, 2013. S. 395–397.
414. Bureau de l'Entraide Pénale Internationale. *Ministère de la Justice, France*. URL: <https://www.justice.gouv.fr/>
415. Calcara G. Balancing International Police Cooperation: INTERPOL and the Undesirable Trade-off Between Rights of Individuals and Global Security. *Liverpool Law Review*. 2020. № 42. P. 111–142. DOI: 10.1007/s10991-020-09266-9.
416. Carrera S.C., Mitsilegas V., Stefan M., Giuffrida F. Criminal Justice and Police Cooperation between the EU and the UK after Brexit: Towards a principled and trust-based partnership. CEPS Task Force Reports. 2018. p. 78–79. URL: https://www.ceps.eu/system/files/TFR_EU-UK_Cooperation_Brexit_0.pdf.
417. Case of Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 15 December 2011. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108072>.
418. Case of Allenet de Ribemont v. France. (Application no. 15175/89) : Judgment of the European Court of Human Rights from 10.02.1995. *HUDOC*.

European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57914"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

419. Case of Ananyev and Others v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 10 January 2012. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-108465>.

420. Case of Avagyan v. Armenia: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 November 2018. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187688>.

421. Case of Brandstetter v. Austria : Judgment of the European Court of Human Rights from 28 August 1991. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57683>.

422. Case of Brumărescu v. Romania : Judgment of the European Court of Human Rights from 28 October 1999. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58337>.

423. Case of Delcourt v. Belgium : Judgment of the European Court of Human Rights from 17 January 1970. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57467>.

424. Case of Doorson v. the Netherlands : Judgment of the European Court of Human Rights from 26 March 1996. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57972>.

425. Case of Edwards v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 16 December 1992. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57775>.

426. Case of Fedorenko v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 20 September 2011. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-106259>.

427. Case of García Ruiz v. Spain : Judgment of the European Court of Human Rights from 21 January 1999. *HUDOC. European Court of Human Rights.* URL: <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58907>.

428. Case of Imbrioscia v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights from 24 November 1993. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57852>.

429. Case of Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (No. 2) : Judgment of the European Court of Human Rights from 14 January 2020. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200333>.

430. Case of Mattoccia v. Italy (Application no. 23969/94) : Judgment of the European Court of Human Rights from 25 July 2000. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58764"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

431. Case of Meftah and Others v. France : Judgment of the European Court of Human Rights from 26 July 2002. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60638>.

432. Case of Mirilashvili v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 11 December 2008. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>.

433. Case of Minelli v. Switzerland (Application no. 8660/79) : Judgment of the European Court of Human Rights from 25 March 1983. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57540"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

434. Case of Moiseyev v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 9 October 2008. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88780>.

435. Case of Mukhutdinov v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 10 June 2010. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99212>.

436. Case of Navalnyy and Ofitserov v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights from 23 February 2016. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161060>.

437. Case of Piersack v. Belgium : Judgment of the European Court of Human Rights from 1 October 1982. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57557>.

438. Case of Rowe and Davis v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights from 16 February 2000. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58496>.

439. Case of Rudnichenko v. Ukraine : Judgment of the European Court of Human Rights from 11 July 2013. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122187>.

440. Case of Ruiz-Mateos v. Spain : Judgment of the European Court of Human Rights from 23 June 1993. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>.

441. Case of Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland : Judgment of the European Court of Human Rights from 5 July 2007. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-81432>.

442. Case of Schatschaschwili v. Germany : Judgment of the European Court of Human Rights from 15 December 2015. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159566>.

443. Case of Sejdic v. Italy : Judgment of the European Court of Human Rights from 1 March 2006. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72629>.

444. Case of Somogyi v. Italy (Application no. 67972/01) : Judgment of the European Court of Human Rights from 18 May 2004. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-61762"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

445. Case of Suominen v. Finland : Judgment of the European Court of Human Rights from 1 July 2003. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61178>.

446. Case of Van Mechelen and Others v. the Netherlands : Judgment of the European Court of Human Rights from 23 April 1997. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58030>.

447. Cassese A. *International Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 414 p.

448. Code de procédure pénale. Article 694. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGITEXT000006071154/.

449. Code de procédure pénale. Article 694-4. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGITEXT000006071154/.

450. Code de procédure pénale. Articles 694–706. *Légifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154>.

451. Codice di procedura penale (Italia), 1988. *Brocardi.it*. URL: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale/libro-undicesimo/titolo-i/art696.html>.

452. Courting History: The Landmark International Criminal Court’s First Years. P. 64–65. URL: <https://www.hrw.org/report/2008/07/11/courtinghistory/landmark-international-criminal-courts-first-years>.

453. Crime (International Co-operation) Act 1990 (c. 5).n *legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/5>.

454. Crime (International Co-operation) Act 2003 (c. 32). *legislation.gov.uk*. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/32>.

455. De Amicis G. Le rogatorie internazionali nel sistema penale italiano. *Archivio Diritto Penale e Uomo (DPC)*. 2019. URL: <https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/3128-deamicis2019c.pdf>

456. Die internationale Rechtshilfe in Strafsachen Wegleitung. Fedlex. La plateforme de publication du droit federal. URL: <https://www.rhf.admin.ch/dam/data/rhf/strafrecht/wegleitungen/wegleitung-straftsachen-d.pdf>

457. Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal>

458. Estradizione: un complesso meccanismo di cooperazione internazionale. *Studio Legale Meola*. 2024. URL: <https://studiolegalemeola.it/2024/05/19/estradizione-un-complesso-mechanismo-di-cooperazione-internazionale/>.

459. European Convention on Extradition, 1957. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680064566>.
460. Europol. Working Arrangement between Europol and Israel signed (17 July 2018). URL: <https://eucrim.eu/news/europol-signs-working-arrangement-israel>.
461. Extradition of Fugitive Offenders Law N. 97/70 (as amended). *Republic of Cyprus*. URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/llglrd/2021700227/2021700227.pdf>.
462. Extradition procedures before the Cypriot courts: compliance with European and international law. *Lawyers in Cyprus*. URL: <https://www.lawyersincyprus.com/extradition-procedures-before-the-cypriot-courts-compliance-with-european-and-international-law/>
463. Extradition To and From the United States: Overview of the Law and Contemporary Treaties. CRS Report (prepared for members and Committees of Congress). URL: <https://www.congress.gov/crs-product/98-958>.
464. Freeman L. Digital Evidence and War Crimes Prosecutions: The Impact of Digital Technologies on International Criminal Investigations and Trials. *Fordham International Law Journal*. 2018. № 41 (2). P. 284–336.
465. Fuchs H. Strafrecht Allgemeiner Teil II. Wien : Facultas, 2017. S. 219.
466. Gemry J. et al. Metodyka pracy w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych / pod red. J. Gemry. Warszawa : Wydaw. C.H. Beck, 2013.
467. General Assembly Resolution 44/39. International criminal responsibility of individuals and entities engaged in illicit trafficking in narcotic drugs across national frontiers and other transnational criminal activities: establishment of an international criminal court with jurisdiction over such crimes of 4 December 1989. URL: <https://www.refworld.org/docid/3b00eff33f.html>.
468. Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG). Bundesministerium der Justiz. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/irg/BJNR020710982.html>.
469. Geyer G. Internationale Rechtshilfe in Strafsachen in Österreich. Wien : Facultas, 2014.

470. Harasym Pavlo, Chernetska Olena, Galagan Sergii, Patyk Andrii, Patyk Lesia, Humin Oleksii. Public participation in crime prevention in Ukraine (Участь громадськості у протидії злочинності в Україні). *Revista de gestao social e Ambiental*. 2024. Vol. 18, n. 6. DOI: <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062>. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85193526398&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28Public+Participation+in+Crime+Prevention+in+Ukraine%29&relpos=0>.

471. Human Rights Committee (HRC), General comment no. 32, Article 14, Right to equality before courts and tribunals and to fair trial, 23 August 2007, CCPR/C/GC/32. URL: <https://www.refworld.org/docid/478b2b2f2.html>.

472. ICC. Regulations of the Court. Official documents of the International Criminal Court ICC-BD/01–05–16. URL: <https://www.icccpi.int/Publications/Regulations-of-the-Court.pdf>.

473. International Legal Assistance Law 5758–1998. *Verification Research, Training and Information Centre*. URL: http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Israel/IL_Law_Legal_Assistance_5758_1998.pdf.

474. Kai Ambos. The international criminal court and the traditional principles of international cooperation in criminal matters. *The Finnish Yearbook Of International Law*. 1998. Volume IX. P. 413–426.

475. Kodeks postępowania karnego RP. *OpenLex*. URL: https://www.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/regulacje_karne/ustawa-z-dnia-6-czerwca-1997-r--kodeks-karnywykonawczy-dz-u--z-1997-r--nr-90-poz--557-z-pozn-zm--wyciag-przepisow.pdf.

476. 3 Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa. *Finlex*. URL: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1994/en19940004>.

477. Loi fédérale sur l'entraide internationale en matière pénale (Loi sur l'entraide pénale internationale, EIMP) du 20 mars 1981 (Etat le 1er juillet 2021). *Fedlex. La plateforme de publication du droit federal*. URL: <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19810037/>.

478. Luchtman M. Choice of forum and the prosecution of cross-border crime in the European Union – What role for the legality principle? Choice of forum in cooperation against EU financial crime – Freedom, security and justice and the protection of specific EU-interests. The Hague : Eleven, 2013.

479. Megret F. International Criminal Justice History Writing as Anachronism: The Past that Did Not Lead to the Present. *The New Histories of International Criminal Law : Retrials* / I. Tallgren, T. Skouteris (eds.). Oxford University Press, 2017. P. 72–93.

480. Ministère de la Justice. Entraide judiciaire pénale internationale: pratique et procédure. Paris, 2021. 148 p.

481. Mitsilegas V. European Criminal Law After Brexit. *Criminal Law Forum*. 2017. Vol. 28. P. 233–234. URL: <https://doi.org/10.1007/s10609-017-9314-y>.

482. Moral I. R. International Criminal Justice as Universal Social Defence – Quintiliano Saldaña (1878–1938). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3331622.

483. Mykhaylo Klymchuk, Olena Dyka, Tetyana Trosteniuk, Katerina Naumchuk, Sergii Galagan. Combating the illegal circulation of firearms: legal, criminological and forensic aspects (Боротьба з незаконним обігом вогнепальної зброї: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти). *Les Humana*. 2024. V. 16, n. 1. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001124724200009>.

484. Nina Rogatinska, Oleg Protsiuk, Sergii Galagan, Natalia Fierieva. War crimes and crimes against humanity in Ukraine (Воєнні злочини і злочини проти людства в Україні. Правова кваліфікація та особливості документування). *Cuestiones Políticas*. 2023. Vol. 41, № 78, P. 143–165. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001061870200011>.

485. Olexandr Galagan, Valentyna Drozd, Sergii Galagan, Vitalii Drozd. Ensuring and restricting human rights and freedoms under martial law in Ukraine (Забезпечення та обмеження прав і свобод людини в умовах дії воєнного стану в

Україні). *DIXI*. 2023. Vol. 25, n. 2. P. 1–17. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001100786000001>.

486. Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. Reparations Order. Case No. ICC-01/12-01/15. Trial Chamber VIII. 17 August 2017. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2017_05128.PDF.

487. Prosecutor v. Germain Katanga. Order for Reparations pursuant to Article 75 of the Statute. Case No. ICC-01/04-01/07. Trial Chamber II. 24 March 2017. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2017_01525.PDF.

488. Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Judgment on the Appeals against the «Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations» of 7 August 2012. Case No. ICC-01/04-01/06 A A2 A3. Appeals Chamber. 3 March 2015. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_02631.PDF.

489. Request for Mutual Legal Assistance in Criminal Matters Guidelines for Authorities outside of the United Kingdom, March 2022. *The National Archives, Kew, London*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/415038/MLA_Guidelines_2015.pdf.

490. Rules on the Processing of Data (RPD). Adopted by the General Assembly of INTERPOL on 30 November 2012. – Entry into force 1 July 2012. As amended by the General Assembly in 2019. Lyon: General Secretariat of INTERPOL. Articles 83–96. URL: <https://www.interpol.int/en/Who-we-are/Legal-framework/Rules>.

491. Schomburg W. Criminal matters: transnational ne bis in idem in Europe – conflict of jurisdictions – transfer of proceedings. *ERA Forum*. 2012. № 13. P. 311–324. DOI: 10.1007/s12027-012-0270-z.

492. Schomburg W., Lagodny O. Internationale Rechtshilfe in Strafsachen (International Cooperation in Criminal Matters): Kommentar. 6 vollig neu bearbeitete Auflage. Mun-chen : C.H. Beck, 2020.

493. Schwengler W. Völkerrecht, Versailler Vertrag und Auslieferungsfrage. Die Strafverfolgung wegen Kriegsverbrechen als Problem des Friedensschlusses 1919/20. Stuttgart: Deutsche. 1982. Pp. 402.

494. Sweden International Legal Assistance in Criminal Matters Act (2000:562). *Government Offices of Sweden*. URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-justice/international-judicial-co-operation/legal-assistance-in-criminal-matters/>.

495. Transfer of Criminal Proceedings in the EU. EUR Report. 2023. URL: <https://www.eur.nl/en/esl/media/2023-02-final-report-transfer-criminal-proceedings-eu>.

496. Treaty on Extradition between the Government of the Republic of Cyprus and the Government of the United States of America (1996). *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/treaty-document/105th-congress/16/document-text>.

497. Trestný poriadok Slovenskej republiky : zákon č. 301/2005 Z.z., z 24. júna 2005 r. *Zbierka zákonov*. Bratislava, 2005. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/301>.

498. Triffterer O. Commentaries on the Rome Statute of International Criminal Court: Observers Notes, Article by Article. Baden-Baden : Nomos, 1999. 1015 p.

499. U.S. Attorneys Manual 9.15.225, 9.15.600. URL: <https://www.justice.gov/jm/jm-9-15000-international-extradition-and-related-matters>.

500. U.S. Attorneys Manual 9-15.650. URL: <https://www.justice.gov/jm/jm-9-15000-international-extradition-and-related-matters#9-15.650>.

501. U.S.C. § 3512. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3512>.

502. UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 29: Article 4: Derogations during a State of Emergency, 31 August 2001, CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. URL: <https://www.refworld.org/docid/453883fd1f.html>.

503. Williams S. Hybrid and Internationalized Criminal Tribunals: Jurisdictional Issues. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r25039.pdf>.

504. Yanev L. A Janus-Faced Concept: Nuremberg's Law on Conspiracy Vis-a-vis the Notion of Joint Criminal Enterprise. *Criminal Law Forum*. 2015. № 26. P. 419–456.

505. Yevhen Barash, Ehor Nazymko, Olga Getmanets, Sergii Bodnar, Marat Koval, Sergii Galagan. Protection and defense of human rights freedoms and legitimate interests in Ukraine under martial law. *Revista juridica unicuritiba*. 2024. Vol. 2, n. 78. P. 175–196. DOI: <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v.2n78.6869>. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85201313764&origin=resultslist>.

506. Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních : od 30. dubna 2013. *Sbírka zákonů*. Praha, 2013. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-104>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Галаган С. О. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2026. 376 с.

*Публікації у виданнях, які включено до наукометричних баз**Scopus i Web of Science:*

1. Nina Rogatinska, Oleg Protsiuk, Sergii Galagan, Natalia Fierieva (2023). War crimes and crimes against humanity in Ukraine (Воєнні злочини і злочини проти людства в Україні. Правова кваліфікація та особливості документування). *Cuestiones Políticas*. Vol. 41, № 78, P. 143-165. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001061870200011>
2. Olexandr Galagan, Valentyna Drozd, Sergii Galagan, Vitalii Drozd (2023). Ensuring and restricting human rights and freedoms under martial law in Ukraine (Забезпечення та обмеження прав і свобод людини в умовах дії воєнного стану в Україні). *DIXI*. Vol. 25, n. 2, 1-17. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001100786000001>
3. Harasym Pavlo, Chernetska Olena, Galagan Sergii, Patyk Andrii, Patyk Lesia, Humin Oleksii (2024). Public participation in crime prevention in Ukraine (Участь громадськості у протидії злочинності в Україні). *Revista de gestao social e Ambiental*. Vol. 18, n. 6. DOI <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062> URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85193526398&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28Public+Participation+in+Crime+Prevention+in+Ukraine%29&relpos=0>
4. Mykhaylo Klymchuk, Olena Dyka, Tetyana Trosteniuk, Katerina Naumchuk, Sergii Galagan (2024). Combating the illegal circulation of firearms: legal,

criminological and forensic aspects (Боротьба з незаконним обігом вогнепальної зброї: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти). *Les Humana*. V. 16, n. 1.

URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001124724200009>

5. Yevhen Barash, Ehor Nazymko, Olga Getmanets, Sergii Bodnar, Marat Koval, Sergii Galagan (2024). Protection and defense of human rights freedoms and legitimate interests in Ukraine under martial law. *Revista juridica unicuritiba*. Vol. 2, n. 78, 175-196. DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v.2n78.6869>. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85201313764&origin=resultslist>

6. Oksana Khablo, Mykhailo Nykonenko, Sergii Zaika, Sergii Galagan, Yurss But (2025). Implementation of the principle of the rule of law in the criminal process of Ukraine under martial law (Реалізація засади верховенства права в кримінальному процесі України в умовах воєнного стану). *Jurnal Cita Hukum*. Vol. 13, n. 2. DOI <https://doi.org/10.15408/jch.v13i2.46340>

7. Yuliia Shvets, Maksym Kornilenko, Volodymyr Ivantsov, Sergii Gfalagan, Oleksii Botnarenko, Sergii Ternytskyi (2025). Administrative Crime and Policing Trends in Ukraine 2019-2024 Under Wartime Disruption Offenses (Тенденції в сфері адміністративних правопорушень та правоохоронної діяльності в Україні у 2019-2024 роках в умовах військового стану). *Journal Ascarya solution*. Vol. 5. No 2. DOI <https://doi.org/10.53754/htidwq12>

Публікації у фахових періодичних виданнях України (категорія «Б»):

8. Галаган С. О. Зарубіжний досвід організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1. С. 297–304. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.48>

9. Галаган С. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 550–553. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/137>

10. Галаган С. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 780–787. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.105>
11. Галаган С. О. Міжнародний розшук осіб у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 641–649. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.87>
12. Галаган С. О. Видача (екстрадиція) осіб. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 2. С. 354–362. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.46>
13. Галаган С. О. Стан наукової розробки проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 591–599. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.81>
14. Галаган С. О. Генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження. *Правові новели*. 2024. № 23. Т. 2. С. 85–91. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.2.13>
15. Галаган С. О. Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 310–317. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.41>
16. Галаган С. О. Кримінальне провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 368–372. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/82>
17. Галаган С. О. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2025. № 3. С. 273–279. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.38>
18. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Право UA*. 2022. № 4. С. 104–112. DOI <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.16>
19. Галаган С. О. Міжнародно-правові стандарти доказування у механізмі забезпечення справедливого правосуддя. *Аналітично-порівняльне*

правознавство. 2026. № 3. Ч. 3 С. 183-187. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.27>

Публікації у періодичних виданнях іноземних держав:

20. Nataliya Shelever, Dmytro Tychyna, Sergii Galagan, Olena Cherniavska, Bohdan Bystrytskyi. Prospects of Justice for Crimes Against Human Peace and Security. *ADS: A MULTIDISCIPLINARY JOURNAL*. 2024. Vol. 74, Issue 3, Page 139–145. URL: <https://unige.org/articles/2024323.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.62227/as/74323>

Тези виступів на науково-практичних конференціях:

21. Галаган С. О. Історико-правові передумови кримінального процесуального співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Російські воєнні злочини – від документування до покарання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 02 груд. 2022 р.)*. Івано-Франківськ, 2022. С. 29–37.

22. Галаган С. О. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 19–22.

23. Галаган С. О. Міжнародне нормативно-правове забезпечення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України: матеріали кругл. столу (Київ, 27 жовт. 2023 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 85–69.

24. Галаган С. О. Особливості взаємодії органів досудового розслідування України з правоохоронними органами інших країн під час розслідування кримінальних правопорушень. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 груд. 2023 р.)*. Київ: КНДІСЕ, 2023. С. 131–136.

25. Галаган С. О. Організація міжнародного розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 30–34.

26. Галаган С. О. Європейські стандарти забезпечення права на свободу та особисту недоторканість у кримінальному процесі України. *Доступ до правосуддя: виклики та перспективи*: матеріали науково-практичного круглого столу (Київ, 22 груд. 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2026. С. 15–18.

27. Галаган С. О. Врахування статусу поліцейського України Міжнародним кримінальним судом при розгляді воєнних злочинів. *Міжнародний кримінальний суд у системі сучасного правосуддя*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2026 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2026. С. 251–253.

Праці, які додатково відображають результати дослідження:

28. Галаган С. О. Генеза кримінального процесуального співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Per aspera ad astra. На пошану професора Олександра Григорова до 65-річчя*: колективна монографія / за ред. В. Мицика, С. Білоцького. Київ; Одеса: Фенікс, 2025. 340 с. С. 244–259.

29. Галаган С. О. Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. *Кримінальний процес*: підручник / М. Й. Кулик, О. Ю. Хабло, М. Я. Никоненко та ін.: за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, С. С. Чернявського. Київ: ЦУЛ, 2025. С. 803–818.

Акти впровадження

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
з питань правоохоронної діяльності

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01000, www.rada.gov.ua

Галагану С.О.
sgalagan@ukr.net

Шановний Сергію Олександровичу!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності розглянуто Ваші пропозиції, підготовлені у межах здійснення дисертаційного дослідження на тему: «Теорія та практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в Україні», на здобуття наукового ступеню доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність».

Інформуємо, що Ваші пропозиції доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань правоохоронної діяльності для можливого врахування при подальшому вдосконаленні чинного законодавства.

З повагою

Голова Комітету

С. Іонушас

ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинівич
Сертифікат: 31 AA928855BE.C00304000000D0512F0030A21DC00
Дійсний до: 12.12.2026 0:00:00Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2026/125290 від 28.05.2026
2245994

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, д. ю. н., професор, заслужений юрист України полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

_____._____ 2026 року

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Романова Максима

членів комісії:

заступника начальника 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, полковника поліції Гіжі Ігоря

старшого слідчого в ОВС 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, капітана поліції Мурзо Євгенії

відповідно до наказу Національної поліції України № 692 від 17.06.2025
«Про затвердження Порядку участі працівників слідчих підрозділів

НПУ № 41714-2026 від 27.04.2026 (1611967)

Підписав: Шевчишен Артем Вікторович

Сертифікат: 6C9E48EB050893DA040000003A06000038540600

Дійсний: з 10.11.2025 09:22:20 по 10.11.2027 09:22:20

Національної поліції України в науковій та освітній діяльності», склала цей акт за результатами розгляду змісту основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінальної юстиції ННПП Національної академії внутрішніх справ Галагана Сергія Олександровича на тему «Теорія та практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження».

Комісією встановлено, що у роботі обґрунтовано наукові теоретичні положення й розроблено рекомендації з урахуванням практики діяльності інституцій сектору безпеки, спрямовані на удосконалення організації міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Отримані автором висновки і рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції України під час занять у системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, тренінгів, нарад і сприятимуть удосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

Максим РОМАНОВ

Члени комісії:

Ігор ГІЖА

Євгенія МУРЗО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

АКТ

25.03.2026

м. Київ

№ 69-нп

Впровадження результатів дисертації

Галагана Сергія Олександровича

«Теорія та практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника Антіпової Ольги Петрівни;
- завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Таран Олени Вікторівни;
- начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, та наукові праці С.О. Галагана й зробила висновок, що в роботі розроблено методологічний підхід до інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та сформовані на цій основі науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування із визначенням шляхів реалізації низки праксеологічних завдань в умовах воєнного стану.

Проаналізовано основні результати дослідження С.О. Галагана, зокрема наукові праці, у яких опубліковано теоретичні положення дисертації:

Галаган С.О. Зарубіжний досвід організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1. С. 297–304. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/50.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.48>

Галаган С.О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 550–553.

URL: http://lsej.org.ua/6_2024/138.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/137>

Галаган С.О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 780–787. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/2_2025/107.pdf. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.105>

Галаган С.О. Міжнародний розшук осіб у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 641–649. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/89.pdf. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.87>

Галаган С.О. Генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження. *Правові новели*. 2024. № 23. Т. 2. С. 85–91. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/23-2_2024/15.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.2.13>

Галаган С.О. Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 310–317. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2025/43.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.41>

Галаган С.О. Кримінальне провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 368–372. URL: http://lsej.org.ua/10_2025/84.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/82>

Галаган С.О. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2025. № 3. С. 273–279. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2025/40.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.38>

Harasym Pavlo, Chernetska Olena, Galagan Sergii, Patyk Andrii, Patyk Lesia, Humin Oleksii. Public participation in crime prevention in Ukraine *Revista de gestao social e ambiental* 2024 vol.18, n.6 DOI <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062>

Nataliya Shelever, Dmytro Tychyna, Sergii Galagan, Olena Cherniavska, Bohdan Bystrytskyi. Prospects of justice for crimes against human peace and security *Archives des sciences* Vol.74, n.3, 2024, 139-145 DOI <https://doi.org/10.62227/as/74323>

Yevhen Barash, Ehor Nazymko, Olga Getmanets, Sergii Bodnar, Marat Koval, Sergii Galagan. Protection and defense of human rights freedoms and legitimate interests in Ukraine under martial law *Revista juridica unicuritiba* Vol.2, n.78, 2024, 175-196 DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v.2n78.6869>

Oksana Khablo, Mykhailo Nykonenko, Sergii Zaika, Sergii Galagan, Yurss But. Implementation of the principle of the rule of law in the criminal process of Ukraine under martial law *Jurnal Cita Hukum* Vol.13, n.2 (2025) DOI <https://doi.org/10.15408/jch.v13i2.46340>

Yuliia Shvets, Maksym Kornilenko, Volodymyr Ivantsov, Sergii Gfalan, Oleksii Botnarenko, Sergii Ternytskyi Administrative Crime and Policing Trends in Ukraine 2019-2024 Under Wartime Disruption Offenses *Journal Ascarya solution* Vol 5 No 2 (2025) DOI <https://doi.org/10.53754/htidwq12>

На підставі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження С.О. Галагана системно використовуються у науковій діяльності НАВС під час підготовки монографій, підручників і навчальних посібників, розроблення методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, а також при обґрунтуванні пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких передбачає здійснення наукових досліджень.

Члени комісії:

Ольга АНТИПОВА

Олена ТАРАН

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

25.03.2026

м. Київ

№ 68-017

Впровадження результатів дисертації
Галагана Сергія Олександровича
«Теорія та практика міжнародного співробітництва під час
кримінального провадження» в освітній процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук Корольчука Віктора Володимировича;
- завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Таран Олени Вікторівни;
- провідного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності, доктора юридичних наук, професора Тичини Дмитра Михайловича.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації Галагана Сергія Олександровича «Теорія і практика міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також наукові праці в яких опубліковані основні положення наукової праці, зокрема:

Галаган С.О. Зарубіжний досвід організації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1. С. 297–304. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2024/50.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.48>

Галаган С.О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 550–553. URL: http://lsej.org.ua/6_2024/138.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-6/137>

Галаган С.О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 780–787. URL:

http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/2_2025/107.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.105>

Галаган С.О. Міжнародний розшук осіб у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 641–649. URL:
http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/89.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.87>

Галаган С.О. Видача (екстрадиція) осіб. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 2. С. 354–362. URL:
http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/5_2025/part_2/48.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.46>

Галаган С.О. Генезис становлення та розвитку міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження. *Правові новели*. 2024. № 23. Т. 2. С. 85–91. URL:
http://legalnovels.in.ua/journal/23-2_2024/15.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.2.13>

Галаган С.О. Поняття, сутність і правові основи регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 310–317. URL:
http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2025/43.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.41>

Галаган С.О. Кримінальне провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 10. С. 368–372. URL:
http://sej.org.ua/10_2025/84.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/82>

Галаган С.О. Визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2025. № 3. С. 273–279. URL:
http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2025/40.pdf. DOI
<https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.38>

Harasym Pavlo, Chernetska Olena, Galagan Sergii, Patyk Andrii, Patyk Lesia, Humin Oleksii. Public participation in crime prevention in Ukraine *Revista de gestao social e ambiental* 2024 vol.18, n.6 DOI <https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-062>

Nataliya Shelever, Dmytro Tychyna, Sergii Galagan, Olena Cherniavska, Bohdan Bystrytskyi. Prospects of justice for crimes against human peace and security *Archives des sciences* Vol.74, n.3, 2024, 139-145 DOI <https://doi.org/10.62227/as/74323>

Yevhen Barash, Ehor Nazymko, Olga Getmanets, Sergii Bodnar, Marat Koval, Sergii Galagan. Protection and defense of human rights freedoms and legitimate interests in Ukraine under martial law *Revista juridica unicuritiba* Vol.2, n.78, 2024, 175-196 DOI <https://doi.org/10.26668/revistajur.2316-753X.v.2n78.6869>

Oksana Khablo, Mykhailo Nykonenko, Sergii Zaika, Sergii Galagan, Yurss But. Implementation of the principle of the rule of law in the criminal process of Ukraine under martial law *Jurnal Cita Hukum* Vol.13, n.2 (2025) DOI <https://doi.org/10.15408/jch.v13i2.46340>

Yuliia Shvets, Maksym Kornilenko, Volodymyr Ivantsov, Sergii Gfalagan, Oleksii Botnarenko, Sergii Ternytskyi Administrative Crime and Policing Trends in Ukraine 2019-2024 Under Wartime Disruption Offenses Journal Ascarya solution Vol 5 No 2 (2025) DOI <https://doi.org/10.53754/htidwq12>

На основі проведеного аналізу наданих матеріалів комісія зробила висновок, що наукові праці С.О. Галагана містять обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації й можуть бути впроваджені до використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідними дисциплінами в системі підвищення кваліфікації слідчих (детективів), а також прокурорів та суддів.

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Олена ТАРАН

Дмитро ТИЧИНА

Зведені результати
анкетування 435 респондентів (90 суддів, 130 прокурорів,
215 слідчих Національної поліції України)

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
1. Освіта?		
а) вища юридична	435	100,0
б) вища неюридична	0	0,0
в) інша	0	0,0
2. Ваша професійна діяльність?		
а) суддя	90	20,7
б) прокурор	130	29,9
в) слідчий Національної поліції України	215	49,4
3. Стаж роботи (професійної діяльності)?		
а) до 3 років	36	8,3
б) 3–5 років	70	16,1
в) 5–10 років	124	28,5
г) понад 10 років	205	47,1
4. Чи існує потреба у комплексному системному дослідженні теорії та практики міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?		
а) так, така потреба є нагальною	352	80,9
б) так, але лише щодо окремих форм міжнародного співробітництва	61	14,0
в) ні, наявних наукових розробок достатньо	12	2,8
г) важко відповісти	10	2,3
5. Як Ви оцінюєте загальну ефективність міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в Україні?		
а) висока	52	12,0
б) достатня	172	39,5

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
в) недостатня	188	43,2
г) важко відповісти	23	5,3
6. Які чинники найбільше знижують ефективність міжнародного співробітництва під час кримінального провадження? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) тривалі строки комунікації між компетентними органами	316	72,6
б) відсутність уніфікованих алгоритмів виконання міжнародних запитів	301	69,2
в) відмінності правових систем і процесуальних стандартів держав	274	63,0
г) проблеми перекладу та оформлення процесуальних документів	258	59,3
г) нечітке розмежування компетенції уповноважених органів	225	51,7
д) особливості захисту персональних даних та обміну інформацією	174	40,0
е) технічні, безпекові та організаційні обмеження в умовах воєнного стану	287	66,0
7. Чи потребує кримінальне процесуальне законодавство України систематизації та узгодження з міжнародними і європейськими стандартами у сфері міжнародного співробітництва?		
а) так, потребує комплексного оновлення	281	64,6
б) потребує окремих точкових змін	128	29,4
в) ні, чинного регулювання достатньо	16	3,7
г) важко відповісти	10	2,3
8. Які елементи зарубіжного досвіду міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні доцільно впровадити в Україні? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) систематизацію норм КПК України щодо міжнародного співробітництва	322	74,0
б) розвиток механізмів створення спільних слідчих груп	305	70,1

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
в) удосконалення процедур обміну доказами й інформацією	294	67,6
г) зміцнення взаємодії з Європолем, Євроюстом та іншими міжнародними інституціями	276	63,4
г) спеціалізовану підготовку працівників компетентних органів	221	50,8
9. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?		
а) достатній	67	15,4
б) частково достатній	182	41,8
в) недостатній	168	38,6
г) важко відповісти	18	4,1
10. Чи потрібне прийняття спільної міжвідомчої Інструкції щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?		
а) так, такий нормативний акт є необхідним	346	79,5
б) так, але у формі міжвідомчих методичних рекомендацій	64	14,7
в) ні, чинного нормативного регулювання достатньо	12	2,8
г) важко відповісти	13	3,0
11. Які проблеми найбільше ускладнюють організацію міжнародного розшуку осіб? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) відсутність законодавчого визначення міжнародного розшуку	312	71,7
б) нечіткість підстав і порядку його ініціювання	296	68,0
в) невизначеність доказового значення повідомлення «Red Notice»	283	65,1
г) тривалий обмін інформацією між компетентними органами	249	57,2
г) неоднакова практика застосування тримання під вартою та екстрадиційного арешту	271	62,3
д) недостатня регламентація порядку припинення міжнародного розшуку	212	48,7

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
12. Який документ повинен бути основним підтвердженням факту перебування особи в міжнародному розшуку?		
а) документальне підтвердження публікації повідомлення «Red Notice» або іншого повідомлення Інтерполу	339	77,9
б) постанова слідчого або прокурора разом з офіційним підтвердженням Інтерполу	64	14,7
в) лише постанова слідчого або прокурора про оголошення особи в розшук	14	3,2
г) важко відповісти	18	4,1
13. Чи доцільно доповнити КПК України новою ст. 281-1 «Міжнародний розшук особи»?		
а) так, із комплексним визначенням підстав, порядку ініціювання, припинення та правових наслідків	361	83,0
б) так, але достатньо окремих змін до чинних статей КПК України	53	12,2
в) ні, чинного регулювання достатньо	9	2,1
г) важко відповісти	12	2,8
14. Які процесуальні дії найчастіше ініціюються у запитах про міжнародну правову допомогу? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) допит осіб	236	54,3
б) вручення процесуальних документів	147	33,8
в) передача документів, речових доказів та інших матеріалів	126	29,0
г) проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції	102	23,4
г) пред'явлення для впізнання	18	4,1
д) отримання зразків для порівняльного дослідження	15	3,4
е) проведення огляду	8	1,8
є) проведення обшуку	2	0,5

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
15. Які проблеми найчастіше виникають під час підготовки, направлення та виконання запитів про міжнародну правову допомогу? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) невідповідність запиту вимогам щодо форми та змісту	312	71,7
б) тривалі строки передачі та виконання запиту	294	67,6
в) неналежний або неповний переклад процесуальних документів	267	61,4
г) невизначеність щодо одержання та строку дії дозволу прокурора або суду	232	53,3
г) труднощі із захистом персональних даних та передачею електронної інформації	179	41,1
д) відсутність належного інформування про стан і результати виконання запиту	211	48,5
16. Чи підтримуєте Ви внесення змін до ч. 2 ст. 562 КПК України щодо одержання дозволу прокурора або суду лише у випадках, передбачених міжнародним договором чи законодавством запитуваної держави, без обмеження строку дії такого дозволу?		
а) так, підтримую повністю	344	79,1
б) підтримую лише положення про необмежений строк дії дозволу	53	12,2
в) не підтримую	18	4,1
г) важко відповісти	20	4,6
17. Які умови є визначальними для належного процесуального одержання та використання доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) дотримання вимог міжнародного договору та КПК України	348	80,0
б) відповідність проведених процесуальних дій праву запитуваної держави	324	74,5
в) належний переклад одержаних матеріалів	306	70,3
г) належне засвідчення та процесуальне оформлення матеріалів	297	68,3

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
г) забезпечення процесуальних прав осіб, залучених до проведення дій	312	71,7
д) підтвердження походження, цілісності та послідовності зберігання доказів	281	64,6
18. Чи має процедура перейняття кримінального провадження застосовуватися виключно щодо злочинів?		
а) так, виключно щодо злочинів	327	75,2
б) ні, щодо всіх кримінальних правопорушень	70	16,1
в) питання слід вирішувати залежно від обставин конкретного провадження	24	5,5
г) важко відповісти	14	3,2
19. У якій процесуальній формі має оформлюватися рішення про перейняття кримінального провадження або відмову в ньому?		
а) вмотивованою постановою із зазначенням підстав рішення	291	66,9
б) офіційним листом компетентного органу	77	17,7
в) форма має залежати від змісту міжнародного договору	47	10,8
г) важко відповісти	20	4,6
20. Чи слід до направлення клопотання про передання кримінального провадження виконати всі процесуальні дії, проведення яких можливе без участі особи?		
а) так, це має бути обов'язковою умовою	342	78,6
б) так, але як рекомендація, а не обов'язок	64	14,7
в) ні, такі дії повинна проводити запитувана держава	15	3,4
г) важко відповісти	14	3,2
21. Як Ви оцінюєте значення визнання і виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб у період воєнного стану?		
а) це один із найважливіших напрямів міжнародного співробітництва	313	72,0
б) це важливий, але не пріоритетний напрям	90	20,7
в) цей напрям має другорядне значення	17	3,9

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
г) важко відповісти	15	3,4
22. Які обставини найбільше ускладнюють передачу засуджених осіб в умовах воєнного стану? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) проблеми з документальним підтвердженням особи та громадянства	279	64,1
б) обмежений доступ до державних реєстрів	253	58,2
в) безпекові та логістичні ризики переміщення засуджених	246	56,6
г) складнощі транзиту через територію третіх держав	198	45,5
г) відсутність необхідної згоди або міжнародних гарантій	219	50,3
д) проблеми перекладу й належного оформлення документів	187	43,0
23. Чи доцільно доповнити КПК України новою ст. 606-1 з вичерпним переліком підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземного вироку або передачі засудженої особи?		
а) так, це забезпечить правову визначеність та єдність практики	354	81,4
б) достатньо загального законодавчого визначення підстав відмови	46	10,6
в) ні, відповідні підстави мають визначатися лише міжнародними договорами	17	3,9
г) важко відповісти	18	4,1
24. Чи потрібне законодавче розмежування понять «видача» і «передача» особи?		
а) так, у КК України та КПК України	361	83,0
б) так, але лише у КПК України	48	11,0
в) ні, чинна термінологія є достатньою	12	2,8
г) важко відповісти	14	3,2

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
25. Які ризики можуть зумовлювати відмову іноземної держави у видачі особи Україні в умовах воєнного стану? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) загроза катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження	351	80,7
б) порушення права на справедливий суд, зокрема у провадженні in absentia	309	71,0
в) політична вмотивованість кримінального переслідування	281	64,6
г) неналежні умови тримання під вартою	295	67,8
г) безпекові ризики, пов'язані з воєнними діями	242	55,6
д) можливість застосування смертної кари у запитуючій державі	267	61,4
26. Чи потрібно доповнити ст. 208 КПК України окремою підставою для затримання особи, розшукуваної компетентними органами іноземної держави?		
а) так, за наявності офіційного запиту або повідомлення Інтерполу	349	80,2
б) так, але виключно за наявності повідомлення «Red Notice»	52	12,0
в) ні, чинних підстав для затримання достатньо	18	4,1
г) важко відповісти	16	3,7
27. Які гарантії повинні бути обов'язковими під час застосування спрощеного порядку видачі (екстрадиції)? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) перевірка добровільності та усвідомленості згоди особи на видачу	363	83,4
б) участь захисника та перекладача	346	79,5
в) судовий розгляд заяви не пізніше сімдесяти двох годин	327	75,2
г) гарантії неприпустимості катувань і смертної кари	355	81,6
г) гарантії права на справедливий суд	337	77,5
д) гарантії належних умов тримання під вартою	319	73,3

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
28. Чи забезпечує стандарт доказування «поза розумним сумнівом» належну реалізацію презумпції невинуватості та права на справедливий суд?		
а) так, забезпечує	333	76,6
б) забезпечує лише за умови законодавчої та судової конкретизації критеріїв його застосування	78	17,9
в) ні, цей стандарт не є достатньо визначеним	10	2,3
г) важко відповісти	14	3,2
29. Чи необхідно врегулювати підстави і порядок проведення консультацій між компетентними органами України та Міжнародним кримінальним судом шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 619 КПК України?		
а) так, із визначенням виняткових додаткових підстав, що не суперечать Римському статуту	357	82,1
б) так, але лише у випадках, безпосередньо визначених Римським статутом	45	10,3
в) ні, чинного регулювання достатньо	17	3,9
г) важко відповісти	16	3,7
30. Які елементи процесуального статусу потерпілого у провадженнях Міжнародного кримінального суду потребують першочергового забезпечення? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) право брати участь у судових слуханнях, подавати заяви і клопотання	377	86,7
б) право на представництво та правову допомогу	364	83,7
в) право на отримання інформації про перебіг провадження	351	80,7
г) захист персональних даних і гарантування безпеки	385	88,5
г) право на репарацію та відшкодування завданої шкоди	369	84,8
д) створення за участю національних інституцій цілісного механізму захисту потерпілих	358	82,3